Bleeke levens

Frans Coenen

bron
Frans Coenen, *Bleeke levens*. Loman & Funke, Den Haag 1899

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/coen006blee01_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren

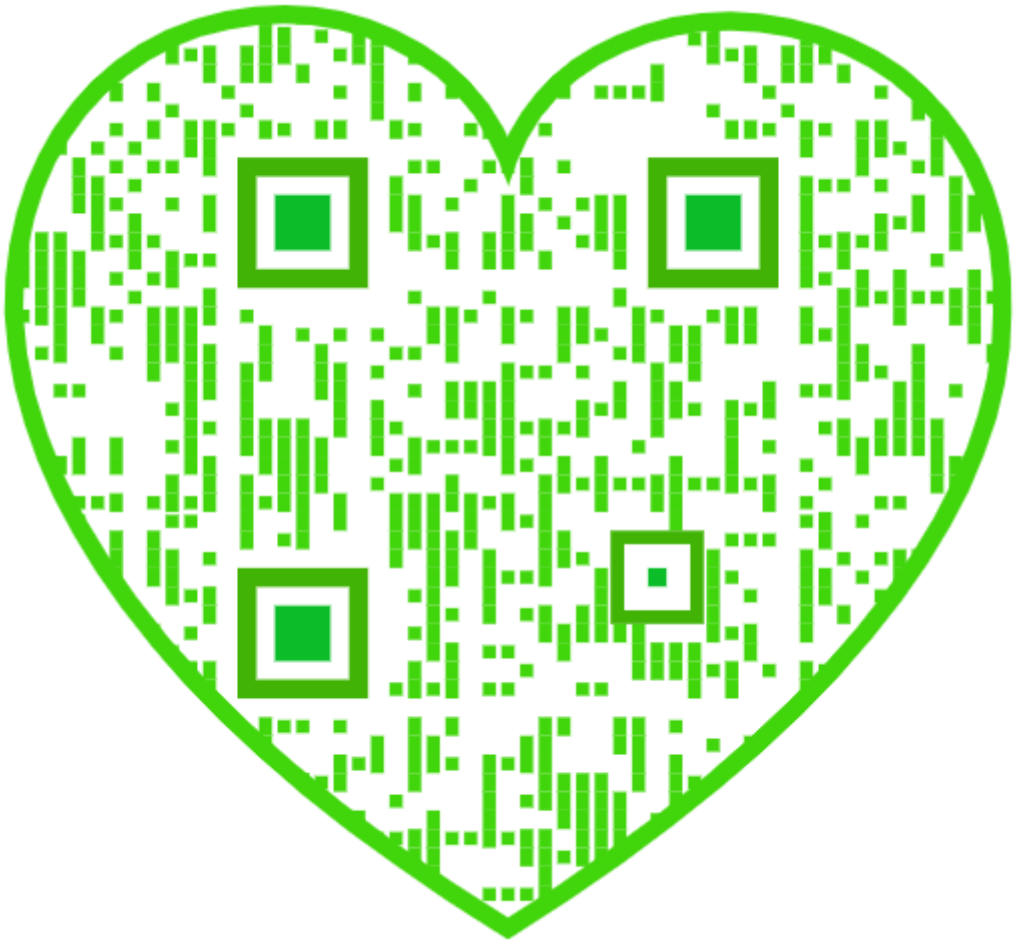

Bleeke levens.

I.

....Een dier dagen kwam in het hôtel, dat levendig aan den grooten weg lag en dikwijls vroolijk weergalmde van jonge, driftige stemmen - heele zwermen jongelui, te voet of op rijwielen - een zonderling paar van een ouden heer en een jonge vrouw. De oude heer was lang en hoekigmager in zijn slof omhangende kleeren. Zijn beenig, grof gezicht met holle oogen onder borstelig-grijze wenkbrauwen, en grauwe bakkebaarden, die langs de vale wangen neergingen aan beide zijden van den paarschen, speekseligen lippenmond, had de somber-fatale uitdrukking van een ontvleeschden paardekop. De jonge vrouw met zuiver-ovaal gezichtje, donkere amandel-oogen, altijd neergeslagen onder zwarte wimpers, en glanzig zwart haar, was van een ideale zuidelijke schoonheid, een waar Odalisken-mooi. Zij kwam zeer eenvoudig gekleed, droeg altijd een hoed met een voile, die zij juist ver genoeg opsloeg om te kunnen eten.

Wij zagen hen het eerst bij tafel, om één uur. Zij wisselden maar enkele woorden met elkaar en spraken

heel niet met anderen. Er was iets terruggetrokkens en schuws in hunne manieren en blikken, dat juist de aandacht op hen trok; en tot elkaar gebogen hoofden fluisterden gissingen en zagen hen van terzijde aan met snelle blikken. ‘Vader en dochter’ scheen niet aannemelijk, omdat zij zoo weinig op elkaar geleken, ‘man en vrouw’ was meer waarschijnlijk, maar het bleek moeilijk te ontdekken of onder de ringen, die de jonge vrouw aan haar kleine bruine handen droeg, ook een trouwring was. De een meende van ja, de ander van neen, en de nieuwsgierigheid werd er grooter van, telkens als zij weer voor een maaltijd binnentraden, met nietsziende blikken, zich haastig aan een leeg tafeleinde zettend. Het hôtelboek zou het ten slotte moeten uitwijzen, maar zij haastten zich niet met teekenen.

....Twee dagen later zouden wij vertrekken.

In den vroegen ochtend, met een treintje, dat aansloot aan een van die groote, stormende internationale treinen zouden wij gaan.

Den avond tevoren, na het souper, werd het eenigermate duidelijk in welke verhouding de oude heer en de jonge vrouw tot elkaar stonden, de twee menschen, waarin deze kleine maatschappij het meest belangstelde. Iemand had hun vier schoenen voor een kamerdeur zier staan en den volgenden dag, toen de kamer open stond ter schoonmaak, even naar binnen gekeken. En het was maar één kamer en er was maar één ledikant! Een ander had bij den hôtelhouder geinformeerd en er

was nog iemand die hen zeide te kennen en uit hetgeen zij gezamenlijk er van wisten, moest het nu blijken dat de oude heer een ‘vieux farceur’ was en de jonge vrouw zijn maîtres.

Wij, alle logeergasten, hadden de hoofden bij elkaar gestoken en bespraken het geval met een aangename geheimzinnigheid. Nog altijd had de meneer niets in het boek geschreven, maar dat zou nu toch wel moeten, dacht men. En wat hij er dan van maken zou! En *zij* met haar mooi engelengezichtje en schuchtere manieren! Het was een curieus geval, een verzamelpunt voor de leege nieuwsgierigheid en het wekte alle gedachten, die zulk een verhouding van een ouden verliefden rijkaard en een arm, mooi meisje, dat zich prostitueert, pleegt te wekken bij de menschen, die de wereld meer uit boeken, dan uit eigen aanzien kennen.

Den volgenden ochtend, toen wij vroeg beneden kwamen in de nog druilige gang en doffe eetzaal, zat het paar daar al te ontbijten. Zij wilden blijkbaar met denzelfden trein als wij afreizen. Er was den vorigen avond niets van bekend geweest onder de andere gasten en het geleek wel iets naar een overhaaste vlucht. Terwijl, in de stille kamer, wij te ontbijten zaten, kwamen onze blikken telkens naar het zonderlinge paar terug. Zij zagen echter nooit naar ons, maar hielden hun oogen voor zich, alsof zij wel wisten, dat zij altijd bekeken werden.

Hij had een lichtbruinen slappen hoed op, te jeugdig voor zijn leeftijd, en was overigens in dezelfde sjofele

kleeding der vorige dagen. Zij zat weer met hoed en voile en een vellerig-dun, grijs stofmanteltje omhing haar schouders. Geen woord spraken ze tot elkaar.

Hij had afgerekend met den kelner in hemdsmouwen en zij stonden op om te gaan. Wij dachten dat er een rijtuig zou voorkomen, maar hij nam het leeren handkoffertje op en een oude reisdeken, en zoo zagen wij hen eerst de vensters voorbij stappen en later op den brug loopen.

Zijn lange gebogen gestalte ging in sloffenden gang, zij er naast met kleiner passen, het hoofd strak rechtop, de oogen niets òplettend voor zich uit.

En terwijl ook wij langzaam, in den grijzen motregenenden morgen, het nog altijd slapende hotel verlieten, waar de onverschillige dikke waard ons al rookende op den drempel bleef nazien, kwam ons dit tweetal zóó melancholiek voor, zóó armoedig en in 't geheel zoo weinig wat volgens de traditie zulk een paar behoort te zijn, dat wij twijfelden of die aangename cancans van gisterenavond wel waarheid bevatten.

Zij gingen al heen en weer op het perron, toen wij aan het station kwamen en hielden zich ver van ons af, als bevreesd dat wij hen zouden aanspreken.,.

Toen de trein was voorgekomen, klommen ze in een derde klas even als wij, en dit feit vooral deed de voorstelling te niet als zou de oude heer met zijn doode, holle oogen een ‘rijke wellusteling’ zijn, die de jonge vrouw met zijn ‘goud gekocht’ had.

Maar wat waren zij dan? Hoe kwamen zij tezamen, zoo slecht gepaard, zoo triestig levend naast elkaar? Dat blijkbaar hun verhouding anders was dan de gebruikelijke, maakte hen nog interessanter voor ons.

Doch wij zouden er niet méér van merken. Bij een klein station, aan de groote lijn, waar wij den sneltrein wachtten, verdwenen zij in de drukke groepen en wij zagen ze, hoezeer wij ook opletten, niet meer terug.

Blijkbaar waren zij in het plaatsje achtergebleven of met een latere gelegenheid vertrokken. Voor ons in elk geval schenen zij, als een kleine golf in de groote menschenzee, ondergegaan.

II.

Jaren later hebben wij geweten wat deze beiden, vluchtige verschijningen van een oogenblik, beteekenden. En 't was ons vreemd in het gevoel, als hadden wij nooit gedacht, dat zij een eigen leven, een evenwaardig bestaan met andere konden hebben.

Het kostte moeite ons standpunt te verplaatsen, vanwaar wij hen immer als decoratieve figuren voor *ons* levenskader zagen, willekeurige personen op reis ontmoet, gelijk zooveel anderen.

Thans, hun geschiedenis kennende, traden wij in een

ander leven in, dat in zichzelf een middelpunt was, absoluut, als het onze voor ons.

En wij zagen dat leven als een weg, dien zij gingen, tusschen hooge muren, in eenzaamheid, volstrekt afgescheiden van anderen. Wat wij van ons zelf niet voelden, ondervonden wij, hun lotgevallen wetend, aan hen: dat het leven van elk onzer is als een mollengang, die wij blind tastend met moeite ten einde kruipen. Het is daar somber en van buiten dringt weinig gerucht. Mochten wij al somtijds, in korte oogenblikken, meenen te bespeuren dat anderen, naast en boven en beneden ons, met hetzelfde doen bezig zijn, zoo ontgeven wij ons dat spoedig en gaan na een oogenblik luisterens weer verder. Ons eigen werk is zwaar genoeg om alle aandacht te vergen. Wie heeft daar tijd naar zijn buren te luisteren, en waartoe zou het ook dienen, daar toch hun weg niet de onze is...

Vreemd! Het was ernstig, bijna tragisch, in elk geval belangrijk, kortom: een leven, dat zich een korte poos naast ons bewoog, en wij zagen het aan als een aardige curiositeit, een grappige onderhoudende stoffeering voor onze omgeving.

Eenzaamheid was de sensatie die zich losmaakte uit dit alles, het isolement van menschenlevens als draaiende wereldbollen naast elkaar. De menschen gaan tezamen in de dagen, meest als een leger in aftocht. Dos-onverschillig loopen zij voort, met een vluchtigen blik opziende als er hier en daar een neervalt. Elk denkt zijn gedachten

en voelt zijn gevoelens *alleen*. Gemeenschap is er niet tusschen hen. En toch meenen zij elkaar zoo volkomen te kennen, dat hun elkanders aanblik verveelt.

III.

Jean Dommiers en Philippe Lamare waren van jongsaf vrienden geweest. Van hun schooljaren af waren zij gewend elkander dagelijks te zien in 't gelijkkleurig en stil bestaan, dat hun families leidden in een kleine Fransche grensstad, in het departement Du Nord. Jean was groot voor zijn dertien jaar, donker, met open levendige oogen, heftige bewegingen, luid-hooge jongens-stem, en hij domineerde Philippe zoo 'n beetje, die tenger was, smal van schouders, fletsblond, met zachte stem en dralende bewegingen. Ook was in hun vriendschap Jean het actieve, hij die de bijeenkomsten en spelen bepaalde, de tochten die zij Zondags naar buiten zouden doen om boekenoten te zoeken of heimelijk in verboden water te visschen, en voor wie hen tweeën zag in hun doen, kon 't twijfelachtig zijn, of Philippe wel uit eigen beweging meeliep en hij wel iets anders was dan de gehoorzame dienaar en volgeling van den sterkeren Jean. Dit te meer omdat Jean vaak, in den overmoed van zijn gezond sterk lichaam, Philippe tyranniseerde met duwen

en stompen, als 't hem niet gauw genoeg ging of ook enkel uit wreedheidswellust tegenover den zwakkeren. Maar als dan Philippe op 't eind zacht begon te schreien, afgewend staande in een hoek van het pleintje waar zij speelden, den arm opgeheven voor zijn rood betraand gezicht, waarin de lippen trilden bij het snikschokken, kwam toch Jean's royale natuur weer boven, en gebogen bij hem staande trachtte hij hem te sussen en zijn arm weg te trekken, in onrust over wat hij had aangericht.

Geestelijk waren zij beiden niet zeer onderscheiden: gewone verstanden, juist passend voor de alledaagsche bezigheden die hen later wachtten. Jean's stevig lichaam en onbesuisde kracht maakte hem zeer geschikt tot opvolging in zijn vaders zaak, een houthandel, terwijl de ouders van Philippe voor hun tenger zoontje een plaats aan de mairie hoopten, als een ambt dat ook meer hun behoeften aan heerig, beschaafd doen bevredigde.

Intusschen, bij het opgroeien werden de karakterverschillen duidelijker.

Jean, een ruwe dorpsjongen, uitbundig-gezond levend, durvend en brutaal, die alle meisjes naliep en hen, ingehaald, bijna fijn drukte in zijn ruwe omhelzing en zijn harde zoenen, zoodat ze rood-verknuffeld en gehavend uit zijn armen wegliepen.

Maar Philippe deed aan die dingen zelden mee, alleen als de ander hem er scherp toe tartte, maar hij trachtte wèl, half door geweld, half met overreding, een enkel

meisje mee te krijgen langs stille slootjes of buitenpaden en het gerucht ging van hem onder de jongens dat hij heel gemeene dingen met zichzelf deed. En zeker was het dat hij op straat de kleine meisjes met de springerige vlechtjes en de half-bloote beenen fel aankeek bij 't voorbijgaan en ze ook wel, schuw omziend, naoogde.

Nog eenige jaren en zij gingen van school. Hun jongens-leven was geëindigd. Op zeventien- achttienjarigen ouderdom werden ze in die kleine maatschappij opgenomen en deden het werk dat zij vermoedelijk tot hun dood zouden blijven doen.

Jean was nu een bolle goedzak geworden, met een dik-rond hoofd, rood verbrand. Hij liep meestentijds in een blauwe kiel, sjouwend en zwoegend met zweetblinkend voorhoofd en zijn hoed achterover, in de holle, schaduwige loodsen op zijn vaders erf, waar altijd een scherpe zure wadem hing van droge kien- en grenenbalken.

Philippe daarentegen, die nu als stadsklerk aan de mairie schreef, vertoonde in zijn uiterlijk een kaal heertje. Een smal beenderig hoofd met leegblikkende oogen stond op den mageren hals, waarvan de adamsappel ver uittstak. En reeds, in het voortdurend gebogen zitten, was de rug van het slungelig lichaam gebogen boven den slofgang der lompe voeten. Hij droeg altijd een zwart hoedje met lagen bol; boven een vuil boordje piekte een scheef gestrikt vaal-zwart dasje uit en de magere polsen en de groote handen met afgebeten vingernagels slingerden

uit de veel te korte mouwen van een glimmend, zakkig zwart buis van kamgaren, dat ergens in een goedkoope gemaakte-kleerenwinkel gekocht was.

Zoo gekleed ging hij elken zomermorgen naar zijn werk, een vaal figuurtje, onbeduidend en gewoon, in de oude straten van het oude stadje, waar nog de ochtendfrischheid tusschen de grauwe huisjes hing, onder het wijdkoepelend hemelblauw.

En in de mairie zat hij met twee andere klerken, opgeschoten groezelige jongens als hij, in een stille groote kamer op de bovenverdieping, die uitzicht had op een verlaten pleintje.

Heel in de schuinte konden zij nog net even de kerktoren zien met de oude wijzerplaat, waarop een lompe roestige wijzer schichtig versprong en de kleine klok die met een kleinen zilverigen nagalm de uren telde boven het stille stadje.

In het hooge rustige vertrek zaten zij op krukken aan bruine bekerfde en beïnkte lessenaars, en het gekras der pennen en gekraak van papier was daar in de morgenuren het eenig gerucht. Maar 's middags, als de zonnehitte buiten de huizen blakerde en de grijze keien op het pleintje heet gloeien deed, als geen geluid werd gehoord in het gansche ruime gebouw der mairie, noch op het doodstille pleintje, waar het scheen of alle bewoners achter hun gesloten jalouziën sliepen, deden zij drieën wat zij toevallig begeerden. Soms soesden ze in de loome stilte met hun krukken tegen den muurgesteund,

oogen dicht en armen gekruist, doch meestal praten hun gedempte stemmen over liefdesavonturen. Een sprak en de anderen luisterden gespannen toe, hoofden vooruitgestoken, een begeerige flikkering in de kleingeknepen oogen. Meestal vertelden de twee anderen, Philippe had niet veel te vertellen, al verzon hij ook nu en dan iets. Maar hij luisterde met een propping in zijn keel en een huilerig verlangen boven in zijn hoofd, waardoor zijn oogen brandden, naar die prikkelende verhalen, half gelogen, half waarheid, die ze met nonchalante jongens-aanstellerigheid deden, als waren ze echte Don Juans.

Philippe zag dan, in de drifting van het begeeren, zijn benauwde zelf in 't armelijk leven, zooals hij 's avonds zat aan tafel bij zijn moeder (zijn vader was lang dood) een spichtig-lange scherpe vrouw, met een administratief-hard gezag over haar kinderen; zooals hij overdag hier in stoffige paparassen werkt, zoo langen tijd al en zonder uitzicht op eenige verandering in de komende jaren.

En nooit zouden die heet-verlokkende dingen, waarvan de anderen vertelden ook tot hem komen, want hij had geen geld en hij was verlegen, zonder zelfvertrouwen, zonder dien heerlijken durf, die den rijkdom vervangen kan.

Hij wist zich ook te leelijk met zijn langgerekt schaapsgezicht en doode oogen, die alleen in zinnelijkheid opflikkerden. Zou hij zelfs ooit een vrouw durven vragen? Hij kende er geen, van wie het niet waarschijnlijk was dat zij hem uitlachen zou. Doch dit was ook niet zijn groot begeeren: een gewoon huwelijk van burgerlijk

fatsoen. Hij wilde passie, de donkere, zondige, juist omdat ze zondig was, want al ging hij niet meer naar de mis, noch ter biecht - omdat zijn hoofd soesde van allerlei onklare atheïstische ideeën, van zijne kameraden opgedaan - zoo was hij nog tezeer bevangen in zijn jeugd-begrippen en onder het oude tuchtgevoel, om niet prikkelend-heerlijk te vinden wat daartegen inging.

Zoo was hij geworden een vicieuze jongen, ‘cachottier’ en ‘sournois’ zooals zijn moeder schouderophalend van hem zei, vol sterke heimelijke begeerten in zijn lang opgeschoten, slungelig lichaam.

En de twee kameraden gingen voort, in de lange leege uren op de mairie, zijn opvoeding te voltooien, terwijl zijn moeder tevreden was, als hij zich stipt aan de huiselijke orde hield, zonder zich verder in 't minst om hem te bekommeren.

Het was in dezen tijd dat Jean Dommiers trouwde.

De omgang van hem met Philippe was schaarsch geweest in het laatst anderhalf jaar. Hun vriendschap was een jongetjesverbintenis, die losraakt bij het ouderworden. Philippe zag nu een beetje op Jean neer, als op een plompen handwerksman, omdat hij zelf fijner werk deed en ideeën had; en zoo zijn familie niet druk met de Dommiers was blijven omgaan, zou hij er nooit meer gekomen zijn.

Nu ging hij een enkelen keer 's avonds mee, uit beleefdheid, en sprak dan met Jean over onverschillige dingen

uit de stad, in een bedaarde zelfbewuste kalmte zich verre de meerdere gevoelend van het gansche gezelschap. En Jean, ofschoon hij er aan trachtte te ontkomen, werd ook gedrukt door het besef, dat dit zwak-bleeke, lusteloos-heerige jongmensch nu in beschaving boven hem stond, al was hij ook nog niet lang geleden zijn gedwee-volgzaam vriendje geweest.

Jean stond nu als deelgenoot te worden opgenomen in de zaak, waar hij zich ook met al het actieve, het eigenlijke werk zou bemoeien, de administratie geheel aan zijn vader en den boekhouder overlatend. Hij was niet dom, hij kon wel cijferen ook als het moest, maar dat op-kantoor-zitten was hem tegen, en veel liever sjouwde en werkte hij zelf met de knechts den langen dag door, tot zijn krachtig lichaam 's avonds als omlaag getrokken werd door een heerlijke moeheid. Dat gaf bevrediging tegelijk aan zijn rusteloozen aard en volkrachtig lijf.

Jean zou nu in het voorjaar gaan trouwen met een meisje, dat nog in verwijderden graad familie van hem was en lange tijden achtereen bij de Dommiers aan huis had gewoond, telkens als haar ouders, die een drukke winkelzaak hadden in Nancy, het te volhandig kregen om op haar te letten.

Het was heel natuurlijk en geleidelijk toegegaan tusschen die beiden, Jean en Helène, waar zij elkaar immers van jongsaf gekend hadden. Jean was van practischen, niet

avontuurlijken aard en zoowat schuchter en indolent voor alle zaken, die niet binnen zijn gewone doen lagen. Hij hield van Hélène met een rustige, kalme genegenheid die in den tijd niet veranderde.

Hij voelde de behoefte aan trouwen, aan een eigen huishouden, nu hij in de houthandel opgenomen en dus een gezeten man geworden was, en zoo was het natuurlijk dat hij Hélène vroeg, als het meisje dat hij het best kende en waardeerde, voor wie geen lange hofmakerij noodig was, en die ook hem, wist hij, wel lijden mocht als sinds lang vertrouwden speelgenoot. En Hélène, een smal, bleek meisje met gitzwarte haren, nam zijn aanzoek aan, omdat er ook van haar kant niets tegen hun verbintenis bestond, omdat zij van passieven, droomigen en ietwat gedrukten aard was, en de wederzijdsche ouders het huwelijk immers gaarne zagen.

Zoo trouwden zij en hun huwelijk werd zoo kalm en vredig, als het wel niets anders kon bij hun ordelijke en neutrale naturen en hun betrekkelijken welstand. Er was geen reden waarom het niet gelukkig zou zijn, van dat bij-den-grondsche geluk der onpersoonlijke karakters, die naast elkander gaan, zonder, in de gewoonte van het samenleven, elkaar veel op te merken. Toch kon het wel zijn, dat in haar méér zat, dan het leven tot nog toe ruimte had gelaten te openbaren. Zij had zeker wel eenig gevoel en temperament, doch het doffe meisjesleven in een saaie provinciestad, een voortvegeteeren, als van

dikke rupsen in een spanen doos, hield 't beklemd en bedwongen, en had het alles langzaam doen afsterven. Zij ging om in haar huis, zwijgend en geluidloos, een beetje droefgeestig en mat, met immer als een vaag verlangen, dat haar bewegingen loomde en haar oogen deed staren, doch dat zij zich nauw meer bewust werd, wijl het tot haar wezen was gaan behooren. Sinds lang kreeg zij geen sterke indrukken meer: de dingen en de menschen, zij deden haar maar flauwtjes aan, het waren nauwelijks lichte rimpels op het stilstaande water van haar dagelijksche zijn. Maar iets was er toch, dat haar onrustig maakte en waartegen als een persoonlijk gevoel zich in haar roerde. Dat was de tegenwoordigheid van haar mans vriend, Philippe Lamare. Hij kwam nu veel bij hen aan huis, als een ongetrouwd man, die, zelf geen huiselijkheid hebbend, gaarne van die zijner vrienden profiteert en Jean voelde zich eenigszins vereerd door die toenadering, die na zijn huwelijk was gekomen, van Philippe's kant.

Bovendien, zijn ouders waren gauw na elkaar gestorven kort na de geboorte van hun kind en hij had niet zooveel kennissen of elk bezoek moest welkom wezen, om hem de lange avonden te helpen korten.

Doch zijn vrouw ergerde zich, in 't holle donkerbruine woonvertrek met haar werk aan de tafel gezeten, aan 't heftig geraisonneer en 't doorslaan van dien beenigmageren, vaalzwarten man.

Het was de dompige winteravondgezelligheid van een

doodsch stadje, diep in de provincie verloren. De stilte scheen zich te verdikken om hun eenzame gestalten in de flauw-lichte kamer, waar, in den hoek bij de hooge witporseleinen kachel, tabaksrook vlug-kringelend opsteeg, om zich dan traagwolkend te verbreiden boven over de hoofden, onder de zware bebalking. Maar dan, terwijl Jean bot-bedachtzaam uit zijn pijp zat te smoken, begon weer Philippe's stem te ijveren, in een doffe droogheete opwinding tegen de regeering en den keizer, tegen de eigenmachtige handelingen van den prefect en den maire bij de laatste verkiezingen, en eindelijk met datzelfde sombere binnenvuur, dat de woorden klankloos en haastig over zijn lippen drong, over het médiocre versuffende leven in deze kleine stad, en het onrecht dat menschen met capaciteiten belette ooit hooger op te komen. En Jean hoorde zwijgend toe, knikte soms gewichtig met het hoofd, veranderde van houding en eindigde regelmatig, als de andere stem had opgehouden en Philippe donker voor zich zat te staren, met te zeggen: ‘zeker, zeker... d'r is iets waars in wat je zegt...

Hoewel in haar mat-levendheid en preutsche terughouding van burgervrouw, zij nooit in het raisonneeren van Philippe zich mengde, deden zijn holle phrasen Hélène echter bijna physieke pijn, pijn van ergernis over wat zij als onbillijk en oppervlakkig gevoelde en toch niet had kunnen tegenspreken, pijn om de blijkbare botheid van haar man tegenover al deze groote woorden en omdat wellicht de wrokkende opstandigheid van

Philippe tegen zijn lot, eenig verwant gevoel diep binnen haar opwekte en pijnlijk trillen deed.

En haar gebogen hoofd opheffende, zag zij donker naar hem heen, zooals hij daar, heftig gesticuleerende met zijn gebalde vuist, opgericht zat, het lang gelig gezicht aan de jukbeenderen even-gerood van opwinding.

Dan boog zij weer gelaten over haar werk en haar bezige handen, zoodat enkel het glanzigzwart gescheiden haar zichtbaar bleef.

Tegen tien uur, half elf, haperde alle gesprek, was Philippe blijkbaar leeggepraat. Hij stond dan spoedig op, trok zijn jas aan met allerlei linksche verdraaiingen van het lange beenige lijf en wenschte hun goedennacht. Zijn stem klonk dos en uitgebluscht en zijn oogen zagen haar dan aan, voor 't eerst weer na de begroeting van het binnenkomen.

Maar zij had afschuw van dien snellen blik, en daarom alleen zag zij tegen het afscheidnemen op. Er was een ingehouden hevigheid van kijken in zijn grijze, doode oogen, een holle hongerigheid en schuwheid meteen, waarvan zij terugschrikte en walgde. Daarna viel zijn kijken onmiddellijk weer langs haar af, op den grond, maar het gaf haar steeds een schok, waaraan zij niet wende, en als Philippe weg was, herhaalde zij schouder-schokkend immer dezelfde kregelige woorden.

- Ik begrijp waarachtig niet wat jij aan die vent vindt, aan zoo'n opsnijer, zoo'n windbuil!....

En Jean, in zijn zwaarmassieve doen, haalde op zijn

beurt zijn schouders op en antwoordde, nog iets langzamer en moeilijker dan anders door de insoezing van de loome uren. - Hij is zoo gek niet... hij heeft wel ideeën, die jongen... daar is wel wat waars in wat hij zegt...

Dan gingen zij naar bed in de zware rondom-rust van het slapende stadje, hij in zijn stompe gemoedelijkheid, zij ontevreden, mokkend, onrustig.

Jean, als de zware eikendeur achter hem gesloten was, en hij in de stilte van de nachtstraat stond, haalde eerst diep adem, strompelde dan over de ongelijke keien, tusschen de zwijgende huizenwanden, op weg naar zijn kamer. Zijn hoofd hing zwaar op de borst, zijn oogen gloeiden en zijn bloed stroomde. Hij voelde zich onbevredigd en rusteloos. Hélène, gelijk zij daar stil, eenvoudig en slank, achter de tafel zat, was voortdurend in zijn verbeelding. Hij begeerde haar met een sombere, wrokkige begeerte, voelde zich tegelijk te schuchter, te verlegen, te laf om één stap te doen om haar te krijgen.

Het was niet dat hij de vrouw van een vriend wilde respecteeren. De gedachte dat Jean zijn vriend heette kwam zelfs niet bij hem op. Maar haar terughoudend en bekorend zedig doen hield hem van handelen terug en het was tegelijk een pijn voor zijn begeerte en groote ijdelheid.

Zoo stapte hij, zijn denken diep ingetrokken, door de leege, flauwlichte straatjes, de een na de ander, hoeken om, steegen door, tot hij op de markt kwam waar hij woonde. De eenzame wind woei hem in bolle

vlagen tegemoet over het verlaten plein en gonsde in zijn ooren. Boven de grillige vorstlijnen en schoorsteenen der rondomheinende huizen welfde een wolkige nachthemel, met sterfonkeling tusschen de scheuren der wolken.

Hij zag of hoorde niets bewust, strompelde gebogen hoofds verder, een klein gedaante, dàn zwak beschenen, dàn oplossend in de zware schaduwen der zwarte huizen.

Jaren gingen zoo in dof-gelijke dagen voorbij. Het leven gaat traag in zulke kleine stadjes. De Dommiers hadden een kind gekregen in het tweede jaar na hun huwelijk, een meisje, dat Germaine genoemd was. Het werd nu drie jaar, een fijn zwart kindje, nerveus en raisonnabel als een volwassene, levendig dribbelend door de holle ruimten van het oude huis. Voor Jean was het een speelpop in de uren dat hij thuis was, voor Hélène een vulling van alle oogenblikken. Altijd was het kind rondom haar bezig, vogelachtig opmerkzaam op wat zij deed, of geheel in haar eigen doen verloren, babbelend en druk bewegend op snelle voetjes.

Voor Philippe echter, die nog geregeld kwam, had zij een schuwen afkeer. Als 's avonds zijn lange drooge gestalte intrad, stond het, veilig achter den schoot van de moeder, den somberen man donker-dreigend aan te zien uit haar stekende kraaloogjes. De kleine lippen waren vast samengeperst en zij zweeg halstarrig op zijn geforceerd vriendelijk toespreken, tot

eindelijk, op driftig aandringen van Hélène, zij een handje toestak onder hoofd-afkeerend nauw-hoorbaar gefluister: bonsoir m'sieu Philippe...

De moeder haalde de schouders op en vond innerlijk dat 't kind geen ongelijk had in haar afkeer van zoo'n leelijkheid....

Toch was er tusschen haar en Philippe wel meer intimiteit ontstaan. 't Was of zij zich met dit kind veiliger gevoelde tegenover hem en er niet zooveel redenen bestonden hem uit den weg te gaan. Ook, hoewel zij haar afkeer van zijn hongerige, holle oogen nooit geheel had kunnen overwinnen, voelde zij zich soms even zacht-verteederd bij het overdenken hoelang die schuwe begeerte zijner oogen al duurde, zonder dat hij ooit een woord daarvan had gesproken. Dat stelde haar gerust en verweekte tegelijk haar vroegeren, starren weerzin. Ook vereerde het haar een beetje, want Philippe was toch een soort van ‘monsieur’, terwijl haar man tot haar ergernis, al meer vergrofde tot een gezond-levend mensch-dier.

Zoo kwam het dat Hélène thans vaak en lang met Philippe samensprak in de holle huiskamer, op zwaar-zwijgende winteravonden, en 's zomers gezeten op de steenen bank voor het huis, terwijl boven hen de zomer-nachthemel bleekte en schemering geluidloos opwolkte in de stiller-wordende straat. En Jean, bij hen, poefte zwijgend rookwolkjes uit zijn pijp of redeneerde gewichtig-langzaam met een buurman, de trage doffe stemmen

monotoon opbrommend in de zwoele avondlucht. Maar de twee anderen spraken dan zacht, enkel voor hen beiden, van de gewone dagelijksche dingen, en ook van diepere verderafliggende gevoelens en gedachten.

Met den tijd was het heftig verlangen bij Philippe gestild tot weemoed, zoet-triestig, van nooit te bevredigen wenschen. Het deed hem innig wel met Hélène te spreken, bij haar te zijn, hij voelde zich dan zoozeer gelijk ook *zij* hem een beetje zag: als de eenzame man, de edelmoedige sterke geest, die een groote passie bedwongen had om de vrouw van een vriend te respecteeren, en die hier door de ongunst van het lot, in een bekrompen omgeving waar zijn gaven niet tot hun recht konden komen, een eentonig bestaan uitleefde.

Zoo voelde hij zich dan waarlijk, als hij naast haar zat, als een oud man, wiens geest in gelatenheid het leven nog draagt en haar meelijden deed hem balsemend goed. Ook zorgde hij instinktmatig in die rol te blijven en nooit, terwijl zij er bij was, heftig en schreeuwerig mee te spreken over de politiek van de regeering en de daden van het stadsbestuur.

Het was wel waar dat hem dat alles ook minder dan vroeger schelen kon. Op den bodem van zijn levensbron was altijd somberheid geweest, een mokkende onvrede om het leven, maar hij dacht thans maar zelden zoo dikwijls en zoo diep daarheen dóór, als in zijn jongere jaren. Meestal leefde hij dof in zijn sleur van alle dagen, deed regelmatig maar onverschillig zijn geestlooze werk

aan de mairie en had tijden dat hij nauw merkte dat hij leefde.

Maar bij Hélène werd het levend in hem, en zag hij zichzelf weer, herinnerde zich al zijn grieven, zijn duf hopeloos bestaantje, zijn vroegere illusiën, en dan smolt de korst van gedachtelooze onverschilligheid tot weemoed en peinzende gelatenheid onder den dauw van haar zacht-vrouwelijk medelijden.

Zoo raakten zij allengs aan elkaar gewoon, verhelderden wederzijds elkander het leven, zij, in hem ziende den stil-eerbiedigen, fijngevoeligen aanbidder, hij in haar voelende de sympathie met zijn hoog-eenzaam, waardig-gedragen lot, dat hem nooit zoo dragelijk was als juist dan.

Toen kwamen de ontroerende en zenuwachtige dagen van oorlogsspanning en oorlogsgeruchten. In dit stadje zoo dicht bij de grenzen stelde ieder daar belang in.

In de gelagkamers der logementen werden de handelsreizigers ondervraagd, die over den Rijn kwamen en ongeloofelijke verhalen van krijgstoerustingen gingen rond. De kranten werden gretig gelezen en allerwege en op alle tijden, maar vooral 's avonds, bij het bier, werd er gepraat en gezwetst over Bismarck en Badinguet en het Pruisische en het Fransche leger en de oorlogskansen. De dagen werden spannend van nieuwsverwachting, elke morgen zwaar van gewichtige mogelijkheden die ieder instinktmatig voelde naderen.

En op een mooien lichten Juni-avond was daar ineens

de tijding van de oorlogsverklaring, die alle zomergevoel deed verbleeken.

Het uiterlijk der dingen was nog hetzelfde, maar de innigheid der zomeravondrust werd zwakker gevoeld door de groepen voor de open deuren en in de volle zwoelwarme gelagkamers. De stemmen rezen hoog-zenuwachtig uit in de stille lucht en er was heftigheid van gebaren. Hier en daar op het marktplein en in de straten rondom, waar de schuine zonnestralen de dakvensters der rustige huizen in stillen brand ontstaken, lazen mannen in blouse en pet hardop voor uit een verkreukelde krant en rond hen stonden mannen en vrouwen met geheven hoofden en aandacht-oogen stil te luisteren, Het speelroepen van de kinderen klonk ijler dien avond en was spoedig verstomd. Honden huilden vreemd-aanhoudend uit de schemering der verre, stille straten.

En toen het donker geworden was en de lichten de massieve wanden van duisternis doorbraken, gingen in de kamers de menschen heen en weer in jagende onrust, als moest nog dezen nacht iets groots gebeuren.

Dat gewende echter wel gauw in den volgenden dag en vele volgende dagen daarna. Het weer was regenig-grijs en de gewone kringgang van arbeid door niets onderbroken. Alleen enkele kleine gebeurtenissen, elkaar geleidelijk opvolgend, van dag tot dag, als langzaam vallende druppels, toonden den voortgang der dingen. Het algemeen geestesleven was heviger geworden, maar

juist daarom ging der - onrust, die gewoonte werd, de loop der zaken te traag. Men had de officiëele bekendmaking van den staat van oorlog aan de mairie aangeplakt gezien en den ganschen dag en nog den volgenden bleven daarvoor groepen van zwijgende menschen dralen, bot kijkend op dat half verregende papier, waar de woorden Vive la France! met vette letters bovenaan gedrukt stonden.

Toen was er een oproeping aangeplakt voor de reservisten om op te komen en binnen 24 uur zich te Douai te bevinden. Ofschoon verwacht, had toch dit bevel veel opschudding veroorzaakt. Het werk werd den heelen dag maar flauwtjes gedaan, alle geesten waren in één samenvoeling van ontroering en verwachting. Er werd geschreid door vrouwen op straat, die door buren getroost werden; men zag haastige boodschappers over straat gaan; winkels waren vol van hard pratenden; binnenshuis was koortsige bedrijvigheid van kleerborstelen en wapenschuren; en den dag lang stationeerden weer groepen voor de mairie, of er nog ander nieuws zou worden bekend gemaakt.

Ook Jean Dommiers was opgeroepen en bereidde zich tot vertrek. Hij toonde noch de zenuwachtige opgewondenheid van sommigen, noch de sombere gedruktheid die anderen uren lang in hun stoelen gebogen hield zitten, maar ging en ordende zijn kleeding en bagage met de zware kalmte van altijd. Hij was alleen misschien nog iets stiller. Zijn vrouw hielp hem even zwijgend, bleek

en met droge oogen. In hun huis klonk geen gesnik en kreten, ook niet het schetterige gelach en het schelle, geforceerd-vroolijke spreken. Er hing een dompe stilte, die zelfs het kleine meisje, dat met de groote oogen ernstig de ongewone drukte volgde, fluisteren deed in de holle kamers.

Tegen den avond, een druiligen vroeg-donkeren regenavond ging Jean Dommiers weg en met hem de meeste anderen. Voor de mairie kwamen zij gepakt en gezakt te samen en trokken in het gelid naar het naburig spoorstation af.

Door de doffe straten, onder het kille regendroppelen en de losse windvlagen, marcheerden ze in achtelooze rijen, het geweer aan den draagband en vele vrouwen, moeders en kinderen vergezelden hen tot buiten de stad. Die liepen zwijgend mee, het hoofd gebogen, of stil weenende, de zakdoek voor 't gelaat of hartstochtelijk fluisterend dicht aancengedrukt. En waarlangs zij kwamen werden zij nageoogd, zwak toegejuicht, luide toegeroepen door de menschen aan de open deuren of voor de vensters, terwijl al dieper, de grijze schemering zonk over dien somberen uittocht op den guren regenavond.

Hélène had haar man niet gevolgd. Zij had aan het open raam gestaan, waar de regen haar haren en wangen natte en zich vermengde met de groote, stille tranen, die haar oogen ontvloeiden. In de schemergrauwte had zij Jean zien aankomen, zoo vreemd in zijn soldatenpak tusschen den drom van zwaarstappende mannen, had

hem toegewuifd met haar zakdoek, zijn zwijgende oogengroet opgevangen, en gezien hoe hij zijn hoofd nog eens omwendde voor hij den straathoek omging.

Toen was zij luid snikkende in haar stoel bij de tafel neergezonken, haar hart zwaar van bang voorgevoel, terwijl het kind heftig meeschreide aan haar schoot.

Maar spoedig had ze Germaine gesust en te bed gebracht, was daarna teruggekomen om nog uren aaneen stil te zitten peinzen in de donkere kamer, terwijl buiten in de leege straten aanhoudend de regen ruischte.

Zij dacht aan Jean die nu met anderen saamgepakt in een spoorwaggon door het donkere land voortjoeg naar een onbekende bestemming; aan haar jeugd-verleden, haar ouders huis, aan haar huwelijk, aan haar wenschen en vage onrusten, en nog aan zooveel wat haar zelf maar nauw bewust werd.

Zoo peinsde zij werkeloos, roerloos in haar stoel, haar wijdopen oogen starend in 't bijna al-donker der kamer. Buiten verging de nacht in 't gestadig regenruisschen dat den grond doorweekte en uit overloopende goten eentonig plaste op de stille straat.

Na de ontroering, door het wegtrekken der reservisten gewekt, verzonk het stadje uiterlijk weer in de gewone slapende rust terug. Alleen door de kranten merkte men van den oorlog in de weken die volgden; het gevechtsterrein der beide legers lag vrij ver af naar het zuidoosten, en geen soldaat werd ooit gezien. Doch de

krantenberichten waren verward en vaak tegenstrijdig met geruchten door reizigers of marskramers aangebracht.

Wie er winnende of verliezende waren wist men eigenlijk niet, ofschoon de algemeene meening was dat Napoleon de Pruissen wel terug zou slaan als ze over den Rijn kwamen. In die moeilijkheid om het rechte te weten, verslapte al gauw de opgewekte belangstelling van de meesten, die geen familieleden bij de ageerende troepen hadden. Elke dag bracht aan de bewoners het gewone doen en de gewone aspekten, de oude huizen, de luchten, de straten zagen zoo nadrukkelijk hetzelfde als vroeger, dat de natuurlijke traagheid dezer provincie-bewoners dra de overhand behield en zij dien oorlogstoestand als iets gewoons, hen maar van verre rakends gingen beschouwen.

Alleen in de families die betrekkingen bij het leger hadden, leefde de onrust voort, vooral niet minder omdat de brieven lang uitbleven en kort en niet bemoedigend waren. Die zeiden van eindeloos, uitputtend heen- en weertrekken, van slechte voeding, ordeloosheid, verwarring en gedruktheid. Waar men aan toe was, wist met juistheid geen enkele der uitgetrokkenen te zeggen, wel dat zij een of meer gevechten hadden bijgewoond die niet in 't voordeel der Franschen waren afgeloopen.

Ook Hélène had een brief van enkele bladzijden van Jean ontvangen. Hij klaagde over natte bivaks, en vermoeiende marschen in regen en modder, waardoor zijn

beenen opgezwollen waren. Ook voelde hij zich vaak koortsig en had heimwee.

Philippe las den brief, dien Hélène hem gaf en troostte haar, en zeide wat hij juist gehoord had van een grooten beslissenden slag die geleverd zou zijn.

De oorlog zou nu wel gauw gedaan wezen en Jean terugkomen.

Philippe kwam nu bijna alle dagen bij Hélène om haar te vertellen wat hij op de mairie gehoord had en om met haar te praten. Hij voelde zich het recht in dat huis te komen, nu Jean hem, eer hij vertrok, zijn vrouw en kind had aanbevolen, voor het geval het slecht mocht afloopen, hij dood of gevangen raakte. En Hélène scheen op haar terughoudende manier hem dankbaar voor zijn zorgen en oplettendheid. Zij hadden lange gesprekken over den waarschijnlijken afloop van den oorlog, over Jean's terugkomst en haar plannen voor de toekomst, waarin zij medelijdend-vriendelijk ook Philippe betrok. Hun intimiteit was, na Jean's vertrek, niet toegenomen. Wel had Philippe getracht wat vertrouwelijker te worden, doch Hélène scheen dat niet te merken, veranderde niets in haar gewoonten en wijze van omgang.

Het eenige verschil met vroeger was, gelijk Philippe zich geërgerd bekende, dat zij nu meer dan ooit over Jean spraken. Het leek wel dat zijn afzijn hem Hélène juist meer nabij bracht. Zij begon hem nu te idealiseeren, de onzekerheid van zijn leven wakkerde haar vroegere genegenheid aan en Philippe was wel genoodzaakt mee

te doen aan die verheerlijking. Hij begon haast te wenschen dat Jean maar weer gauw terugkwam. Zijn rol van belangloozen trouwen vriend begon hem zwaar te vallen. Hij had zich eigenlijk vaag iets anders voorgesteld.

Maar de geruchten van nederlagen werden allengs duidelijker en vaster. Men sprak er ook van dat uhlanen in den omtrek gezien waren en op een middag, plotseling, rukte onder algemeene ontroering, een Badensch infanterie-detachement de stad binnen. Het waren gebaarde kerels in grove, vuilgroene kleeding en zware hooge laarzen. Een paar stijfrechte officieren reden stapvoets vooruit, koel-hoog rondblikkend.

Op het marktplein hielden zij stand, zetten de geweren aan rotten, terwijl de officieren met stijven tred den hoogen stoep bestegen. De gansche bevolking stond bleek, zwijgend-kijkend er om heen, terwijl die mannen vuren aanlegden en soep kookten. Maar aldra kwamen de officieren weer naar buiten, schetterde de trompet en marcheerde de troep haastig af, te midden der vijandige groepen, even verbaasd over hun plotselinge verschijning als over hun snellen aftocht.

Nog driemaal lieten zich zulke doortrekkende troepen zien en de laatste bleef een nacht over. De soldaten werden bij de burgers ingekwartierd, maar niemand leed schade of overlast, die hen goed behandelde.

Het was alles wat het stadje van den oorlog merkte.

De groote stroom ging zuid- en oostwaarts langs en

flauwe, verre kanondreuning, eens gedurende een ganschen namiddag gehoord, was het eenige, dat de inwoners verontrustte.

Maar van de reservisten uit de stad afkomstig, waren meerderen reeds gesneuveld of lagen ergens ver-af zwaar gewond in veldhospitalen.

Na maanden, al midden in den herfst, kwam ook het officieel bericht, dat Jean Dommiers in een hospitaal tengevolge van zijn wonden was gestorven.

IV.

Er waren sedert den oorlog jaren voorbij gegaan, en de menschen in het stadje hadden hun zelfde doffe bestaan verder geleefd, door de winters, als de straten van oude huizen donkerden onder aschgrauwe sneeuwluchten, of star-stil opstonden naar koud-tintelende vrieshemels; door de zomers, als de droge wind stofwolken opjoeg in de leege straten, waar warme lucht trillend opsteeg tusschen de geblakerde gevels en de hemel egaal-blauw daarboven welfde, vele strakke hittedagen lang. Uiterlijk scheen er niets veranderd, noch in de dingen noch in de menschen, maar in werkelijkheid was veel ouds verdwenen, veel nieuws

ingekomen. Vervallen geveltjes waren weggebroken, vervangen door moderne huizen; bekende oude gezichten in winkels waren nu niet meer achter de ruiten te zien; een heel nieuw geslacht van toenmaals nuchtere baardlooze jongens, en meisjes met korte rokken en vlechten, was sedert in zaken en neringen ingetrokken en kleine kinderen van toen waren nu de opgeschoten jongens en meiden geworden, die al de trager en deftiger manieren der volwassenen begonnen aan te nemen.

Ook de Dommiers woonden niet meer in hun vroeger hol-ouderwetsch huis. Na den dood van Jean was de zaak verkocht en had Hélène zich met het kind boven een quincaillier ingekwartierd, in kleine hokkige kamers, laag en met inspringende hoeken, donkere balken en vellerig-goedkoope behangsels. Zij leefde er met Germaine van een krap inkomentje een bekrompen, eentonig bestaantje, den eenen dag volkomen eender met den volgenden, het gansche jaar door, behalve als zij eenmaal in den zomer naar Douai ging om een oude nicht te bezoeken, van wie zij mogelijk erven zou. Overigens bracht elke nieuwe dag de bekende oude bezigheden. Opstaan en zorgen dat Germaine, die nu een donker-bleek, spichtig meisje geworden was, naar school kwam. Dan uitgaan met haar hengselmandje om te markten, rond te slenteren tusschen de fleurige, frischkleurende uitstalbanken onder het koele ijzer-dak van de halle, dingen met de breede groenten- en visch-

wijven en eindelijk met gevulden mand weer teruggeloopen, met denzelfden tred door dezelfde straten. Dan eten koken voor haar zelve en het kind dat tegen half twee thuis kwam.

Na het diner, als om drie uur Germaine weer naar school was, zat zij te naaien, 's zomers voor het open raam, van tijd tot tijd uitkijkend in de bezonde straat, waar op dit uur niemand passeerde, en 's winters achter het dichte glas, waar buiten de huizen somber en triestig stonden onder de grauwdekkende lucht.

's Avonds bij het karige lamplicht - er was altijd een flauwe olielucht in die kamers - zat het ernstige kind met de diep-donkere oogen en het zwarte haar aan de tafel over haar schoolwerk gebogen en Hélène naast haar in stille peinzing met naaien en verstellen bezig. Zij spraken weinig en de rust der lange uren bleef ongestoord, terwijl van beneden een enkele maal de gebarsten rinkelbel opluidde, als iemand de quincaillerie binnentrad.

Soms in den namiddag, maar vaker op avonduren kreeg Hélène bezoek van kennissen, vrouwen, die ook haar man gekend hadden, of ging zijzelf uit naar een of ander gezin, dat op naamsdagen of doopgelegenheden een klein feest vierde. Men zong er liedjes in koor, dronk wijn en bier, at eigengebakken koeken en ging om tien uur, halfelf, weer heen door de donkere straten.

Dat waren de uitspanningen. Hélène deed er aan mee zooals zij er altijd aan mee had gedaan. Zij kende niets

anders en ofschoon een zekere gedrukte ernst haar eigen was gebleven, werd zij thans, in deze latere jaren, minder dan vroeger door vage begeerten naar wijder, rijker leven gekweld.

Minstens vier avonden in de week kwam Philippe haar bezoeken. Hij was zoowat haar beschermer en de voogd van het kind. Jean had het zoo gewild in een brief, kort vóór zijn dood uit het lazaret geschreven, waarin hij zijn ouden jeugdvriend de bescherming van vrouw en kind nog eens nadrukkelijk opdroeg.

Beiden, Hélène en Philippe, waren door deze wenschen van een doode zeer getroffen geweest en hadden ze goedmeenend en nauwkeurig trachtten uit te voeren. Philippe was toeziende voogd geworden over Germaine, hoewel het kind hem evenmin als vroeger kon uitstaan en Hélène deed niets zonder zijn raad, ofschoon zij zeer goed alleen handelen kon.

Zoo kwam het dat Philippe dikwijls de jonge weduwe met haar kind bezocht, als hij zijn taai dagwerk geëindigd had. Het deed hem smartelijk en toch genoeglijk aan, daar te komen in dat hokkige apartementje boven de quincaillerie. Nog altijd begeerde hij Hélène met een telkens weer opgloeiende zinnelijke hevigheid, maar tegelijk genoot zijn sentimentaliteit en ijdelheid in abnegatie en het zich vertrouwd en gewichtig weten als beschermer van weduwe en wees. Die twee machten, zinnelijkheid en slappe gevoeligheid, streden in hem, doch waarschijnlijk zou hij wel aan de eerste hebben toegegeven, als hij

gedurfd had zijn verliefdheid Hélène te openbaren. Maar zij overtoog zich bewust of onbewust met een strakke hoogheid, als hij ook maar een weinig het gesprek naar dien kant deed naderen en dan ontviel hem de moed om door te gaan en wellicht een verhouding onmogelijk te maken, die zijn eenzaam leven en zijn romaneske zin zoozeer behoefden. En als hij tot den gewonen dagelijkschen omgang terugkeerde, verdween ook bij Hélène elk spoor van terughouding en deed zij weer even rustigvertrouwelijk als altijd.

Trouwens, Philippe had maar heel zelden gelegenheid gehad tot die pogingen om Hélène te naderen,

Meestal was het kind bij hun gesprekken tegenwoordig, en het donker kijken uit haar zwarte oogen was wel voldoende hem van elk pogen af te schrikken. Hij wist dat Germaine hem nog altijd niet mocht lijden. Zij was niet meer vijandig, als vroeger in haar derde of vierde jaar, maar zij bleef linksch en altijd verlegen bij hem, als hij haar handje vasthield en haar vaderlijk toesprak. En hoezeer hij zich tegen dat gevoel poogde te verzetten, daar was al iets volwassen vrouwelijks in haar afkeer. Hij besefte dat die intuïtieve weerzin nooit wijken zou, dat zij er integendeel wellicht later de verstandelijke redenen voor zou vinden in zijn zinnelijken aard, die geen vrouw aan kon zien zonder haar te begeeren en die zelfs in dit kind nooit geheel de aankomende vrouw vergat. Omdat hij zich van al die dingen bewust was, sprak hij ook Hélène maar zelden over die koelheid, die Germaine tegen hem

toonde, deed liever als merkte hij ze niet op en sprak altijd weer zoo luchtig en onbevangen mogelijk het kind toe.

Philippe Lamare was in de jaren tot een dor lang man geworden, met grooten beenigen kop en zwarten verwaarloosden baard. Zijn hol-oogig gezicht met uitstekende jukbeenderen en breede kaken, had wel in uitdrukking iets van een paardendoodskop. Een vale jas omhing flodderig zijn enge hooge schouders en platte borst en zijn handen waren skeletachtig mager met lange vingers, waarin de kootjes zichtbaar waren. Hij bewoonde in een oud-vervallen huis aan de markt twee sombere bruine kamers, armoedig-schaars gemeubeld, die hij langs een donkere, smalle kronkeltrap bereikte. Het was er zeer ordelijk en ongezellig, op die kamers, waar zoo weinig mogelijk van zijn plaats werd gehaald voor het dagelijksch gebruik, door een man die bijna geen behoeften had. Het was of hij daar maar bivakkeerde en elk oogenblik zou vertrekken, zoo zeer was alles aan kant en vierkant in de plooitjes.

Van dat apartement stapte bij geregeld 's morgens naar zijn bureau aan de mairie, die aan de overzij van het plein lag en de bewoners rondom waren gewoon aan zijn vale gestalte, met de doode oogen, die rechts noch links kijkende, tweemaal per dag voorbij kwam sloffen. Hij leefde dof, wantrouwend, in een stroef zwijgen als van aanhoudende versmoorde ergernis en werd hij door een of ander daaruit gehaald, dan gedroeg hij zich krenkend-hatelijk, afbijtend en somber-overtuigd-ontevreden

Hij was van bekrompen verstand, maar hij had eerzucht gehad en zijn gallig gestel dreef hem tot de sedert onwrikbare meening, dat het de omstandigheden waren, de benauwde omgeving van het nietige stadje, gebrek aan kruiwagens en aan geld, die hem tot een eeuwigen penneslaaf gemaakt hadden in dat stoffige en verlaten gebouw, de mairie. Daarbij was hij niet gezond; om zijn zwakke borst was hij zelfs voor den dienst afgekeurd, en de sterke sensualiteit van het vicieuse jongetje had hij als man maar ten deele kunnen onderdrukken. Aldus werd hij bij wijlen bezocht door weelderige verbeeldingen van een rijk leven met vrouwen en feesten, gelijk hij als arme klein-stadbewoner zich dat door verhittende lectuur heen droomde.

Het waren dezelfde begeerten als vroeger, maar thans smartelijker nog, - schoon zeldzamer - omdat hij nu alle kans op eindelijke verwezenlijking voor hem als onmogelijk had erkend.

Een enkelen keer, als zijn geld toereikend scheen, had hij wel getracht tenminste een deel dier droomingen van zijn zittend leven en ongezond gestel in 't leven nader te komen. Hij vroeg dan verlof voor een paar dagen, ging naar Douai of zelfs naar Lille om daar, huiverend-angstig voor ontdekking, in een soort van orgie, waarlijk met wijn en vrouwen te leven.

Maar het was nooit meegevallen. De werkelijkheid bleek hem weerbarstig en zijn ongewoonte stootte zich overal ontnuchterend aan kleinigheden, die in zijn ver-

beeldingsleven niet voorkwamen. Hij werd grof afgezet; men gaf hem zoo weinig mogelijk voor veel geld en daarbij kon zijn zwak gestel noch tegen veel slechten wijn, noch tegen het physieke genot dat die vrouwen hem gaven, die hij overigens volstrekt zoo min niet vond.

Het einde was altijd dat hij dof-melancholiek, platzak naar huis keerde, waar het leven hem grauwer en eentoniger leek dan ooit. Maar hij bleef volkomen overtuigd, dat het enkel zijn bekrompen bestaan, zijn materieele onmacht was, die de geheele verwerkelijking van zijn verbeeldingen belette. Met meer geld in een grootere stad, desnoods in Parijs, moest het zalig-roezend feestleven bestaan, dat hij zich als ideaalleven dacht en dat hij vóór zich zag als een geel-gaslichte zaal met roodfluweel van gordijnen en sofa's, waarop plaatjes-achtig-schoone vrouwen, gedecolleteerd en verleidelijk neerlagen. Bij dat visioen werd de ondervonden werkelijkheid dof en armoedig, en een knagende verbittering steeg in hem op tegen zijn noodlot en tegen de menschen, die hij de schuld gaf, dat nooit al die heerlijkheid door hem zou worden aanschouwd. Een grommende, onredelijke haat tegen alles en allen bleef hem allengs bij in zijn dagelijksche stemmingen, terwijl hij zijn stomme penkraswerk volbracht, over de verflooze lessenaar gebukt in de duffe kantoorkamer; als hij zijn triestig maal nam in het goedkoope, groezelig-sombere eethuis; ais hij 's avonds zijn zelfde krant las in zijn gewone café. Soms speelde hij daar ook domino of kaart met

drie anderen van zijn slag: een knorrigen rentenier, een dikken, kaalhoofdigen postambtenaar en een collega, geelbleeken, tanigen gemeente-klerk. Zij speelden, maakten gemelijke opmerkingen over het weer, de schandaaltjes van den dag en de gemeentezaken, tenslotte ook over elkander, kregen ruzie, gingen woedend naar huis en zochten elkaar den volgenden avond weer op.

Dag na dag droeg alzoo Philippe zijn sjagrijnig leven verder, zijn tijd verdeelend tusschen bureau, restaurant, café en bezoeken aan Hélène. Daar, in zijn betrekking tot haar en de daden die er het gevolg van waren, was hij het best, het edelmoedigst. Hij trachtte instinktief tegenover haar te zijn gelijk zij hem nog altijd dacht: een eenzelvig-levend man, die - als zij - zijn eenmaal gevormde idealen van een hooger, vrijer en gelukkiger leven, in nobele resignatie had prijsgegeven om eenvoudig zijn harde, dagelijksche plicht te doen. Dat verhief hem in zijn zelfgevoel, te weten dat zij zoo van hem dacht en hij geloofde zelf zoo te wezen, vond zich óók Hélène's bescheiden, passievollen minnaar, door het lot wreed van haar gescheiden, die thans in 't rijpen hunner jaren tot ridderlijken beschermer van haar en haar kind was geworden, door de wensch zelf van zijn gelukkiger mededinger daartoe geroepen.

Die anderdaagsche bezoeken bij Hélène waren hem zoete gewoonte geworden. Hij ging er steeds eenigszins verwachtend heen, kwam er steeds in zacht weemoedige stemming van terug en dat was aangenaam in de

anders donkeren kringgang der gelijke dagen. Tegen acht uur trad hij de flauwlichte winkel binnen. Het was er suffend-stil, al het blikwerk lichtschimde zwakjes rondom, de achterwinkel duisterde hol. Dan de donkere trap op, die met een deur in de winkel opende. Men kende zijn stap, zijn wijze van deursluiten, en niemand kwam kijken wie er binnengekomen was.

Boven, als zij het belgerinkel hoorde, zei Hélène opwakend uit lange stilte: ‘voilà m'sieu Philippe,’ en hij, deur openend, hervond het bekende interieur van altijd: de donkerschemerige ruimte om de goudbroeiing van de lamp op tafel, Hélène, in dezelfde houding van vroeger, zedig-stil over haar handwerk gebogen, alleen wat zwaarder, rustig-breeder, met ronder gezicht en scherper trekken. Het kind naast haar, zag hem aan bij het binnenkomen en hij ontmoette altijd dienzelfden donker-wantrouwigen, schuw-onderworpen blik. Hij groette hen tweeën en zette zich naast de tafel, in de oude voltaire, zijn lange beenen over elkaar. Dan spraken ze kalm en gewoon over het weinige gebeurde. Hélène had het hoofd weer gebogen, aandachtig op haar werk. In gelaten kalmte ontvielen haar fijnen mond de stille, verstandige woorden. Telkens keek ze even naar hem op, met snel-vasten blik. Het kind werkte schuw-ingetrokken vóór zich. En langzaam voelde Philippe zich overtogen door de wazende rust dezer kamer, dezer stille menschen. Hij genoot in de zacht-vriendelijke vertrouwelijkheid van Hélène's spreken. Hij voelde de warme atmosfeer harer sympathie

hem weldadig omgeven, haar innige erkentelijkheid en waardeering voor wat hij was en voor haar gedaan had. En hij sprak dan zelf met weeker, klankvoller stem, zijn oordeelen werden mild, hij voelde zich ruimer. Soms liet Hélène één oogenblik het werk rusten in haar roerlooze handen en bleef hem aanzien met peinzenden, luisterenden blik. Hij bleef dóórpraten, één met de rust-atmosfeer van het vertrek, in zacht-weemoedig genot, zichzelf hoorend als ware het een ander die sprak ... tot hij van terzij de spiedende blik der kleine opmerkte, die hem aankeek, nu zijn oogen van haar af waren. Hij zag dan weer datzelfde onuitgesproken en onberedeneerd wantrouwen, dat door al die jaren van bestendig en gelijkblijvend gedragen niet overwonnen was. Hij wist niet op wàt in hem het eigenlijk doelde, hij was zich niets bijzonders kwaads bewust, wist alleen dat hij niet precies was, als hij hier zich voordeed en voelde donker dat deze instinktieve achterdocht wel gelijk kon hebben.

Soms was dit hinderlijk gevoel zoo sterk, dat het hem even in de war bracht. Zijn kalm-vredige stemming ging teloor, hij trachtte verward zijn momentane voelen met zijn gewone levenswijze in overeenstemming te brengen en bleef zwijgend soezen. Zulke avonden ging hij vroeger heen en bleef verward en ontevreden de rest van den avond tot diep den nacht in, daar de slaap niet komen wilde. Dat kind was hem als een tweede, kleinere Hélène, even bekorend, doch daarbij iets als een maar half begrepen, onrustwekkende openbaring van

zichzelf. Hij voelde een verward schuldgevoel haar tegenover, en tegelijk de wrokkende lust om gezag over haar te hebben, en haar naar zijn zin te dwingen, haar halstarrigheid te onderdrukken met wreede hand. En zijn sensualiteit begon zich daar allengs in te mengen, als hij zich verbeelden ging, hoe hij haar achterdochtigen trots zou breken indien hij over haar te zeggen had, hoe hij haar straffen zou met slaag en opsluiting tot zij nederig en slafelijk gehoorzaamde.... Dan werd hij wel soms zich deze visioenen bewust en ervoer met een lichten schok, hoezeer het wantrouwen van Germaine al gelijk had tegenover zulke voorstellingen. Wat zou het zijn, als hij waarlijk de macht eens had gehad....

En onrustig, huilerig van vaag verlangen en zelfbeklag en zekere onbegrepen spijt, sliep hij ten laatste in.

Tegen den herfst, zes jaar na den dood van Jean, begon Hélène te sukkelen. De lever en de nieren waren aangedaan, zei de dokter. Aanvankelijk leek het niet meer dan een klein onwelzijn, maar het duurde en duurde, tot zij niet meer van haar kamer kwam.

Onmerkbaar was de ziekte een toestand geworden, waaraan men zich gewende en waarvan elk betrekkelijk kalm de verergering meeleefde. Eindelijk waren het formeele ziekenbezoeken, die Philippe aan Hélène bracht. Het was nu in de achterkamer, haar slaapkamer. Germaine werkte in een klein vertrekje er naast, waarvan de deur open stond. Men zag in den gelenden lampschijn het

klein donker hoofd aandachtig-stil gebogen en het handje trok moeilijk over het papier langzaam groote halen. Doch in de ziekenkamer waren meubels en wanden spookig-schemerzwart, wegduisterend àl meer uit den kring van het flikkerend nachtlampje bij het ledikant met de opgeslagen gordijnen.

Philippe zat ingezonken in een armstoel, het gelaat naar den grond gericht. Hélène lag stil te staren, het magere gezicht met 't zwart haar in 't matte kussenwit. Zij spraken nauw enkele schaarsche woorden, korte brommende fluisteringen in de dompe stilte van het omgevende huis.

In die avonduren leed Hélène de minste pijn, maar wat haar dan bezocht en haar vermagerd gezicht in nog dieper groeven trok, waren de gedachte aan sterven en de toekomst van het kind.

Philippe begreep wel wat die urenlange peinzing beduidde en eens had hij gesproken en haar gezegd rustig te zijn, want dat hij het kind bij zich zou nemen. Hij beloofde voor haar te zorgen als was het zijn eigen.

Dien avond, dat hij dit zeide, had het haar goed gedaad, zij had zichtbaar geruster gelegen. Maar geheel was daarna haar zorg toch niet geweken en Philippe had een belemmerend gevoel van niet te durven vragen waarom.

Hij bleef geregeld komen, hij wist dat zij op zijn bezoek als een afleiding in den eindeloos slependen dag rekende, maar het was of zij verder van hem was ge-

weken, in haar geest veel bedacht, waarvan zij hem geen deel wilde geven, en vaak zijn tegenwoordigheid vergat.

Dat zijn toegezegde hooge bescherming haar zoo weinig geruststelde, dat hij uit haar vertrouwelijkheid zoo geheel was gescheiden, deed hem in 't begin veel pijn. Het was of zich een leegte in zijn leven vormde, hij voelde zich verlaten, en zijn beste, zelfstreelendste gevoelens, hadden nu geen doel meer, nu Hélène ze schijnbaar niet meer op prijs stelde. Er was ook wrok in zijn geest, alsof onrecht en ondankbaarheid aan hem gepleegd werden en zijn eerste echt-gemeende droefheid om het langzaam heen-zinken van Hélène verhardde er door. Hij kwam er toe te denken dat zij misschien zelfs liever niet had, dat hij in 't vervolg voor Germaine zorgde, iets wat hem in elk geval groote opoffering zou zijn. Een schemerig besef was daarbij in zijn hoofd, hoe 't ook beter ware dat een ander voor haar zorgde, omdat hij toch niet veel van haar hield.

Maar Hélène, zacht ondervraagd, scheen integendeel dat reeds voor uitgemaakt te beschouwen, dat Philippe in haar plaats zou treden, als zij kwam te sterven en haar zorgelijkheid bleek elders te liggen.

Misschien was die ook enkel een gevolg van haar algrootere lichamelijke verzwakking, dacht Philippe, en was het dwaas zich het hoofd daarmee te breken. Zoo kwam hij dan in 't vervolg getrooster aan het ziekbed, zat daar uren lang in 't schemerdonker in zijn stoel zonder een woord of beweging. En Hélène's smal hoofd

met de holle zwarte oogen, lag stil te staren uit het vaalwit der kussens. Het lichtje knetterde soms, een ritselig geluidje kwam uit het klein kamertje, waar Germaine op haar stoel zich verzette, of ook het krassen van een pen, maar geen ander gerucht deed zich hooren uit de diepte van donkerheid, waarin huis en stad verzonken lagen.

Eens op een avond vond hij de zieke geägiteerder dan anders, zij lag met zwak geroode wangen en schitterende oogen in de omlijsting harer zwarte haren. Toen hij bij haar bed gezeten was, zeide zij hem te willen spreken en het hoofd dicht tot haar gebogen, luisterde hij naar de gebroken stem, koortsig fluisterende door de stille kamer. Zij sprak van hun verhouding, hoe zij Philippe eerst niet had mogen lijden, maar langzamerhand hem leerde waardeeren om zijn geduldige en bescheiden toewijding, om het geduld waarmee hij zijn plicht deed, hij die op zooveel hooger aanspraak had. Hoe eindelijk in de laatste jaren een hartelijke genegenheid bij haarj ontstaan was voor hem, haar steun en troost in de moeilijke dagen.... en als hij gewild had, als hij haar had gevraagd, wellicht dat zij dan.... maar dat was nu voorbij.... hij had niet gewild en thans nu het toch te laat was, kon zij het hem wel bekennen.... 't Was misschien goed voor hem dit te weten, hoe ze over hem had gedacht, opdat hij des te hartelijker haar mocht gedenken als zij weg zou zijn.... en des te zorgvoller over haar kind waken....

Dien avond ging Philippe van het ziekbed weg, als

een dronken man strompelend, met een barstend smartgevoel in zijn borst. En dien ganschen nacht sliep hij niet, altijd maar over en over denkend in zijn gloeiend bonzend hoofd wat die gebroken, zachte stem gesproken had en hoe hun verhouding een misverstand geweest was, eindelijk opgeklaard, nu het alles voor goed voorbij was. Hoe anders had het kunnen zijn, als hij begrepen had, als een toeval hen elkaar had doen verstaan! Maar 't had niet zoo mogen zijn, en zij beiden waren eenzaam gebleven. Dat was hard te dragen.

Sedert dien avond, dat Hélène gesproken had, verergerde haar toestand snel. Zij lag vaak in een felle koorts als hij 's avonds kwam, of bleef verwezen zwijgend en starend liggen, zonder hem te herkennen. Eens scheen zij, uit zulk een halve bezwijming onwakend, hem een teeken te geven dat zij het kind bij zich wilde en hij bracht het tot haar bed, waar het hartstochtelijk over de dekens bleef snikken. Hélène legde haar smalwitte hand op het zwarte haar, bleef er lang op staren. En toen Philippe Germaine weer weg had gebracht, reikte de zieke hem de hand, die zij bleef vasthouden en van tijd tot tijd zwak drukte. Haar donker-holle oogen drukten angst uit, maar zij sprak niet. Eindelijk liet zij de hand los en keerde haar gelaat om naar den muur, alsof zij vermoeid was. Philippe gaf haar toen een lichten zoen op het voorhoofd en ging langzaam heen. Een pleegzuster zou dien nacht bij haar waken.

Den volgenden morgen kwam men hem zeggen, dat

het afgeloopen was. In den vroegen ochtend was zij gestorven, zonder meet tot bewustheid gekomen te zijn. Philippe ging zoodra hij kon naar het huis, maakte alle noodige beschikkingen en volgde met Germaine een paar dagen later den kleinen eenzamen begrafenisstoet.

Het regende toen hij van het graf terugkeerde. Hij had een gevoel of hij een gedeelte van zichzelf daar had weggebracht.

Wat had het leven voortaan nog voor hem over?

V.

In een klein huis van één verdieping woonden al een jaar lang Philippe, met de kleine Germaine en een oud, beenig-mager en verschrompeld boerenvrouwtje, de huishoudster. Na Hélène's dood had Philippe zijn sombere kamers aan de markt verlaten om van 't beetje geld, uit de nalatenschap van zijn moeder, vereenigd met het inkomentje, dat Germaine geërfd had, dit huisje te gaan bewonen. Het was een bouwvallig huisje in een oude bochtige, niet al te nauwe straat, een achterstraat, waar weinigen overdag passeerden en die 's avonds heel verlaten lag. De scheve en overhellende huizen droomden tegen elkaar over, het hobbelig plaveisel in vochtig donker

houdend. Maar zelden bewoog er leven achter de kleine holle vensters van de bovenverdiepingen, van welke vele over de straat waren uitgebouwd.

Beneden waren temidden der rijen dichte deuren, die men met enkele treden bereikte, eenige donkere winkels met ingangen gelijkvloers en armelijke uitstalkasten, waar van het eene jaareinde tot het andere altijd hetzelfde scheen uitgestald.

Het huisje van Philippe had ook zoo een deur boven een paar gebarsten en scheefliggende hardsteenen stoep-treden. Daarnaast was, diep in de dofgelen muur, het raam van een zijkamer, een pijpela-achtig vertrek, schaarsch gemeubeld met een tafel, wat stoelen, een kachel en een buffetkastje. Daar werd gegeten. Een paar treden af leidde verder de gang naar de vrij groote keuken en naar een uitgebouwd kamertje aan het eind, Philippe's slaapkamer. Achter de eetkamer boog de donkere trap naar de verdieping en weer met een paar treden op tot de kamer van Germaine aan de straat. Daar was het ruimste, hoogste vertrek in het huisje, schraal en propertjes gemeubeld met 't wit-omhangen ledikant en ronde tafel, matten stoeltjes en de mahoniehouten waschtafel met spiegel, die in haar moeders kamer had gestaan. Voor de diep-in-vensters schuine witmousselienen gordijnen. De grond was glimmend geel gecireerd en enkel onder de tafel werd de gladde naaktheid weggedekt onder een klein roodzwart tapijt. Een paar gekleurde prenten hingen nietig-klein aan de lange licht-gebloemde

behangselwanden. Gele balken braken de zoldering in schaduwige vakken. Die kamer met de luchtige gordijntjes en 't vuurroode tafelkleedje was in schrale, leege meubileering en poppige zindelijkheid een logeerkamer in een goedkoop logementje gelijk, of een boeren-pronkvertrek waar nooit iemand gezellig wonen komt en dat enkel wordt gewreven en schoongehouden.

Achter deze kamer, boven de keuken was, nog een ruimte, die tot bergplaats van overtollige en gebroken meubelen en allerlei rommel gebruikt werd en boven op 't zoldertje, onder het schuine pannendak sliep het rimpelig, scheef oud-vrouwtje, dat Cathérine heette.

Achter was een kleine tuin, waarvan echter de aanleg sinds lang was verwaarloosd en teloor gegaan onder hoog opschietend onkruid, dat, de paden overgroeiend, van den ganschen plek 's zomers een groen veld maakte.

Een hooge brokkelig-grijze muur sloot dien grond rondom van andere tuinen af, wier vruchtboomen, accacia's en platanen hoog van achter den muur kwamen rijzen.

In deze woning leefden Philippe en Germaine de eentonige dagen uit. Hij was 's ochtends vroeg heen naar de maîrie, kwam reeds laat op den middag terug. Germaine ging in den eersten tijd nog naar school, toen, nadat zij vijftien jaar geworden was, naar een modistezaak om het vak te leeren. Het oude grommige vrouwtje dat ook wat doof was, scharrelde meestentijds alleen in huis om

in haar keuken met vaten rammelend of in het tuintje, om wit goed over lijnen te drogen. Tegen half vier kwam Germaine thuis, nu een lang schraal meisje met smal-bleek gezichtje in raafzwarte, losse haren en wier donkere oogen het eerst opvielen door hun vochtigen zwaarmoedigen glans onder de lange wimpers.

En den tijd van haar thuiskomst tot het diner om zeven uur bracht zij in de keuken door, levendig, lastig, nieuwsgierig, praatziek, àldoor babbelend, in alles snuffelend. Dan keven zij samen, Germaine en de droog-knorrige Cathérine, soms met heftige woede-uitvallen en tranen van het meisje, of zij viel uitbundig en hartstochtelijk het oude mensch om den hals, en liep haar na en streelde haar in den sentimenteelen drang om lief te zijn en geliefkoosd te worden.

Maar soms was zij stil en nadenkend. Dan zei ze Cathérine nauwlijks goeden dag, deed mantel en hoed af en liep naar boven met moei-loome schreden. Het oude vrouwtje zag haar van beneden bedenkelijk na, schokschouderde even en ging mompelend haar keuken in. Germaine, boven op haar kamer gekomen, opende wijd de kleine vensters, zette zich neer op een stoel er voor, de handen in den schoot gevouwen of bleef over de vensterbank leunen uren lang, met de kin in de hand, opziend naar de rein-zomerblauwe lucht, waar zwarte vogelstippen rond kringden. De blinde huizen stonden star tegenover haar in lange rij naar rechts en naar links en de straat strekte zich onderlangs,

verlaten heen. Het was het stille zomeruur van vier tot vijf. Zij zag peinzend op naar den kleinen koepel van een kerk uitstekend boven de daken. De late zon guldde het kruis en enkele schuine stralen schoten ook in haar kamer hun gouden baan, waarin stofjes wemelden. Het mousselien van het gordijn werd als goudweefsel, op den vloer glansden stille lichtplekken, die langzaam verschuivend de wanden opkropen. Het was al stil en vredig in de blanke gedempte kamerrust en buiten in de open straat.

En Germaine opkijkend naar de hemel-klaarheid, peinsde voort in vage denk-beelden, weemoedig verlangen naar een ver en vreemd-groot genot, en met een sterk gevoel van gemis dat bijna haar oogen in tranen deed breken. Zij dacht aan haar moeder, die zoo jong gestorven was, aan haar vader die zij bijna niet gekend had, die zich toch voor zijn land in den dood had begeven, aan het oude huis dat haar een fantastisch renzenhol leek met ontelbare holle kamers en donker-verre kronkelgangen; aan de woning boven de quincaillerie waar zij met haar moeder zoo rustigstil en eentonig-regelmatig gewoond hadden, zij een vroeg-ernstig kind, haar moeder een stille vrouw, aan de veranderingen van het laatste jaar, en aan ‘m'sieu Philippe,’ die haar als wees tot zich had genomen. Zij zag hem weer zooals hij alle avonden tot hen kwam, om haar moeders eenzaamheid te troosten, en zij vond hem nu een trouw, bescheiden vriend en begreep niet

hoe zij hem ooit had kunnen wantrouwen. Om zijn uiterlijk was hij haar hatelijk en weerzinwekkend geweest, en nu schaamde zij zich daarover pijnlijk. Wat had hij goed en zacht gedaan toen moeder ziek lag en hoe had hij haar, eenvoudig-begrijpend, den eersten tijd aan haar droefheid overgelaten.

Daarna was hij gekomen en had zacht-vriendelijk met haar gesproken, zich houdend of zij hem een dienst bewees door bij hem in te komen wonen en zijn eenzaamheid te vervroolijken. Maar zij wist wel beter: het was de belofte aan haar moeder gedaan, die hij aldus met offering van zijn eigen, hem lief en gewoon geworden rust, houden wilde en zij had er een diep-dankbaren indruk van gekregen.

Met Cathérine, een vroegere meid van haar moeder, waren zij toen hier gaan wonen, nu al een jaar lang, maar zij voelde thans alsof zij niet half genoeg liefde en dankbaarheid aan dien eenzamen man had betoond, die haar moeder zoo stil-bescheiden had gediend en nu haarzelf, onnoozel, kurig kind een tehuis en bescherming verschaft had als een vader. En met innig-fluisterende lippen en gevouwen handen deed zij de gelofte hem zijn droevig-verlaten leven te helderen, zooveel zij kon. Juist omdat hij zoo leelijk en terugstootend was, voelde zij nu haar innige liefde tot hem gaan, want dat moest de reden zijn waarom hij eenzaam gebleven was, de arme, waarom hij nooit een eigen huis met vrouw en kinderen had mogen bezitten.

Wanneer Philippe zulk een zomermiddag tegen zeven uur, thuiskwam, ontving hem Germaine nog uitgelatener dan anders. Zij hing hem om den hals, zoende hem op allebei zijn baardige wangen, trok hem mee in de eetkamer en praatte en vroeg zonder antwoord te wachten, in één adem honderd uit. Hij weerde haar ten laatste goedig af, hing zijn hoed aan de gangkapstok en hoorde haar vriendelijk toe, op zijn doffe manier, zijn doode oogen langs haar heen kijkend, nu en dan een woord terugzeggend.

Zij zaten dan vaak op een bank voor het huis, eenige oogenblikken, tot Cathérine het eten opgedragen had en hen, in de deur staande, roepen kwam. Of zij gingen in den tuin, hij bedachtzaam-zwaar stappend, zij hem aan de hand meetrekkend of heenspringend, terwijl haar luidhooge meisjesstem in de stille lucht opschalde. Dan aten zij gezellig met hun drieën samen, in den blanken avondlijken schijn, die de schraal-gemeubelde, kale kamer vertrouwelijk òm hen maakte.

Hij zat zwaar-stil, maar scheen vergenoegd, zooals hij gewoon was bij haar drukke spreken en weinig eten. Cathérine, ijverig mummelend, was met haar bleeke oude oogen stil bij hen. Van tijd tot tijd sprak zij een hardverstandig woord, dat Germaine ontnuchterde en boos maakte.

In de eerste maanden vooral had Philippe's houding onder de kinderlijke maar ook hartstochtelijke uitbarstingen van genegenheid van het opgroeiend meisje iets

verlegens en afwerends gehad, maar allengs was hij gewend geworden, had zich dat goedig-vaderlijk laten welgevallen en trachtte onwillekeurig, evenals voor haar moeder, houding en woorden daarmee te doen samen-stemmen. Hij ontzag zooveel mogelijk de naar 't godsdienstige neigende gevoelens van Germaine, was nooit in haar bijzijn hard of bitter in zijn oordeelen, maar eerder berustend en vergevend, zoodat zij hem het blijkbaar gemis aan godsdienst niet telde, het zelfs in 't eerst nauwelijks opmerkte.

Na Hélène's dood had Philippe een doffe, zatte droefheid gevoeld, alsof hij nu eerst recht alleen op de wereld stond. Hij had Hélène betreurd met een droefenis, waarin zooals in al zijn voelen, zich al meer zelfbeklag mengde, die hem in weeke stemming door de dagen deed leven. En in die stemming, had hij zich voorgenomen Hélène's laatste bede getrouw te vervullen door haar dochtertje bij zich te nemen en over haar vaderlijk te waken.

Het arme kind, dat nu niemand ter wereld meer had om voor haar te zorgen, zou om Hélène's wil in hem een steun vinden. Hij zou haar een thuis bereiden en het weesje nooit verlaten. Zoo zou zijn eenzaam levenspad in opoffering en zelfverloochenende plichtsbetrachting stil daarheen gaan ter dood, dien hij hoopte dat ook hem weldra uit deze koude, vijandige wereld zou oproepen...

In stille, blijvende ontroering-stemming had hij alzoo

zijn plan verwezenlijkt en het noodige gedaan om het kind bij zich te kunnen opnemen. En toen, in de eerste maanden, nadat alles weer tot rust was gekomen, had hij waarlijk als een zacht-omvangend gevoel van huiselijkheid en liefderijk verzorgdzijn over zich gevoeld. Er was nu een thuis, er waren menschen die op hem wachtten, als hij van zijn bureau terugkeerde. Dat was hij nooit gewend geweest en zijn hart ging er voor open.

De al grootere aanhankelijkheid van Germaine deed het overige om hem gelukkig te maken. Hij begon waarlijk van het kind te houden om de liefde en eerbied waarmee zij hem tegemoet kwam en die zijn zelfgevoel zoetelijk streelden. Het leven scheen hem veel dragelijker dan vroeger en hij had 't gevoel dat die goede daad om de verlaten wees tot zich te nemen, rijk beloond werd, terwijl het toch niet ophield zijn goede daad te zijn.

Maar allengs begon in Philippe dat lichte gevoel te minderen. Zijn hooge stemming van opofferen en verteederd gedenken zonk en dat andere deel van zijn natuur, zijn norsche stemmingen, als zwarte onweerswolken, waardoor plotselinge bitterheden en felle sensualiteiten als bliksems zigzagden, ging weer overwegen.

Dikwijls nu naar huis gaande van zijn bureau, kwam hem zijn vroeger bandloos leven, zijn ongewacht gaan naar en wanneer hij wilde, in gedachten en voelde hij beklemmend deze regelmaat van gezette tijden waaraan hij thans zijn leven voelde vastgehecht. Tevoren ging

hij toch altijd naar hetzelfde restaurant, naar hetzelfde café; bovendien was dat bestaan hem al lang hatelijk, maar nu hij er van had afgezien begon het eenzaamvrije leven hem verlokkend te schijnen. Hij had 't zoolang geleid, misschien kon hij zich niet meer wennen en had hij dwaas gedaan op zijn leeftijd zich nog te willen binden... zoo mijmerde hij soms, terwijl hij mechanisch den gewonen weg volgde. En het beter verzorgde en de koestering voelde hij op die dagen niet, was innerlijk knagend-onvredig en sprak norsch tegen Cathérine.

Maar voor Germaine trachtte hij immer dezelfde te te zijn. Omdat het arme kind het toch niet kon helpen en om de gelofte aan haar moeder gedaan, moest hij voor haar de teere zorgvolle vader blijven, dacht hij, en lang duurde het eer hij zich bekende wat zijn groeiende neiging voor het meisje en zijn evenzoo stijgende beklemdheid in haar bijzijn, ànders beduidden dan devaderlijke genegenheid van een volwassen en, als hij meende, al uitgeleefd man, voor een aanhankelijk kind.

Het was op een zwoelen Septemberavond, terwijl zij wandelden buiten het stadje, dat het hem ineens door zijn denken lichtte, hoe zijn eerste zachtgestemde teerheid zich vervormd had tot al feller aanblazende zinnelijkheid. Over het zwakglooiend land zonder boomen, waar op korten afstand rondom zwakke hellingen paars-donkerden tegen den transparant-groenen avondhemel, gingen zij een mulzandigen weg met diepe karresporen, tusschen leeggemaaide akkers.

In de nabijheid, maar altijd even ver verwijderd, steeg het stil moduleeren van leeuwerikken op uit de landen. Anders was het avondschemer-stil. Heel in de verte blaft een hond, gestadig maar niet hinderlijk.

Germaine liep een pas of tien vóór Philippe uit, haar gelaat gewend naar 't donkerend akkerveld, en tegen de klare lucht verscheen zij Philippe als een fijn silhouet.

En terwijl kleuren en details verdwenen zag hij opeens met een heeten schok de volgroeidheid van haar gestalte, haar krachtige, veerende tred, rustig-fier de beginnende heupen wiegend en het rechtgeheven hoofd met het fijne profiel.

En hij had moeite zijn hartbonzen te bedwingen en kalm te antwoorden op hetgeen zij hem toeriep, over de keelkropping heen, die zijn geluid benauwde.

Hij wist het nu en hij voelde zich beschaamd en donkerbeangst. Zijn omgang met haar, zoo dicht bij hem zou voortaan één durende kwelling zijn van begeerte en zelfbeheersching.

Zwijgend, gebogen hoofds, wandelde Philippe naast Germaine, die ook stil geworden was, in de doorzichtige avondrust huiswaarts. Hem bezwaarde en rouwde zijn natuur en vorig leven, die hem ongeschikt gemaakt hadden voor dit als beter, waardiger en kalm-gelukkiger gevoeld bestaan, waaruit hij zich nu verdreven wist.

Sedert vermeed Philippe nog meer dan tot nog toe Germaine lang aan te zien en haar te liefkozen, zooveel

hij dit ongemerkt doen kon. Maar het meisje uitgelatener dan ooit, met buien van diepe raadselige neerslachtigheid, beklaagde zich over zijn koelheid, vroeg of hij boos was, en als hij verzekerde van neen, werd zij nog aanhaliger dan vroeger. En hij, als hij dat lenige lijf tegen zich aangedrukt voelde, haar donszachte wang tegen zijn baardighard gezicht, haar warme adem en de koestering harer armen om zijn hals, was het of overal het vuur hem uitbrak, zoodat zijn oogen brandden en zijn ooren suisden. Hij ook drukte haar dan heftig aan zich vast en zoende haar gezicht, tot zij zelf zich eindelijk zacht losmaakte en verward-duizelig een oogenblik voor zich zat te staren. Maar plotseling klapte zij dan met een blijde oogflikkering in haar handen en sprong weer op zijn knie en zoende hem nogeens en nogeens, uitroepende dat hij nu overwonnen was en dat hij nu nooit meer zoo stug en grombeerachtig mocht zijn.

Als Cathérine zulke uitvallen bijwoonde, keek zij het aan, schudde mompelend haar oude hoofd en ging voort met haar bezigheid. Of zij iets van zijn toestand begon te vermoeden, kon Philippe niet bemerken. Hij hoopte dat zij niets mocht zien. Soms, als zij in de kamer was en Philippe had tegenover Germaine's onstuimigheid zijn hevig gevoel niet kunnen betoomen, maakte hij zich plotseling en onredelijk boos, verweet haar deze of gene kleinigheid en meende dan te zien hoe haar eerst verbaasd opkijken overging in een scherp onderzoekenden beteekenisvol-starenden blik, die van hem naar het meisje

spiedde, tot zij schouderophalend heenging, hem gedrukt, geschokt achterlatend, met een warm hoofd en verwarde gedachten.

Maar allengs gewende hij zich aan dien nieuwen staat van zijn verhouding tot Germaine. Hij streed er niet meer tegen, hij gaf er nu gaarne aan toe, niet meer begrijpend wat hij zich toch eenige maanden geleden voor scrupules gemaakt had. In het ergste geval kon hij immers het kind trouwen... Hij was vijfenveertig, zij was bijna zestien. Als het moest was hij nog lang niet te oud om een goede man voor haar te zijn. En wie weet of dat niet in Hélène's bedoelingen had gelegen, toen zij hem haar kind opdroeg. Zoo zou het eerst recht voor haar leyen beveiligd zijn.

Nu in de grootere innigheid die het winterleven in het kleine stadje meebracht, was het samenzijn van Philippe en Germaine bijna dat van een vrijend paar geworden, zonder dat een van tweeën zich voor de oude meid veel bedwang oplegde,

Na het eten, als Cathérine in haar keuken bezig was, bleven ze samen zitten in de salle à manger, aan de afgenomen tafel, door een groezelig glimmend zeil gedekt. Philippe had een boek opengeslagen en trachtte te lezen, Germaine zat stil, het hoofd over naaiwerk gebogen en als hij heimelijk opkeek zag hij in den lampeschijn haar glanzend zwart haar, met de wittige streep der scheiding en een eenvoudige zware knot aan het achterhoofd.

Juist zóó had hij haar moeder zien zitten, en soms verteederde hem dit tot weemoed, gedenkend de beloften van trouwe vaderlijke bescherming van haar kind aan Hélène gedaan. Was dat vaderlijke bescherming als hij dit gepassioneerde naïeve meisje tot zijn vrouw maakte nog vóór zij eigenlijk wist wat zij deed? En kon hij, die zich oud voelde, ooit een geschikte man worden voor dat levenslustige kind, dat zooveel krachtig leven in zich had?

Maar meestal, en allengs méér, gaf hij toe aan den wellust van haar te beschouwen, met zijn blikken haar gelaat met de smal-ovale kin en wanglijn te omstreelen en het teer-blanke halsvleesch door het fel-witte kraagje omgeven en de fijne smal-ronde schouders, gevoeld warm-levend onder het donker wollen japonstofje, dat nog ruim plooiden over de beginnende borsten. En hij bleef haar onbeweeglijk aanstaren met gulzige oogen... tot zij toevallig opkeek. Dan werd zij rood en sprong op, in schijn om wat te halen voor haar naaiwerk. Zij schommelde geknield even in het buffetkastje, terwijl Philippe weer stil in zijn boek lezend zat. Maar dan gebeurde het vaak dat Germaine behoedzaam opstond en den lezende, die veinsde niets te zien, op de teenen loopend naderde, zijn hoofd plotseling tusschen haar twee handen achterover trok en hem op het voorhoofd zoende. En zij vroeg hem luidlachend of het interessant was wat hij daar las, en wilde, uitgelaten, op zijn knie zitten om mee te lezen of met zijn baard te spelen.

En Philippe liet alles goedig toe, noemde haar dwaas kind, en liet haar naast hem zitten, waarbij zij dan een arm om zijn hals geslagen hield. Zoo vond hen, druk pratend, de oude Cathérine, als zij met haar vaatwerk gedaan had en in de kamer kwam zitten breien. Zwijgend zette zij zich aan het einde der tafel, gekromd van rug, de oude oogen dicht op de knokige vingers, die de grofzwarte woldraad afwerkten. En terwijl de avond kalm verstreek, zond de oude vrouw maar een enkele maal, terwijl zij een breinaald uithaalde en onder den arm wegstak, een koelspiedenden blik harer bleeke oogen uit naar het paar, dat daar vertrouwelijk-zacht pratend zat, bijna haar bijzijn vergetend.

Germaine ondervroeg Philippe over haar moeder, hoe 't was toen haar vader nog leefde en ook hoe hijzelf was opgegroeid en haar moeder had gekend en al die jaren, zooveel meer dan zij, had geleefd.

Philippe, onder het innig-vertrouwelijk kijken harer donkere oogen, terwijl zij, 't hoofd op den arm gesteund, roerloos luisterde, voelde zijn ikheid zich verruimen. De klank zijner stem, terwijl hij zacht voortsprak, werd weeker en voller. Van weldoenden weemoed doorstraald, zeide hij zijn eenzaam leven, zijn vroegere aspiraties iets meer te worden dan een kleinsteedsch ambtenaartje en hoe gebrek aan naam en protectie dit streven hadden verhinderd, hoe ook, door gebrek aan geld, zijn bestaan immer schraal en armelijk had moeten zijn; waarboven zijn droevig verlangen naar wat meer levensgenot, ten-

minste naar wat gemak voor zijn teer lichaamsgestel, steeds was blijven knagen, tot zijn geest verbitterd, zijn ziel verdofd was. En hij zeide ook veel goeds van haar moeder, liet raden dat zij niet gelukkig was geweest met haar vader, een ruwen, schoon trouwhartigen kleinstedeling, bijna boer, die haar niet begreep, 't edelste in haar niet waardeerde. En hij, Philippe, was de bescheiden en trouwe vriend geweest aan wien zij haar levens-ontgoochelingen ten deele klaagde en die haar gesteund had, zooveel zijn kleine rechten hem dat vergunden.

Terwijl hij voortsprak, hoorde hij zijn stem dofmonotoon gonzen temidden der volkomen nachtstilte, en zelf raakte hij onder de bekoring der ideale voor stellingen die hij van zijn en anderer leven gaf en geloofde wat hij zeide.

Maar achter Germaine's starende oogen ging in haar geest het visioen open van dit zelfverloochenend leven, dat voor zichzelven afstand doende van alle hoop op waardiger, genotrijker bestaan, nochthans getracht had haar arme moeder te steunen op haar moeilijk levenspad, haar moeder, die zij door hem bemind gevoelde met een liefde te fier en te eerbiedig tevens, om die ooit te kunnen uiten. En zijn leelijkheid werd er haar dierbaar om, in haar dweepende vereering. Zijn holhongerige, doffe oogen, die alle andere uitdrukking van het grof-beenig, lang gezicht schenen weg te nemen, zijn breeden, dungelipten mond, waarlangs de harde bakke-

baarden borstelden tot de groote uitstekende ooren, dat alles kon zij beschouwen met diep-medelijdende ontroering, als waren het de lidteekens van een martelaarschap. En plotseling bevloog haar de behoefte haar armen om zijn hals te slaan en dat gelaat tegen zich aan te drukken en te zoenen hartstochtelijk op de oogen en stug prikkende baard uit teederheid, uit medelijden, uit behoefte zich te geven en op te offeren ... arm vadertje, arme Philippe, zeide zij dan met gesmoorde stem, tranen in de oogen... Tot zij zich van haar doen bewust werd en de oude meid gedacht, die bevreemd een oogenblik had opgezien, en Philippe haar zacht afwerend, terugzette op haar stoel.

Daarna zaten ze langen tijd zwijgend in gedachten, hand in hand, elkaar in de oogen ziende tot de oude klok het beduur sloeg.

Cathérine stond op en stak de koperen kandelaars aan, en Philippe en het meisje namen afscheid voor den nacht.

- Goeden nacht, beste kind ...
- Goeden nacht vadertje, mijn beste, beste vadertje, slaap wel ...

Tegen het voorjaar, op een avond na het diner, terwijl Germaine nog even uit was, zei de oude Cathérine aan Philippe, dat zij uit haar dienst wilde. Zij zeide het op denzelfden droog-knorrigen toon als altijd, terwijl ze hem sterk aankeek. Hij zag verbaasd haar aan, maar gegêneerd door dien strakken blik, bedwong hij zich

ineens, en antwoordde bedaard dat het hem verwonderde, dat Cathérine zoo onverwacht weg wilde, dat het hem speet, maar ... als ze er op stond, was er natuurlijk niets aan te doen. Zij haalde de schouders op, mompelde iets en ging weg naar de keuken.

Hoewel hij vermeed zijn gedachte zeer te peilen, had Philippe toch wel eenige bewustheid, waarom die oude getrouwe weg wilde en hij bemerkte tegelijkertijd bij zichzelf daarover zekere voldoening als zou hij nu van een lastige getuige ontslagen zijn. Getuige bij wat? Hij wilde zoover niet denken, beredeneerde dat het toch heel jammer was, die goede, onbaatzuchtige zorgen te moeten missen en dat 't vooral voor het kind een verlies zou zijn. Maar toch ried hij Germaine maar niet te veel aan het oude mensch te dringen tot blijven. Cathérine moest immers zelf best weten wat zij deed, als 't haar niet meer beviel had zij volkomen recht heen te gaan, al leek het ook niet hartelijk.

Het ergste was, dat men nu wel een jongere hulp zou moeten nemen, wie zoo maar niet alles kon worden toevertrouwd. Maar Germaine verklaarde dat zij zelf wel graag het huishouden op zich zou nemen. Het modistevak beviel haar al lang niet meer, zij leerde weinig, voerde weinig uit, kon nuttiger zijn als zij thuis bleef, waar het alleenzijn haar niet onaangenaam was. Zij had de eenzelvige natuur van haar moeder geërfd, het elken dag samenzijn met gichelige wilde meisjes begon haar, nu zij ouder werd, te benauwen.

Zoo werd dan besloten dat in 't vervolg, als Cathérine weg was, Germaine het huishouden zou doen en trachten zoo mogelijk nog zuiniger dan de oude meid te zijn, die in de laatste maanden al meer geld beweerde noodig te hebben.

Toen 't oude mensch eindelijk, vrij onverschillig, van hen was weggegaan, ontdekten Philippe en Germaine, dat zij hen voor tallooze sommetjes bestolen had. Philippe wilde, woedend, het eerst aangeven, maar Germaine overreedde hem het er maar bij te laten. Zij waren die ouwe tooverheks nu kwijt en in 't vervolg zou 't alles veel beter gaan. Wat had men er aan nog den rompslomp van een rechtszaak op zich te gaan halen!...

Zij leefden dus in den nieuwen staat weer verder. Germaine bleef nu thuis overdag en bezorgde het huis met behulp van een jonge meid. Maar het bleek dat de oude Cathérine toch wel zekere verdiensten had gehad. Vooral in den aanvang liep niets geregeld, en de meiden wisselden gestadig omdat zij vuil of onhandig of oneerlijk of brutaal waren. Zij bleven soms geen veertien dagen en 't werd een gansche reeks van groezelige vrouwspersonen, die daar langer of korter tijd de kamers beliepen met de klapperende zoolen hunner stukkende leeren pantoffels, tot zij om de een of andere reden, in een meer of minder heftig tooneel door de prikkelbare Germaine werden weggestuurd. Want het meisje zelf was wel het meest de schuld van al dat veranderen. Haar humeur wisselde verscheidene malen op één dag.

Zij was peinzend of dolvroolijk, beide zonder reden. Dàn bleef ze dagen aaneen thuis, weigerde alle wandeling, dàn ging zij weer gansche middagen uit, alles aan de onbekwame meid overlatend, die zij vervolgens bekeef als 't diner niet op tijd klaar was. Inplaats van de vroegere zindelijkheid en het zorgvuldig aan-kant-zijn van kamers en keukengerei, begon nu alles, meubelen, vloeren en wanden, een goren tint te krijgen, terwijl ook het linnengoed slecht gewasschen uit de laden kwam. Maar daar zij vroeger geen van beiden eigenlijk anders gewend waren, hinderde deze betrekkelijke verwaarloozing noch Philippe noch Germaine en merkten zij die nauwelijks op.

Zij waren aldus den voorjaarstijd ingeleefd, Philippe en het meisje, en de spanning hunner verhouding werd al grooter, moest weldra breken, alsof zij gelijk-op ging met de spanning in de natuur. Het was al lauwvochtig in de lucht, vol onrust van windewaaiing en felneerkomende regenbuien. De straten sloegen vochtigdonker uit en op sommige dagen was de hooge, bleekblauwe lucht levendig van zwaluwgezwier.

Op enkele Zondagmiddagen en vaak in de schijnheldere avonden wandelden Philippe en Germaine samen buiten het stadje. Gearmd aaneengesloten schreden zij langzaam, in tweelingpas, over de stille heuvelen. Een sterke aardreuk trok op van de akkers, en waar zij langs laag bosch en eikestruiken gingen, hun stappen in 't mulle zand gedoft, ademden zij bedwelmenden geur van jong-sappige lovers,

die uitbarstten uit het glanzend-vochtig bruin der knoppen. En Germaine schreed voort in vage bedwelming, met verre verlangens en trillenden weemoed in haar ziel, waarvan de stille avond de uiterlijke afschijn was.

Dan richtte zich die hartedrang tot offering, tot zich lijdelijk geven in deemoed, aan den eenigen man dien zij goed kende, tot Philippe, voor wien zij zooveel reden tot dankbaarheid had. En zwijgend loopend naast hem, dicht aan hem gedrongen, waren hare gloeiende gedachten naar hem dwepend vol liefde en toewijding. Zij had opnieuw het doordringend besef van zijn goedheid en in verbeelding omgaf zij hem met armen, kuste hem, deed hem goed, zoodat hij dankbaar verwonderd was, en koesterde later zijn beginnenden ouderdom.

En Philippe, door de innigheid van haar armdruk merkend wat in haar omging, kuste haar zacht op het voorhoofd, terwijl hij even haar middel omvatte, ging dan weer verder, ontroerd en zijn denken verdwaasd.

Hij begeerde haar hevig, altijd méér, en toch aarzelde hij voor elke definitieve daad, als vreesde hij dat die het einde zou brengen aan dat zoet-bitter leven van verlangen en wachten, van lijden-in-verlangen en wellust-in-ontbering. Hij beschouwde sedert lang Germaine als zijn vrouw, maar in het bewonderend begeeren en aanschouwen van deze glanzende vrucht, draalde hij, door vreemde machteloosheid geslagen, met plukken, half bewust wetende dat immer in zijn leven de verwerkelijking van het gedroomde een ontgoocheling was geweest.

Maar kon hij eigenlijk wel van het weinige en armoedige dat hij had genoten als van een verwerkelijking spreken?

Met het zwijgende, halfdroomende meisje aan zijn arm, hij zelf in zoet rijkvoelen van bezit bij scherpe knaging van onvoldaan begeeren, keerde hij uit de wijde, zuiverstille avondlanden in de diepschemerende stadsstraten, tusschen de hoog-roerlooze huizenopstanden terug, waar zwak stemgepraat door open vensters klonk en in de verte een gekooide vogel zong.

En allengs begon hij op te merken dat de menschen zwegen bij hun langsgaan, dat zij hen nakeken met veelbeteekenenden blik. Daarom ging hij liefst 's avonds uit tegen de schemering, maar toch leed hij nog, als zij in 't vage donker menschen kruisten, door dien maar half gezienen, geschandaliseerden of ironischen blik, die van Germaine naar hem snel afgleed.

Op een gedekt grijzen voorjaarsdag, winderig en zwoel, in den avond, ging Philippe van zijn bureau naar huis.

Van den morgen af was hij onrustig en zenuwachtig geweest, zoodat het zittend schrijfwerk hem tot een kwelling was geworden, waaraan hij zich zoo vaak mogelijk onttrok door allerlei onnoodige dingen te gaan vragen en dan traagsloffend terug te keeren aan zijn lessenaar. Hij dacht dat het weer hem zoo ongeduldig maakte en hoopte maar dat het regenen ging, waardoor de lucht zich zou ontspannen.

Tegen zeven uur, in reeds beginnende schemering,

stapte hij door de verlaten straten, soesig in zijn hoofd en zich geërgerd voelend, zonder reden of voorwerp. Hij ontweek een paar kennissen, die hij tegenkwam, ging niet zijn gewoon café binnen, maar stapte sneller aan, nu hij onder zijn drukkende, hoofdpijnige stemming een onrust bemerkte of alles thuis wel in orde zou zijn.

De holle, onbehagelijke winkels, die hij langs ging, schenen als altijd, er was niets op dien gewonen weg dat zijn voorgevoel gelijk gaf, maar die stompe gewoonheid irriteerde hem, deed hem al sneller gaan. In de verbeelding zag hij zijn straat, zijn huis. Wat kon er gebeurd zijn?

Maar dèze huizen, dèze straat wisten van niets, tot hier kon ook niets doordringen. Hij kreeg een sensatie van de verlatenheid van elk mensch tusschen de menschen. Wat ook mocht gebeurd zijn, hier, zoover daar vandaan, zou alles gewoon blijven. Die botte gevels met de nuchterheid van hun lijnen en kleuren, keerden hun dagelijksch aspekt hem toe, bleven zonder deelneming en hij liep hier en moest nog al die stappen en zooveel wegs, doen, terwijl daarginds in zijn huis, Germaine, dat kind, reeds uren lang wellicht naar hem verlangde. Misschien was het zelfs al te laat. En niets was er dat hem gewaarschuwd had. De huizen, de menschen hadden hun aanzien van altijd, onmedelijdend....

Het zweet barstte hem uit van angst, en zijn hart pompte hol op, terwijl hij de stappen zijner lange beenen àl verlengde. Voort maar! Nu nog tot dien straathoek en

dan een eind rechts om en dan kon hij in de verte zijn huis al zien. Maar toen hij aan het begin der straat was, donkerden de ongelijke profielen van den huizenwand doezelig ineen en zijn eigen huis was niet te onderscheiden. Voortstappend herkende hij het aan den vorm van het dak en de plaatsing der ramen. Er was niets buitengewoons aan te zien, maar dat gaf hem toch geen rust, al had hij vaag gevreesd dat het verbrand zou zijn of ingestort of iets anders even onwaarschijnlijks...

Hij ging de stoeptreden op en zag nu dat de deur aanstond... Zijn hart bleef een seconde stil van angst. Dan was er tòch iets ongewoons! Die deur was altijd op slot, en vooral tegen den avond zou Germaine die niet opengelaten hebben. Een koude rilling maakte zich van zijn ruggestreng los, terwijl hij onwillekeurig rondkeek in de doodstille straat, of hij niet iemand aan kon roepen, die mee naar boven ging. Maar de schemering poeierde al doffer en niemand was zichtbaar.

Philippe duwde de zware deur terug en trad binnen in het bijna geheel duistere voorhuis. Niets, en stilte, zware grafstilte. Hij rilde weer, maar vermande zich geërgerd: hij diende toch te weten wàt!

Van de eetkamer stond de deur half open. Binnen gaande vond hij het langwerpig vertrek nog zwak verlicht. Er was niets, ook niets onordelijks. Maar waarom hoorde hij niet de meid in de keuken bezig? Al had zij de deur dicht, dan toch was hij lang genoeg in huis, dat hij iets had kunnen hooren van vaatwerk of borden...

Haastig ging hij door de donkere gang naar de keuken, kreeg weer een schrikschok, toen hij de keukendeur wijd open zag en niemand in de keuken.

- Germaine! riep hij nu en zijn stem klonk half verstikt van zenuwachtigheid, - Germaine, waar ben je? Maar op zijn roerloos luisteren ruischtte enkel de groote stilte hem van alle kanten toe, uit het voorhuis, uit de schemerdiepte van de keuken, van achter waar zijn kamertje was. God, god! wat was er gebeurd? Hij had lust weer weg te loopen uit dit zwaardreigend donker, om hulp te roepen aan de straatdeur,... toen hij opeens boven meende te hooren schreien, wanhopig snikken. Nogeens hoorde hij scherp toe, en 't was zoo. Duidelijk klonk van boven zacht-aanhoudend klagend huilen, en 't was Germaine's stem, daarvan was hij zeker.

Met stappen van drie treden was hij de trap op en boven, halfluid roepend:

- Germaine, petite, ben je daar? Germaine!...

- Ja, klonk het zwak terug en hij, de deur van haar kamer open duwend, stond uit de dichtschemerige gang in den zwakbleeken schijn die van het daglicht nog over was. Ook in deze kamer alles rustig, niets gewelddadig overhoop, waarvoor hij vaag gevreesd had, maar onder het blank der gordijnen in de vormlooze vaagheid van het ledikant onderscheidde hij Germaine's gestalte.

- Germaine, wat heb je dan, wat is er gebeurd?... Je bent toch niet gewond?... vroeg hij in één adem. zich buigend òver haar.

Zij bleef snikken met hevige schokken van haar lichaam en antwoordde niet. Nog eens vroeg hij dringend, maar nu méér gerustgesteld, omdat zij toch eigenlijk niet ziek scheen, maar enkel erg bedroefd. Hij drong haar, terwijl hij haar handen zachtjes van haar gelaat nam, te zeggen wat zij had, waar de meid was, wat er was gebeurd. En zij kwam op, snikte tegen zijn schouder, en borst eindelijk uit:

- O! ik ben zoo ongelukkig! ik ben zoo ongelukkig!

Philippe wiegde haar als een kind, troostende troetelwoordjes sprekende om haar te doen bedaren. Hij had zich op den rand van 't bed gezet en terwijl zijn oogen staarden in de kamer, waar alle vormen ondergingen in die zwartende schemerzee, voelde hij een zalige kalmte in zich dalen na al de angst, die hij had geleden. Hij had een vaag besef dat er iets met de meid gebeurd moest zijn, erger dan vroegere meiden-scènes, maar de allervreeselijkste mogelijkheden, die hij onbepaald in zijn diepste denken had vermoed, waren dan toch niet gebeurd. En de rest was hem nu betrekkelijk onverschillig.

Zoo vroeg hij, sussend en zacht over 't haar streelend, 't meisje, dat zij hem geregeld vertellen zou hoe het kwam dat op zoo'n ongewoon uur zij daar lag en zoo bedroefd was. En zij vertelde het hem met een zwakke stem, door snikschokken al zeldzamer afgebroken.

Het was wèl een ruzie met de meid geweest, zooals Philippe begrepen had. Om een kleinigheid was het

aangekomen. Zij had zich boos gemaakt en toen was ook de meid woedend-boos geworden en had haar afschuwelijke dingen gezegd, had haar voor iets vreeselijks gescholden, en Philippe daarbij. En toen had Germaine haar weggejaagd en zij was dadelijk gegaan. Maar Germaine was zoo van streek geweest dat zij niet anders had gekund dan hier op haar bed te gaan liggen en huilen, huilen, altijd maar door in eindelooze ellende.... Zoo had ze zeker uren gelegen... wanhopig, ongelukkig, altijd maar de schandelijke woorden van die meid hoorend in haar hoofd, hatend háár en Philippe en zichzelve.

Ze had zich zoo verlaten gevoeld, zonder vader of moeder of eenige bloedverwant.... Want Philippe, wat was Philippe eigenlijk voor haar? Een vreemde toch, die zich uit meelij harer had aangetrokken. Zoo had ze dan niemand, want het leven zoo met hun beiden zou wel onmogelijk worden. Door wat die schandelijke meid gezegd had, was het haar helder geworden... Ze zouden van elkaar moeten... al zou haar dat nog zooveel kosten... Want zij hield van Philippe, ze moest 't nu wel bekennen, en het zou zeker haar hart breken van hem te moeten scheiden, hem weer eenzaam te laten, die nu aan zorg en huiselijkheid gewend was. En de groote, groote plicht der dankbaarheid jegens hem zou ze op die wijze ook nooit meer kunnen vervullen, terwijl ze toch haar heele leven voor hem had willen werken, en desnoods armoe lijden

om zijnentwil, en hem verzorgen als hij oud werd... och God, God, ze was zoo ongelukkig...

Philippe hoorde haar zwakke woorden prevelen in de groote stilte rondom, voelde soms het zenuwschokken van haar ranke lijf en na de zoet-weemoedige blijheid, de hoog-meelijdende trots, omdat hij haar klein onrustig hart, als een angstig vogeltje, daar merkte fladderen tusschen zooveel vrees en droefenis en verlangen, bekroop hem allengs felle begeerte naar dit slank-bloemige meisje, zoo dicht bij hem, dat zich wel gaarne wilde geven, terwijl duisternis en eenzaamheid rondom stonden, als bereidwillige dienaars... Waarom zou hij nu niet nemen, wat de heele stad al zeide dat van hem was? dit was de gelegenheid... misschien kwam er nooit meer een zoo gunstige, die de gêne voor hem wegnam, de innerlijke traagheid, door hun verschil van leeftijd, hun zoo vastgewortelde leefverhouding veroorzaakt.

Terwijl het wolkend donker rond hem ruischte, terwijl het meisje roerloos zweeg, en hij haar snel hoorde ademen, voelde Philippe een hittebranding door zijn leden tintelen, naar zijn wangen slaan, en zijn hart kloppen in zijn keel. En tegelijk was het als een dringend maning in hem, ditmaal nu eens de gelegenheid forsch te grijpen, door zijn linkschheid niet het geluk te verspelen, waarover hij later altijd knagenden spijt zou moeten verduren....

Zoo begon hij met heete stem te fluisteren naar haar

rustend hoofd omlaag, dat het alles niets was, dat zij niet zouden hoeven te scheiden, bij elkaar konden blijven hun leven lang als Germaine wilde. Hij zou niet vragen naar wat die vuile meid gezegd had, hij kon 't zich wel denken, maar zij hoefde zich daarover niet te verontrusten, want hij, Philippe, had haar al zoo lang, zoo lang lief, zoo innig, verterend lief, dat hij niet anders meer kon denken dan haar, dat hij zijn leven en zijn toekomst niet anders kon zien dan in haar. Zij was, zoo lang al, alles voor hem geworden, buiten haar was niets. Maar hij had er niet van durven spreken, hij, een oud man, zij een jong meisje. Het zou hun verhouding gebroken hebben, die hem wel veel deed lijden maar waardoor hij haar toch zien kon, toch in haar nabijheid mocht zijn. Maar nu was alle dwang gebroken; als zij hem, zoo oud al, kon liefhebben en dat had ze gezegd, zij een jong, mooi meisje, dan voelde hij zich zaliger dan God zelf, dan voelde hij zich weer jong als was hij twintig jaar. Want hij had in zijn leven niet veel geluk verkregen, altijd veel verlangd en gewacht, jaren lang, of 't komen zou; maar 't was niet gekomen en ten slotte was hij lijdzaam geworden, had hij getracht rustig te zijn bij wat zijn leven was en goed te doen aan zijn vrienden, zooveel hij vermocht. Maar nu zij hem wel wilde aannemen, nu zou al de schat van toewijding en liefde, die hij niet had kunnen uitgeven, voor haar zijn en hij zou haar op handen dragen....

In 't eerst voelde Philippe wel vaag de onware ge-

zwollenheid van zijn woorden, maar allengs werd hij er zelf door meegesleept, en nam zijn vurige teederheid toe, tot hij haast schreide in extase. En toen het meisje hem aanhing, zijn naam zeide in zuchten, in hijgend kussen, terwijl haar armen prangden om zijn hals, smoorden ook zijn heete passiewoorden in een gloeiende omarming, drukte hij haar heftig terug op de kussens en het holle donker verborg genadig hun zwijmende verrukking.... Het zware huis dekte hen in den nacht, elke ruimte boordevol donker, in strak formidabel zwijgen.

Tot, plotseling in hun stilte een doffe dreun inbrak: het vallen van de klopper op de voordeur.... Zij hoorden en begrepen niet, maar het kloppen herhaalde zich sterker, weergalmde door al die zwarte diepten tot in hun kamer.

- O God, o God, snikte Germaine, Philippe, hoor je? heb je gehoord?

- Wat kan dat zijn? zei hij ingehouden-angstig. Maar nog eens dreunde zwaar de klopper en met een ruk richtte hij zich op.

- Maar even gaan zien, fluisterde hij.... Maar zij hield hem vast, doodsangstig, smeekte hem niet te gaan.... Het was het ongeluk, dat aanklopte, zij wist wel dat 't komen moest, zij had 't al lang gevoeld... 't was de straf voor hun zondig doen. God, o God! hij moest niet gaan, het niet inlaten... stil... maar stilzijn, dat 't nog mogelijk voorbij ging....

Maar bij een vernieuwden dreun rukte Philippe zich

met een vloek los en terwijl zij zacht jammerend ineenkromp, ging hij naar het bleekstarend nachtvenster, wierp het open met een fellen stoot.

- Wie daar? riep hij naar beneden, al gekalmeerd door de kille nachtlucht om zijn gloeiend hoofd.

- Ik, Virginie, de meid, riep een benauwde stem van omlaag.

- Satansch wijf! gromde hij, wat kom je hier nog doen? Je bent weggeloopen, blijf dan weg!

Maar de meid klaagde van beneden op, dat zij niet wist waar te slapen, dat al haar goed hier was, dat men iemand toch zoo maar niet 's nachts op straat kon zetten.

Philippe onderbrak haar geklaag, roepend dat hij haar dan open zou doen, want hij hoorde aan den overkant een venster knarsen en vreesde voor schandaal.

Germaine was stil geworden, toen zij gehoord had dat het de meid was, die beneden stond. Zij antwoordde ook niets, terwijl Philippe, zich haastig verder aankleedend, haar zei maar rustig te blijven, en dat hij terugkwam als de meid voor goed naar haar kamertje was, maar dat hij eerst nog eens even haar zeggen wou, waar 't op stond.

Hij ging naar beneden met een brandende kandelaar in de hand, waarvan het licht in 't voorbijstrijken de dingen deed opleven uit hun nachtdood. Hij deed de zware deur uit het slot, en de meid trad binnen, een grove, donkere vrouw, in flodderig zwart gekleed. Zij stond en antwoordde zachthuilerig op zijn vragen, ant-

woordde niet veel op zijn heftig-kijvend verwijt, terwijl zij telkens met de hand de verwarde haren van haar gezicht streek.

Philippe hoorde een ritseling in 't donker achter zich, en omkijkend, zag hij in de donkere oogen van Germaine, spokig in 't lang-plooiend wit van haar nachtjapon.

- Laat 'r maar gauw naar bed gaan, Philippe, zei ze op de meid blikkend, morgen zullen we wel zien.

Er was een dof-kalme beslistheid in haar stem, die hem trof en die hij niet begreep. Het leek of zij ineens ouder was geworden ... Maar in de schrijnende warreling van denken en voelen in zijn hoofd, kon hij niet gewaar worden wat dit juist beteekende.

- Mij goed! zeide hij schouderschokkend, laat ze dan maar blijven, 't kan mij ook niet schelen....

De meid ging in de keuken licht halen, zij tweeën bleven in de gang, wachtend in 't zwak flikkerlicht van de kaars, zwijgend, vermijdend elkaar aan te zien.

De meid kwam terug in de gang, zei onderworpen goeden nacht en ging met moe-zware stappen de trap op, die kraakte onder elke tred. Zij hoorden eindelijk de deur van het kamertje slaan.

- Zoo, die is geborgen, zei Philippe, met een poging tot luchtig spreken, - en nu wij ... ga maar voor liefste kind, neem jij de kaars maar ... dan sluit ik hier even ...

Maar zij bleef roerloos staan, den blik naar den grond

als besluiteloos. Hij zag haar aan en meende te begrijpen.

- O, heb je misschien liever, om de meid, dat ik in m'n eigen ... Zij knikte van ja.

- Nu, mij goed, kind, zooals je wil, ik vind 't overdreven ... maar ... daar, neem jij dan de kaars maar ...

Zij nam de kandelaar aan, keerde zich af zonder hem weer in de oogen te zien.

- Nacht Philippe, zei ze zacht.

- Nee, zoo toch niet, en hij omarmde haar teeder, vaderlijk-hartelijk en kuste haar gezicht. Zij liet hem begaan, gaf geen kus terug en trad de trap op.

Philippe hoorde hoe ze haar kamer binnen ging en de grendel vóórschoof. Dat gaf hem een kleinen schok; hij scharrelde lang òm in de donkere keuken, eer hij een ander licht kon vinden....

Toen, in zijn koud kamertje tredend, maakte hij een beweging als om iets van zich af te schudden.

- Malle onzin! mompelde hij, zich uitkleedend. Maar in zijn warm hoofd bleven de gedachten woelen en strijden, die hem beletten in te slapen. Hij was voldaan, dat 't er eindelijk toe gekomen was, dat Germaine onherroepelijk nu hem behoorde, maar daarachter dreinde de spijt over het vervloekte toeval, dat juist dit zoolang en heet begeerde oogenblik moest worden onderbroken.

En ook wist hij niet goed wat van Germaines toon en houding te denken ... Doch hij troostte zich: zij was een uiterst gevoelig meisje, het was niet te verwonderen, morgen zou het voorbij zijn....

Eindelijk tegen het morgengrauwen viel hij in slaap.

En de andere dag verging en de volgende dagen, waarin Philippe en Germaine hun levens weer opvatten in het oude stadje. Zij hadden de meid weggestuurd en eenigen tijd lang, eer een andere kwam, was alle huiswerk voor Germaine alleen te doen gebleven. Zij was altijd rusteloos bezig geweest, slordig-achteloos gekleed en strak-ernstig van gezicht. 's Morgens, vóór Philippe vertrok zag hij haar zóó, vluchtig en verstrooid, 's avonds vond hij haar zoo terug, vol huishoudelijke vragen en moeilijkheden, waarop hij eerst antwoorden moest, nuchter en verstandig. En het scheen hem of zij haar bezig-omgaan in huis nog overdreef, haar haast en beslommeringen met eindeloos veel, den dag lang, om maar niet tot kalmte te komen en vooral niet leeg en rustig hem tegenover te behoeven zitten onder het stil lamplicht, als van-ouds.

Voor Philippe was die volgende dag en de daarop volgenden een teleurstelling geweest. Hij had zich immer voorgesteld dat dan 't groot geluk zou beginnen, als zij, zoo mooi en jong, waarlijk zijn vrouw zou zijn, hij, haar dwepend-vereerde en beminde man. Dat zou de zaligheid van het eindelijk-bereiken zijn, een volle stille rust van geluk, ongestoord door de vluchtige jaren heen ...

Maar 't was alles zoo anders gebeurd dan hij gedacht had. Niet in machtigen extatischen vlucht was hij als een wijde goudsfeer van zaligheid binnengezweefd, ongehinderd door lagere aardschheid. Integendeel was alles

brokkelig geschied, de enkele momenten na elkaar vallend als trage droppels van een lek, en overal had het hinderlijk-materieele zich vertoond, op de meest verheven oogenblikken, als een plotseling grijnsgezicht boven een schutting. En toen had hij ook het ongewild-dwaze, het pijnlijke van zijn eigen figuur, als een soort vader en minnaar tevens van dit piepjonge meisje, niet vermogen te vergeten en willoos, elken dag zich ànders vóórnemend, liet hij dien gedwongen toestand tusschen hen tweeën bestaan, die Germaine had bewerkt, toen zij, het gemis van hulp voorwendde om geen oogenblik met hem samen werkeloos te zijn.

Maar het werd te gek. Het moest anders worden; zij waren nu toch echtgenooten en men diende ook over het trouwen te spreken. De buurt scheen van dag tot dag nijdiger-zwijgend bij zijn voorbijgaan, wat zeggen wilde dat hun verhouding openlijk aanstoot gaf.

Eindelijk, op den avond vóór dat weer een nieuwe meid zou komen, vermande zich Philippe. Germaine was bezig in de keuken, hij hoorde haar in de eetkamer, zittend met het hoofd in de handen, starend in de vlam van de lamp.

Toen zij even binnenkwam om iets te krijgen, weer vlug wilde heenloopen, hield hij haar aan: hij had haar wat te vragen Zij, schuw met de oogen omlaag, zeide iets van straks en nog veel te doen. Maar hij antwoordde mat gezag in zijn toon, dat het wel dadelijk kon. En zoo, terwijl zij tegen de tafel leunde, het hoofd gebogen en strak vóór zich ziende, hoorde zij hem aan. Hij had weer de

oude vaderlijke klank in zijn stem, die haar klaagde dat zij zoo zonderling was, zachtjes vroeg of hij zich iets te verwijten had, dat zij hem zoo koud uit den weg ging. En ook over het trouwen: het was noodig dat zij een dag bepaalden, het kon niet langer zoo, om de menschen ... Maar het was soms of zij berouw had.

Hij had gemeend dat zij toch wel wat van hem hield.

Toen brak haar starend kijken in snikken, schreide zij lang en wanhopig aan zijn borst, eer de doffe woorden kwamen, door snikhalen onderbroken. Zij wist zelf niet wat haar scheelde, zeide zij, zij was schandelijk ondankbaar voor hem, voor wien zij toch desnoods zou willen sterven ... 't Was soms of een kracht haar van hem afdrong ... Maar zij zou trachten dat gevoel te overwinnen en dan zou alles weer goed worden. Ten laatste zoende zij hem woest-hartstochtelijk, keek hem lang innig aan, maar toch met iets aarzelig-zoekends in de oogen, ging toen snel uit de kamer, hem bevredigd achterlatend in de stilte en het lamplicht, dat zijn groot dor hoofd bescheen.

Dien nacht volgde hij haar weer naar haar kamer.

Maar het werd toch niet, zooals hij gehoopt had.

In de allengs warmer zomerende dagen, leefde hij een bestaan van onzekerheid en twijfel, zoodat hij soms uren lang in doffe irritatie doorbracht. Hij durfde haar niet met vragen te dringen, want zij was immers nog zoo'n teer meisje; het zou vanzelf wel terecht komen,

weer worden als vroeger.... Had zij niet telkens buien van bijna angstige hartstochtelijkheid, dat zij met kussen en tranen hem om den hals hing, en 't scheen of zij boete deed voor haar vorige koelheid? En in haar andere stemmingen voelde hij zooveel vreesachtige schuwheid, schenen haar groote oogen zoo angstig te smeeken haar te laten, dat zijn hart benauwd werd van droefenis en hij zijn heftig begeeren en pijnlijke verwondering terugdrong, die dan, als hij uit haar nabijheid was weggegaan, uitbarstten in bitteren wrevel tegen Germaine, tegen het lot, tegen zichzelf.

Tot het twijfelachtige hunner verhouding bracht nog bij dat zij weer een meid hadden, voor wie zij zich moesten inhouden in het voortdurend samenleven.

Toen kwamen er oogenblikken in zijn lange denkingen, op het bureau, op zijn gang langs straat, dat hij twijfelde of hij wel goed deed haar zoo maar te laten begaan, of hij haar aldus niet stijfde in haar meisjesgrillen....

Frisch en energiek er tegen ingaan, wellicht haar helpen zichzelve te overwinnen in wat hij aan overdreven, meisjesachtige schaamte toeschreef, dat scheen hem dan de ware tactiek en hij nam zich met gebalde vuist en gesmoord vloeken voor, krachtig een eind te maken aan dien zotten toestand, ook om haarzelfswille. En opgewonden liep hij door de niet-geziene straten naar huis.

Maar bij haar gekomen, tegenover haar fierrijzende figuur, haar gelaat ziende met de schuw wijkende uit-

drukking der groote oogen, voelde Philippe zijn moed hem begeven. Het was niet schuchterheid alleen, het was vooral een gevoel, zijn kracht verlammend, een donker bewustzijn, dat het hier niet alleen maagdenschuwheid te overwinnen gold. Zijn gansche persoon met zijn verleden, zijn leeftijd, zijn leelijkheid, zijn beschermend doen tegenover Germaine, dat hij soms als maar half-echt gevoeld had, dat alles schimde op in dat beklemmend gevoel. Er was, trots alles, immer een verwonderen in hem geweest, dat zij, zoo frisch en jong, hem leelijken, veel ouderen man accepteerde. Maar toen hij het toch wèl waar zag, had zijn zelfgevoel zich daaraan verzadigd en was hij het als natuurlijk gaan beschouwen.

Een deel van dat hooge zelfbesef viel thans weg en als hij in den lichten avond buiten de deur zat op den steenen bank, boog hij het hoofd onder die zware gedachten en vond de kracht niet tot een besluit.

Maar al seller vlamde zijn begeerte op in de onthouding en schroeide zijn wrevel, tot hij op een avond, aan het eind van een diner, dat zij zwijgend tegenover elkaar hadden gebruikt, met een stem schor van onderdrukte zenuwachtigheid, opnieuw haar over trouwen aansprak. De meid was heengegaan om boodschappen te doen, zij waren alleen in het huis, waarvan deuren en ramen openstonden voor de lichte, blijde zomeravondgeluiden. Hij zeide haar dat er nu een eind aan moest

komen, dat hij elken dag bang was er op 't bureau over te moeten hooren en dat de buurt hoe langer hoe vijandiger werd. Hij had er genoeg van zoo te leven! In zijn toon was onderdrukte wrevel en verlangen, en niets meer van de teere voorzichtigheid, waarmede bij vroeger over dit punt met haar gesproken had.

Germaine hoorde hem stilzwijgend aan, met haar oogen de zijne vermijdend. Zij bleef zwijgen, ook toen hij uitgesproken had. Eindelijk sprak zij, bevend van zenuwachtigheid, haar blikken onrustig zwervend, dat ook zij er aan gedacht had, dat er zeker aan dezen toestand een eind moest komen, maar dat zij nog wachten wou, nog maar een korten poos.... En zóóveel haast had 't toch ook niet. Zij konden nog lang genoeg samenzijn. Als Philippe haar werkelijk liefhad - en hier was er weer de oude smeeking in haar blik en toon - zou hij zich daartegen niet verzetten.... Redenen geven ... kon zij niet ... Hij moest bedenken, het was een groote verandering, het was alles zoo nieuw voor haar, zij moest aan het denkbeeld wennen, zij was nog zoo jong.... Maar zij wist wel dat zij hem veel verschuldigd was en hoopte dat nooit te zullen vergeten ...

Philippe hoorde haar aan, begreep haar niet, maar voelde zich onrustig worden onder de benauwing, die hij onder haar spreken meende te hooren. Dien avond echter gingen zij weer als van ouds wandelen buiten het stadje, zooals ze vroeger plachten en terugkeerend onder het zoele donker, kwam er weer iets van de oude

vertrouwelijkheid tusschen hen, weefde ieder van hen nog eens zijn illusies over de ander en liefkoosde dien schoonen schijnen, omdat zij behoefte hadden zich gelukkig te voelen.

Maar dagen volgden dagen op in zomerhitte of druilige regens en alles bleef bij het oude.

Philippe leed waarlijk onder den dagelijks weerkomenden druk van zijn verlangen, maar vooral van zijn wrevel, die hij in de eenzaamheid van zijn ledig bezigzijn voedde. Hij voelde zijn waardigheid als man er onder lijden, dat hij zoo weggestooten werd, al de zachtstreelende beelden van het aangebeden-man-en-vaderzijn waren ruw vernield. De norschheid zijner geburen deed hem lijden, ook de angst, dat men hem ter verantwoording roepen zou om een verhouding die er feitelijk niet was. Langzaam, ongemerkt viel zijn teerheid van Germaine af, werd zijn humeur gemelijker in zijn stadige verbittering, begon hij de slordigheid en het groezele der gansche huishouding op te merken en te klagen, sarcasmen los te laten, haar woorden schamper te herhalen.

En te spoediger ging dat loslaten van alle zelfbedwang dat hij zich in jaren had verworven, te gemakkelijker liet hij zich glijden tot het grof egoïsme, dat het fonds van zijn karakter was, naarmate hij nu minder door haar vereering en dwepende liefde zich voelde opgehouden.

Hij werd haar donkere blikken gewaar, die de starre onverschilligheid aan haar gezicht verbraken, als zij bij

een hatelijk zeggen het hoofd naar hem heenwendde. Hij hoorde haar harde stem in de weinige woorden, die zij zich wel verwaardigde tot hem te spreken, zag haar verachtend schouderschokken, en het vermeerderde nog zijn wrevel dat zij zoo tegen hem, haar weldoener, opstond.

Maar veel pijn deed het hem niet meer. Daarvoor was zijn ziel al te zeer gevuld met borrelenden toorn.

Het prikkelde echter zijn tegenstand en op een Zondag, terwijl zij beiden op de bank voor het huis zaten, zei hij haar bedaard een dag voor het huwelijk vastgesteld te hebben... Zij zou wel voelen dat het zoo niet langer kon, zij dienden heelemaal man en vrouw te zijn, of van elkaar te gaan. Germaine was bleek geworden, zij bleef een oogenblik voor zich heen zien, keek hem toen vol aan met haar donkerbruine oogen, waarin geen teederheid meer vochtglansde, zei toen, dat 't haar wèl was....

En Philippe voelde, nu eenmaal het trouwen was vastgesteld, weer voor een moment zijn dofwrokkende stemming wijken. Zijn zinnelijke sentimentaliteit kwam weer boven en hij omhelsde haar hevig. Zij liet hem stil begaan, uiterlijk niet blij, niet droevig.

Veertien dagen later werd de bruiloft gevierd in de mairie en in de kerk, hoewel ze geen van beiden zeer geloovig waren. De buurt toonde zich zeer voldaan over dezen uitkomst en deed door allerlei belangstelling van haar vernieuwde achting blijken. Toen zij - 't was

een zonnigen dag, met strakblauwe lucht - uit de koel-steenen kerk, waar de ceremonie onder het brommend klanke-galmen en bedwelmend wierookdampen, snel was ten einde gevoerd, thuis kwamen, vonden zij het huis frischrokig groen gemaakt en in de oude eetkamer waren enkele menschen in Zondagskleeren tezamen.

Het bruiloftsmaal was in den van onkruid schoon gewiedden tuin opgedragen. Dat was licht en fleurig en koel in het open wijde tot ver in den namiddag toe, tot het oogenblik waarop de heete zonnestralen schuin in het tuinhoekje vielen op de geroode gezichten.

Er waren behalve bekenden uit de buurt een paar nichten van Germaine van buiten de stad genood en een oude oom van Philippe. Dat was al wat zij van familie hadden kunnen bijeenbrengen. De oom was al gauw dronken, wilde telkens huilerige toosten slaan en tutoi-eerde onmiddellijk de nichten, twee oudachtige juffertjes, die verontwaardigd-schel antwoordden. Zij betoonden zich ook gevoelig dat zij al die jaren eerst door Germaine's moeder, toen door haar verwaarloosd waren, terwijl een andere intusschen overleden nicht vóórgetrokken was, omdat zij eenig geld had. Maar die lievigheid had toch niet gebaat want het geld was niet aan Germaine gekomen.

Overigens critiseerden zij scherp de tafel, het linnen, het huisraad, de spijzen, de gasten, den bruigom, en had een dikke goedwillige kruidenier, die zich zoowat tot tafelpresident opwierp, alle moeite de harmonie

te bewaren, die verscheidene malen door de dronkemans-uitvallen van den oom of de halfluide opmerkingen der nichten bijna verstoord was.

Bruid en bruigom zaten dof en meest zwijgend tusschen het praten om hen heen. Philippe at en dronk veel, zijn groote kaak maalde onophoudelijk en zijn grofgrijzende snorharen hingen glimnat over zijn mond.

Germaine roerde maar weinig aan, scheen maar vaag hierbij te hooren, keek meest op haar bord, het gelaat bleek-kalm.

Tegen den avond, toen het vogelgerucht boven de hoofden verstomd was, moest de oom van tafel worden gebracht, omdat hij zich niet meer overeind kon houden en in den verwarrenden opstand, die hiervan het gevolg was, gingen de meesten heen. Maar de nichten bleven nog zitten, terwijl reeds enkele medelijdende buurvrouwen met groote servetten voorgespeld, wat opruimden, daar de meid nergens te vinden was.

Eindelijk zei Philippe vrij norsch aan de oude droge vrouwtjes, dat hij den tentwagen had laten voorkomen, en zij vertrokken, met kwalijk ingehouden woede, hem smalend voor zijn aangenaam bruiloftsfeest bedankend. Toen gingen ook de laatsten heen.

Dien nacht zei Germaine haar man dat zij een afschuw van hem had en enkel getrouwd was om haar maatschappelijke positie te redden.

Daarna, in de dagen, die zich rijden tot maanden, tot

jaren, schuurde zich gestadig de ongelijkheid hunner karakters. De een gaf den ander alleen schuld van de verstoring zijner illusiën en naarmate hij zich ongelukkiger gevoelde, was hem de ander meer hatelijk.

Voor Germaine was de visie harer kinderjaren weer opgerezen. Zij zag weer Philippe zooals zij hem toen had gezien, monsterachtig in alles. Hij was het akelig, grof-zinnelijk wezen, het grof-egoïste, afschuwelijk-leelijke, afstootende, dat zij immer dreigend in hem had vermoed, en die misbruik van haar jeugd en onervarenheid had gemaakt.

En Philippe, niet meer opgehouden door haar liefdevereering, kon geen spoor van teederheid meer vinden voor haar, zag haar als een hardvochtige, temperament-looze feeks, die geen gelegenheid liet voorbijgaan om hem te vernederen in zijn ouderdom, in zijn leelijkheid, in zijn geringe plaats op de wereld. Daar ging wel geen dag om dat zij niet heftiger of minder samen keven en van elkaar gingen, trillend van woede, in hun hoofden nagonzend de harde woorden, die elk hunner had toegebeten aan de ander. Maar de twisten verliepen bijna immer gelijk. Hij was te oud en uitgedroogd om hevige dingen te doen, waardoor schandaal zou komen, en hing dit leven aan, angstig voor verandering.

En haar aard was te weinig ontwikkeld geworden om hartstochtelijkheden te begaan, weg te loopen, een ander man te nemen. Bovendien was zij zeer devoot geworden en vond daarin eenige troost. Zij stompten beiden af in het

dagelijksch gewrijf van hunnen harden omgang. Zij waren elkaar volkomen hatelijk, - vooral hij voor haar - maar naar buiten trachten zij de converances te bewaren; keven nooit heftig voor open vensters of als de meid er bij was, oorlogden liever met speldeprikken dan fel openlijk en eindigden met ieder zijns weegs te gaan.

Toen nu dit grauwharde bestaan vier jaar geduurd had, zij beiden in het doffe kijfleven al verloren hadden wat zij ooit aan frisch, natuurlijk gevoel mochten bezeten hebben, gebeurde het dat Philippe een lichten aanval van beroerte kreeg, die hem twee maanden lang te bed hield, half verlamd.

Germaine paste hem op, plichtmatig en zonder toewijding, hard, omdat zij voortdurend haar weerzin overwinnen moest. De dokter raadde hem dringend in den zomer baden te gaan gebruiken in een Belgisch plaatsje. Het was mogelijk, dat hij dan weer zoover herstelde, dat hij zijn betrekking kon blijven waarnemen. Hoewel zij voor de kosten waarschijnlijk schulden zouden moeten maken, besloten zij den raad te volgen en vertrokken in het laatst van Juli van dat jaar, zoo zuinig mogelijk reizende naar het badplaatsje....

Het was op weg daarheen dat wij hen zagen, zij, twee onverschillige reizigersfiguren temidden van zooveel anderen die onze reis stoffeerden. Hun dof samen-leven, hun teruggetrokkenheid en de schraalheid hunner uitrusting werden ons duidelijk, toen wij hun geschiedenis

wisten. Wij verloren ze dra uit het oog, toen ze hun reis voortzetten en dit is er van hen geworden.

De badkuur heeft niet geholpen. Philippe was gedwongen bij zijne terugkomst ontslag te vragen. Uit gratie werd hem een klein pensioen gegeven, waarvan zij, bij Germaines zeer kleine inkomsten gevoegd, wel kommerlijk leven konden. Zij gingen kleiner wonen, bekrompen zich op allerlei wijzen. Philippe wiens beide beenen en ééne arm zoo goed als verlamd waren, bracht het grootste deel van den dag op bed door met gesloten oogen liggend zonder spreken. Germaine, een azijnige harde vrouw geworden, verzorgde hem, maar zonder eenige hartelijkheid of meelijden.

Allengs verergerde zijn toestand, verloor hij bij trappen zijn verstand en meende in zijn radelooze buiën, dat zijn vrouw hem dooden wilde om vrij te zijn. Eindelijk maakte een nieuwe beroerte een einde aan zijn leven.

Germaine is toen uit het stadje heengetrokken, heeft ergens op het land haar dood-leven uitgeleefd, bekrompen-devoot, onbarmhartig, verbitterd van ziel en is eindelijk gestorven.

Vervreemd.

Vervreemd

De trein van zeven uur vijftig kwam aan. Krachtig werkte de Westinghouserem op de wielen; nog een eindweegs schoven ze voort over de gladde rails; toen een stroef-schurend knarsen en piepen, een schok door alle wagens, en de trein stond.

Dadelijk begon 't heen en weer loopen van reizigers en beambten, de zenuwachtige bedrijvigheid van 't in-en uitstappen.

Het was een drukgebruikte trein, er waren er velen, die kwamen en gingen.

In de open coupé's zag men menschen staan en naar hun bagage reiken. Anderen stapten reeds uit, drie, vier achter elkaar, terwijl terzij aan 't portier, de vertrekkenden ongeduldig wachten tot de toegang vrij zou zijn.

Toen begon 't loopen, vóór de locomotief om naar 't hek aan de overzij der baan. Een spoorklerk hield daar de groepen even op, kalm en oplettend de biljetten afnemend.

Caroline was onder de laatsten, die de baan overstaken, want ze had eerst bij den goederenwagen toegezien, waar koffers en kisten ruw werden omgekanteld, tot ook haar bagage op 't zand was gesmakt. Daarop liep ze over, haastig en met schuwen blik op 't zwarte gevaarte, dat in krachtige stooten grijze rookwolken de lucht inzond. Terwijl ze voorbij trad, drong een vuile lucht van geolied staal en kolendamp haar in den neus en verwonderde zij zich even, hoe die man met zijn smerigen kiel, die uit een blikken doos met langen tuit olie in de kleppen goot, 't wel mocht uithouden in dien stank en hitte.

Toen gaf ook zij haar kaartje en zag naar 't rijtuig om. Ja, 't was er. Ze zag dadelijk den koetsier met den tentwagen en de bruine merrie. Hij stond de tweede in een rij van zes rijtuigen op zij van het station.

Caroline zeide den koetsier vriendelijk goeden dag en Joop vroeg of de juffer 't wel maakte. Ja zeker, zij maakte 't heel wel en was blij weer thuis te zijn. Daarna sprak ze hem over haar koffer, dat ze dien wel gaarne dadelijk mee zou nemen en Joop vertelde dat hij daarom juist den tentwagen had meegebracht, daar kon de koffer van de juffer heel gemakkelijk voorop. Vervolgens vroeg Caroline of hij de bruine niet meer vertrouwde, dat hij zoo voor haar stond. Vroeger had het beest toch heel best tegen 't spoor gekend.

En Joop gaf zijn redenen op, met al den omslag en langdradigheid van een echten boerenjongen: Zie je,

je kon 'm wel vertrouwen, maar vertrouwen en vertrouwen was twee. Je moest niet te veel vertrouwen. Als hij in den wagen zat en de bruine kreeg kuren, dan was 't maar beter, niewaar, da'je beneden stond, dat begreep de juffer ook wel. Maar de bruine was altijd heel mak geweest, dat wàs waar.

Daarop zwegen ze beiden, volkomen uitgepraat, wachtend op 't vertrek van den trein; de koetsier gedachteloos den kop van 't paard streelend, dat zich van tijd tot tijd met een ongeduldigen ruk aan die lief-koozing zocht te onttrekken, Caroline met den arm op 't portier geleund, denkend aan den tijd, dat ze hier iederen avond kwam om haar vader te halen. Hoe was elk ding, elk geluid 't zelfde gebleven!

Onderwijl was 't gepraat en gelach der begroetingen aan 't hek verstomd. In groepen van drie en vier wandelden de aangekomenen en zij die afhaalden de twee grintwegen op, die naar het dorp voerden, links en rechts van 't groote frissche grasperk voor 't station.

Op eenigen afstand over dat grasperk en terzijde van de wegen verrezen witte villa's uit 't donkere groen.

De avondzon scheen in de dakvensters, die goudroode stralen terugkaatsten, alsof 't ook zonnetjes waren.

Alle tentwagens en breaks vertrokken de een na den ander. De heeren reden zelf en de koetsiers zaten met deftig gelaat en gekruiste armen naast hen.

Caroline Doreman keek peinzend toe en luisterde

naar 't droge knafpen van de wielen over 't grint, dat haar in de ooren klonk als een melodie, in langen tijd niet gehoord.

Maar de bel op 't perron luidde af: drie heldere metaalslagen, langzaam uitstervend in de stil geworden lucht. Daarop 't schelle fluitje van den conducteur, en langzaam draaiden de groote wielen, onder hevig sissen van witten stoom. De witte damp omhulde weldra de gansche machine, en boven 't gesis uit klonk 't nu als een krachtige ademstoot, ruw en kort, terwijl de pijp een dikke rookpluim uitwierp. In àl korter tusschen-poozen volgden die stooten elkaar op, 't sissen verving een gerekt, schril fluiten en de trein schoof voort door de witte wolk, sneller en sneller, met wielgedender over de rails en rassche wisseling van gezichten voor de raampjes, waaruit een enkele passagier de streek beschouwde, zeer op zijn gemak met de armen leunend op 't portier.

Zij zag den trein na, zooals hij daar voortijlde, met zijn roodwitte schijf achterop, onder hijgend stoomen, dat de echo's uit de bosschen aan weerszijden wakker riep, en dikke witte wolken achterliet, als een spoor in de lucht.

Eindelijk verdween hij om een hoek van den weg en klonk nog slechts een gedempt, versneld gerol, plotseling luider soms, als 't over een brug ging, dan weer zachter, tot 't uitstierf in een verwijderd gerommel.

Toen zij niets meer hoorde, keerde zij zich om, door 't

schommelen van het rijtuig aan haar herinneringen ontrukt. De koetsier en een besteller waren bezig den koffer op de voorbank te sjorren.

Zij steeg in, na den man een fooi gegeven te hebben. Het portier viel met een klap dicht, de bruine merrie sprong vooruit, verschrikt door een onverwachten zweepslag en ook de tentwagen knarste over het grint.

De zon was intusschen verdwenen. In de dakvensters gloeide nog een rose glimp en van den klaren doorzichtigen hemel daalde kalmte en rust op de aarde. Stilte was om het station en zijn omgeving, alleen de sprinkhanen sjirpten luid op het grasperk in de zoele lucht van den Juniavond.

Weldra sloeg het rijtuig rechts af en kwam op den straatweg 't Wielengeknars hield eensklaps op en slechts de bedaarde, doffe hoefslag van het paard werd gehoord langs de stille buitens, tot ze de spoorbaan bereikten.

Uit de schemering onder de boomen komend in het koele, klare avondlicht, reden ze langzaam over de rails, met een hevig opschokken van het rijtuigje op de veeren.

Caroline had den tijd een snellen blik te werpen aan den eenen kant op de eindelooze baan, waar ver-weg een rood licht, als een groot oog staande in de diepe schemering; aan den anderen kant op het eenzame station, dat zich scherp afteekende tegen den lichtenden hemel; toen werd het wagentje weer opgenomen in 't donker onder de hooge beuken van den straatweg.

Zij zette haar hoed af en liet zich achterover zakken in de kussens, 't zwarte, glanzende haar tegen het grijze trijp.

Dit haar en de groote, donkere oogen waren haar voornaamste schoonheid; neus en mond waren te groot en de tint van 't smalle gezicht was geelachtig. Toch maakte het een aangenamen indruk en 't zwarte rouwkostuum kleedde haar goed.

Zoo zat zij, de handen in den schoot, verstrooid hoorend naar den gelijkmatigen hoefslag en daarop hare gedachten bordurend. Het was haar nu zoo wel, zoo rustig te moede....

In den kalmen weemoed van den zomeravond, voelde zij een tevredenheid over haar doen en over de toekomst, zóó groot, als zij in langen tijd niet gekend had.

Niets meer van de koortsachtige haast der laatste jaren: een rustig, werkzaam leven ging zij nu tegemoet, waarin zij nuttig zou zijn voor haar vader, hem verzorgen op zijn ouden dag als een liefhebbende dochter.

En zij overdacht weêr, hoe alles gegaan was, de reeks van gebeurtenissen, die gemaakt hadden dat zij thans hier zat in dit rijtuig, op weg naar huis....

De cursus van het Leipziger conservatoire liep ten einde en reeds maakte zij plannen voor den zomer, toen 't bericht kwam dat haar zuster Jeanne plotseling was gestorven, na een ziekte van twee dagen. En dadelijk had zij 't besluit genomen naar huis te gaan en zich voortaan geheel aan haar vader te wijden. In de opgewonden-

heid van 't oogenblik had zij de kunst geofferd aan haar plicht: zij wilde den ouden man toonen dat hij ten minste één kind had, dat hem niet verliet in zijn laatste levensjaren.

Reeds lang was 't haar wensch geweest naar huis te gaan, doch haar zuster Jeanne was dáár, met wie zij niet leven kon. Dat was al zoo sedert hun eerste kindsheid.

Jeanne had 't humeur van den vader geërfd: knorrig en scherp was zij in den dagelijkschen omgang, en vooral haar spot kon Caroline niet verdragen. De verhouding tusschen de beide zusters werd al meer en meer onaangenaam en zoo was 't er dan eindelijk toe gekomen, dat Caroline, na een hevige scène, 't huis had verlaten. Zij was naar Leipzig gegaan om te studeeren, zichzelve belovend niet weer te keeren, zoolang Jeanne in huis bleef. Aan den wensch zijner jongste dochter om pianiste te worden, had de heer Doreman gaarne toegegeven, omdat de vrede in huis door haar heengaan verzekerd werd.

Drie jaren was Caroline thans buitenslands geweest: 's winters in Leipzig, 's zomers meestal bij vrienden in de Sächsische Schweiz. Door de lange scheiding was de kinderlijke genegenheid jegens haar vader veel grooter geworden. Vroeger had zij maar weinig liefde voor hem gevoeld, omdat hij ongeveer dezelfde hatelijke eigenschappen had als haar zuster, maar door de afwezigheid verdween al wat er onaangenaam aan hem was uit haar herinnering en stond hij voor haar geest als een geduldige, oude man, die naar wat genegenheid smachtte,

doch door zijn kinderen, zoowel de dochters als den zoon, schandelijk werd veronachtzaamd.

En wanneer zij thans aan hem dacht, voelde zij zich doorstroomen van een innig-zoet gevoel en altijd meer verlangde zij hem terug te zien.

Ook de afkeer van haar zuster was trouwens door den tijd minder geworden, doch hier was 't de ijdelheid, die een verzoening belette. Zij wilde de eerste niet zijn, die 't hoofd in den schoot legde. De vrij plotselinge dood van Jeanne gaf haar echter een hevigen schok. Al wat er gevoeligs en edelmoedigs in haar was, verweet haar, dat zij niet 't eerst de hand ter verzoening had gereikt, toen 't nog tijd was en, in haar geneigdheid tot uitersten, begon zij zich spoedig voor alleen schuldig te houden aan de verwijdering die tusschen haar en Jeanne bestaan had.

Doch naast de pijnigende droefheid, die alzoo 't sterven van de zuster in haar teweeg bracht en die overigens spoedig verminderde, was bij 't ontvangen van de doodstijding ook deze heerlijke gedachte: nu kan ik naar huis gaan en mijn vader weerzien!

En in de dankbare vreugde daarover en nog in de berouwvolle stemming jegens haar gestorven zuster, had zij tot 't offer van haar kunst besloten.

Ieder in Leipzig had dezen plotselingen overgang vrij dwaas gevonden en haar nog eens een keer meer van exaltatie beschuldigd, doch Caroline zelf was zeer trotsch op haar offer, en meende, dat niemand toch

kon nalaten haar vasten wil en toeweiding te bewonderen. Nog geen acht dagen na de ontvangst van het doodsbericht zat zij op den trein naar huis, en op dezen warmen Juni-avond, was zij aangekomen, vol verwachting en ongeduld, en reed den rit, dien zij zich zoo dikwijls had voorgesteld, gedurende de lange uren sporens van Leipzig naar 't vaderland. Telkens als de gedachte aan de nabijheid van 't doel opkwam temidden harer herinneringen, bonsde haar hart en rilde zij van genot, terwijl ze diep den dennengeur inademde, die, op den zoelen avondwind gedragen, haar tegenwoei. Dan dacht ze weer over al wat gebeurd was in deze drie afgeloopen jaren en in den tijd kort daarvoor. Ook haar weggaan van huis na dien twist met Jeanne herinnerde zij zich, met welgevallen de stemmingen van toen en nu vergelijkend.

Over dezen zelfden straatweg had ze gereden op dien regenachtigen, grauwen Zondag. In de plassen op den beslijkten weg klotsten de hoeven van het paard, terwijl de beuken treurig hun druipende takken lieten hangen. Hoe droevig-stil was 't toen geweest. Niets als dat eentonig geklikklak. Ook wist ze nog, dat ze 't zeer koud had gehad, met voortdurende huiveringen van zenuwachtigheid, tengevolge van wat den vorigen dag gebeurd was en de onbekende, vreemde toekomst, die zij tegen ging. De stationchef en haar eenige medepassagier hadden haar toen ook zoo vreemd aangekeken, dat zij gemeend had, dat 't reeds bekend was, wat er

thuis was voorgevallen. Wat was haar hart toen zwaar geweest, vooral bij de aankomst in Leipzig, waar ze een vreemde tante aan 't spoor vinden zou.....

't Plotseling inhouden van 't paard en 't stilstaan van den wagen stootten de gedachten ruw terug. Eenigszins verschrikt richtte Caroline zich op. ‘Wat is er Joop?’

‘Licht aansteken, juffer,’ antwoordde Joop, terwijl hij de teugels liet vallen en bedaard uit den wagen klom.

‘O, zoo! ik dacht dat er wat was,’ zeide zij gerustgesteld. Zij boog zich naar buiten en zag, dat de nacht thans geheel gevallen was. Alleen van de sterrenlucht boven de laan lichtte een flauwe schemer op den witten straatweg. Onder de dennen was 't pikduister. Terwijl 't rijtuig weer voortreed, nu met de beide lantaarns aangestoken, die terzij een zwak licht wierpen op dennestammen en mos, doch de verte nog veel duisterder maakten dan te voren, leunde zij opnieuw achterover en trachtte de oude gedachten weer te vinden.

De toekomstige ontmoeting met haar vader was 't eerste dat haar inviel. Die goeie papa! wat moest hij zich eenzaam voelen, heel alleen op dat groote buiten met de vreemde huishoudster tot eenig gezelschap. Hoe zou hij ook naar haar verlangen, zijn kind, dat hij in drie jaar niet gezien had, en dat haar liefde nu zoo schitterend had getoond. Zij zou zijn grijs hoofd tusschen haar handen nemen en hem kussen en hem zeggen, dat zijn leven

voortaan gelukkiger zou zijn, dan 't tot nog toe geweest was, dat zij, Caroline, en niemand anders hem zou verzorgen en zijn huishouden besturen, als juffrouw Loevers, de huishoudster, was weggegaan en dat zij niets, niets anders wenschte. En dan zou hij tranen in de oogen krijgen, die goeie papa, en haar sprakeloos aan zijn hart drukken.

O! hij was wel waard, dat men iets offerde voor hem, die oude man, die zoo weinig geluk gekend had zijn leven lang. De tranen kwamen Caroline in de oogen bij de gedachte aan de komende, teere ontmoeting. En in de behoefte van haar hart om nog eens te hooren verzekeren, dat 't recht eenzaam en treurig was op Lindenhof, nu zij daar nog niet huisde, boog zij zich voorover naar den koetsier om hem te vragen, of 't niet heel vervelend en naar was buiten, na den dood van Jeanne.

Ja, veel leven en vroolijkheid was er niet, tegenwoordig met dat nattige weer, ziet u.....'

'Ja zeker,' onderbrak hem Caroline, 'en dan, papa moet zich natuurlijk wel eenzaam en ongelukkig voelen, zoo heel alleen.'

'Och' zei Joop, met het hoofd half naar haar omgewend, terwijl hij zijn lippen samentrok tot een varkensnoet en zijn oogen onverschillig tuurden in 't dennebosch aan den kant van den weg; 'och, daar hoef je je nou zoo niet ongerust over te maken, juffer, meheer ging altijd zoo maar stilletjes zijn gangetje en juffrouw Loevers en

hij, ze kenne 't best samen vinden, daar niet van.'

'Zoo;' zeide Caroline en 't speet haar, dat haar vader zich zoo weinig ongelukkig toonde.

'Maar 's avonds, Joop, dan moet 't toch schrikkelijk vervelend voor hem zijn, den heelen tijd alleen tegenover een vreemde.?'

De koetsier keek weer voor zich en antwoordde eenigszins ongeduldig.

'Dat mot je niet zeggen, juffer. Juffrouw Loevers is niks vreemd meer, ze is d'r nou al een rond jaar op Lindenhof en dan, 's avonds, zijn ze meest met d'r drieën: onze meheer, de juffrouw en meheer Wils, je ken 'm wel, van Boschheuvel, die komt geregeld om kaart te spelen.

'Speelt dan juffrouw Loevers ook mee, Joop?'

'Ja, juffer..... hei! bliksemsche hond!'

Een waakhond was plotseling komen uitschieten, op zij van een boerenhuis. De merrie maakte een zijsprong en stijgerde zoo woest, dat de koetsier een oogenblik moeite had haar in de hand te houden, maar ze bedaarde gauw, nadat de hond door een zweepslag was verjaagd, en 't rijtuig reed weer kalm voort met aan beide zijden, de voortschuivende lichtvlakken op 't mos en de elkaar opvolgende boomstammen.

Caroline had geen woord meer gesproken. Ze was even geschrikt door 't schelle geblaf en 't steigeren van 't paard, maar spoedig verdween haar angst, verdreven door een ander pijnlijk gevoel, dat zij

in zich had voelen ontstaan na 't geen Joop gezegd had.

Zij bedacht dat zij niet kaartspelen kon en dus, als de juffrouw wegging, zou een derde ontbreken.

Dat dempte haar vreugde. Zoo gaarne had ze haar vader arm aan geluk gezien, opdat zij hem rijk had kunnen maken. Ze had gemeend, dat hij als naar een redster naar haar zou uitzien en nu bleek hij zich tamelijk wel te kunnen schikken in den toestand. Maar zij voelde al 't egoïsme, dat er was in die gedachten en deed moeite om alleen aan 't naderend weerzien te denken. Doch 't laatste deel van den rit genoot zij niet meer zoo als 't begin.

Eerst toen de wielen over 't grint van de oprijlaan knarpten, begon haar hart weer te kloppen en voelde zij weer de benauwdheid in den keel en den drang naar de oogen.

Schuin voor haar lag de groote, witte massa van het huis, met doezelige, ineenvloeiende lijnen uitkomend tegen den staalblauwen sterrenhemel. Drie vensters waren verlicht op de bel-étage: salon en eetkamer. In de eetkamer stond nu zeker 't avondeten klaar met een groote welkomst-bouquet midden op tafel.

Hij zou zeker zelf de deur komen open maken, haar vader, als hij 't rijtuig hoorde.

Heerlijk, heerlijk was 't zoo naar huis te komen!

Nog een oogenblik en 't rijtuig kwam buiten de boomen onder den vrijen hemel en hield stil voor 't bordes.

't Was nu zoo stil rondom, nu 't wielgeknarp had

opgehouden; alleen kikkergekwaak klonk uit de verte.

De lantarenschijn viel op 't blauwe marmer en de bruine getraliede deur, lange lichtvegen teekenend hier en daar.

Joop klom af en schelde aan, aan den ronden koperen schelknop, die nu 't licht weerkaatste, en Caroline zag naar dit alles en wachtte, wachtte met bonzend hart en bevend van geluk en verwachting. Eindelijk was 't dan zoover!

Werd daarbinnen geen deur geopend?

Neen, toch niet, 't bleef alles stil, alles stil..... 't duurde zelfs lang, voor er werd opengedaan En een koud, donker voorgevoel van komende teleurstelling sloop in haar op en drong 't geluk weg.

‘Ze hebben 't in de keuken zeker niet gehoord, juffer, ik zal nog maar 's bellen,’ zei de koetsier.

‘Ja, ze hebben 't zeker niet gehoord, Joop.’

Het was haar of al 't geluksgevoel bevroren werd in haar, ze voelde een diepe moedeloosheid, als het grauw worden van een zonnigen dag; maar heviger dan dat alles was de sensatie van onrecht, van bittere rancune, die haar naar den keel steeg.

Doch zij betoomde haar gevoel met geweld. 't Was voorbarig. Wellicht was haar brief niet aangekomen... maar Joop was toch aan 't spoor. Of misschien was haar vader ziek.... dan zouden ze wel geschreven hebben....

Daar! daar kwam eindelijk wat!

Harde schreden werden hoorbaar in de richting van 't voorhuis en toen werd de deur geopend.

Caroline was al uit 't rijtuig en ging binnen, haastig en gejaagd; ze wou weten, wat er van was.

‘Groote goedheid, daar hei je de juffrouw! God was u 't? hadt u al 's gebeld?.... Hoe gaat 't met u? U ziet er patent uit!’....

Het was de keukenmeid, die zoo sprak, haar groote hand ter verwelkoming uitgestoken.

‘Dank je, heel goed, waar is papa?’

‘Uws papa?.... meheer is boven, dat zal 'm plezier doen, dat u d'r al bent.’

Zij was al halverwege de trap op, aan niets denkend en niets hoorend dan haar eigen harteklop en hijgende adem.

Onder haar in de groote vestibule, schalden de harde stemgeluiden van de meid en den koetsier. Ze hadden het altijd nog over dat tweemaal bellen. Jans verdedigde zich: zij had 't wel gedacht, dat er gescheld was, maar in de keuken hadden ze 't 'r opgestreën, nu had ze toch gelijk gehad....

De tweede deur links op de gang was de salondeur.

Binnen hoorde zij twee mannenstemmen tegelijk spreken, snel en luid, daarop volgde gelach.

Dat was haar onaangenaam: 't scheen alsof men haar uitlachte.

Met een ruk deed zij de deur open.

Dezelfde kamer, zooals ze in haar herinnering had gestaan al deze jaren.

De drie balkondeuren waren wijd geopend en daarbuiten stond de nacht en de stilte.

Maar binnen was gezelligheid. Een enkele groote lamp scheen haar licht, onder de papieren kap, op 't groene laken van de speeltafel; 't overige van de kamer bleef in schemering. Een snellen indruk kreeg zij van dit alles, toen zij binnentrad.

De drie aan de speeltafel zwegen plotseling, de hoofden naar de deur gewend.

Uit 't felle licht dáár turend naar 't donker, konden zij niet dadelijk onderscheiden, wie er was, en de gansche ruimte moest Caroline doorloopen, vóór haar vader haar herkende.

Dat verhoogde haar kwelling. Zij zag de blikken van die twee vreemden en haar vader strak en nieuwsgierig op zich gericht en bedwong met kracht de opkomende tranen van teleurstelling over zoo'n ontvangst.

't Was of ze hier niets te maken had!

Maar zij wilde niet schreien, zij wilde zich niet belachelijk maken voor die vreemden!

‘Dag Papa!’ zei ze zoo opgewekt mogelijk.

‘Wel Carolien! ben je daar al? En ik heb niets hooren komen?’ En haar vader stond snel op, sloot haar in zijn armen en zoende haar op beide wrangen.

‘Wel kind en gaat 't je goed? Ja? Nou, 't doet me plezier, dat je weer hier bent, hoor! wel! wel!

Daarop zacht haar dwingend het hoofd op ie richten, keerde hij zich tot de anderen: ‘Kijk 's, ik wil je even

voorstellen, juffrouw Loevers, meneer Wils, dit is mijn dochter, Caroline, de pianiste.’

Zij boog even voor de vreemden en staarde toen naar den grond, zich op de lippen bijtend om niet in tranen uit te barsten.

Een oogenblik zwegen toen allen, overeind staand in een zekere gêne: de vader zich vreemd gevoelend tegenover zijn dochter, niet wetend welken toon aan te slaan, de anderen zich bewust een tooneel bij te wonen, dat niet voor hen bestemd was en vaag gevoelend dat hun bijzijn de dochter hinderde.

Maar voor haar was dit oogenblik 't pijnlijkst. Zij stond in 't volle licht nu, voelde aller oogen op zich gevestigd, voelde ook hun gedachten, die zich met haar bezig hielden, terwijl zij alleen had willen zijn, om uit te huilen de tranen van spijt en smart.

Zóó had ze 't weerzien niet gedacht. Wat er aan ontbrak, wist ze niet duidelijk op dit oogenblik, maar zij ondervond een overstelpend gevoel van teleurstelling, een brandende smart, een knagende spijt over hare verwachtingen, alle, alle vernietigd! Maar toch niets laten merken, niet schreien wou ze!

Doch 't werd haar te machtig en haar zakdoek tegen de oogen drukkend, begon ze zenuwachtig te snikken.

Tranen maakten den heer Doreman altijd ongeduldig.

‘Komaan, nou maar niet zenuwachtig zijn!’ zei hij, zijn dochter op den rug kloppend, ‘dat komt van de vermoeidheid, ga jij je maar eens wat verfrisschen,

kindje, en kom dan weer beneden. Wij spelen dan onderwijl ons robbertje nog uit. Ga nou maar!’

Caroline ging heen, gelukkig van menschen en licht weg te komen.

Het gezicht van haar oude kamer deed haar goed. Alles was er zoo bekend en vertrouwelijk; de lamp was aangestoken; op de waschtafel lagen schoone handdoeken en het bed was opgemaakt. Men had haar dus wel verwacht!

Zij keek rond of er ook een welkomstbouquet was, maar zag er geen.

Langzamerhand werd zij bedaarder gestemd door al 't oude en gezellige, dat haar omringde en ook door de rust van den zomernacht, die door 't open raam naar binnen luwde.

Toen zij een kwartier later naar beneden ging, was ze kalmer.

Een klein weinig van de gelukkige stemming was nog over en slechts diep onder in haar gemoed schrijnde de ondervonden teleurstelling. Doch 't kaartspel van de beide heeren en juffrouw Loevers was nog niet uit.

Het zou nu dadelijk uit zijn, zeiden ze.

Zij zette zich bij de tafel en daar de lamp vlak bij de speeltafel stond, was bij de andere niet veel licht.

Dit was haar zeer welkom, zij nam een album, sloeg 't open en bleef turen op 't eerste blad, peinzend over de ontvangst.

Ze had daartoe allen tijd, want 't spelen duurde steeds

voort, nog wel een half uur lang, met dezelfde eentonige woorden: ‘wilt u nog kaarten juffrouw? U kan er nog net drie krijgen.... hè, u neemt ook altijd alles voor mijn neus weg.... ik heb een vraagje, een kleintje maar.... o, maar dan ga ik boven u,.... kijk! daar kunt u nou de ponto op leggen.... daar hebt u renons in niewaar?’....

Al deze gesprekken gingen langs Caroline voorbij, bijna zonder dat zij 't hoorde en maar zelden werd ze gestoord, door een korte vraag, van terzij door haar vader gedaan, of tante in Leipzig nog wel was en of de reis heel vermoeiend was geweest, terwijl de dikke roodwangige heer Wils een enkele maal informeerde of er veel leerlingen op 't conservatoire in Leipzig en of de Gewandhaus-concerten nog altijd in trek waren.

Anders bekommerde zich niemand om haar, en op die portretten starend, dacht ze veel na. 't Werd haar duidelijk, dat zij zich vergist had.

Zij werd hier volstrekt niet zoo met ongeduld verwacht, als ze gemeend had. Haar vader kon 't blijkbaar heel goed zonder haar stellen met juffrouw Loevers en zijn vriend Wils.

Dit deed haar niet aangenaam aan, maar zij bekende zich dadelijk, dat haar wenschen en verwachtingen hoogst egoïstisch geweest waren. Opdat zij als reddende engel zou kunnen optreden, had zij gewild, dat haar vader dood-ongelukkig mocht zijn.

En wat had ze dan toch gedaan, dat haar vader zoo

maar dadelijk onbeperkt vertrouwen in haar zou kunnen stellen. Dat haar liefde was gegroeid in de afwezigheid, kon hij niet weten en 't was lang niet zeker, dat 't met de zijne ook zoo was.

Hij had groot gelijk dat hij 't zich aangenaam gemaakt had thuis en niet op haar gewacht, om 't leven te genieten, zoo goed hij kon. De ontvangst had hartelijker kunnen zijn, dat was waar en dat die vreemden daar zouden zijn, had ze niet gedacht. Maar die vreemden waren voor haar vader goede kennissen, en moest hij dan voor haar genoegen den ganschen avond alleen op haar hebben zitten wachten?

Ook had hij zich misschien niet zoo willen uiten in tegenwoordigheid der anderen.... of wellicht was de ontvangst toch wel hartelijk geweest en was het alleen haar overdreven gevoel, dat meer verlangde.

Want ze wist immers, dat ze sentimenteel was: van jong kind af was 't haar voortdurend gezegd...

Maar deze laatste gedachten troostten haar niet. Te diep had zij gevoeld hoe koud die verwelkoming was, hoe haar aankomst hem eer derangeerde, dan verheugde en hoe vooral haar tranen hem geërgerd hadden... als altijd vroeger!

En de vader, zooals zij zich dien had voorgesteld, wanneer zij hem gedacht in 't buitenland, verdween meer en meer voor den werkelijken, met zijn vroeger gekende koelheid en zijn scherpe trekken, die nu hel door 't lamplicht werden beschenen en dezen vader,

voelde zij, kon ze niet zoo lief hebben, als ze 't den denkbeeldigen had gedaan. Dit deed haar pijn, want ze had graag liefde gegeven; maar deze man zag er niet uit of hij daaraan veel behoefte had. Integendeel, al te veel gevoelsbetooning zou hem hinderen, den kouden man van zaken!

Ze wist dat van ouds, en als ze 't niet geweten had, dacht ze, zou ze 't bij deze gelegenheid gevoeld hebben. Ook haar offer had ze eigenlijk niet voor hem gebracht; al haar denken en voelen in den laatsten tijd, hing met dien anderen vader samen; deze geheele stap dien zij gedaan had, was één groote vergissing! - Vergeefs! alles!

De tranen drongen weer met kracht naar haar oogen, dat denkbeeld kon ze niet verdragen, dat alles voor niets, een dwaling zou geweest zijn!

Weldra echter werd zij zich zelven weer meester. Wat dwaas, geëxalteerd schepsel was ze toch, van 't eene uiterste in 't andere! Ze zou leeren den toestand te nemen, als hij was, niet altijd in een denkbeeldige wereld te leven.

Vroeger was haar vader haar een engel, nu opeens een man zonder gevoel. Dat ging zoo niet, ze moest trachten hem te leeren begrijpen en waardeeren, zooals hij was. Een ding stond vast, dat 't haar plicht was hem als een trouwe dochter bij te staan in zijn ouderdom, practisch en kalm, met daden en zonder woorden. Zichzelve moest zij trachten te veranderen, niet haar vader

verwijten, dat hij anders was, dan 't haar had beliefd hem te denken, 't Zou goed zijn, wanneer ze nu ging slapen. Ze was overspannen door de reis. Morgen zouden de dingen haar zeker anders voorkomen en zou ze kalm kunnen oordeelen. Ook zag ze op tegen de conversatie aan 't souper, en wilde die liefst vermijden.

Zoo denkend stond ze op. Ze was moe, zei ze, en wilde graag gauw naar bed gaan.

Deze verklaring bracht eenige opschudding teweeg. Het spel werd gestaakt en haar vader verontschuldigde zich, dat hij maar door had gespeeld zonder te begrijpen, dat ze honger moest hebben en naar bed verlangde.

Maar nu moest ze toch in elk geval nog iets eten, want 't was niet gezond, zoo den heelen dag niets te gebruiken.

Die bezorgdheid voor haar deed Caroline goed, doch ze bleef weigeren.

Ze wenschte gaarne dadelijk te bed te gaan.

Alzoo ging ze. Op haar kamer zette zij 't licht op de tafel en trad aan 't raam. Bij 't open venster, tegenover den kalmen sterrenacht, kwam veel van 't geluk weer, dat door de eerste ontvangst was geweken. Zij snoof de zoele nachtlucht op, hoorde 't ritselen der beukeblâren voor het raam en 't verre geblaf van een waakhond.

Toen zag ze op naar den hemel, naar de menigte zilverflikkerende punten op 't zwartblauwe veld en 't

was of van omhoog een tintelend gevoel van vreugde in haar daalde.

Zij gevoelde zoo innig de schoonheid van den avond en de plechtige stilte.

Zóó, zóó wilde zij ook leven, rustig en gelukkig, haar plicht doende in 't besef van een ernstige levenstaak.

Zij had zich haar vader misschien wel eenigszins anders voorgesteld dan hij was, maar des te mooier zou 't zijn, als ze hem leerde verstaan en zijn wellicht moeielijk humeur verdragen met zachtheid.

En nog eens voelde ze tevredenheid over haar besluit, in opgewondenheid genomen, om voor goed naar huis te gaan en haar studiën te staken.

Dàt zou men van haar zeggen, zóó zouden de menschen over haar spreken, dat ze haar plicht had gedaan, eenvoudig en zonder pretentie, als een krachtige persoonlijkheid, die niet transigeert met wat 't noodlot haar oplegt.

Een rilling van geestdrift voor de opgenomen taak ging haar door de leden en zij beloofde zich te volharden, hoe 't ook gaan mocht.... Maar 't werd koud aan 't raam, Caroline sloot het en ging naar binnen.

Langzaam kleedde zij zich uit, vol van onbepaalde aangename gedachten en toen ze eindelijk te bed lag en haar oogen gewend raakten aan de zachte schemering binnen de kamer, toen voelde zij zich weer zoo wel, zoo heel gelukkig in 't oude huis, bij al de oude beken-

de meubelen, dat ze al minder en minder ondervond, wat deze avond haar onaangenaams had gebracht.

't Duurde nog lang eer zij den slaap kon vatten.

Toen zij ontwaakte was 't al morgen, een koele, regenachtige morgen, met grijzen hemel en druipende boomen.

Dit slechte weer werkte zeer ontnuchterend en Caroline had moeite zich te herinneren, waarover zij zich den avond te voren nog gelukkig had kunnen voelen.

Maar zij aanvaardde toch moedig haar taak. Na 't ontbijt liet zij zich door juffrouw Loevers onderrichten in al wat het huishouden betrof.

Over een week of drie ging juffrouw Loevers weg en Caroline had besloten, dat zij dan 't bestuur in handen zou nemen.

Maar daarvoor moest zij nog eerst veel leeren.

Den geheelen, langen dag liep zij dan ook met de huishoudster door 't huis en interesseerde zich voor het uitgeven en boterspitten en koperschuren, of zij ging met haar den tuinman spreken, in den nattigen moestuin, waar 't groen glansloos was op dezen regendag, en 't uitzicht over de weiden zoo melancholisch. En zij kwam tot het besef dat zij zeer onhandig was in vele dingen en dat 't ‘huishouden doen’ bestond in 't verrichten van vele onaangename kleine bezigheden, even werktuigelijk als prozaïsch.

Toen zij, na het eten, op haar kamer zat, om even

uit te rusten, kwam haar de toekomst veel drukkender voor. Zóó had zij zich het proza niet voorgesteld en zij had ook buiten het regenweer gerekend. Bovendien zag ze op tegen den tijd, dat juffrouw Loevers weg zou zijn, en zij alleen zou staan voor alles. Zou ze waarlijk in staat zijn de zaken goed te doen loopen?

De dag van heden had haar vele, kleine vernederingen doen ondergaan, als zij zich stil bekennen moest dat ze nog veel te leeren had en dat het zoo noodig was dat men geduld had met haar, en niet andersom.

Zij had aan al deze dingen eigenlijk niet gedacht, toen ze hierheen kwam.

Bij de thee zag ze haar vader weer voor het eerst in de onaangename, kriebelige stemming van vroeger; verscheidene malen was hij zóó bits, dat ze moeite had een scherp antwoord terug te houden, en toen de lamp was opgestoken, en hij over de wijd uitgevouwen courant gebogen zat, zag zij hem tersluiks een wijl aan en betrapte zich zelve op de onliefelijke gedachte, hoe 't toch mogelijk was, dat zij zich dit scherpe gezicht met dien langen neus en dikke onderlip zoo anders had voorgesteld.

Zoo eindigde de eerste dag, dien zij thuis doorbracht.

Een serie van zulke dagen volgde en al moeilijker voelde Caroline het leven. Met uitzondering van een enkelen dag was de zomer één voortdurende regen

tijd, met beslagen ruiten 's morgens en kouden nevel 's avonds.

Er was dofheid in den tijd en dat harmonieerde met het neerdrukkende dofheid van hare werkzaamheden, dacht, zij soms, wanneer zij weer den ganschen triestigen namiddag in de kale mangelkamer aan de wasch doorbracht. Buiten kletterde de regen tegen de ruiten, groote druppels teekenden hun weg langs de hooge ramen, van 't witte plafond tot den houten vloer, en binnen ademde zij den flauwen stijfselreuk van het gewasschen linnen, dat in stapels op de blauwe schraagtafel lag.

Die lucht van de stijfsel maakte haar benauwd en 't rekken vermoeide haar, die 't niet gewoon was, zoo zeer, dat de meid zelve haar soms raadde even rust te nemen.

Zij zat dan neer op den lagen, matten stoel, vóór de hoopen lakens en servetten, die nog gedaan moesten worden, en zag toe, hoe de meid het linnen vochtte, telkens haar vingers dippend in den bak met water, en dan met slappe hand sprenkelend dat de groote droppels in grijze strepen op het hagelwit neervielen.

Maar zij vermande zich spoedig weer: 't zou wel wennen! En zij zette 't rekken voort tot aan het diner. Gewoonlijk was zij dan te moe om te eten.

Menigmaal ook waren er kleine scènes tusschen haar en de meiden, want zij was korzelig en snauwde haar soms af, waarop dan gewoonlijk een woordenwisseling

begon, die daarmee eindigde, dat Caroline heenging, om op haar kamer uit te schreien.

Maar het ergste van alles was nog 't dagelijksch diner met haar vader.

Gewoonlijk waren ze alleen met hun beiden, want juffrouw Loevers was nu ruim een maand geleden vertrokken. Zij zaten dan in het midden der groote, holle kamer, onder het hooge, witte plafond en door de balkondeuren, waarvan de gordijnen zoo hoog mogelijk waren opgehaald, viel 't koude licht van den grauwen hemel, die zwaar en somber over het weiland hing aan den overkant van den vijver. Zelden werd een woord tusschen vader en dochter gewisseld; ze hadden elkaar niets te zeggen.

In de eerste dagen had Caroline weliswaar pogingen gedaan, haar vader nader te komen; zij had getracht hem belang te doen stellen in 't geen zij belangrijk vond, doch zoodra zij het gesprek van de allerdaagsche zaken bracht op muziek of litteratuur, keek hij haar zoo zonderling spottend aan, dat ze zich beklemd gevoelde en 't niet waagde op 't zelfde thema door te gaan. Zij meende, dat hij haar voor pedant hield. En spoedig beloofde zij zich maar liever laag bij den grond te blijven, verbitterd als zij was door de enkele gedachte, dat hij zou spotten met 't geen haar 't liefst was. Over Leipzig werd, na de eerste dagen, maar zelden gesproken. Caroline was bang sentimenteel te worden.

Zoo bepaalde zich dan hun conversatie tot het weer, de wederzijdsche kennissen en huishoudelijke zaken, en wanneer daarover genoeg gezegd was, volgde een lang, benauwend zwijgen.

Niets werd gehoord dan 't gerikketik der messen en vorken op de borden, tot hij de stilte brak door een of andere korte schampere aanmerking op een der schotels.

En op zoo'n hatelijke wijze deed hij dit soms, zoozeer deed hij haar voelen, dat zij de schuld droeg van alles wat niet volkomen in orde was in de huishouding, tot zelfs van het niet gaar worden der aardappelen. dat haar het bloed naar de wangen steeg en 't eene scherpe woord het andere volgde, tot de meid binnenkwam om af te nemen. Dan zwegen ze beiden, vermijdend elkaar aan te zien.

Dikwijls had haar vader ook waarlijk reden van klagen. Caroline had buien, dat niets haar schelen kon, dat zij alles vergat. Dan waren er geen schoone handdoeken op de slaapkamer en was er geen wijn uitgezet voor het diner of duurde het dagen lang eer de peperen zoutvaatjes weer gevuld waren.

Dat alles ergerde den ouden man, die zoo op orde en regelmaat gesteld was. Doch 't meest hinderde het hem, wanneer 't eten moest worden onderbroken, om dan dit dan dat te krijgen: een eeuwig heen en weer loopen. De rust aan tafel ging hem boven alles.

Hij gaf dan zijn ergernis zeer onverholen te kennen

en liet haar voelen, dat zij door haar verblijf in 't buitenland en haar voortdurende kunstschwärmerei voor het practische leven totaal bedorven was. Zij had thuis moeten blijven om de pot te leeren koken, dan zou 't nu beter gegaan zijn.

Bij zulk een gelegenheid bedwong ook Caroline zich niet, al voelde zij wel, dat hij gelijk had, dat alles ongeregeld ging, maar zij nam 't hem kwalijk, dat hij noodeloos zich nog prozaïscher voordeed dan anders, alleen om haar te hinderen. Van 't zachte gevoel, dat zij jegens hem gevoeld had. toen zij ver van hem was en ook nog in de eerste dagen thuis, daarvan restte niets meer.

Zij dacht er aan als iets, dat lang geleden was. Thans beschouwde ze haar vader, gelijk ze vroeger altijd gedaan had: als een zeer zeker ijverigen en knappen man, wiens geest echter te laag bij den grond was, om ook maar iets te begrijpen van wat boven het gewone, dagelijksche leven ging. En bovendien vond ze dat hij onaangenaam veel van lekker eten en drinken hield.

Hij daartegen zag haar aan voor een overspannen meisje, dat exentrieke ideeën had, niets verstond van wat een vrouw 't allereerst behoorde te kennen, en dat soms een kwetsend minachtenden toon tegen hem kon aannemen, alsof ze hemelhoog boven hem stond. Deze wederzijdsche waardeeringen brachten dan ook te weeg, dat zij niet meer dan noodig met elkaar in aanraking kwamen, en dat was nog dikwijls genoeg.

's Morgens om kwart voor zeven ontbeten ze samen,

als Caroline zich tenminste niet versliep, zoodat de heer Doreman zelf zijn thee moest zetten.

Na 't onbijt reed hij naar het spoor en kwam eerst tegen half zeven 's avonds uit de stad terug, om met zijn dochter te eten en den avond verder buiten door te brengen.

't Waren lange, slepende uren, die zij zoo 's avonds bij elkaar zaten, zij bij het theeblad over haar werk gebogen, hij tegenover haar met de courant.

De groote, porceleinen lamp, met de lichtgele kap over den matglazen ballon, concentreerde al haar licht op 't donkergroen tafelkleed en liet de hoeken van 't ruime salon in 't halfduister.

De natte, waterige atmosfeer van den regenzomer drong door de reten en maakte 't rillig-koud in 't vertrek waar de waterketel zeurde, de pendule tikte en in lange tusschenpoozen de bladen van de courant werden omgevouwen met droog geknetter.

Buiten: geen geluid, doodsche stilte; binnenshuis: nu en dan het toeslaan van een deur in den benedengang. Als hij klaar was met lezen, leunde Doreman in zijn stoel achterover en sloot de oogen.

Of hij dan waarlijk sliep, of haar begluurde van onder zijn half gesloten oogleden, wist Caroline niet; maar 't gevoel van zoo bespied te worden, maakte haar zenuwachtig. Zij boog 't hoofd over haar werk en wenschte dat het spoedig tien uur mocht zijn.

Doch voor haar ongeduld scheen het of de minuut-

wijzer veel langzamer dan anders voortkroop over de wijzerplaat.

Soms sloeg zij van achter de lamp een langen, verlangenden blik op den vleugel, die groot en donker in den hoek bij 't raam stond.

Zoo dol graag zou zij gespeeld hebben, maar haar vader hield niet van dat getjingel 's avonds en dan.... er was ook nog iets. dat haar terug hield. Den ganschen tijd van haar thuiskomst af, had zij den piano niet aangeroerd en zij wilde 't ook verder niet doen, want zij had er angst voor. Nog volhardde zij, trots alles, in de eenmaal opgenomen taak 't huis van haar vader te besturen, maar 't kostte haar groote inspannig. Wanneer zij echter de oude, bekende tonen weer hoorde, dan zou 't uit zijn, dacht ze, met alle zclfbeheersching en standvastigheid. Alles wat met moeite was onderdrukt: de wensch om kunstenares te zijn, 't verlangen naar roem, en ook wel haar liefde tot kunst: 't zou alles weer opvlammen in haar, en dat wou ze gaarne vermijden.

Maar Caroline kon 't niet laten telkens en telkens weer naar 't klavier te zien, dat daar zoo verlokkend en zwijgend stond, met een weerspiegeling van 't lamplicht op het hout hier en daar.

Maar eindelijk sloeg 't dan toch tien uur op de luie pendule en was 't tijd voor het avondeten. Dat duurde niet lang en spoedig scheidden vader en dochter, na den traditioneelen nachtkus.

De dagen gingen allen voorbij op deze zelfde eentonige wijze. Kalmen, voldoening-gevenden arbeid had zij gezocht en verwacht, onuitstaanbare, geestdoodende bezigheid daarvoor gevonden, en in plaats van de landelijke, idyllische rust, die zij zich gedroomd had, kwamen oogenblikken van verveling en niet te verdrijven melancholie. Wanneer zij soms voor 't raam stond, uitziend in het waterige landschap, onder de dikke, grijze lucht, en met de oogen verstrooid een rijtuig volgend, dat verweg aan den overkant van het weiland door de laan reed, langzaam voortschuivend van boom tot boom.... dan kwam 't haar soms voor of de wereld overal zoo wezen moest als hier, alsof dit regen-weer en haar vervelend leven dat er bij paste, eeuwig zoo voort zou duren, alle dagen achtereen, den eenen dag als den anderen tot haar dood....

In geheel die grauwe grijsheid, die zij voor zich zag in haar geest, was maar één lichtend punt. Het stond er altijd, zij was er zich vaag bewust van, wanneer zij haar gedachten over haar tegenwoordig leven liet gaan. En zij kende 't wel, 't was haar kunst, 't gelukkig bewustzijn, dat zij deze manier van leven voor een betere verwisselen kon, als ze wilde... maar zij wilde niet, zij schuwde 't zelfs, er aan te denken. Want ook dat voelde zij donker: als zij eenmaal begon toe te geven aan haar oude neiging, dan was 't gedaan met de volharding in haar taak. En volharden wilde zij toch; niet zoozeer uit liefde tot haar vader, die anders weer eenzaam zijn

zou, als wel uit ijdelheid en uit vrees voor wat anderen zeggen zouden, als ze zoo spoedig liet varen, wat ze zoo trotsch had aangevangen. Zij vermande zich dus telkens weer, na een dergelijke bui van moedeloosheid: 't zou wel wennen.

Doch de dagen gingen voorbij en 't wende niet. Integendeel, zij werd meer en meer overtuigd dat het veel beter geweest ware, als ze Leipzig nooit verlaten had.

Het was op een avond, toen haar vader in de stad was gebleven, dat Caroline voor 't eerst haar klavier weer opensloeg.

De dag was mooi geweest, vol zonneschijn en warmte, een der weinige in dien mislukten zomer, maar reeds was weer in 't zuiden een lange, donkergrijze wolkbank, die langzaam van de kim omhoog rees.

Bij 't ontvangen van het telegram, dat haars vaders wegblijven meldde, was de eerste gedachte bij haar geweest: nu kan ik spelen van avond, en zij had maar weinig gestreden tegen dien wensch.

Zij had zelfs met meer smaak dan anders gegeten in dat vooruitzicht en nu kwam ze naar haar piano, blij als een kind, dat een stuk oud, vergeten speelgoed heeft weergevonden. In 't salon was koele schemering. De groene zonnenblinden waren voor de hooge boogramen, en lieten geen zon door.

Slechts naast de piano viel een streep gouden licht

op den lichtgeelen parketvloer. De blinden voor 't linkerraam sloten nooit goed.

Zoo vreedzaam was 't in die kamer, met haar groenen, stillen toon, dat Caroline een oogenblik stilstond, met blijde verwondering over het veranderd uiterlijk.

Toen liet ze 't muziekkastje openvallen en nam 't eerste boek, dat haar in handen kwam, er uit. Het waren de Nocturnen en Préludes van Chopin.

Eerst speelde zij langen tijd door en dacht aan niets. Zij genoot van 't gevoel de toetsen weer onder haar handen te voelen en van de oude, bekende tonen, die toch van dit instrument weer zoo frisch en weldoend klonken. Maar toen kwamen de herinneringen, waar zij die muziek al vroeger gespeeld had, en naast die herinnering wies in haar 't groote verlangen, waarvoor zij zoo gevreesd had, om dit gehate leven af te werpen en weer kunstenares te zijn.

En zij liet zich meeslepen met den stroom.

Zij zou weer vrij zijn van alle geestdoodende bezigheid, kunnen studeeren zooveel zij wilde. En als ze dan een paar maanden goed gewerkt had, en 't verzuimde ingehaald, dan zou ze ook wellicht in staat zijn, hier of daar voor een klein publiek op te treden.....

Met den elleboog op de piano en 't hoofd in de hand, dacht zij verder. Zij zag de concertzaal voor zich: schel gaslicht, een menigte bewegende hoofden en zich zelve, opstaand van het klavier, buigend onder donderend handgeklap en dan heengaand de orkesttrappen op,

met 't zalige gevoel in zich, dat ze zoo wél kende: een mengsel van trotsche blijdschap en dankbaarheid... De pendule op den schoorsteenmantel sloeg zes uur en wekte haar uit dien aangenamen droom.

Droefheid kwam. Dit alles kon niet zijn, ze moest hier blijven en de huishouding doen. Of zou het toch mogelijk zijn? Neen, neen, zij wilde sterk blijven en in haar plicht volharden. De kunst en den roem had zij voor haar vader ten offer gebracht, dat was nu uit voor altijd. Des te erger voor hem, als hij dat offer niet waardeerde. Op dit oogenblik gevoelde zij groote bitterheid jegens haar vader en een medelijden met zich zelf, dat haar brandende tranen in de oogen perste. Wat had zij niet verlaten voor hem! En hij merkte daar niets van of deed ten minste zoo! Welnu, 't was goed. Ze zou haar vreugdeloozen weg tot aan 't einde toe gaan, wellicht dat op zijn sterfbed hij begrijpen zou. Dan zou hij haar tot zich trekken en fluisteren: kan je mij vergeven, Caroline, dat ik je zoolang heb miskend? Ik weet nu, wat je voor mij gedaan hebt, al die jaren, jaren lang.....

En zij schreide zacht bij de gedachte aan dat roerend tooneel in de toekomst.

Er werd geklopt. Snel droogde zij haar oogen en sloeg eenige akkoorden aan. Toen riep zij: binnen.

De tweede meid deed de deur open.

‘Juffrouw, daar was de baas of u nog boonen moest voor morgen? D'r zijn d'r nog al veel.’

‘Nee, dank je wel,’ zeide zij, snel sprekend, zonder 't hoofd te wenden.

‘Ja maar, u mot toch groente hebben voor morgen, as meheer d'r is..... of dacht u wat anders?’

Dat was wel het echte proza, dat haar daar overviel! Caroline draaide zich driftig om.

‘Nou, laat-i dan boonen brengen voor morgen, maar laat me in godsnaam met rust nou, alsjeblieft!’

De meid keek haar verbaasd aan en sloeg toen met een: ‘gut, juffrouw, 't kan mijn natuurlijk niet schelen!’ de deur hard toe.

Caroline gevoelde zich weer diep ongelukkig. De vraag daareven had haar geleerd, dat 't wel heel aangenaam was zich een leven van plichtsvervulling tot 't einde te droomen, maar dat 't zwaar te volbrengen viel.

't Was zóó toch geen gansch leven uit te houden! Geen uur, geen minuut werd er geschonken, met martelende langzaamheid, stukje voor stukje, moest zij van artiste tot huishoudster hervormd worden.

Als zij vijf, zes jaar had kunnen overspringen, dan zou 't misschien gegaan zijn.

Dan zou er zeker al veel in haar gedood zijn door het eentonig lastdierenleven. Veel wat haar nu onmisbaar scheen en waarvan ze genoot, zou haar dan onverschillig zijn geworden. Zeker zou dan ook haar menschwaarde gedaald zijn, maar 't zij zoo: gewend kon ze ten minste zijn, en dat was 't eenig noodige.

Zóó, droevig peinzend, stond zij op, borg de muziek en

sloot de piano, met een harden slag dat de snaren natrilden.

Geheel onwillekeurig was dit geschied, en 't deed haar pijn, die slag en die nagalm.

Het gansche, heftige verlangen kwam weer terug en brandde in haar oogen. Op den stoel naast de piano liet zij zich neervallen en schreide langen tijd achtereen, hartstochtelijk snikkend.....

De gouden streep op den vloer was verdwenen en over alle meubelen lag nu grauwe schemer.

Toen Caroline, haar tranen drogend, opzag, merkte zij, dat de avond gekomen was, en langzaam verliet zij de kamer.

Een half uur later, na 't een en ander in 't huishouden verricht te hebben, kwam zij in de kleine eetkamer om thee te drinken. 't Was daar niet zoo groot en hol als in het salon, gezelliger nu ze alleen was.

Zij zette zich voor 't open raam en zag naar buiten. De wolkbank in 't zuiden was opgetrokken en bedekte thans den ganschen hemel, als met een dikke laag van vuile watten, waartegen nog dikker wolken van witte kleur scherp afstaken bij 't flauwe licht, dat kwam, men wist niet van waar. Roerloos en zwaar stonden de donkere gedaanten der groote boomen, waarvan geen blad bewoog. Alles was stil en wachtte het onweer. Slechts een enkele vogel tjilpte in de laan twee zelfde noten angstig herhalend.

Van tijd tot tijd rommelde 't reeds in de verte, of er een kegelbal rolde.

Een suizen, sterker en sterker, ging door 't loof, toen flikkerde eensklaps een blauwwit licht, een seconde lang de boomen, 't gras en de paden fel bestralend.

En daarop volgde, schier oogenblikkelijk, een ratelende donderslag. Caroline schrikte er van.

't Was zeker ergens ingeslagen, want het klonk eerst als het krakend instorten van een muur, toen als tegen elkaar slaande metalen platen. Zoo was 't altijd als 't insloeg, had ze gehoord, en angstig, met bonzend hart, keek zij uit, of niet een vlam opsteeg hier of daar.

Maar toen er niets gebeurde, werd ze weer kalm en leunde bedaard met de armen op het raamkozijn. Zij was niet bang voor onweer, alleen die eerste, onverwachte slag had haar verschrikt. De regen begon te vallen, eerst enkele groote droppels, die van de blaren afketsten, toen meer en toen een geheele ruischende stroom. Dikwijls sprongen er droppen van de raamlijst af op haar voorhoofd en haren, zonder dat ze zich dieper in de kamer terugtrok.

Door het gaslicht werd de zwarte duisternis een eind van het venster teruggedreven en in dien verlichten omtrek zag zij de grijze regenstralen neerschieten op het groene gras en de zware eikenstammen, die voor een klein deel uit het donker te voorschijn traden.

Starend door de dichtbewolkte lucht, die flauw-grijs boven de zwarte boommassa's uitkwam en verstrooid

luisterend naar 't eentonige neerruischen van den regen, dacht ze - altijd weer over die zelfde gedachte: of haar leven altijd zóó zou moeten blijven, als 't nu was. Of er geen ontkomen was aan dien plicht, die zoo zwaar drukte.

En telkens weer keerde zij terug op 't zelfde punt. Werp dien last af, doe eenvoudig wat ge gaarne wenscht; word weer kunstenares, zeide iets in haar.

Maar in de diepe moedeloosheid van haar geest dezen avond, antwoordde zij zichzelf: en als dat ook eens mislukte, als ik ook daar bleek niet te kunnen, wat dan gewonnen?

Plicht verzaakt hier, spot dáár wellicht.

Deze laatste gedachte vooral deed haar pijn, en toen maakte zich diep in haar een gedachte los, die zij nog nooit had gehad, doch die nu opkwam, vertroostend en weldoend, nu de toekomst haar zulk een perspectief bood.

Dan maar liever dood meende zij, om te ontkomen aan dit ellendig gehaspel.

En die gedachte deed haar goed, verschrikte haar niet. Als zij stierf, zou zeker niemand haar verwijten, haar taak verlaten te hebben, en ook 't schrijnend wee, dat zij nu reeds voelde bij 't enkele denken aan de mogelijkheid, dat ze in de kunst mislukte, zou dan uitgedoofd zijn. Maar neen, dit laatste kon niet gebeuren, zij kon niet mislukken, zeker niet. Haar ijdelheid kon 't denkbeeld niet dragen.

De vochtige kou, die van onder 't venster opsteeg, deed

haar rillen, en zoo ook deed thans de klare bewustheid van hetgeen ze daareven had gedacht. Ze was gek! Zoover was 't goddank nog niet, dat ze moest sterven!

En toen zij 't raam gesloten had en omgeven was van de warme, gezellige kamerruimte, kwam de veerkracht weer boven. De twijfel aan zichzelf zonk weg, meer en meer.

Dwaasheid was het, aan haar talent te twijfelen. Zij voelde zich kunstenares en juist daarom was zij te hoog en te goed voor 't doen van de pieterige bezigheden in een huishouden.

Maar zij wilde voortgaan op 't pad, dat zij uit vrijen wil had ingeslagen, al gewerd haar ook geen dank. Wellicht dat men tenminste haar sterk karakter zou erkennen, dat uit eigen keuze 't lagere nam en 't hoogere in zich doodde.

En met geweld drong zij alle zwakheid weg, trachtte zich wijs te maken, dat ze overwonnen had in den strijd van daarstraks. Doch geheel gelukte dit niet. Zij voelde zich moe en had hoofdpijn.

Met 't besluit om niet meer te denken, zette zij zich aan de theetafel en probeerde de krant te lezen, maar 't ging niet. Iets dat zacht knaagde van binnen, als 't napijnen van een wond, deed haar terugleunen in haar stoel, de krant op haar schoot. Aan niets bepaalds dacht zij en toch verlangde zij naar den slaap, om te kunnen vergeten.

Toen Caroline een uur later naar bed ging, viel nog

immer de regen bij stroomen, met 't zelfde eentonig geruisch. Zij hoorde 't en 't was haar, of 't laatste restje energie, dat zij nog over had, er door werd weggespoeld.

Wie kon ook energiek zijn in dit land van natte kou en melancholieke nevelen! Dit was haar laatste gedachte, vóór ze in slaap viel.

Ruim een maand later was het zamenzijn van vader en dochter ten einde. Dit was gebeurd zonder schok, zonder heftigheid, geheel vanzelf en natuurlijk, als wanneer de uiterlijke vormen van een ding invallen, zoodra het innerlijk vergaan is. Hun verhouding was doodgebloed in de vele woordentwisten, in het wederzijdsch hatend zwijgen, in de smadelijke lachjes.

Caroline had het lang voelen naderen, en in haar vader ook het gevoel vermoed, dat zij beiden passief en onverschillig wachtten, tot in de reeks der dagen eindelijk de breuk hunner verhouding zou komen.

Het was op een vochtigwaaienden najaarsachtigen dag geschied.

Caroline had zitten spelen, uren aan een, op den vleugel in het salon, waar het regenlicht grijzig en traag over den suf geelglimmenden parketvloer zeeg, terwijl geluidloos van boven langs de hooge ramen de klare regentranen, de een na den ander, hun lange treuzelige reis naar omlaag aanvingen.

Temidden der stiltevullende tonenklanking, had haar

vader de deur geopend en, terwijl zij even ophield, het gezicht kalm-onverschillig naar hem toegewend, had zijn bedaarde stem, waarin steeds voor haar een ingehouden onveranderde afkeuring van haar doen doorklonk, iets gezegd over vroeger eten en weer naar stad moeten....

Caroline had even geknikt en was doorgegaan te spelen, spoedig weer in de tonen heenlevend uit de omgeving. En zij had den ganschen dag niet meer aan haars vaders woorden gedacht, zooals zijn heele figuur thans voor haar wegstond in een sfeer van onverschilligheid, op zij af van haar gewone gedachten en daden en waarheen zij ongaarne en slechts noodgedwongen de oogen richtte.

Zij was den dag doorgegaan als zoovele in dezen zomer, trachtend het regenend buiten niet te merken, zich in bewustheid geheel overgevend aan haar verlangen naar muziek, aan wat haar opwindend en verterend al meer aantrok.....

Tegen vijf uren, in de rossiggrijzende schemering, was zij in de eetkamer gekomen en daar, in de stilte, waar de tafel nog in verlatenheid stond, met de steile stoelen recht en roerloos aan den wand, was zij zich ineens, schrikschokkend, van haars vaders zeggen bewust geworden.

Er moest vroeg gegeten worden, hij moest weer naar stad!

En een verwijting om haar nalatigheid begon fel te steken, na den schrik, maar tegelijk verhardde haar een norsche onwil tegenover hem ongelijk te erkennen en

zijn verwijten geduldig aan te hooren, ook een wrevel over haar eersten schrik, waar zij nu haar verzuim achteloos wegwierp bij alles wat hem betrof.

Een oogenblik later knarpten de wielen der victoria, die hem bracht, over het grint en werden zijn stem en haaststappen in de vestibule gehoord.

Zij stond aan het raam, toen hij binnentrad.

‘Wat! is er nog niet gedekt? En ik moet over een half uur weer weg?’

En toen, half begrijpend uit haar zwijgende onverschilligheid, was hij even uitgebarsten, een gloed van kwaadheid in het gezicht:

‘Maar ben je dan gek? heb je 't dan niet gehoord wat ik je vanmorgen ben komen zeggen!’

‘Ik heb 't vergeten.....’

Dit zei ze met een kalme lijdzame onverschilligheid, die bestand was tegen alles wat hij tegen haar mocht inbrengen.

Zijn toon was oogenblikkelijk gevallen; hij zag haar eenige seconden strak aan.

‘O..... zoo.....’ zei hij toen met even schouderophalen en ging de kamer uit.

Zij bleef, in een ijzige zware kalmte, zonderling te moe, of een zware hand alle wilde gevoelens met geweld onderhield, en terwijl zij hem de trap op hoorde gaan, met driftige, besloten stappen, voelde ze dat het laatste hechtsel hunner verhouding daarmee was verscheurd, bijna moedwillig door haar verbroken.

Doch het was of niet zij maar een ander dit voor haar gedaan had.

Haar vader ging weldra uit zonder haar goedendag te zeggen.

Zij zat op het gewone uur alleen onder zwaar-treurige, slepende gedachten diep gebogen, den langen stillen avond door, tot zij naar bed ging zonder hem te hebben weergezien.

Half opzettelijk, half toevallig in de doffe bewustheid en onverschilligheid van een morgenslaap, stond zij den anderen ochtend te laat op om nog met haar vader te ontbijten. Hij was al weg, toen zij in de eetkamer kwam, en zij gevoelde, kijkend naar zijn bekruimeld bordje en gebruikt kopje en den achteloos weggeschoven stoel, waar hij gezeten had, alsof daar nog iets van zijn persoonlijkheid aan was, doch zoo weinig, dat 't haar niet deren kon. En verlicht, dat zij hem zelf niet zag, zette zij zich neer aan den anderen kant van de tafel.

Zoo ontmoetten zij elkander eerst aan het middagmaal en het verging koel en bijna geheel zwijgend tusschen hen. Bij het dessert onderrichtte hij haar, zonder stemverheffing, maar toch met een klank van besloten-zijn in zijn stem, alsof hij een uitbarsting verwachtte, dat hij aan juffrouw Loevers geschreven had, die waarschijnlijk nog niet in betrekking was, om weer terug te komen.

Caroline zou wel begrijpen, dat 't zóó niet ging, en.... 't was beter voor hen beiden....

Zij boog weer zwijgend even het hoofd, in diezelfde ijzige kalmte zich verwonderend, dat 't zoo rustig afliep en dat 't haar met niets anders aandeed dan opluchting nu 't eenmaal zoover was, waartegen ze lang had opgezien. En blijkbaar was ook haar vader aangenaam verrast, dat zij zijn mededeeling zoo kalm opnam en stemde hij met bereidwillige haast in haar plan, dat zij hem na een korte poos van stilte zei, om weer uit huis te gaan, kamers te nemen in Amsterdam en haar studiën weer ernstig op te vatten....

Zij scheidden dien middag van tafel, betrekkelijk zeer welwillend gestemd voor elkander, als de veranderde menschen, die zij al sedert lang naast elkaar geweest waren, maar die thans eerst de een den ander had durven bekennen.

En van dat oogenblik was over alles in het huis en om haar heen reeds de weemoed van het verleden-zijn, die haar verzachtte en peins-starend deed zwerven door de lanen. Onder de lichtgroen-schijnende eike- en beukeblaren in de lange, rechte lanen, met het strengelend warbosch van eikehakhout aan weerszijden, ging haar klein zwart figuurtje alleen, het smalle donkere passiegezicht met de groote zwarte somberverlangende oogen, recht gedragen in het koele-grijze licht, schreed het langzaam en onhoorbaar voort van boom tot boom, tot waar, in schemerengroene verte de allee omhoog of een donker-ernstig dennebosch zijn geheim-zonnige verschieten opende.

Zij liep daar, stil mijmerend in scheidingsweemoed, alsof zij voor goed afscheid nam van de verre bruine heide met de fijngrijze lucht daarover, van de in den wind wijdklagend suizende mastbosschen, van de traagstroomende beek tusschen zijn hooge, vochtgroene zoomen, tot waar hij met klein murmelen, dat zacht praatte in de stilte, door het houten dammetje afliep in een lager bekken.... van het terrein bij het huis vóór den stal, waaruit het ongeduldig trappelen der paarden hoorbaar werd, bij de volière, waar het uitbundig eindeloos kippenkakelen zich bij tusschenpoozen vermengde met het diep keelklankend geklok der kalkoenen, dat wijdheen schalde door het hoogstammig bosch.....

In die stille, fijngrijze herfstdagen zwierf zij daar om, in het halfonbegrepen gevoel van wat de dingen haar zeiden.

De dagen spreidden in roerloos-wijden rust, wijduit, wijduit over het huis en het park en verder over de heide eindeloos, en zij zelf ging daar nog als te voren. Uiterlijk scheen er niets veranderd en toch was in het buiten het weten van groote, ernstige dingen, die stonden te gebeuren, en hoe deze boschstilte en diepe, zalige eenzaamheid al in 't verleden stonden....

Het was een goud-zonnenden, koesterenden, insektengonzenden nazomerdag, toen zij wegging, 's middags, temidden van de groote warmte-rust in het buitene, in de zwoele staande stilte onder de hooge boomen met

hun goudgroenend bladerdak. Het wielknarpen was eenzaam in de groote laan, toen zij heenreed, de koeien keken droomerig op het hitteblakende weiland, waaroverheen, verweg, het huis in zijn koele witheid stond, toen het rijtuig uit de oprijlaan op den straatweg draaide.

Zij had haar vader 's morgens goeden dag gezegd; zij zou hem trouwens genoeg kunnen zien in de stad. Zij had thans alleen afscheid genomen van de bedienden en den tuinman en toch was haar hart vol klagen en onzekerheid. Er was niet meer die onstuimige, onscrupuleuze moed van jaren geleden in haar, toen één doel al haar gevoel en denken trok en zij koorts had van haast en vlagen van ongeduld.

Nu scheen 't haar soms of zij moe was, en de toekomst niets begeerlijks voor haar had. Dan schepte zij voor haar geest haar leven, voortaan weer in tonen geisoleerd, tonen ruischende als zeeën aan haar oor, dragend haar zinnen door de vale levensaspekten,.... doch 't wekte niet meer de geestdrift van voorheen. Zij zag in 't toekomende, na de uren van koortsend genieten, de ontnuchtering, in een vale huurkamer; in de slepende uren de lamgeslagenheid van haar geest, doodelijk afgetobd in doffe verslagenheid terwijl het buiten grijsgrauw winterde.

En die twijfeling aan zichzelf en die angst voor opkomende verveling maakten haar hart zwaar, terwijl zij opweg was naar haar nieuwe bestemming, temidden van dien laten warmzonnenden nazomerdag.....

Toen was ook die dag voorbij en weer een periode achter haar verleden.

En sedert verzonken de maanden van somber killen naam: October, November, naar omlaag in den jaarkring, wielend door de misten en de grauwheid van den wintertijd. Flauwe, grijs-weenende ochtenden gingen traag open tot dagen, die de koudroode gloed van een verre zon in 't westen weder sloot, terwijl ijzige winden bliezen over de verlaten aarde.

Sneeuwvlokken in dichtjachtende wolken gingen zacht den grond dekken, tot alom, in wijde verte, de geluiden smoorden en zwegen in een vuil-gele schemering. En des anderen daags, als 't had gevroren, spande een strakblauwe hemel over de wijdglinsterende witheid en was er een fijne glazige helderheid over de boomen, die roerloos verstard opstonden in 't lichte.

Dan kwam weer de dooi, het bleeke licht opschijnend naar de dofgrauwe laag-somber dekkende lucht, de kille vocht-kou, het flodderen door vuile dikke sneeuw, de modder en de regen. Daarna weer de strakke dagen met ijzerharden wind, de opdrogende straten, waar de stappen hardhol gingen klinken van de kleumende menschen, die schuin gebogen liepen tegen de ijzige vlagen ..., tot de tijd intusschen van naam veranderde en December en Januari heette.

Maar voor Caroline waren al deze veranderingen buiten schimmig in halve bewustheid.

Zij leefde in de dagen, onder den regen en den

zonneschijn, in mist en sneeuw, en 't deed haar éven aan als een harde onverzettelijkheid, waaraan zij zich moest stooten, maar ook zich wel kon wennen. Bijna nooit gingen haar bewuste gedachten naar 't weer of naar den kalenderdag, die 't was en zij telde nooit de dagen noch berekende hoe lang of kort iets zou duren of al geduurd had.

Alleen scheen het haar eindeloos lang geleden sedert zij L i n d e n h o f verliet.

Maar zij leefde bestendig tusschen hooge wanden van één zelfde gevoel en zij kon niet rechts of links zien. Het was een nooit eindigende klanking van tonen in haar hoofd, een onophoudelijke spanning harer zenuwen naar muziek. Maar dit was geen zacht doorstralende bevrediging. Daarvoor was het te koortsig en vermoeid in haar hoofd.

Zij sliep laat in elken nacht, zij ontwaakte weer vroeg in pijnlijke helderheid, met achter op haar hoofdkruin een drukking en een gloeierige matheid in al haar leden.

Dan zat ze al weer vroeg voor de piano, om op te worstelen tegen de moeilijkheden van techniek, die zij den vorigen avond gelaten had, en 't was uren lang, een eindeloos beginnen, tot versuffing in haar hoofd en kriebelend zenuwende weeheid over al haar leden die haar deden opspringen van de pianokruk om heen en weer te loopen. Maar dan trok fataal het nog niet overwonnene haar weer aan en ze begon opnieuw. En het gelukte

soms malen achtereen: glashelder parelden de tonen onder haar vingers. En dan, nòg eens weer, voor het laatst herhalende, lukte het op eens niet, zoodat een ziedende woede haar naar de wangen vloog en zij haar hand pijn sloeg op de toetsen....

En dan ging 't ook niet meer dien ochtend, schoon zij haar zenuwen inspande, tot zij een suising hoorde gonzen in haar ooren, en alles om haar heen ronddraaide, en zij om niet te vallen, zich moest vasthouden aan den pianorand. Daarna begon dan een scherp kloppen in haar hersens, er kwam een verslapping van moedeloosheid over haar en zij barstte uit in zenuwachtig snikken van woede en onmacht.

Dan rees, als aan een ontwaakte, de omgeving voor haar op. Zij zag zich zitten in de achterbovenkamer van het burgelijk pension, een banale kamer, zorgelijkspaarzaam bezet met karakterlooze meubels, pijnlijk zorgvuldig onderhouden.

En buiten winterde het in oneindige, grauwe verlatenheid.

Waarop had ze geleefd al dien tijd? Waarop leefde zij thans nog? Wat gaf het? Waartoe zou het haar brengen? En zij voelde schuwen afkeer van de donkeropstaande pianino in den doffen hoek, met zijn lange rij witte toetsen, als een grijnzend wit gebit in een monsterachtigen mond. Zij voelde een trillende weeheid in al haar zenuwen als ze aan de snelle werking van haar vingerspieren dacht, aan studiën voor den vierden vinger

aan chromatische gamma's en tegenbewegingen, en zij keek naar haar smalle handen, wit en roerloos in haar schoot, of zij niet dadelijk de kramp zou voelen trekken van haar polsen in de palmen tot de oververmoeide gewrichten....

Maar zij nam niets waar, niets dan het brandende, doffe kloppen in haar hersens; en een oogenblik later zette zij zich toch weer voor de piano, gedreven door dien sarrenden, weeënden drang om haar eigen spieren meester te worden, en in het wanhopig gevoel, dat haar geen keus was gelaten dan tusschen dit pijnlijke doen en die starende, grijnzend-benauwende leegte wijd rondom haar leven.

Zelden speelde zij nu echter meer vrij en onbewust van het mechanische werk, dat haar arm en handspieren deden. In haar al pijnlijker gevoeligheid was het of zij voortdurend als in een ontleed lichaam al de duizenden ontbloote spierdraadjes zag trekken, zich spannen tot zij zouden gaan springen met een schok die zij zóó wee door haar arm, haar hoofd en rug zou voelen, dat zij er van moest bezwijmen. Dan wreef zij, benauwd door het voelen van haar lijf, door het voelen stroomen van haar bloed, ruw haar polsen en vingers, om dat gevoel van innerlijkheid te doen eindigen en ze te versterken en begon weer en sorceerde haar vingers in de droog-driftende koppigheid om de meerdere te zijn dier trage, tegenstrevende lichamelijkheid.

Maar altijd in haar was de verwondering, dat haar zenu-

wen het nog uithielden en er nòg niets barstte in 't binnenwerk, dat zij zoo teer voelde.

In dit koortsend leven, waarin zij nu ging den dag lang, als door een nauwe donkere engte, verloren ook pianoklanken alle bekoring voor haar. Elke toon verbond zich in haar gehoor-voelen met een vingeroplichten, waarvan zij de werking in hand en arm inwendig voelde en zij kon niet meer het geluid alleen genieten, het minst als zij zelve speelde.

Er kwamen oogenblikken van afmatting, dat zij van alle muziek een afschuw had, als een zware nooit eindigende obsessie, een donker-breeden stroom die haar leven medesleurde, en waarin haar ziel was als een naar adem snakkende en in doodangst worstelende drenkeling.

Gedachten van vrijmaking stegen op. Als zij kon neerliggen en niet meer hooren, nooit meer hooren, nooit meer zich bewegen!.....

Maar dat was de dood en daartoe voelde zij zich nog niet ver genoeg. Als zij dan heen kon gaan van deze plaats, buitenslands, in heel andere omgeving en alle muziek mijden?.....

Maar waar moest zij dàn heen met haar leven sturen, wat doen, wàt denken den langen dag? En dan zou ook alle smartelijke inspanning zooveler maanden onnut zijn geweest, zooveel lijden en zelfoverwinnig. En wat zou haar vader wel zeggen? En de heele familie van kwebbelende tantes en goed geëtablisseerde nichten en

neven? Wat zouden ze schouderschokken en minachtend lachen. Zij moest hun allen toonen dat zij wel iets kon. Dat was tenminste een doel, een klein doeltje in de toekomst. Als het bereikt was, zou het haar wel innerlijk leeg laten..... maar dat kwam later.....

Zoo werkte zij verder, altijd in die donkere gang van haar denken en voelen, vaag merkend van de komende lente in de lauwer zoelende winden om haar hoofd buiten op straat, en door opgeschoven ramen, wanneer zij haar kamer binnenkwam. Zij had den winter doorgeleefd. Zij werkte nu vaak en hield op onder 't spelen, om neer te zien in den tuin beneden, zoo helder in een stillen, fijnen zonneschijn, terwijl de lucht hoog bleekblauwde met kleine witte wolkjes, zachtjes drijvend. Een geluksgevoel doorstroomde haar dan eensklaps en 't was als een bevrijding..... maar dat gedempt onmiddelijk weer door 't vragen in haar wat zij nu verder was dan den vorigen zomer.

Zij kreeg behoefte zichzelf en die anderen te bewijzen dat zij wèl gevorderd was in dien langen tijd. Zij moest nog iets moeielijks overwinnen en dan zou zij vrij kunnen gaan genieten van de blijde zomering tot later, tot het najaar.

Zij wilde in 't openbaar spelen. Heel vroeger, in Leipzig had zij 't als conservatorist eenige keeren gedaan. 't Was nooit heel goed gegaan, maar nu was zij veel verder, nu zou zij wèl kunnen en 't was toch ook haar

toekomst: zij diende zich met optreden vertrouwd te maken.

In eenige dagen kreeg dit denkbeeld zoo groote vastheid, dat zij al haar doel daarheen richtte. Het groeide in haar geheel van zelf, terwijl zij tevoren er nooit aan had gedacht zoo gauw al zich voor het publiek te laten hooren en daaraan niet kon denken zonder pijnlijke hartklopping en een weeheid in de maagstreek van zenuwachtigheid.

Zij wist toevallig van twee jonge artisten, die plan hadden nog laat in het seizoen een tournée te maken naar Leeuwarden, Groningen, Zwolle en zulke plaatsen en zij deed moeite zich bij hen aan te sluiten.

Aarzelend, eerst na dringende verzoeken van haar kant, bewilligden die twee. Er waren eerst allerlei bezwaren, en als Caroline niet zoo gepreoccupeerd was geweest door haar denkbeeld en in 't algemeen zoo overspannen, had zij gemerkt hoe ongaarne die anderen haar medewerking aannamen. Maar eindelijk stemden zij toe en begonnen de repetities van de duetten en trio's voor viool en piano, en viool, piano en violoncel. Solo-spelen wilde Caroline niet.

En haar studeercn werd nu rustiger, dan zij 't in lang gekend had. Zij begon ook weer meer voor haar pianostudie te voelen, als voor haar innig-eigen vak, dat zij gekozen had en waarmee zij leven zou, in moeite en in tevredenheid, tot haar dood. Muziek was toch het ernstige, machtig-opgaande waartegen haar leven steunde,

iets waarachtigs en groots, dat men wel mocht dienen, waaraan men zich wel mocht geven, één ding van de weinige niet-ijdele in dit holle leven,

Nu werd haar materieele leven nog vluchtiger.

De dagen gingen voor haar open in morgen en verzonken weer zachtjes in nacht en zij bedacht het nauwelijks in het gewoonte-gaan van haar lichaam. Tusschen de dingen leefde zij, onbewust van hun daar-zijn, onverschillig voor hen, voor alles behalve dat ééne doel, dat vóór haar stond als een berg, waarheen zij trok door een leege vlakte.

Wat zij noodig had voor haar toilet werd grootendeels door de dame van het pension bezorgd. Zij zag en keurde wel, maar 't was alles onwezenlijk en voorbijgaand voor haar. Alles was voorbereiding tot dat eene groote, waarna het haar was, of zij heen zou varen op een gladde, blanke zee van rust en heel stille, zaligheid.

Zoo bracht zij weken door, terwijl de lente reeds zoelde in vele vroege-zonnende dagen. Onder den zonneschijn stonden de bruine boomen, teergroen overwaasd, zoo stil, terwijl langs de leege grachten, met verre sonore geluiden, een luwe koelte aanwoei in loome vlagen.

Caroline, als zij liep in de jonge zon, op de fel beschenen steenen, voelde de vroege hitte onaangenaam in haar dofmoe, verhit hoofd en zwaar lichaam, waar overal de warmte uitbarstte in zweettrillingen die haar kleederen deden vastplakken en straktrekken bij het gaan.

Zij zwoegde moeilijk voort naar muziekwinkels, modewinkels, naaisters. allerlei boodschappen in die laatste dagen nog te doen voor een reis, die wel een week of drie zou duren.

Van haar familie had zij al dien tijd niet veel gezien.

Zij gold minstens voor excentriek, voor iemand, die van tijd tot tijd bepaald buien van krankzinnigheid had. Maar dit werd meest niet gezegd in medelijden, maar in ergernis, alsof men eigenlijk innerlijk niet zeker was, of deze krankzinnigheid ook ten deele superioriteit kon beduiden. En daar Caroline geen poging tot toenadering deed, eer integendeel allen van zich afhield, was bij de meesten de lust niet haar op te zoeken of haar bij hen te vragen.

Alleen haar vader was in die maanden drie maal bij haar geweest, om te zien of het haar wel ging en zij geen behoeften had, die hij kon vervullen. Die bezoeken waren voor haar schemerachtig tusschen al het andere: haar vaders donkere figuur in 't halfduister van de kamer, een vluchtig oogenblik daar gezien; dan de herinnering voor langen tijd dood onder de menigte daarover heen stormende, tot zij in een verloren moment plotseling weer even oprees, haar half verbazend, en half onverschillig latend.

In dit alles was haar leven zoo weinig.

Toen, op een morgen, trad zij den dag van haar afreis in. Op den middag zou zij gaan, om tegen vijf

uur aan te komen, zoodat zij op haar gemak kon eten en zich kleeden voor het concert.

Caroline voelde zich afgemat en ziek van zenuwen. Haar lippen trilden, haar gezichtvleesch trok strak om de oogen en telkens was 't of een golf van weeheid inbrak in haar hart, als de gedachte van vanavond haar nabij kwam. Dan rilde zij en klappertandde in koorts, terwijl het kloppen in haar hersenen versnelde....

Zoo reisde zij af in den ijzerharden, guren voorjaarsdag.

Uit het raampje van de coupé, waar zij ineengedoken huiverend zat, zag zij den dichten, grauwen hemel zwaar neerhangen over 't wijde land, terwijl bolderende windstooten den zwartvuilen rook uit de locomotief in flarden naar omlaag sloegen over de doffe groene vlakte.

Zij trachtte in te slapen, maar achter haar geloken oogen was de jachting der gedachten nog vermoeiender dan als zij uitkeek en zoo deed zij dit en gaf zich willoos over aan het koortsend leven in haar.

Zij kwam aan in de nuchtere vreemdheid van de stad, de koelgrijze stad, op dit late uur terugstootend guur en onvriendelijk. Zij kwam in de nuchtere vreemdheid van het kleine hôtel, waar zij een kamer besproken had.

Het was alles vreemd in verlatenheid. Het hôtel scheen leeg en de bovenvertrekken waren zeker sedert lang niet bewoond, dacht zij, terwijl de kellner haar voorging naar een kamer, die op een leeg plein uitzag.

De kamer zelf was ongezellig-zindelijk, kil-keurig van netheid en de bedlakons leken ijskoud en hardgesteven.

Neen, zij zou niet aan de table d'hôte eten, zij wilde het een en ander op haar kamer hebben....

Toen de kellner de kamerdeur achter zich gesloten had, voelde zij zich verlaten en diep neerslachtig. Onophoudelijk werd zij van koortsrillingen overgolfd en zij lag neer op de harde, ongemakkelijke canapé, willoos en dof. Soms dacht zij hoe dwaas 't van haar geweest was, zoo iets als dit te beginnen, wijl niets haar dwong, maar dan staarde zij ook weer achter dit in de holle duisternis van haar leven en kwam het vragend op: wat anders? En dan was 't ook nog zoo erg niet, zelfs als dit eens mislukte.... Dit wist haar verstand, maar aan haar voelen gaf 't geen rust. IJzige angst kneep haar hart samen, als een sterke vuist, wanneer zij aan mislukking dacht, aan er-uitraken, ineens ophouden, ineens niet meer kunnen, zooals zij zoo vaak gedacht had dat wel met haar kon gebeuren. De doodelijke kilheid van 't onherstelbaar feit dàn, de pijnknaging van spijt, het altijd zich herhalende denken, die medelijdende gezichten.... dat voelde zij alles in één visioen, waarbij haar lichaam samenkroop....

De kellner kwam terug met het bestelde en dekte zwijgend de tafel. Dit leidde haar af.

Daarna trachtte zij wat te eten, maar zij voelde zich overzadigd en dronk alleen een glas wijn, en toen, na

nog een half uur, dat zij elke vijf minuten op de klok keek, was het tijd zich te kleeden.

Langzamerhand begonnen haar wangen te gloeien. Haar ooren suisden en in haar slapen en polsen klopte het fel. Terwijl zij zich aankleedde voelde ze geen kou meer, maar een opgeblazen warmte en dofheid in haar hersenen, alsof zij te veel gedronken had. En deze staat van zijn maakte haar veel rustiger.

De zaal: een nutszaaltje in een provinciestad, kaal, met gewitte muren en laagdrukkende zoldering. Tusschen de onnoozele pilasters, die rondom de zaal verbeelden te schragen, de ramen bedekt met het doffe groen van saai-gordijnen, in lange, spaarzame plooien vallend. Trillende gasvlammen met blauwe kern, in 't rond, onderhouden binnen de schelwitte ruimte, onder de witte zoldering, een fel, verbijsterend licht boven de hoofden der zittende menschen: een donkere opgetaste massa in breede rijen van de deur naar het podium, waar de vleugel en twee lessenaars eenzaam staan.

Licht stemgezwatel vult de zaal met rusteloos gemier van beweging met hoofden en armen en lijven. Het stemgezwatel rijst en daalt, er zijn plotselinge open plekken van stilte in, dan valt 't weer uit met kracht,... tot 't opeens, slap neerzijgt onder een zwaardempende, luisterende stilte van het eene eind der zaal naar het andere, waarin men buiten nog een klokgalm zwak hoort nabrommen.

Het is acht uur.

Aan den arm van een zwartgerokten heer, die haar onhandig, met ongelijke stappen en half schuins door 't nauwe gangetje heeft geleid, betreedt Caroline Doreman, uit 't deurtje 't podium. Een verblinding van schellichte witheid slaat in haar oogen, en zij voelt als een duizelend-wijde ruimte hoog rondom haar, terwijl ze op de leege planken voortgaat. Een hitte van ademende, levende stilte komt haar tegen, terwijl zij haar handschoenen langzaam uittrekt, vaag opmerkend hoe achter haar de zwarte gestalten met hagelwitte borsten de lessenaars aanschuiven en zich neerzetten. Dan spreekt een vreemdklinkende stem uit haar, met een gemakkelijkheid, die haar zelf verwondert en geeft aanwijzigingen hoe den vleugel te draaien aan een man met vet glanzend haar, in een rok, kaal glimmend op de naden, en dan zet ook zij zich, den rok van haar parelgrijze japon zorgvuldig schikkend, terwijl zij met twee handen haar kruk aanschuift.

Dat alles ziet zij zich doen met een vreemde bewustheid en 't is of een ander voor haar de opeenvolgende handelingen bestelt, in een uiterlijke bedaardheid, zóó kalm, dat die andere ik in angstige verbazing toeziet hoe lang dit wel zou duren.

Dan hoort zij zich spelen: melodieuze val van klanken, één na één parelend in de zaalstilte, en plotseling voelt zij zich van trotsche blijdschap doorstroomen, omdat zij het is die deze tonen zoo rein doet spreken voor die allen in zwijgen. Nu zingt ook de viool achter haar in

kristallijnen, suizende golvingen, hoog-teer, dan diep donker, als geloei, de violoncel.

En langzaam, langzaam wordt 't evenwicht in haar hersteld, en begrijpt zij wat haar vingers doen en rustigt 't vertrouwen in 't zich-hooren spelen al verder in de schakeling der tonen. Soms is zij even weg in halfbewustheid, in 't smeltend samengaan van pianoklank en vioolzinging, dàn met innelijken schok weet zij ineens de volheid van haar daar-zijn en klopt haar in angst 't hart in den keel. Dan speelt zij radeloos en loopen haar vingers uit gewoonte, van zelf, zonder haar hoofd.

Zoo gaat 't lang, lang voort.

Zij herinnert zich een onderbreking en hard-ratelend handgeklap een oogenblik... dan zingen de melodiestemmen der instrumenten weer voort in de aandacht-stilte....

Tot plots zij de gezichten aan haar zijde in schrik vertrekken ziet, lichamen plotseling opkomen uit luisterhoudingen. En dan hoort zij valsche broddelklanken, halfgesmoorde stemmen achter haar ... en zij weet ineens dat zij zelf de oorzaak is van die plotselinge schuwheid alom. Haar vingers raffelen op de toetsen, zij kan zich niet meer bezinnen, waar zij ergens op het blad gebleven is, de zwarte notenstippen hebben geen beteekenis meer, en nog altijd, in wanklanking, gaan de vingers van zelf tot haar marteling, terwijl zij rondom de onrust voelt stijgen. Dan, in den uiterste inspanning, trekt zij haar handen van de toetsen in haar schoot en blijft verbijsterd staren, bewegingloos.

Het is gekomen waarvoor zij vreesde. Er is iets gebroken in de innerlijke mechaniek van zenuwen, en in de verbrokkeling van haar persoonlijkheid, weet zij niet meer wàt zij is en waar en blijft roerloos zitten, als een krankzinnige, met wijdstarende oogen....

Veel later wordt zij zich even bewust in de nuchtere kaalheid der bestuurskamer achter de zaal. Zij ligt op de paardeharen canapé en vreemde menschen staan aan haar zij, die op haar neerzien. Maar zij is te flauw en te nevelig tot spreken en zinkt weer week weg in doffe ongevoeligheid.

Maar in den nacht, in de hôtelkamer kwam zij tot zichzelf. Zij lag in het bed onder de stijve lakens en in de kamer hing een doezelige schemer, in de hoeken zware schaduwen. Een kleine lamp op de tafel kringde een geluidloos bewegende lichtplek tegen de vlakke zoldering en wijd heen, rondom de stille kamer, voelde Caroline, alle leven verdwenen in den slaapdood. Rondom drukte zwaar zwijgen....

Toen zij zich omlegde, stond uit de schaduwing achter de tafel een zware gestalte omhoog, een schommelige, dikke vrouw, die blijkbaar had zitten dommelen, en nu naar het bed kwam om te vragen of de juffrouw ook iets hebben wilde.

Caroline knikte van neen, maar toen de vrouw bij het bed bleef staan, met haar goedig-breed gezicht en in haar lang wit nachtjak, voelde Caroline de nood-

zakelijkheid iets te zeggen. Hoe 't gekomen was, dat zij hier zoo lag, vroeg zij dus. En de vrouw, terwijl ze zich zette op den stoel naast het bed, vertelde in haar Geldersch accent, en zachtjes sussend, alsof ze tegen een kind sprak, dat zij de juffrouw van 't logement was en hoe 't was toegegaan. De juffrouw was ineens met spelen opgehouen, hadden ze gezeid en was opgestaan en weggegaan net als een slaapwandelaar, en in de bestuurskamer van het Nut was ze ineens van d'r zelve gevallen. Gelukkig, dat er menschen bij waren geweest, anders had ze zoo voor den grond geslagen. En toen hadden ze d'r hier gebracht in een rijtuig. Maar 't was niet erg: morgen zou ze wel weer in orde zijn.

Hierop zei Caroline, die stilkijkend had toegeluisterd, dat zij zeker niets meer noodig zou hebben en dat de juffrouw best naar bed kon. Het dikke mensch wilde eerst niet! 't was niets erg om te blijven waken en ze deed dat graag voor de dame, maar toen Caroline haar zeggen herhaalde, ging ze toch heel graag heen, na moederlijk te hebben aangemaand nu ook gauw in te slapen. Morgenochtend zou ze vroeg komen kijken....

En Caroline bleef met zich zelf in de stilte alleen, om nu eerst haar toestand vol uit te denken.

Zij voelde zich dof maar zonder pijn, doch in 't midden van haar denken schrijnde, als een brandwond, de herinnering aan dezen avond. Die vrouw had gezegd, dat 't niet erg was, zoo zouden misschien ook anderen

oprecht zeggen, maar zij zelf alleen wist in haar innerlijkheid hoe erg 't was,

Omdat hetzelfde weeë gevoel van zoo dikwijls haar door de leden tintelde, bewoog zij haar vingers onder dek, om te weten of die nog gingen. Zij kon ze wel weren maar niet dan zwaar en zoo voelbaar, dacht ze, en dat zou nooit meer beter worden. Het was een machteloosheid voorgoed, een onherstelbaar verbroken contact tusschen haar hersens, die wilden en haar spieren, die moesten uitvoeren. Zij voelde, als moest zij weer als een kind bewegen leeren, spontaan bewegen, grijpen, onbewust van de moeielijke spanning der spierlinten langs haar armen. En toch had zij geen beroerte of zoo gehad, dacht zij. Het was misschien alles verbeelding en organisch was zij wellicht onveranderd. Maar dat baatte niets voor haar, zoo 't maar inbeelding was, maar zenuwen alleen.... die hadden echter veroorzaakt wat van avond was gebeurd en nooit kon zij van zich zelf meer zeker zijn. Ieder heeft wel een vaste kern van physieke kracht, die met innerlijk kleinvoelen en zelftwijfeling niets te maken heeft, maar zich gelijk blijft in werking, als er niet iets heel bijzonders van buiten gebeurt. Maar bij haar werd de twijfel waarheid, verlamde de kracht en tegen dien twijfel zelf kon zij niets, zoo min als iemand.... Zij was te zenuwziek-om als uitvoerend artiste op te treden, dit stond vast, en zij wist zich eigenlijk te zenuwziek voor het gansche pianospel, te zenuwziek voor alles....

De schaamteherinnering bleef branden in haar: zij dacht aan de menschen, aan haar medespelers, en hoe zij zouden zeggen, dat ze 't wel voorzien hadden, dat 't zou mislukken...

Met drooge, brandende oogen, opgesloten in haar pijn, bleef zij roerloos liggen kijken, naar dien lichtkring aan de zoldering, die rusteloos zacht bewoog.

Als een grauwe doffe lucht stond boven en rondom haar voelen en denken haar toekomst-wanhoop. Zij had veel innerlijk geleefd in deze laatste maanden, zij had diep doorvoeld wat haar studie, al dit werken en optreden in haar beteekenden, en er was geen twijfel mogelijk of haar hierna nog iets overbleef waarop zij leven kon. Zij was naar Leipzig gegaan om kunstenares te zijn, en zij had niet bereikt wat zij wilde. Maar destijds zeide zij zich dit niet, toen ze na haars zusters dood terug keerde om voor haar vader te zorgen. Zij beeldde zich toen in zich op te offeren.

Nu zag zij echter duidelijker, en dat dit fiasco van vanavond alleen een ruwer blijking was van haar ongeschiktheid.

Tusschen die twee perioden in had zij getracht huishoudster te zijn en 't was mislukt.

't Was alles mislukt, altijd, en er was nu maar één ding te doen: te sterven. Och God! ze walgde ook van het leven, zooals haar leven was. Ze kon 't niet verder sleepen, door de jaren, door de zomers met hun zon en regen, door de wintermisten. Want al die

dingen van buiten waren zoo schijnbaar en zoo hol. Dat kwam weer en kwam weer en liet aan de menschen over hun verlangen te vinden in de lange leegte van tijden. Neen, zij voelde geen moed haar nutteloos leven verder te sleepen. Alles rondom, menschen en dingen, was zoo vermoeiend en onverzettelijk. Het was zoo vol, de menschen waren opdringerig, zij voelde zich altijd stooten in een vermoeiende warreling van emoties. Dat ging toch niet meer nu, nu 't laatste was weggevallen. Misschien ... was 't ook maar goed zoo ... 't Zou toch wellicht maar een korte illusie geweest zijn, dat zij in dit kunstenaarswerk een troost had gevonden en weldra zou de leegte haar weer hebben achterhaald.

Nu was 't ineens uit, dat was 't verschil.

Het eenige waarover nog moest gedacht worden, was de manier waarop het sterven zou zijn.

En hierover lag zij te peinzen 't overige van den nacht, in een klare kalmte van resignatie, als iemand die niets van de aardsche dingen meer verlangt.

Den volgenden dag reisde Caroline heen naar huis, zonder iemand te zien of iets te doen weten.

Zij leefde in doffe onverschilligheid. De overgevoeligheid van haar zenuwen was weg en zij voelde zich rustig, bijna blijde in haar onaandoenlijkheid. Maar wel was zij zich bewust dat dit alleen zoo kon zijn, omdat als een schild haar dekte het besluit dat zij sterven zou.

Dit hief haar boven alles omhoog en niets kon haar meer deren zoolang dit onverzettelijk bleef. En zoo had ze haast thuis te komen, zonder duidelijk te weten wat zij daar zocht. Zij wilde naar ‘L i n d e n h o f ’, waar haar vader was, om hem van het gebeurde te vertellen en eenige dagen daar te blijven. In die dagen zou 't gebeuren, was de vage gedachte in haar. Verder dacht zij niet, zij trachtte het niet, zij was gelukkig in haar dofheid.

Toen zij in den namiddag van een stillen grijzen dag op ‘Lindenhof’ aankwam, bleek het, dat haar vader al alles wist. Hij omhelsde haar met een hartelijk medelijden, dat haar even blij-verwonderde en ook een weeë trilling van pijn door haar hart zond. Zij zeide hem kalm dat ze een paar dagen wilde blijven om tot rust te komen, en hij vond dit vriendelijk goed. En zoo scheidden zij.

Caroline betrad haar oude kamer, bezocht ook de eetkamer, het salon, de biljartkamer, alle eenzaam in dit late middaguur. En overal vond zij de uitkomstlooze leegte van haar leven terug, in de leege ruimten, die zij maanden geleden verlaten had. Ze waren dezelfde, zoo hetzelfde, onveranderd, en zij voelde dat zij eenzaam was met haar hevig-bewogen, moeilijk leven te midden dier doode dingen, die eeuwig schenen, in eeuwige roerloosheid staarden op de vage menschgestalten, die tusschen hen gingen en in den dood verdwenen.

Niets bond haar hier, zoomin als elders.

Toen zij bij haar aankomst langs de oprijlaan ging, had zij gezien dat twee mannen den vijver voor het huis schoonmaakten, en toen was 't haar ingevallen dat die vijver wel diep genoeg moest zijn. Zij zou haar oogen dicht doen en in 't zachte water zou haar lichaam stil omlaag glijden, zonder geluid.

Thans, terwijl ze uitkeek door het hooge raam over het wijde landschap, zochten haar oogen weer den vijver. De mannen waren naar huis, en alleen gelaten, dommelde het spiegelend watervlak zonder een rimpeling tusschen de afgestoken kanten. Er was een overhangende tak van een lariks, waar zij zich aan vast kon houden tot zij ver genoeg in 't water was voortgegaan, zoodat ze niet gevaar liep in den modder uit te glijden.

Zoo zou 't zijn.... van avond.

Toen ging zij naar boven, om zich op haar bed te leggen, nadat zij had laten weten, dat ze niet kwam eten. Haar vader en de huishoudster zouden dat wel begrijpen.

In haar was geen begeerte haar vader nog weer te zien. Zij wilde zijn vriendelijkheid van straks als laatste herinnering behouden en zij had hem niets meer te zeggen. En iemand anders, die haar ter harte ging, was er niet.

Zoo zag zij de schemering valen rondom haar heen, terwijl zij lag en wachtte.

Wachtte eerst naar het openen en dichtgaan van deuren, toen werd er opgedaan. Veel later dezelfde geluiden. Toen werd er afgenomen. Zij hoorde haar

vader naar zijn kamer gaan en weer later sloot de deur van het salon dreunend in 't slot.

Allengs verstomde ook het gerucht in de keuken: het klikkeren van schalen en gelach en deurenslaan. Het was nu geheel donker en buiten roerloos stil: een lentenacht.

Voorzichtig stond zij op, deed haar rok en blouse weer aan en opende zachtjes haar kamerdeur, die luide kraakte.

Terwijl zij luisterde of alles stil bleef, een kaars in de hand, viel haar blik op de ringen aan haar vingers, en zij sloop terug om die af te doen en op den schoorsteen te leggen, en ook haar horloge.

Toen trad zij met haar muiltjes in één hand en de blaker in de andere, heel voorzichtig de trap af.

In de benedengang was licht. Zij zette haar blaker op de steenen en blies de kaars uit. De koperen knip van de voordeur weg te schuiven zonder gedruisch nam veel tijd en zij was telkens in angst dat iemand haar hooren zou en komen kijken. Eindelijk had zij de knip ver genoeg en trok de zware deur op een kier, waartusschen heen zij schoof, achteruit loopend om de deur tegen te houden, dat die niet ineens dicht zou vallen.

En toen, buiten, voelde zij zich vrijer, terwijl zij snel om het huis liep, het krakend kiezel vermijdend.

Terwijl zij de hooge grasberm afging, zag zij den vijver liggen in een vagen lichtschijn, die, onder de

boomtakken dóór, de oppervlakte beroerde, die glom als gepolijst lood.

Roerloos, als dood, lag het water en geen zucht bewoog ook de grassprieten aan den donkeren kant. Zij had het gevoel of iemand haar volgde en haastig zette zij zich neer in 't vochtig gras bij den lariksstam. Het water, gewekt, beroerde ijs-kil haar voeten en beenen, doorweekte haar rok, langzaam opsluipend. Zij rilde, en wachtte luisterend....

Toen was 't haar weer of iemand boven op de hoogte nader kwam; en ineens zich opheffend aan den tak, liet zij zich neerplompen in 't zwarte water, dat woest opzwalpte.

Een zwakke schreeuw verwoei, er was nog eenige beweging onder de woelende oppervlakte.... daarna begonnen breede rimpels rustig nit te loopen naar de oevers onder de zwaarstil overhangende bladerboomen, en even later stond de hooge nacht weer in zwijgen.

Twijfelmoedig.

Twijfelmoedig.

Door de glasdeuren, wijdgeopend op den broeiigen Aprildag, trad zij in de kleine veranda, en daar, de lange witte handen achteloos rustend op de balustrade, blikte zij uit in de dompige groei-atmosfeer van den tuin. Zij stond slank en groot in haar zwarte japon met zijden ceintuur, het blonde hoofd terzij gebogen, de oogleden half neer voor den sterken dag, en haar rond gezicht, bleekjes-lief, met klein-vriendelijken mond en rechten neus, trok nu onvredig-peinzend, de bleeke lippen strak gesloten.

Zoo staarde zij langen tijd.

Op een afstand hieven zich de hooge gebouwen, die aan dezen kant den tuin omsloten, waar het hout nog kaal stond.

Maar in het teer-groen waas, luchtig geworpen over enkele lage struiken, in het donkergezwollen knoppend bruin der strekkende takken aan de opgaande boomen langs de donkere paden, was - voelbaar meer dan zichtbaar - het lenteweven.

Enkele grasplekken lagen sterk groen-sappig onder het luchtegrijs, met vele schelgele vlekjes van boterbloemen en madelieven besprenkeld.

In de verte, aan het einde van den grooten tuin, werd het blikkerig schuine glasdak van een serre zichtbaar op een basis van diep water-groen en bleek steenrood.

En over die gansche ruimte, van de verre broeikas tot de plek waar zij stond, over donkerende paden, teer-groen gestruik en wringend-verstarde takkeboomen, was overal de grijze dompige lucht in gestadige trilling, als werd er onder de aarde gestookt.

Achter haar donkerde de dieptonige kamer in binnenhuis-stilte.

De koffietafel stond er, zooeven verlaten, servetwit en zilvervonkend van allerlei klein gerei en porseleinblanw: een rustig-comfortable, burgerlijke huiselijkheid. En niets bewoog er dan de rusteloos-schommelende slinger van de kleine pendule, die de stilte leek te scandeeren.

Ook van buiten kwam geen geluid op dit trage middaguur, dat was als het hoogtepunt van den dag.

Het straatje vóór het huis lag verlaten, de plooi-gordijntjes en de horren stonden onbewogen voor de hol-donkere kamerruimten der lage huizen. Over de tuinwijdheid achter lag het zwaarbroeiend zwijgen.

Met een zuchtende opademing, wendde zich de jonge vrouw langzaam af, loom terugtredend in de kamerrust.

Voor den schoorsteenspiegel bleef zij staan, streek met de vingertoppen de haartjes van het voorhoofd glad langs de slapen en daarop, geheel onwillekeurig, strekte zij schouders en armen, met gehoekte ellebogen, naar achter, de borst vooruit, 't hoofd achterover.

‘O - o...’ geeuwde zij half-luid in de stilte en schrok ervan.

Wat had zij toch van ochtend!

Zij voelde zich hoofdpijnig, klamwarm en zoo rusteloos... rusteloos... om van te huilen...

Zeker het broeiige weer!... het lenteweer. Maar anders wist zij daar toch niet van. Zou het zijn, omdat zij zich dit heele voorjaar al zwak had gevoeld?... Zoo moe, eigenlijk altijd... en de dingen die haar zoo weinig schelen konden.

Anders was 't een feest geweest, als haar moeder kwam logeeren tegen 't eind van Maart. Nu had haar dit koel gelaten... ze had er zelfs wat tegen opgezien...

Hoe dit?

Kom, niet suffen! de koffieboel opruimen... Jans maar even schellen en dan maar gauw samen doen!

Die gedachten gingen in haar hoofd, maar zij bleef krachteloos aan de tafel staan, terwijl haar loome blikken neerzegen over de drie bekruimde bordjes, de gebruikte kopjes met 't drabbig-bruin op den bodem, de teruggeschoven stoelen, waarop haar man en haar moeder gezeten hadden en die nog iets van die twee gestalten schenen te bewaren.

Adriaan had gauw weer weg gemoeten... vandaag de drukke dag.... moeder was visites maken....

Niet benijdbaar in zulk broeiweer....

Kom... boel opruimen!.. het was al over eenen...

O! dat eeuwige opruimen, klaarzetten, weer opruimen... den eenen dag als den anderen!...

Kom nu maar.... gauw Jans helpen en dan kalm in de veranda gaan zitten. Er zou wel geen visite komen... En dan...? En dàn - dan was 't weer tijd kleinen Jan te gaan halen en dan eten..... en dan was de dag weer om. En morgen weer van voren aan.... Zoo waren alle dagen hier. Waarom ook niet? 't Was een rustig leven, zooals bij haar natuur paste, héél goed paste....

Als zij vandaag maar niet zoo slap en moe was!

Het ging juist in den laatsten tijd weer wat beter... Maar vandaag.... zeker het weer....

Er werd geklopt. De meid kwam binnen, haar lichtpaarsche japon heldervlekkend in het gedempt stemmige der kamer.

- Moet de boel niet opgeruimd, mevrouw?

- Ik wou juist bellen. - Ja, heel graag,.... we kunnen wel gauw even samen doen...

Zij begonnen, naast elkaar òp aan de tafel, den omwaschbak voor hen, vanwaar, in haastige dwarreling, de flauwgrijze dampen opwolkten.

De meid stond popperig-helder van lijf, blosrood haar boersche vleeschgezicht, een beeldje van porcelein gelijkend. *Zij*, hooger, slanker en buigzamer, het blond-

fijne hoofd licht gebogen, snel afdrogend de bordjes en de kopjes, de een na de ander, met gewende handen en toch met zekere loomheid, als ware zij vermoeid.

De oogen hield zij neergeslagen, den liefvriendelijken mond vastgesloten, neergetrokken tot strakheid, als van een, wier hoofd zwaar is van gedachten, terwijl maar soms tusschen de bleeke lippen een klankloos woord, bedwongen van schijnbelangstelling, dwalen kwam op het vele, dat de meid, in radde naïeve dialectspraak, vertelde, al maar voor zich heen, alsof zij het uit haar geheugen opzei, terwijl haar leege blauwe oogen rusteloos blikten van haar handen op, door de kamer en met een schuchteren opslag naar haar mevrouw, weer op haar handen terug.

Daarna was de kamer weer tot rust gebracht en verlaten.

Buiten, in den hoek der veranda, zat nu de jonge vrouw, 't hoofd gebogen over het witte haakwerk, een werkmandje naast haar. Dan haakte zij, de rusteloosbewegende fijne vingers op naar 't stil gelaat, dàn de handen roerloos in den schoot, tuurde zij met rechtgeheven hoofd een lange poos. De zachte oogen zagen uit in den bloeienden tuin, maar zonder bewustheid, verstard in de hevigheid van het binnen-leven.

De gedachten gingen vermoeiend zwaar om en er was een broeiing in haar kloppend hoofd, als buiten over de aarde. Flauwe sensaties en verlangens verschenen

aan den horizon van haar bewustzijn en zij deed vergeefsche moeite ze te onderkennen. Zij besefte alleen, hoe die opkwamen uit een verdwenen verte: haar meisjesjaren, zoo lang geleden in haar gevoel.

En willoos, - zij, die anders in 't practisch-huishoudelijk leven aan droomen niet toegaf - luisterde zij met angstig-drukkende nieuwsgierigheid, of er klanken op te vangen waren van die gesmoorde fluistering van ver.

Het was een fijnklagende onrust in haar van verre vroegere verlangens, nooit bevredigd en sedert vergeten. Dwaze meisjesgedachten, meisjesbegeerten en verbeeldingen, lang geleden wel gedroomd op zomeravonden als zij met een vriendinnetje nog even mocht omwandelen in het plantsoen..... Arm in arm stapten zij langzaam verder, de hoofden tot elkaar geneigd, in wisselend fluisteren, terwijl om hen het park eenzamer werd en de dichte boschjes van rhododendrons en coniferen samendonkerden tot dichte massa's in de ijle schemering.

Hoe was het leven toen vol geheim en belofte!

En later, in valer jaren, toen haar eerste levenslust al gedempt was door zij wist niet welk zwaar voorgevoelen, bewustheid van levensdorheid..... toen zij, levende als volwassen meisje al, met haar moeder en andere zusters in 't kleine huis in de Torenstraat, de dagen scherper had doorvoeld als een reeks van gelijkvormigheden, de eene niet belangrijker dan de andere en dat het meestal maar schijn is, wanneer men een moment als zwaar van groote dingen gevoelt...

En later, toen zij in het monotoon heenvegeteerend klein bestaan harer zusters, haar eigen leven en toekomst had begrepen en ook wat haar moeder bijwijlen stilzorgelijk maakte, wanneer deze de kalme zelfbeheersching ontzonk....

Daarna die tijd van ontroering, toen Adriaan bij hen aan huis kwam en zij dadelijk begreep, dat om haar zijn bezoeken waren. Hij zooveel ouder dan zij!

Starend, met leege oogen zag zij inwendig de visioenen opkomen en vergaan.

Zijn eerste binnenkomen op dien regenachtigen Septembermiddag..... in hun druilige voorkamer aan de straat zijn gestalte hoogop.... de krachtige kop met de lange baard.... de hoekigheid zijner zware bewegingen... de gedempte, saai-slepende stem, waarmee hij zei: ‘dames, ik stoor toch niet’....? en zijn oogen, die, schuchter, even haar zochten. De tijd daarna stak pijnlijk in haar herinnering: weken lang van vermoeienden twijfel en besluiteloosheid. Zij was trotsch en verdrietig geweest door zijn aanzoek. Haar moeder had gezegd: kind, ik mag je hierin niet raden. Het zou me natuurlijk een groote troost zijn, als je bezorgd was..... Maar hij is zooveel ouwer dan jij.... je moet het zelf weten.

Maar zij kende wel de bekommering en het hopen van haar moeder, dat vóór haar dood, toch één harer dochters een veilige toekomst mocht tegengaan, en misschien de anderen helpen als zij later alleen zouden staan.

En de zusters raadden haar openhartig, met dikwijls smartelijk-bittere woorden: Kind, accepteer toch, 't komt niet alle dagen voor! Al die meisjesillusie's, die je hadt op achttien, negentien jaar, dat was maar dwaasheid - dat merkte je later wel anders! Meisjes zonder geld mochten blij zijn, als ze een man kregen. Het ‘ideaal harer droomen’ was eerstens iets, dat in de werkelijkheid niet bestond en wat daar nog het meest nabij kwam, toch niet weggelegd voor ongefortuneerde meisjes.... Vriendinnen echter hadden haar ontraden. Hij was zooveel ouder, en zoo vervelend en droog. Daar stond hij voor bekend. Wilde ze altijd met zoo'n Pietje Secuur, met zoo'n nuchtere Hannes leven?....

En zij zelve wist niet, met toch diep-innerlijk een bewustheid, dat zij eindigen zou met ja te zeggen. Zij was ook begonnen allengs zijn figuur te poëtiseeren. Wat was zij, het onnoozele meisje, tegen hem, den ernstigen geleerde, die zoo hoog stond en zoo veel had geleden en die nu nogmaals schuchter waagde te vragen om wat geluk voor de rest van zijn leven. Zij deed een daad van goedheid en zelfopoffering, als zij dien eenzamen, innig-goeden, die man van veel ervaring en veel leeds en die besefte hoe weinig hij te eischen had, als zij hem aannam.

En ook voor haar zusters kon zij later een toevlucht zijn, als hun moeder stierf....

Onwillekeurig en haar zelf nauw bewust, had zij eerst

afkeer van hem gevoeld, maar met dwang van redenen die bedwongen, en allengs, toen haar besluit rijper werd, voelde zij zich lichter leven in de dagen, na de benauwing van den twijfel, en in de hoogdragende gedachte van de goedheid van haar daad.

Na den bedenktijd had zij eenvoudig ja gezegd en, een plotselinge vlaag van berouw onderdrukkend, zich blijmoedig trachten in te leven in de nieuwe positie, zich verblijdend om zijn blijheid en den schuchteren trots, waarmee hij haar als zijn ‘meisje’ presenteerde.

Zij had het zich heel druk gemaakt met de visites, het uitzet, allerlei uiterlijkheden, die door hun nieuwheid in haar ook een gevoel van blijde verandering konden doen lichten.

Zoo gingen maanden voorbij en met flauwe verwondering - maar zij werd zich deze tegenstrijdigheid niet bewust - voelde zij haar gedragen stemming blijven, en hoe nu bijna nimmer haar gedachten meer uitgingen naar een mogelijkheid van ander geluk dan dit kalme, waardige practische leven, naast een hoogen, edelen man, die waard was, dat zij zich hem wijdde. En zij dacht tevreden, dat dit nu ten minste geen meisjes-illusiën waren, maar practische levensgedachten, juist op de maat van het mogelijke.

Wat een dom, romantisch kind was zij toch geweest! Hoe onnoozel en ongeloofelijk naïef. Ja... wel naïef...

Maar waarom bepeinsde zij al die dingen?

Met een kleinen schrikschok steeg haar denken weer tot het oppervlak van het tegenwoordige.

Zij voelde de gedachten rusteloos omgaan door haar kloppend hoofd in een dreinigen drang, die tranen deed zwellen naar haar brandende oogen en haar keel beklemde in een zwakkelijk pogen ze te weerhouden en aan wat anders te denken. Haar hoofd was glceierig heet en benauwd van schreiensdrang.

Er ging een knagen van onrust om onduidelijk besefte dingen door haar voelen, alsof zij diep ongelukkig was....

En dat was ze toch niet, anders. - En tòch... Was 't misschien omdat instinctief zij immer haar gedachten terug hield dien weg naar het verleden te gaan, waar zij thans met geweld doorbraken? Waarom kon zij ze nu niet terughouden?

Waarom juist vandaag niet?

Maar een sidderende irritatie deed haar mat hoofd schudden met een toornigen ruk, klemden haar handen vast om de armleuningen. Waarom wèl? Waarom was ze dan bang in haar verleden af te dalen?

Was dan die gewone tevredenheid zóó broos? Ze had toch haar jongens immers om lief te hebben... Dat was iets zekers en twijfelloos. Dat was 't positieve in haar bestaan. En daarom kon ze gerust zich laten gaan, de waarheid van haar meisjesjaren en eersten huwelijkstijd onder de oogen zien en eindelijk met zichzelf oprecht zijn....

Zoo liet zij, nu geresigneerd, dien navranten weemoedsvloed haar denken overvloeien, zonder te achten op het diep-innerlijk manen, toch niet die lang doode gedachten en gevoelens op te wekken. Het prikkelde haar juist dien schroom te overkomen. Dat was nog het meisjesachtige in haar, het onnoozele kind, dat gewend was geen eigen meening en gevoel te hebben en goed te vinden wat haar beschikt werd. Zoo was zij van klein af opgevoed aan te zien voor wilde gedachten, hersenschimmig en ongepast, wat haar eigen gevoel immer wilde.

Wonderlijk vrij zag zij daar nu opeens bovenuit.

Die begrippen, die zij toch zelf altijd echt-vrouwelijk had geacht en ontelbare malen aangeprezen, waren nu plots van haar afgevallen. Zij zelf, haar eigen persoonlijkheid, dat wàs juist dat wilde gevoel, die begeerten en heerlijk mysterieuze verlangens, die zij alleen in het geheim harer droomerijen schoorvoetend toegelaten had. Dàt wat haar ziel had begeerd tot leven.... een menschenziel!

En altijd en in alles had haar verstand dat volle, levende gedood met haar volkomen instemming, omdat zij 't immer zoo geleerd had, omdat haar moeder en allen om haar 't ook zoo gevoelden....

Een arm kind was zij geweest... zoo misdeeld in het benauwde leven.

Een wijd erbarmen om die vroegere zelf deed haar oogen breken in tranen, die stil langs haar witte wangen

gleden, terwijl het smartelijk trok om haar mond.

Arm, dwaas kind, moest ze dat nu eerst inzien! Nu eerst...

In zwakke bevrediging onder haar bitterheid van spijt, wist zij zich nu een gerijpte, zich-bewust geworden vrouw. Maar hoeveel van wat zij nu beredeneerd wist, had zij als meisje voorgevoeld! Hoe zeker had haar gevoel gesproken!

Maar nu eerst was er het inzicht. Nu eerst ... o nu eerst! Arm, dwaas kind! ... ze had zeker veel onbereikbare, onaardsche dingen begeerd, maar toch niet *alles* was dwaas en ongepast geweest en het leven niet enkel een gelegenheid tot het verkrijgen van een positie.

Die had ze nu, en ook haar jongens... 't Was wèl zoo ... en in 't tegenwoordige was ze misschien getroost...

Maar 't verleden was voorgoed verloren en daar mee, God weet, hoeveel kansen gelukkig te zijn, anders - hoe anders! - dan in deze soort van tevredenheid, die zij wel gevoelde dat grootendeels resignatie was.

Haar heele jeugd met 't ruim-bloeiend, groot-gevoel, dat zij schemerig had voelen aanbreken tot onzegbaar heerlijke begeerten en zwijmende overgaven, had zij niet geacht, terwille van dit schamel leven, welvaart, goeden naam en positie en steun van verwanten... God! wat was haar dit nu weinig en ephemeer!

De verbittering schokte haar overeind, en de witte vingers ineen geslagen, staroogend voor zich uit, ging

zij van de veranda weg en rustloos om in den stillen binnenschijn der kamer.

Een moment, plotseling afgeleid, waren dan haar gedachten heen, als een schaar duiven, die ineens verschrikt, zwaar opfladderen naar alle zijden, en zocht zij weer radeloos, met saâmgeklemde handen, de reden van die zware pijn, die haar terneer drukte...

Dan trok zij met zenuwig vingergetast het tafelkleed gelijk langs de tafelpooten, zette een stoel recht tegen den wand, een photografie op den schoorsteen, en kwam weer tot besef, neergezegen in een laag stoeltje bij den haard, onbewust prevelend tusschen haar trillende lippen, die zij telkens, nerveus, met den tong bevochtigde.

... Alles weg, voorgoed ... het kwam nooit weer .., zelf, zelf had ze 't vergooid ... of toch eigenlijk niet zij ... de opvoeding, de heerschende begrippen van meisjesschuchterheid, vrouwelijke afhankelijkheid ... onderworpenheid...

Een fatsoenlijk meisje uit onzen stand was zus en zoo...

Tranen zwollen weer voor haar vocht-glanzende oogen, die ze, ongeduldig naar haar zakdoek tastend, haastig afveegde.

En schouderophalend, hief zij zich uit den stoel:

Wat hielp 't? 't Was toch te laat! Bovendien was zij in 't tegenwoordige niet ongelukkig met haar jongens...

Waarom schreide ze dan ook en voelde ze pijn? ...

Langzaam peins-stappend nu in de doffe kamerrust,

met zachter mijmering om mond en oogen, ging zij haar smart naspeuren. En zij zag haar gevoel zich scheiden.

't Was een vroegere zelf, het jonge meisje van toen, dat zij beschreid had, dat haar kansen op geluk zoo onwetend en argeloos had weggeworpen om lage redenen. O! 't was alles zoo raisonnabel geweest, zoo geheel 't sjokdrafje der gewone dingen door de dagen ... Toch wel wat minder nog dan haar voorstelling. - Haar man, twintig jaar ouder ... Zij had toen tegen hem opgezien: imposante gestalte, ... ernstig gelaat, ,.. hooge gedachten ver boven allen uit... diepe smart kalmwetend gedragen. Een man, die schuchter en twijfelend zich had afgevraagd, of voor hem dan waarlijk nog eenig stil aardsch geluk mocht zijn weggelegd... O zij was trotsch geweest, het hem te kunnen geven, al leek hij niet op wien zij zich altijd had voorgesteld.

Dwaas kind! wat voor idee had zij zich toch van een geleerde gemaakt ... Och, hij was een beste, goeie man, maar een beetje droog, een beetje saai, die altijd-door in 't enge veld van zijn speciale vakstudie zijn gedachten als tamme schapen weiden liet, wel zeker dat ze niet zouden afdwalen.

Hij was niet laag en niet hoog, hij was neutraal. Weinig deed hem aan in zijn afgepast gewoonteleven. Toch was hij niet aanmatigend, maar weinig pedant zelfs, en hij hield zeker van haar... maar op zoo weinig verheffende manier, als hij ook van zijn boeken

en studiedingen hield. En instinktmatig had ze hem altijd uit haar gevoelsleven gehouden, overtuigd dat hij daar niets van begrijpen kon.

Nu denkend aan zijn koudbloedig daarheen-leven, dat uiterlijk wel den indruk kon maken van bedwongen kracht en beheerschten hartstocht, voelde zij het hatelijke en tergende in zijn doode kalmte, maar dadelijk verweekte dit gevoel in een zien van de blonde gezichtjes harer kinderen, die voor haar verbeelding rezen.

Lievelingen! Die konden 't toch niet helpen!

En hoe ook, zij was volkomen tevreden in hen. Zij vulden immers haar geheele leven en al dit denken en smartvoelen ging enkel naar 't verleden.

Allengs voelde zij de rust neerdauwen in haar ziel.

De kalme redeneering helderde weer, als een klare lucht, en 't wilde gevoel dreef in de verte af, als wijkende onweerswolken.

Zij bedacht of 't dan zooveel beter ware geweest, indien ze dezen man niet getrouwd had. Of er dan wel zoo zeker een andere, jongere om haar gekomen zou zijn..... Zij zag zich als meisje zonder geld, verder leven, ver-leven tusschen verbitterde oudere zusters, na den dood hunner moeder alleen.

Dan was dit toch veel beter.... niet waar? Véél beter?....

De dagen vergingen kalm tusschen haar kinderen, die zooveel oppassing en teerheid noodig hadden en haar

kalmen, toch wel goed-meenenden, om haar bezorgden man. - Wat wilde zij meer? ... En zij was toch ook niet meer zoo piep-jong.

Bevredigd nu, haar ziel in rust gewiegd, stond zij op.

Het sloeg van de kleine pendule: half vier.

Kom, het werd tijd kleinen Jan te gaan halen...

Dralend nog, als iemand die zwak is na zware koorts, trad zij weer op de veranda en zag, nu voor 't eerst bewust, over den tuin uit.

De zon stond al lager achter de huizen aan den linkerkant die zich, scherp omtrokken, hieven tegen den goudlichten lucht.

Maar het Oosten was al verlaten van licht. In leegblauwe strakheid welfde daar de hemel boven de stille tuinruimte. Hier en daar, dwars over een pad, toefde nog een zachte goudbruine glansstreep, die, onmerkbaar verschuivend, het warretakkig gestruik in een vredigstillen brand ontstak, of het beslagen groen van een nietig conifeertje warm-innig glanzen deed.

Het hittegetril had opgehouden. Een stilte van den laten namiddag lag verbreid over de roerloos-peinzende boomen, die wijd hun kale takken strekten; over de eenzame grasperken en verlaten paden, die heenleidden tusschen de dof-sluimerende struiken door.

En de jonge vrouw, fijn omlijnd in 't klare licht, gelijk zij daar, even gebogen over de balustrade, stond, gevoelde hoe de groote avondweemoed van het buiten

bij haar intoog en opnieuw vele droefenissen als smarte-bloemen in haar open gingen.

Ja, zij wàs al oud...

Maar er was nu geen bitterheid meer in haar, enkel zachte smart, om wat haar ziel had vermoed en dat nu verloren moest zijn. En zij zag thans duidelijk, waarnaar zij straks vergeefs had gespeurd: waarom haar de verstandsoverwegingen, die tot het huwelijk hadden geleid, niet voldeden. Zeker, het stond niet vast, het was zelfs twijfelachtig of ooit een ander jonger man haar, meisjezonder-geld, zou hebben gevraagd, als zij dezen had afgewezen.

Maar zij had 't toch moeten afwachten!... Beter afwachten en ongetrouwd blijven, of het groote, het on-gewone aardsch geluk mocht komen van een jongen man, dien zij met echte passie kon liefhebben, die haar incomplete natuur zou hebben aangevuld tot het geheele leven één heerlijke droom had geleken...

Doch zij had ‘verstandig’ gehandeld en daarmee haar keus gedaan tusschen 't alledaagsche, emotie-looze, rustige bestaan van altijd-gelijke dagen en 't misschien onbereikbare, maar toch mogelijke volle, alvervullende, lijf en ziel-bevredigende, dat het leven tot hooger plan opvoert...,

Zoo moest haar leven dan wel een soezig heen-vegeteeren zijn, niet boven, niet beneden het middelmatige, een dood-leven, waarvan nooit de stoffige atmosfeer der dagelijksche gewoontetjes zou verfrischt worden

door een forschen wind van hartstocht en stormend gevoel....

Zij wist zich niet ongelukkig in 't dagelijksche: zij had haar kinderen, wier broozen groei zij met hooge muren van zorg en liefde wilde omringen. Maar die kinderen zouden groot worden en weg gaan ... en zij alleen blijven ... En dan ...?

Maar die tijd was nog ver ... Dan zou ze misschien nog beter dan thans geleerd hebben te berusten. Honderden deden desgelijks ...

Geheel kalm nu, met even nog een schouderschokken, keerde zij van den al stiller wordenden tuin af, naar binnen, om zich te gaan kleeden.

En tien minuten later was zij in de doodsche straat, haastig op weg naar kleinen Jans school.

Zomermiddag.

Zomermiddag.

In den laten zomer, een namiddag in 't einde van Augustus.

Buiten, vóór 't veranda'tje, tegen het fond van schel licht groen en onrustige witblauwe windluchten, stond de eene bij een verwaarloosde huurvelocipède.

Hij was fijn gebouwd, al te slank in zijn grijs sport-hemd, waarover los een blauw jasje hing. Met zijn flauw blond gezicht op den langen hals, met zijn gele badschoenen en onverschillig opgezetten grijzen flaphoed, was er iets in hem van het losse, verwaaid-zwierige van een burgerjongen op Pinkster-drie.

Hij keek knorrig naar binnen naar een ander, die voor een kast op de hurken zat en door zijn stevige, korte, gedrongen gestalte, matgele tint en achter op zijn hoofd hangende roode fez, deed denken aan een Arabischen bediende op een mailboot.

- Zeg, ben je nou haast klaar...? We komen nooit weg, zoo! zei die van buiten ongeduldig.

- Ach, Jezis! ga dan weg als 't je te lang duurt!

knorde de ander... Ik moet dat ding nog hebben, anders ga ik niet weg... maar ga jij maar vast, ik haal je wel in... ik haal je wel in!

- Ja, dat moet dan maar, anders zijn we nooit om zes uur thuis, bromde de eerste terug.

Een derde kwam in de voorste kamer van de suite binnen, en bleef verwonderd even staan.

- Zijn jullie nòg niet weg?

- Ach, ik kan die schroevedraaier niet vinden, mornpelde die met de fez, terwijl hij hevig een lâ uit en weer krakend toeschoof. Heb jij misschien ook...? O! daar is-i, de schooier! Hij zat notabene in een boek, zeg! richte hij zich tot die buiten stond.

- Ja, kom nou maar gauw mee.... ik ga al vast hoor, zei deze, terwijl hij zijn machine begon voort te duwen, één hand aan 't stuur, één op 't zadel. Knarpend ging 't door 't zand, voorbij 't huis, en weg...

De ander stond op van de kast, liep met de haastige kraaktreden van zijn leeren pantoffels door de suite, om zich in wielerkostuum te gaan kleeden. In zijn schutterigheid raakte hij den stoel bij de deur, die stroefknarsend verschoof.

De jonge man, die 't laatst was ingekomen, stapte langzaam, de handen in de zakken van zijn buis, op de kleine veranda en bleef met een schouder tegen de deurpost leunen, de beenen over elkaar, in de houding die mannen altijd aannemen als zij op één voet hun lichaam laten rusten.

Tegen den lichten dag was hij een smalle, blauwe

figuur, met schuin neergaande schouders, een langen hals en langovalen, kort-bruinharigen kop.

Met de armen dicht aan het lijf en de handen diep ingegraven in de zakken, trok hij zijn lang buis kouwelijk strak om den gebogen rug. Deze en zijn mager bleek profiel maakten hem zwak en ziekelijk van uitzicht.

Zoo stond hij en peinsoogde naar buiten, waar groote, witte wolken, vlokkig gerand, in rustige vaart zeilden over 't zielloos lichtblauw.

Dicht bij, recht vóór hem, lag een land met uitgebloeide aardappelen, dàn een stoppelveld en dàn een grijze grintweg, terwijl de blik stuitte, aan de overzij van dien weg, tegen een hooge beukenhaag, die een kerkhof omgaf.

In de schuinte, verder af, stond, achter een samen-hurking van oud-roode daakjes, een laan tegen de lucht, een lange strekking van recht groen, met wisselend goudlicht overgoten.

Een boerewagen raderde, bolderend en knarpend, op den verren grintweg voorbij. Grijze wolken stof warrelden op van de wielen, poeierden langzaam neer over het donker akkerland.

Telkens kwam de blaaswind killend aan van de velden, vagend over het aardappelland, dat een doodgebrand, verkoold bosch in miniatuur geleek. De lange gele stengels neigden naar den naakten grond; aan eik hing een vlok bruinverdord loof, als flarden zwart berookt doek. Die slingerden willoos met den

wind, en waren als verflenste vlaggetjes nà een feest.

Hij zag 't alles en voelde de eenzaming van 't moment, de verlatenheid aanwaaien in de rauwe vlagen, in de twijfelende luchten, in 't afgedorde aardappelveld in 't grillig, wisselend zonlicht.

En hij zoelde heimwee naar de koestering in volheid van den voorbijen zomer met warmte, sappig groen en de zware vruchtbaarheid der aarde alom....

Er werd hard op de deur van de voorkamer geklopt.

- Ja, binnen!

- Kan ik afnemen, m'nheer?

- Jawel, gaat uw gang, juffrouw!

Een gebogen burgervrouwtje in donkerpaars ging nu om de koffietafel drentelen, naar de kast en terug, 't gele mummelgezicht met den ingevallen mond en de magere handen over de tafel in bedrijvigheid.

De jonge man had naar binnen willen gaan, maar bleef nu nog op de veranda, zijn rug naar de kamer, om alle gesprek onnoodig te maken.

Eenigen tijd hoorde hij achter zich haar stommelig bezig-zijn, borden tikken, klank van lepeltjes... eindelijk stroef schuiven van de servetlâ.

Nu zou het gauw gedaan zijn...

De bruine kwam haastig binnen, heelemaal in 't grijs, schoof snel-beraden twee stoelen achteloos op zij, zijn machine onder den arm gepakt, en langs den ander, die terugweek, in twee harde haaststappen over de veranda op 't zand.

- Nou, adieu! riep hij.

- Goeien dag, veel plezier dan! antwoorde die van binnen. Kiezel knerste, zware stappen bonsden 't zijraam voorbij. De stappen hielden op... dan ook 't wielknarsen, en hij was weg.

Toen, in 't gevoel van alleen zijn, keerde de ander zich om. De juffrouw was weg en over de tafel in de voorkamer lag weer 't roodzwart wollen kleedje.

Leeg stond de kamer in 't witte wolkenlicht, dat bleek-stil neerzeeg van omhoog door de laaghangende mousseliengordijnen. Leeg en roerloos stil, voor uren lang....

Hij zag de ruimte aan, hoe ze was: een klein maar licht vierkant vertrek van een nieuwgebouwd buitenhuisje, hoog, wit plafond, een zijraam aan den voorkant, één raam opzij tegenover de deur. Behangsel licht, deur, lambrizeering, kozijnen geverfd met dat goedkoop blauwwit der goedkoope bouwsels over 't versche, slechte hout, dat overal slordig splijt in scherpe open naden.

In den hoek tusschen het vóórraam en de deur stond hun pianino, die zij hadden meegebracht uit de stad en vóór dat hooge raam met de ijle mousseliengordijnen was op een tafeltje een zwart gelakt Chineesch kistje, waartegen, onpassend, een photografie naar Mauve steunde: een kudde grijze schapen op een sombere winterheide.

Altijd, als hij zat in de andere kamer, zag hij over de roode vlakte van dat tafelkleed op die photografie en dat zwarte kistje, en dan, door het raam, op korten

afstand aan de overzij van het zandpand, een hoog, bruingeteerd hek, waarboven denneboomen dichtbijeen, zwaarmoedig-langzaam hun toppen bewogen tegen de lucht.

Dat was de plaats van mevr. Van Voortwijk, waar ze niet mochten wandelen. En toch was hij juist om de zoo dichtbijheid van dat bosschige hier komen wonen voor den zomer.

Hij, met de handen in de zakken, voelde zich staan in de ruimte op den bruinen vloer, leegte en stilte om hem. De .zon was weer opeens verdwenen en een schreiing van somberheid overwuifde het glansloos geworden buiten.

Hierbinnen was 't nu ook vaal en stil, terwijl hij achter zich de kille wijdheid voelde en zonder zien het versomberde aspect wist over het verlaten akkerkind tot den hoogen haag, die het gezicht afsloot onder het zielloos-licht hemelblauw.

Hij deed een paar stappen in de voorkamer, keek rond, zoekend in de kleine suite, in het bekende buiten, wat dit moment beteekende, wat hij was voor deze dingen en zij voor hem.

Gekomen in den voorzomer om te werken, was hij hier nu al ruim twee maanden, samen met twee vrienden, in goedkoop pension. Het was een van die haastig neergezette huisjes aan een binnenpad, met twee of drie andere samengebouwd; versche, vochtige, huisjes met gebroken daken, onnoozel modern, met ieder een bal-

konnetje en een houten veranda'tje achter op 't aard-appelland uit.

Den ganschen langen dag, en dag na dag, deden zij niets dan werken, eten, zwemmen en soms wat wandelen.

En dit scheen het leven: eten, werken, zwemmen en wandelen....

Maar onder het uiterlijke van elken dag was de zomer langzaam veranderd en nu, op dit oogenblik, werd het donker manend gevoel daarvan in zijn geest tot duidelijkheid.

Het was herfst.

Hoog op dit klein eiland van het heden-oogenblik stond hij, voelend de wijde diepe vloeden van gisteren en morgen; de dingen rondom staarden hem aan met vreemde gezichten; uit het gewende aspekt der dagen kwam de vreemdheid van het eerst-onbekende uit den begintijd weer terug en 't was hem raadselig, duizelend-raadselig en bovenal weemoedig in zijn onbegrepenheid.

Een leven van maanden was hier geruischloos voorbijgevloeid, ongezien.

En in zijn heugenis condenseerde zich dat verleden tot een verwarden chaos, ver-gezien in de laagte, van zoelende, zalige zondagmiddagen onder 't goudgroen lommer; van droog-koude avonden; grijs-koele dagen met vochtig blazende winden. Er was een reuk van hars in zijn herinnering samen met boschstilte en koud-klagen van denne-kruinen, breed-wuivend omhoog. Hij zag even weer zichzelven rijden in een open rijtuigje,

voelde zijn koud-klamme handen, zijn verkilde beenen in de koele avondlucht onder zwart-wegsomberende boommassa's, en hoe de regelmatige hoefslag van het paard op den steenigen weg weerklonk in 't opdoemend mysterieuze.

Hij zag zich in het badhuis, in den schellen zonne-lichtdag. Het plassen en proesten daar, het luid roepen over 't schitterwater, waarin de rose-bleeke lijven heftig bewogen.

Zondagsherinneringen kwamen op. De saaie trekking van eindeloos veel rijtuigen, landauers en tentwagens, voorbij op den grintweg achter het huisje. In die rijtuigen rumoerig bewegende of zakkerig ingezonken zwarte gestalten, kinderen in lichte zomerjurken..... en altijd dezelfde sjokkende draf der paarden over het knarpend grint.

En ook plotseling weer, met een weeïng van verren weemoed, stonden voor hem op de stovend warme, late namiddagen in deze zelfde kamer gezien. Het gulden licht van de dalende zon, gouden tinteling overal, een stille, vriendelijke glimlach van lichting in 't rond, en buiten de dennestammen goud-brons. Onafscheidelijk van dit te zien, was ook dien zonderlingen zoetigen geur te ruiken, waarmee het huisje doortrokken was, en die dan in de kamer scheen te komen, terwijl hij van-uit de achterkamer zat te staren, over het stemming rood tafelkleedje naar 't blij-gulden buiten....

Dit was geweest.

Wat wilde dat zeggen: geweest? Waar bleven de dagen van het verleden? Hoe was de beweging van een mensch door de tijden? Als een papier-sans-fin verschoof langzaam onder en voor en over hem voorbij de dagenstrook, en de mensch staarde met droomerige of verschrikte oogen, in alle graden van bewustheid, tot plotseling in een schok, het diorama verdween. Dit was de dood, waarvoor men vreesde. Doch misschien was dat alleen onbewuste afgunst, enkel omdat anderen overleefden, die de langzame wenteling bleven aanschouwen.

En nu, in dit uur, voelde hij zich van een wonderlijken adem doortogen.

Het voelde alles verlaten, verlaten.... In de aanwaaiende koude vlaagwinden, in de lichtblikkerende wolken tegen 't onverschillig blaauw, over de afgedorde velden met de gele stoppels verderaf en de slappe aardappelstengels dichtbij..... er was overal het *geweest zijn*, het nu doode, terwijl vóór aan het pad, de vale denneboomen dofzwijgend stonden in berusting.

En hij was zich bewust, dat hij, trots 't bevredigd-voelen in den gewoontegang der dagen, hier niet eigenlijk geleefd had.

Het dorp, de lommerlanen, de te jonge, vaal-arme dennebosschen, de schrale heide waren dáár, maar 't was altijd alles ongemeenzaam geweest, onverschillig. Terwijl het lichaam daar ging, waar en gewoon, was het ziels-verlangen onbewust elders en in veel schimmig-fijne

dingen: in verren lichtgloed over de hooge boomen, in zaligzwijmende warmte-verten over de heide, in transparante avondlichtheid, had de ziel de kus van het echte ware zomergeluk gevoeld, terwijl beneden over de donkere aarde de dingen haar niet kenden. De essence van den zomer scheen daar in hooge verte voorbij te gaan, één ruime lichtheid waarvan de afglansen in teere uren wijlden op wat van omlaag uitstak.

En nu voelde zijn ziel heimwee naar dat vreemde verre, dat hij als zomer hier beneden gewacht had en dat niet gekomen was, terwijl het lijf zich bedriegen het in lage rust.

Wat bleef er nu van deze maanden levens? Of beter: wat beteekende hem die behoefte, *dat* er iets blijven zou. Want dit holle *was* immes leven en de meesten verlangden nooit iets anders dan zoo een opvolging van dagen. Echter was 't of hij iets veronachtzaamd had. Als berouw gevoelde hij dat. Er was verwijt en treuring in alles om zooveel versmade maning, die hij altijd duister had geweten.

En hij voelde drang om te snikken over die nuttelooze dagen. Alsof deze verlatenheid van thans *zijn* werk was, kwam het hem voor in een zwak-weeë overstelping van verlangensweemoed.

Het was nu te laat de dingen te begrijpen en zoo zou 't altijd zijn, zijn leven door tot het eind. En altijd zou de omwereld hem iets zeggen en hij zou vaag luisteren en nooit begrijpen. En zijn melancholie in

hem, dat was de smart over al wat onbegrepen, ongekend, ongewaardeerd in 't geheime zijn der buitendingen aan hem voorbijtrok.

Hij zette zich peinzend op de canapé, vaag starend in de ruimte. En hij droeg zijn hart zwaar om al het gedachte en om de herfststemming buiten. Niet voelde hij een onrust om een ramp, een onheil dat zich donker aankondigde, maar om de even-vlijmend doorvoelde leegte van een menschenbestaan. Er was hier omlaag geen geluk, hoogstens materieele bevrediging en evenwicht der zinnen en der lagere verlangens. Het beste was nog daarnaar te streven en van al het andere af te zien.....

Hij strekte zich nu languit op de canapé, dof vermoeid van denken en allengs, terwijl het buiten-waaien uit al verder afstand tot hem scheen te komen, voelde hij zich slaperig worden.....

- Zoo! lui varken! leg je daar te maffe! zei een luidruchtige stem die hem deed opspringen, en harde voetstappen kraakten op het hout der veranda en toen in de kamer.

Dadelijk daarop knarste het kiezel onder een andere voetstap en ook de tweede, de lange blonde, verscheen vóór de veranda.

- Wa's dàt? Lag-i te slapen? vroeg deze de kamer instappend en zonder antwoord te wachten, vervolgde hij:

- Ik ben warm hoor! tot op m'n hemd eenvoudig

doornat! en hij ging door de porte-brisée naar de deur om zich op te frisschen. Doch halverwege bleef hij staan, teruggehouden door de quasi-verontwaardigden uitroep van den ander, die bij de kast bezig, toevallig op het boek zag, dat op de tafel open lag.

- Nee, maar kijk 's! Die kerel heeft de heele middag eenvoudig niks uitgevoerd. Z'n boek leit nog op 't zelfde blad open als van morgen. Ik heb 't gezien! bladzij 78.

- Zeg 's vader, wat hei je den heelen middag uitgevoerd?!

En hij ging met over elkander geslagen armen voor de canapé staan, plagend inquisitoriaal, terwijl de ander nog altijd geeuwend zijn oogen zat te wrijven.

- Nou zeg 's, wat heb je gedaan? herhaalde hij.

- Ja, vertel 's op! zei nu ook de lange blonde, nabij komend, voortdurend zijn bleek-zweetend gezicht afwisschend.

Die op de canapé zag van den een naar den ander, gehinderd en even geërgerd door hun luidruchtigheid.

- Loop na de bliksem, jullie! zei hij, bedaard opstaande.

Kinderleven.

Kinderleven.

In het aparte slaapkamertje, waar kleine Wim sliep, begonnen de dingen op te komen uit hun zwarte nachtgepeinzen.

Zij waren vaag-grijs en als verwonderd zich in den nieuwwordenden dag terug te vinden. Een nuchterbleeke stilte hing in 't kleine kamertje. De meubelen, - het ijzeren ledikantje, lichtgele kast en waschtafel en stoel, - stonden daar bewegenloos wachtend, ondergingen lijdzaam het treurlicht, dat onder het grauwe valgordijn traag inzeeg uit den buiten-ochtend.

Maar buiten was de dag al gewoon en be-leefd.

De slappe vlaagwinden kenden al lang die baan tusschen de grijze huishoogten, die zij sedert den vroegen nacht onophoudelijk met hortende rukken gingen. De grauwe achtergevels stonden oud en zat-van-leven in verre rij. Hun muren donkerden van vocht, hun veel-rijige raamvierkanten waren dofgesloten of hol-zwart-oogend; uit de schoorsteenpijpen op de valsch-licht-glimmende daken stoven enkele angstig-gejaagde rookwolkjes, die

opgingen in de schrei-bleeke luchten, waar grijs over grauw in geluidlooze vlucht verstoof. In de diepte tusschen de huisopstanden waren de omheinde tuinhokjes zwart en verlaten, waaruit schrale boompjes wanhopig hun starre tak-armen strekten.

Dat alles was al lang zoo, het had zich sedert het eerste, onzekere lichtfleemen dat over de huizen viel, daar herkend.

Eerst later was in de huizen, in de cellen van die steenen korven, het menschengezwerm begonnen, dat allengs naar buiten begon te blijken. Tuintjesdeuren knarsten uit het nachtslot en kleurige menschpopjes verbraken het starre staan der dingen, ramen werden wakker, hoofden staken naar buiten, met stoflappen die fladderden in den wind en de holle ruimten achter de glazen werden telkens verrast van gedaanten en kleuren, die verdwenen en weer opkwamen en verdwenen.

Dat was het beginnend dagleven van de menschen, dat gansch afgezonderd bewoog van dat der dingen, van de boomen en den zwarten grond, van de starre huizen en de winden en de stormluchten, waar de dag met een wondere verschrikking was begonnen.

In het kamertje van den kleinen Wim was de dag nog pas schuchter nieuw-geboren. Het licht fluisterde er tot de meubels en de stomme wanden, die neerzagen op het slapende kind.

Hij sliep op een zij, met een arm om het verward blonde

haar, den mond open, blazend onrustigen adem. Zijn wangen kleurden gerood, zijn leden onder 't slap-plooiend dek trokken zenuwschokkend op en strekten zich uit.

In regelmatige keeren kwamen de winden en schudden het raam in zijn sponningen, maar dat deerde den slapende niet. Met dat geluid waren onbewust den heelen nacht zijn ooren gevuld. En als de vlaag was voorbijgegaan, hield de binnenhuisstilte nog meer den adem in, om het slaapleven der bewoners:

Doch daar kraakte scherp de trap op het portaal onder afdalende schreden en door dat onverwacht gerucht in de dompe rust begon kleine Wim te ontwaken.

Dat trede-kraken scheurde in zijn slaaphoofd, eens, tweemaal, en met het oogontsluiten spleet de donswarme, de donkere slaapbol uiteen, waarin hij veilig besloten was geweest en alle dingen van de koude werkelijkheid tegelijk hielden intocht in zijn denken. Met troebele grauw-wintermorgen-oogen zag zijn kamertje hem aan. Uit het donker-heerlijk verweg-zijn vond hij zich klein en vreesachtig tusschen de harde dingen terug, waar het dagleven hem opeischte.

O, wat was de nieuwe dag moeilijk. Achter het zwijgend kamer-òmstaan waren mede daar in de verte van zijn denken: de kil-waaiige regenstraat, de somber gelichte schoolholen, waar het jongensstem-rumoeren, de inslaand bevelende enkel-stem van den meester. En pijnlijk stekend tot hartklopping toe was nu het denken aan die som, die gisteravond maar niet uit wilde komen,

en het geschiedenislesje, waarvan hij zich niets meer herinnerde.... Hij moest 't nog even nazien vóór schooltijd, maar dien tijd had hij juist bewaard voor de Fransche les om nog eens na te kijken. Dat was een ouwe les, van den vorigen keer nog blijven staan. Die had hij toen goed geleerd en daarom ze gisteravond maar gelaten. Wacht even, nu zien of hij 't nog kende! Maar in zijn haastig overdenken verstoven alle herinneringen. Hij zag de plaatsen op de bladzijden wel, maar de woorden niet meer... zie je!... nou wist-i 't niet meer... Alles was d'r weer uit!... o jé!... hoe moest dat nou?... Hij kon toch niet alles doen in dat kleine oogenblikje na 't ontbijt!

Opstaan en zijn boek van beneden halen op zijn bloote voeten? Maar het voelde zoo koud buiten bed en hij zag zoo op tegen 't kille loopen door de gang, de trap af... misschien de meid tegen komen... want die was zoo net naar beneden gegaan... dáárvan was hij wakker geworden.... En dan de ongezellige overhoopkamer beneden.... Ze was misschien daar al aan 't stoffen en de ramen stonden open.... Hij kon niet besluiten, hoewel de onwendbaar komende dreiging van 't moeten-les-opzeggen hem benauwde. Hij strekte zich in 't koesterwarme bed, trok het dek over zijn schouders en poogde zich weer veilig te voelen, hier toch alleen in zijn bed in zijn eigen kamertje, terwijl 't nog vroeg was.

Maar hij voelde scherp de snelle minuten vergaan, die hem al die geduchtheden van den dag nabijbrachten.

Hij zag rond in 't kamertje, om ergens troost te vinden, beveiliging voor het zwaar-komende, doch de muren en de meubelen waren onverschillig en stom en buiten stond de grauwe winterdag en grimde hem aan.

Toen hield hij 't niet langer uit, wierp de deken terug en sprong op den vloer. Voorzichtig-zachtjes draaide hij de deurknop om, dat de gangstilte niet gestoord zou worden en sloop haastig de trappen af, zijn kleumende voetjes op 't kille hout, een vluchtig wit verschijninkje in den druiligen schemer van de trapruimte. Beneden zag hij door de open keukendeur de meid bij het fornuis bezig. Er was een lucht van turfrook in 't onderhuis. Zij liet kletterende ijzeren ringen vallen, en bukte om een stroefschurende aschbak uit te halen.... Onhoorbaar gleed hij voorbij, naar de tuinkamerdeur, die aan stond. Daarbinnen waren nog de lange gordijnen dicht en een zwaar schemerdonker zwartte in de kilkoude ruimte. Het licht doorzeefde het weefsel der gordijnen en ze leken akelig grof en de heele kamer onwonelijk en hol-eenzaam.

Beklemd bleef kleine Wim staan om aan 't donker te wennen, nam toen op den tast uit zijn kastje het vellerig-gebruikte boekje en liep zoo gauw hij kon weer naar boven. De meid rumoerde nog altijd aan het fornuis. Juist toen hij boven kwam, ging een harde schel over, die zijn hart deed opbonken.

Dat was de bakker al. Hij had nog maar even tijd vóór 't opstaan.... Hij zou er nooit mee klaar komen!

Verkleumd kroop hij weer onder dek sloeg zenuwachtig het boek open en begon....
Maar al dringender werd de tijd, al dichterbij kwam het onherroepelijk moment dat hij niet meer zou kunnen blijven, veilig en alleen, en terwijl zijn hart klopte van angstige onrust, prevelden zijn lippen de woorden van de les, die hij in zijn benauwdheid maar half begreep.

Van een enkel eenzaam gerucht, vallend in stiltewijdheid, brak in huis het ochtendleven alom open. Kleine Wim hoorde den buitenklank der melkemmers op de stoep, en de schorre mompelwoorden van den melkboer en het klaterend brutaal uitslaan van de meidstem daartegen. Toèn de zware voordeur dichtslaan, waarvan de dreun, door de gang galmend, de stilte-rust verder onmogelijk maakte.
De trap kraakte nu telkens onder 't geslepslap van pantoffelzolen, stormig omlaag, met een bons van de laatste treden op den grond, of zwoegend-zwaar haastig opkomend. In de gang hoorde hij Leen, de keukenmeid, met Jans praten, een lang gesprek van heesche fluistering en dofstootend woordgeklank, tot een van hen verderging. De ander trad de huiskamer binnen. Wim hoorde de deurknop kraken en de deur piepte zeurend lang na.
Nu wist hij dat ook daar de dikke stilte van den nacht verjaagd werd, en de roerloosheid der dingen gebroken. Hij voelde alsof een stroom doorbrak, waarin alles werd meegesleurd.

Weldra ook hij....

Hij zat op in bed, nog in de nachtstilte van 't eigen kamertje, maar 't werd al onverschilliger rondom en hartkloppend wachtte hij, dat zijn moeder beneden kwam, die hem zou roepen.

Onderwijl, benauwd door het snel wegstroomen van zijn nachtveiligheidsgevoel, met al het kille daglicht om zijn open hoofd, zat hij en leerde. Met prevellippen, dàn vaag naar buiten, dàn op zijn boek turende, dat hij in kleumhanden hield, drong hij in de stroeve zinnen, hard-fluisterend de woorden voor zich heen, om de morgen-geruchten weg te houden: de bijvoegelijke naamwoorden uitgaande op *f*, veranderen in 't vrouwelijk deze *f* in *ve: vif, vive; neuf, neuve*... de bijvoegelijke naamwoorden op *f*... de bijvoegelijke naamwoorden op *f*... veranderen *f* in *ve... f* in *ve... f* in *ve*. Wat hadden die meiden toch zoo te hollen van morgen!... *vif, vive; neuf, neuve*... De adjectieven op *x* veranderen in 't vrouwelijk... o, daar kwam Jans al met theewater!... nou zou ma ook dadelijk komen... en d'r was nog zooveel. Zijn oogen keken schuw de rechtlijnige, onverbiddelijke paragrafen langs, hard-zwart op wit, met een massa cursief gedrukte woorden om te leeren. Hij herinnerde zich nu wel dat het veel was. Waarom had hij 't gisteravond ook zoo laten loopen!... Maar gisteravond stond 't hem nog zoo duidelijk voor en nu wist hij niets meer. En hij kòn ook zoo niet, in dit oogenblikje.

Hij begon, zenuwachtig, half te snikken, toen hij, op-

schrikkend, inhield van een harden plof voor de kamerdeur: zijn laarzen. Die Jans smeet die laarzen ook altijd maar zoo neer!... Dat was niks goed d'r voor... Hij zou 't ma 's zeggen...

Hij had 't theewaterrazen langs de trap hooren opkomen, en het geluid verging nu in de lange gang, tot de huiskamerdeur openpiepte.

Gauw maar! gauw maar! Als hij nu nog die drie paragraafjes kon doen, dan zou hij de rest wel strak zien, na 't ontbijt, of onder 't loopen, of voor de les.

De adjectieven op *x* veranderen *x* in *se:* honteux, honteuse, beschaamd... honteux... honteuse... beschaamd... *x* in *se...* honteux... honteuse... De adjectieven, wier mannelijk uitgaat op *er*... o! daar was ma al!

Van de verre gangtrap spraken de harde treden snel na elkander, en een rustig-elastische stap, zwaar maar niet plomp-bonzend als het loopen van de meiden, naderde de deur.

Die knarste open... - Jongetje, Wim! gauw opstaan, hoor! 't is al bij achten!...' zei de bekende stem.

- Ben je wakker, vent? Toe gauw... Pa is al klaar!...

- Ja ma... antwoordde Wim, hoorde tegelijk het zware kraakstappen van zijn vader boven zijn hoofd. Die was al van de kamer af... dan moest hij zich nog haasten ook!... Nou, dan moest 't ook maar gaan als het ging... hij kon er niets meer aan doen, dacht hij met tranen in zijn oogen.

Maar de ruwe jachting der dingen nu al sedert den

vroegen morgen en het grauw geducht toekomstnaderen deden hem even wanhopig en wrokkend uitsnikken.

Toen, daar hij zijn zusje van boven hoorde komen, hoog van bovenaf, met vlugge, brutale hakke-sprongetjes hard roffelend langs de trap en een wilden dreunsprong in de gang, veegde hij zijn oogen droog aan het weekwarme laken, en greep naar zijn kousen op den stoel naast het bed.

Hij haastte zich, wou nog tot aan het wasschen toekomen, vóór zijn vader beneden was. Maar een kouseband was zoek... zeker onder 't bed gevallen... Maar grijpend in 't drooghardharige kleed, voelde hij nergens iets en, duizelend van 't bukken en met een wanhopig stikkend gevoel in zijn keel, tastte hij nu verder, op 't bed, onder de dekens, waar 't ellendige ding tòch niet kon zijn en vond niets. Dan maar zonder... eerst maar broek aantrekken... die sloot wel zoowat onder de knie. Veel jongens droegen niet eens kousebanden,... maar hij kon 't niet uithouen, dat geslobber om je beenen...

Uit zijn eene broekspijp kwam gelukkig 't blauwe elastiek vallen. Dat was tenminste terecht. Nu de laarzen, maar gauw. Zijn moeder had ze al binnen de deur gezet, en op zijn stoel voorover zittende, trokken zijn twee handen hevig de rijgveters aan. Juist kraakten zijn vaders zware laarzen op de trap. Jammer nu, zoo gauw al! In zijn rukken sprong de veter... gotogot, wat verschrikkelijk! nou weer dat! Zoo kwam je ook niet voòrt! 't Was dan toch zijn schuld niet als hij te laat aan 't

ontbijt kwam... Maar dat geloofden ze natuurlijk niet... Eerst moest hij de veter uithalen, die stoffige veter, kleverig van schoensmeer aan 't eind, die zijn vingers zoo droogheet maakte en zwartig van smeer. Dan moest de nieuwe er in, zoo lastig door de eerste gaatjes te brengen, en dat hield allemaal zoo vreeselijk op...

Aan de les dacht hij nu haast niet meer, maar in 't warrige, gejaagde doen van zijn aankleeden, bleef toch het geheele schoolleven van den komenden dag zwaar op zijn hart, alleen minder duidelijk gevoeld door wat in 't naaste oogenblik drukte.

- Wim, of je komt, vraagt pa, of je klaar bent?... luidde de scherphooge meisjesstem van zijn zusje voor de deur.

Die lammert... zij was altijd op d'r tijd beneden en dan kwam ze zoo vreeselijk gedienstig voor pa vragen of hij al klaar was. Dat was expres om hem te plagen.

- Ach ja!... naarling! moet je weer 's laten zien, dat jij altijd zoo op tijd bent!

- Nou, pa vraagt 't. Of je nou da'lijk komt, vraagt-i.

- Ja, ja, ja, ja!... 'k kom al... ga nou maar heen, mispunt, riep hij zenuwig-woedend terug.

- Gut jongetje, maak je zoo dik niet, dun is de mode. Maak maar liever een beetje voort, anders wordt pa boos.

En plaaglachend liep ze door de gang terug.

- Ga je weg!... schreeuwde hij nog achterna... lam kind! Voor zijn waschtafeltje stond hij en sponsde zich haastig en vluchtig af, griezelend tegen 't koue

water. Hij zou 't vandaag maar zoowàt doen... Nou zijn haar nog... dan blouse aandoen en hij was klaar.

Maar toen hij zijn blouse al aan had, bedacht hij vergeten te hebben zijn tanden te poetsen. Zou hij 't nog doen? ma was daar zoo op...? Ach wat.., vandaag maar 's niet... geen tijd... ze zaten nou zeker op 'm te wachten binnen... Zoo liep hij dan maar heen, uit het treurlichte kamerhokje, de kille bleek-schemerige gang in naar de huiskamer.

Wim trad binnen. Koesterende kachelwarmte omving hem in de kamer, die diep lag in vroeg-winterochtendschemering. Zij zaten rond de tafel: pa en ma en zijn zusje, zij waren al bezig te ontbijten. Verwacht en toch nijpend angstigend kwam zijn vaders stem over hem, zwaar-ontevreden vragend waar hij bleef, waarom hij weer niet op tijd was. Met verstikte tranenstem zeide hij iets van zoolang opgehouden, van die veter, die gebroken was, en dat ma hem ook zoo laat geroepen had. Met alle moeite bedwong hij zijn kroppenden huildrang in het doffe, hoofdpijnige gevoel boven zijn oogen.

Hij voelde zich benauwd of al zijn orde voor den dag van hier en van school reddeloos dooreen lag. Het was alles verward en hij overzag 't niet meer, maar straks, op vreeselijke oogenblikken, zou hij er toch rekenschap van geven moeten. Dof-wanhopig schikte hij zich naast zijn zusje aan tafel, terwijl hij zijn moeder zachtkalmeerend hoorde zeggen, dat 't wel gedeeltelijk haar schuld was.

Zij was oòk laat beneden geweest met dat donker. 't Wou haast geen dag worden vanmorgen. Ja maar, dan moest Willem door de meiden geroepen worden, vroeger, als hij anders niet op tijd kon klaar zijn....

Wim at zwijgend van de twee boterhammen, die gladgelig van boter op 't glimmig bordewit lagen, hij dronk een grooten slok uit zijn glas melk, maar alles zonder te proeven. Hij voelde zich arm en bloot in 't leven en van allen verlaten. De moeite ging boven zijn krachten en 't was onrechtvaardig. Terwijl hij werktuigelijk at, voelde hij 't steken in zijn oogen, en moest bij elken slok die propping van huildrang overwinnen, die zijn keel beklemde.

Plotseling hoorde hij zijn zusje, die recht op haar kruk al kauwend, onverschillig vóór zich had zitten kijken, vragen, en zij schudde het donker los haar met een hoofdbewegen naar achter:

- Zal u d'r om denken, ma?

- Ja kind, wees maar gerust, als je om vier uur thuis komt, zal alles klaar zijn, of ik kom je zelf halen.

- Wat klaar zijn? hoorde hij zijn vader, half-oplettend van achter zijn krant vragen.

- Da's nou een apartje tusschen ons, niewaar Truus? zei moeder zoo innig knusjes en prettig-huiselijk en het meisje lachte hel-op en knikte plagerig: Dag pa!

Pa schudde vroolijk-bedenkelijk zijn hoofd en zei: zoo... zoo, en ging weer voort met lezen.

Terwijl hij glazig zat te staren door het raam in het waterlichtend winterbuiten van den somberen tuin, was dit alles tot Wim doorgedrongen met een knagend paria-gevoel, alsof hij er heel buiten stond en van de huisgenooten niemand met hem te doen wilde hebben. Hij klemde zijn tanden opeen, om niet opnieuw te gaan huilen, hij verharde zich in 't kijken, zonder iets te zien, ofschoon het hem een steek van pijn gaf, toen met helderen klank het schoorsteenklokje half negen sloeg. Het werd al te laat om nog wat van die Fransche les te leeren.... en dan nog die geschiedenis!....

Maar om nu zijn oogen weg te wenden en op te slaan om een boek te halen, dat was hem te moeilijk. Dan zou hij de aandacht trekken, zijn moeder of Truus zou misschien wat zeggen, dat nare nest! of zijn vader zou vanachter zijn krant opkijken. Zij zouden hem weer bevitten en dan zou hij zeker 't snikken niet meer kunnen ophouden, zooals nu, zoolang hij maar stil bleef.

Daar voelde hij dat ma haar zachtwarme, groote hand op zijne kleumige vingers legde, en neerziend vond hij haar gezicht dicht bij hem, haar bruine oogen vriendelijk-open in de zijne blikkend en haar mond die zachtjes sprak:

- Kom Wim, ventje, kijk nou niet zoo boos meer, wees nou 's vrindelijk en laten we den dag niet bederven door zoo'n kleinigheid. Dat was nou toch geen reden

om dadelijk zoo op je teentjes getrapt te zijn, dat pa dat zei.

Dat spreken, die zachte stemklank deed 't in Wims hoofd warrelen van gedachten. Hij moest zich hevig rechthouden om niet uit te huilen ineens, maar dat was omdat die bemoeiing met zijn verlatenheid hem zoo streelend-wèl deed, niet meer uit smart-woede als tevoren. Doch bijna tegelijk schoot ook weer felle verbittering op, omdat 't altijd maar weer goed moest zijn als zij wilden.... En al wat hij tegemoet ging in school, daar konden ze hem toch niet voor helpen....

Zóó, eer hij 't zelf wist, vertrok zijn gezicht in een kregelige grimas, terwijl hij weer voor zich heen zag en zijn hand driftig wegtrok.

En hij zag zonder te kijken, hoe nu ook ma's gezicht verstrengde en zij ook haar hand weer weg nam.

- Nou, als je dan absoluut boos wil blijven, dan moet je 't maar weten ook, dan moet je maar in je eigen booze sop gaar koken, mannetje, hoorde hij haar zeggen, en nu had hij ineens erg berouw niet toegegeven te hebben en bevrijd te zijn uit die starre beklemming. Maar 't was te laat, voelde hij, en 't was nog gelukkig dat zijn vader niets zei, maar zonder te merken bleef doorlezen.

Even later sprong zijn zusje bruusk van haar kruk af om naar school te gaan.

En terwijl zij in druk-gewichtig af- en aanloopen haar zwartleêren schooltasch pakte, waarin griftenkoker en

sponsedoos blikkig rammelden, sprak zij nog veel en levendig, of ma er nu zeker om denken zou, ze wist wel waaraan,... en of ze vanmiddag dadelijk na school naar juffrouw Friens zou doorloopen voor de pianoles, of dat zij vanavond thuis les zou hebben. En de woorden sloegen opgewekt over en weer rond hem om, terwijl Wim zwijgend zat, alsof hij niets hiervan hoorde, totdat met een: dàg ma! dàg pa! dàg Wim! zijn zusje de kamer uitging, wild met de deur slaande.

Toen liet ook hij zich stil van zijn stoeltje zakken en ging met ingehouden bewegingen in 't overhoopte kastje zijn boeken bijeenzoeken. Het was stil in de kamer, zijn moeder zat over haar breiwerk gebogen, een rusteloos klein bewegen tusschen haar vingers met telkens een halt als zij een lange naald uithaalde, zijn vader was aan 't laatste blad van zijn krant. Het papier trilde en knisterde tusschen zijn vingers. In zijn verharde dofheid, terwijl hij voor 't open kastje geknield lag, kwam dit alles vaag tot Wims bewustheid. Hij voelde de warme omkoestering van de gezellige ontbijtkamer en een mattende traagheid bekroop hem, om tegen alle mogelijkheid en rede in, alles wat komen moest uit zijn gedachten weg te doen en hier maar stil te blijven, onbewegelijk in doezel-stilte... Zijn zusj hoorde hij klaterend lachen met Jans in 't voorhuis. Jans kwam de gang door.

En onverwacht deed zij de kamerdeur open en zei hard-luid, zoodat hij weer aan alle aandacht werd bloot-

gegeven uit zijn zalig zich met de omgeving voelen samenvloeien:

- Wim, daar is Jantje Eekhof, of je mee naar school gaat?

- Ja, ik kom, zei Wim haastig. Het hurriënd voortmoeten stormde weer op hem in, sloeg ijzig om zijn hart, dat fel opklopte. En schuw onder het oplettend denken van zijn ouders, dat hij nu naar hem heen gevoelde, bezon hij zich moeilijk op wat hij vandaag aan boeken noodig zou hebben: Geschiedenis.... aardrijkskunde... rekenen... boek en schrift... Fransch... Waar was 't themaboek? Op de plank vond hij 't niet..... O, waar was nu het themaboek?.... Terwijl hij nog eens alles òm schommelde op de plank, voelde hij ontzetting om zijn hoofd samendringen: als hij 't eens niet vond!.... Maar eensklaps scheen een stuk bruin kaft van terzij op het tapijt in zijn oog. Dáár was 't, daar lag 't al, onder het stapeltje op den grond...

Gelukkig! Nu de grammaire?.... waar had hij ook weer die grammaire gelaten?... O ja... die lag nog in 't kamertje in zijn bed...

Snel stond hij op, nam 't bundeltje boeken en wilde zoo, vluchtig zeggend: dag pa! dag ma! wegsluipen.

Zijn vader had de krant neergelegd en dronk juist uit zijn kop thee.

- Dag Willem! gaf hij rustig-onverschillig den groet terug, tusschen twee slokken in. Maar zijn moeder hield hem nog terug, stug vragend, met koel-ingehouden blik

op de boeken onder zijn arm, of hij die zoomaar los dacht mee te nemen.

- De boekendrager hangt aan de standaard ma...

- O.... da's wat anders.... maar d'r ook 't zeiltje omheen doen, hoor, anders bederven ze in den regen.

- Ja, ma... en Wim was in de kil-lichte gang.

Een zwarte kleine gedaante, leunend tegen den muur in de vestibule, kwam òp bij Wims buitentreden.

- Wacht nog even..... ik kom da-lijk, Jan, riep Wim hem van terzij toe, terwijl hij naar zijn kamertje holde.

Zijn stem luidde hel op tusschen de marmeren wanden.

- Ja, gauw dan maar!... klonk het gedempt van 't voorhuis terug.

In het slaapkamertje waren de ramen hoog op en stond het bed afgehaald. Er was een onherbergzame kilte tusschen de wanden, en het trof Wim als iets onverwachts hier niet meer het afgesloten stille van een verlaten slaapkamer terug te vinden, met de gebruikte waschtafel, de vochtzwaar-neerhangende handdoek en het ontredderde bed, dat nog lauw aanvoelt onder de dekens. Daar had hij gedacht zijn boek te vinden.... Waar lag 't nu? Stilstaande keek hij rond. Uit de tuintjes, uit de achterhuizen snorden de morgengeluiden binnen, onduldbaar van grauwgewoonheid. Schelle vrouwestemmen,

de trage donder van uitgeslagen kleeden, àànhoudend kindergegrien...

Wim rilde in de vochtig-killende tocht, die 't afhangend laken bij het raam zwakjes deed waaien.

- Waar had die lamme Jans nou weer dat boek gelaten.... Kon ze d'r niet afblijven... O, daar was 't: op de kast, half over den rand uitstekend.

Wim haastte zich nu weer de gang door naar het voorhuis, deed haastig zijn boeken in 't zeil, zoo maar wat slordig, omdat hij geen tijd had en weg wilde eer zijn vader door de gang kwam, sloeg den blauwen kapmantel om, muts op....

- Nou, bè-je nou klaar? eindelijk? vroeg Jan die al op den stoep stond.

- Ja, vooruit maar! en Wim sloeg de zware voordeur achter zich dicht en sprong tegelijk van de twee treden af op straat.

Zij liepen naast elkaar voort over het plassige, zwart-modderige trottoir, ongelijk stappend, klein bewegend tusschen de hooge barre straatwanden die roerloos in de onrust van dofgrijs wolkendrijven over hen weg en slap-rukkend windgevlaag, terugtrekkend en aanzettend om hen om, opstonden.

Kleine Wim voelde zich even-verlucht nu uit huis te zijn en prettig samen met Jan, van wien hij wel hield. Dat verhoogde hem in zijn gevoel, zoo'n flinken jongen als Jan tot vriend te hebben, die zoo durvig en vrij in 't jongens- en schoolleven bewoog. Maar alles aan

Jan was hem lief: zijn frisch-rond gezicht, donzig blankrose als van een meisje, met de brutale blauwe oogen en de matrozenmuts losjes op het blonde haar. Dan de manier waarop Jan zijn slanke zwarte beenen in hooge rijglaarzen bewoog, en het achteloos geplooi en uitwaaien van zijn langen fietsmantel zonder mouwen en het krachtig dragen van de schoudertasch, die hij bij de riemen hield, telkens er mee zwaaiend alsof hij zijn armkracht probeerde.

Hem zoo te zien wekte dikwijls bij kleinen Wim een gloeienden drang van mee-willen-doen en flinken-jongen-zijn, wien al dat geduvel niks niemendal schelen kan, maar thans, al voelde hij flauw de opwekking, droeg hij zijn hart al te zwaar in den bleek-regenigen ochtend en vroeg, waarover hij 't pijnlijkst dacht:

- Ken jij die Fransche les goed?

- Gaat nog al.... jij?

- Geen laars... en van me geschiedenis ook niet.

Frank en jongen-onverschillig had Wim getracht dit te zeggen, maar zijn hart kromp samen toen Jan, hetzij hij 't meende of enkel om den ander te plagen, antwoordde:

- Jees! nou.... daar kan je leelijk tegenan loopen. Wiggert heeft juist gezeid, dat-i deze les heel streng zou overhooren, omdat-i zoo gewichtig was

- Heeft Wiggert dat gezeid? daar weet ik nies van, zei Wim flauwtjes.

- Ja, toen was jij zeker net na achter... verdik-me! ik zou 'm nog maar gauw leeren, zeg....

- Wanneer mot ik dat nou nog leeren? Neus komt altijd dâlijk binnen, as we d'r in zijn. Nou... ik kan d'r ook niks an doen; ik had de vorige keer dat lamme ding wat best geleerd en nou van morgen keek ik 'm na en wist ik 'r niks meer van.

Wim voelde het huilen weer opkroppen in zijn keel, terwijl hij strak voor zich keek met verblinde oogen.

- Ja, daar geeft Wiggert wat om, hoorde hij Jan zeggen. Wiggert vraagt maar: ken j'm of ken j'm niet... Nou, da's nog zoo erg niet, dan moet je 'm driemaal overschrijven.... dan laat je je zusje maar helpen, dat doe ik ook altijd.... zeg!.... en Jan schoot ineens levendig uit met een kvachtigen halfronden zwaai van zijn tasch.... weet je, dat we gisteren nog gevochten hebben?.... op de Wijkbrug?.... we waren met ons vijven: Kootje Lom en Piet Malsen, Duyf huis, Grieters en ik.... we dachten heelemaal niet an vechten, en daar komen op de hoek van de Beukersgracht die mispunten van Van Wessink an.... zeker wel met z'n twintigen....

Wim had even opgehoord, maar zijn belangstelling zakte dadelijk weer weg in de dof-angstige beklemming waarmee al zijn voelen was omgeven. Hij wilde toch iets zeggen.

- En hebben jullie toen gevochten?....

- Ja, Jees! 't most wel, die lammelingen wouen ons eerst niet doorlaten.... Hadden we 't maar geweten... niemand had een wapen bij zich.... gelukkig had ik

me tasch en Grieters zijn boekeplank... en toen hebben we de anderen ongewapenden tusschen ons in genomen, en zoo zijn we d'r op los gegaan.

- En kregen jullie toen niet op je kop?

- Bè-je gek... we hakten d'r op in... en d'r kwam net een meester van Van Wessink an, en die heeft ze uit mekaar gejaagd.

- Nou, anders had jullie toch leelijk op je gezicht gekregen, zei Wim in een lust om ook eens hatelijk te zijn.

- Dat stond nog.... maar zij waren ook met d'r twintigen, allemaal met leeren en kattepullen.... ik heb d'r nog één een opdonder gegeven tegen zijn smoel, dat-i begon te grienen... en kijk 's... ik heb deze krab gekregen, over mijn hand,... zeker met een spijker, die vuilikken!

En Jan liet van onder zijn mantel zijn hand zien met een lange roode krabstreep dwars over den rug.

Kleine Wim begreep niet hoe Jan aan die dingen vrij denken kon, nu de geduchte schooldag nog hoog voor hen stond. Hij benijdde hem vaag om zijn onbezorgd-jongen-zijn, maar zelf voelde hij zijn hart weer samenkrimpen bij 't al dichter, 't onophoudelijk naderen. Dat eerste eind weg hoorde nog bij huis, scheen nog vertrouwelijk in zijn bekende muren, ramen en menschen, ver af nog van dat harde, dreigend-wachtende van zoo-meteen, de school, maar hier in deze straat was 't of de dingen al van school wisten, of ze zich terugtrokken,

niet meer Wim veilig omringden en hij nu dien zwaren aanval van alles op hem alleen moest weerstaan.

Jan had intusschen wel voortgepraat en Wim ook geantwoord, maar onder zijn kille, wankele woorden bleekten de dingen waarvan zij spraken weg voor zijn aandacht, die nu geheel naar 't zoo-straksche was gekeerd. Zij gingen den hoek om, waar een rukkende windvlaag met regen hun wangen kilde en loeide in hun ooren, alsof zij nu eerst in 't onbeschut-opene kwamen.

De regen-gracht lag voor hen met het ruwgrauwe koudgolvende water en huizenmuren, somber-bruin en star gelijnd naast den plassigen, donkerenden weg. En de regenlucht over dit alles in een huilerig-grijze welving omlaag. Het was of men hier op een winderige hoogte stond, wijd open voor de ruwe vlagen.

Kleine Wim zag de zwarte groepen jongens, klein tegen de straat, en toen ook het dof bruine huis, zoo in de schuinte on-onder-scheiden ingelijnd tusschen de huizen er naast, maar toch zoo anders in zijn veelopgelette, groezelwit strepende kozijnen en de lage deur, die wel een donker gat geleek.

Terwijl Wim naast Jan op de groepjes toeliep, doorwoelde hem feller de onrust over het niet-Fransche-les-kennen. Hoe dat gaan zou en hoe hel later in de geschiedenisles gaan moest... hij zag die oogenblikken in snelverschietende beelden vooruit. Zijn zitten in het kleurloos lokaal onder het druilig daglicht... het vragen begon, meestal van voren af en hij zat middenin... of

zou hij vandaag niet de rij af vragen? Dat deed hij òok wel. Wim had den vorigen keer een beurt gehad.... maar dat deed er soms niet toe... er zou wel geen tijd meer zijn als ze naar binnen mochten...

Zoo teruggetrokken in zijn gedachten had Wim maar vaag op zijn loopen geacht. Meestal was dat anders, voelde hij zich moeilijk gaand in het kijken van de jongens en was altijd blij als hij met zoo'n goed-gezienen, flinken jongen als Jan Eekhof mee kon loopen. Dan voelde hij zich veiliger tegen het kijken. De jongens waren hem niet vertrouwelijk, vooral als er veel tezamen stonden. Hij was tot hen altijd in twijfelachtige, pijnlijke verhouding, voelde zich dan meer, dan minder geacht en voelde zich zelf altijd zooals zij hem vonden.

Maar nu, in den druk van dat komende grootere, lette Wim niet veel op wie daar stonden. Er waren vier of vijf druk schreeuwend allen tegelijk tegen elkaar in, terwijl anderen, meest kleineren, stil toehoorden of opzij af praatten.

Jan Eekhof was in ééns midden in 't gekwetter.

- Zeg... hoe is 't nog gegaan gisteren?
- O jô! wat jammer dat je d'r niet bij was... ze hebben ons nagezeten... toen jij al in huis was...
- Zeg, Eekhof, heb jij je sommen goed?...
- Natuurlijk! die makkelijke dingen!... nou, en wat heb jullie toe gedaan?...
- Zeg Eekhof... geef ze mij dan nog even, hè?
- Nou, toe hebben we ieder een andere weg genomen...

je weet wel, net als de Indianen doen als ze de vijand van 't spoor willen brengen...

- En toe?... Ja, Jees! je zal ze hebben... waarom maak je je eigen sommen niet, stommeling!...

- Ach, lammeling, die je bent... verrek dan!... dan wil ik ze geen-eens hebben... 'k heb jou niet noodig, hoor...

- Zooveel's te beter... mó'je ook niet vragen...

- Nou Eekhof, hoor nou...

- Ja, die Thijssen die lult zoo... vertel nou op... La'we maar even oploopen, dan he'we rust...

En de twee jongens, allebei even groot en eender gekleed in den fladderend-lossen mantel en matrozenmuts, verlieten de groep. Wim zag hun vier beenen stappend op den grachtkant toe. Hij had met een innerlijke branding van angstig ongeduld zoo wat staan luisteren, ‘zonder dat de jongens hem veel opgemerkt hadden. ‘Dag Stolck’, hadden een paar gezegd en hij, nietig-bleek ventje, was stil en kleintjes blijven staan bij die rumoerige groep. Toen zag hij ineens achter den grooten Van Dissel, die opgewonden stond te schreeuwen, Piet Lampe, ernstig-oplettend de beginnende ruzie tusschen den woest bewegenden Van Dissel en den kleinen De Leeuw, die zenuwachtig-bleek, alsof hij bang was op zijn kop te krijgen, met strakke oogen tegen den ander stand hield. Wim schoof langs de jongens voorbij tot hij naast Piet kwam, die op school zijn achterbuurman was.

- Dag Piet, zei hij haastig, ken je je Fransche les goed?

- Dag Stolck... of ik me Fransch ken, jawel! Waarom? Mot je voorgezegd worden?

- Hè toe, ja Piet... ik ken d'r geen snars van...

- Nou, 'k zal kijken hoor... die Wiggert kijkt je zoo op je vingers. Dan moet je goed achteruit gaan zitten... o duivel! kijk's... en Piets stem schoot opgewonden hoog uit... Ze gaan vechten... kijk die Leeuw 's bang zijn!... hij krijgt op z'n mieter... die Van Dissel is zoo verdommes sterk... en hij drong met den hoop mee, naar de gracht toe, waar De Leeuw geweken was voor het opdringen van den groote.

- Zal je me dan helpen, Piet? zei Wim nog eens, terwijl hij, aarzelig volgend, den jongen vóór hem even bij de mouw trok.

- Ach ja! snauwde die van terzij nijdig terug.... zanik nou niet!.... ik zal wel zien.... en in eens mengde ook hij zijn stem in 't fel geschreeuw om de vechtenden:

- Nee, da's gemeen! da's gemeen! geen beentje lichten!... Dussen, da's gemeen wat je doet.

- Hou je bek, jij, dof-hijgde de groote bolle jongen, al wringende met plotselinge rukken om dat taaie, magere ventje, De Leeuw, van de beenen te krijgen.

- Leeuw! hou je taai, Leeuw! hou je goed, schreeuwden zenuwachtig-hoog andere stemmen en de beenen trappelden en dansten van ongeduld, in-engend en verwijdend den kring om de vechtenden.

Zijn beenen wijdgeplant, het bolle hoofd proestig-rood van inspanning, met glazig-starre oogen, hield Van Dissel het klein-slanke lijf van den andere omkneld en telkens, na een oogenblik rust, deed hij in een halven omdraai een forschen ruk, om De Leeuw van den grond te lichten.

Maar deze, bleek, hijgend, alle aandacht naar binnen getrokken, hield zich stijf en altijd stutten weer zijn strakke beenen het lijf, als de groote jongen hem van de plek had gerukt. Tot die eindelijk, woedend, weer zijn lomp-zwaren voet tusschen De Leeuws fijne beenen drong, om er een eind aan te maken. Dadelijk schreeuwde 't weer van alle kanten: dat hij valsch deed, dat 't gemeen was, beentjelichten, en boven de andere uit luidde Piets scherpe stem:

- Jonges, la'we Leeuw helpen, la'we die smiegt van 'm afhalen.... toe gauw.... we moeten Leeuw ontzetten!...

- Ja, ja goed, la'we Leeuw tegen 'm helpen... die valsche pestkop!... da's geen eerlijk vechten zoo, schetterde het van alle kanten en de gansche jongensdrom stortte over de twee saam-geknelde lijven heen, rukkend, beenenwoelend, armheffend, deinend heen en weer onder verwarde woedekreten: au, au, au, me poot! laat je los... laat je los, lammeling, pak 'm bij z'n been ... toe! ... je scheurt me jas ... sla 'm op z'n gezicht ... laat los ...

Kleine Wim, op een afstand, zag den jongenstroep woelen met geheven armen, fladderende mantelslippen,

inspanninsgezichten, trappelende zwarte beenen: die gansche warrige kluit met geschreeuw rondom de hoofden, en trots zijn aarzelige verlegenheid, die zich hier voelde staan: een jongen als de anderen en toch niet mèt hen, had hij even een voldoening niet temidden van dien vechtenden klomp te zijn. Maar achter zich ziende, merkte hij dat de deur open stond; zij mochten dus naar binnen.

Op een drafje liep hij nu door de lange, dof-schemerige gang, de trap op naar zijn lokaal, achter op de eerste verdieping.

Niemand kwam hij tegen, en ook boven in de derde klas, die hij door moest, was alles leeg-wachtend. Toen deed hij de tusschendeur open en stond in zijn eigen lokaal. Hij trok weer strak in 't slot de deur en voelde zich wat verruimd in de veiligheid van de stille leegte, Dikwijls kwam hij hier zoo 's morgens het eerst en de nuchtere morgenbleekheid over gele bankenrijen en hooge star-suffende wanden was hem gemeenzaam.

De lange groezelige lappen voor de vensters hingen in slappe plooien, juist zooals ze gisterenmiddag in het laatste uur weggetrokken waren. Op het zwartglazen bord witten nog forsche krijtcijfers van een breukensom, die meneer gisteren had voorgedaan, omdat niemand 'm goed had. Een vierkant stuk krijt, stomp geschreven, was op den borderand; de ganzevleugel, waarmee het krijt werd uitgewischt, lag op den grond. Aan den wand tegenover de ramen hing een groote blinde kaart

van Nederland, eeuwig hetzelfde met de dikke zwarte moppen en zwarte kronkellijnen der rivieren. Aan den achterkant was de kaart van Europa, met het vervelend hoekschrift, dat hij van buiten kende: W a n d k a a r t v a n G e h e e l E u r o p a , K l e i n - A z i ë e n N o o r d - A f r i k a .

Wim ging tusschen de bankerijen heen naar zijn plaats achteraan, en hoezeer die platte gele lessenaars en dofgewreven zitbanken elkaar ook geleken, scheen toch *zijn* plaats met *zijn* loket iets eigens te hebben. Hij ontbond snel zijn boekenleer, vouwde dat op in het loket en greep tusschen het glijdend stapeltje uit zijn Fransche grammaire.

Zenuwachtig gehaast sloeg hij het bekende blad op en zette zich tot leeren, elbogen op de lessenaar, handen op de ooren. Zoo prevelde hij met starre oogen de lastige woorden, telkens scherp ophoorend of nog niet de anderen kwamen. En zijn hart bonsde snel.

Maar het bleef alles stil, grijzig, suffig stil. En opziende, al memoreerende, gingen hem nogmaals die herinneringen van gistermiddag door zijn gedachten, toen hij weer de witkrijtcijfers zag met de grauwe uitveegplekken.... Die cijfers stonden er altijd weer als hij zijn oogen opsloeg, vervelend onbewegelijk, en even schoot dan de gedachte aan dat andere oogenblik door zijn hoofd, toen Jäger het gordijn had weggetrokken. Hij hoorde nog het schuren der ringen langs de roei ... En onder die klare, obsedante herinneringen, begon een bevreemding te zijn, hemzelf nauw bewust, hoe het toch

was dit gisteren en dit nù, wat er eigenlijk bleef en wat er verging van een dag, en hoe het zoo verbijsterend snel elkander volgde.

Zoo kon hij in dit mijmerbegin, uit stilte en leegte geboren en bij zijn zenuwachtigen wachtangst daaroverheen, die zoo stroef-vreemde woorden niet onthouden. Zijn lippen vormden de klanken wel, maar het denken volgde niet.

Tot, van ver omlaag, een driftig gedruisch opklonk, Wim welbekend: stappen en stemmen. Toen hol daveren op de trappen en gejoel zich verbreidend onder hem, in de benedenschool.

Naderend-hard de stappen nu in het andere lokaal en luidruchtig-brutaal de stemmen. De deur kraakte open en zij stortten binnen.

- Hé, daar heb je Stolck al!... Die Stolck is altijd bang te laat te komen... Dag Stolckie... dag jongen... Heb je hier vannacht geslapen?.... riep de een den ander na bij het binnenkomen. Tusschen de starre wanden, boven de gele onbewegelijkheid der banken werd het nu levend van snel-roerig bewegen. De kleine donkere lijven met de blonde en bruine koppen wipten uit en in, doken achter de loketten, bogen voorover... Twee aan weerszijden van een gangpad trachtten elkaar te schoppen. Telkens deed een een uitval, felkijkend, de tong uit den mondhoek. En Wim, met al dat bewegend geschoffel en gedraai en praatgegons rondom, voelde kilbeklemmend dat hij niet meer leeren zou kunnen.

Uit het rumoerig bewegen moest hij telkens naar de stille deur kijken die aanstond, en dan weer naar het bordvierkant met nog altijd die verleden en toch zoo stellig staande cijfers. Maar de verwachtingsangst ging nu zijn gansche gevoel beheerschen of misschien Neus ziek zou zijn, omdat hij zoolang wegbleef. In de klas naast hen was 't al stil geworden. Door de deurkier werden de luide enkelklanken van de onderwijzende stem hoorbaar.

De jongens waren stiller geworden en velen keken ook leeg-wachtend naar de deur.

- Zou Neus niet komen, zeg? hoorde Wim achter hem Piet vragen en huiverig van zenuwachtigheid, scherpluisterend, wilde hij voorzichtig antwoorden, zijn oplevende hoop niet al te veel toegeven, toen snel-naderende kraakstappen in eens alle verwachtingsgloeien tot een dood-gevoel in zijn borst deden verstijven. Dat was Neus z'n stap....

En dadelijk daarop trad hij ook binnen, in een fikschen dreun de deur achter zich sluitend.

Alle roezig praatleven verstierf onmiddelijk en in de zwoele stilte tusschen de vier streng gesloten wanden, gevoelde Wim nu de beklemming van het hard-inspannende dat ging beginnen.

Neus had zijn boeken op het gele tafeltje gelegd, den ganzenvleugel opgeraapt en stond nu voor de klas gereed, zijn oogen van bank tot bank alle verstrooide aandacht verzamelend. Hij was een jongen man met een

beenigen hongerkop, waaraan een lange spitse neus vooruitstak. Zijn haren, vettig donkerblond, werden in lange lokken telkens naar achter gestreken door zijn beenige-bleeke vingers. Op de jukbeenderen onder de groene oogen waren bleekroode vlekjes. De bleeke dunne lippen, steeds vóór het begin van een les getrokken in een welwillendheidsglimlach, ontdekten een paar groenige tanden. De puntige kaken waren zwartig van baardstoppels en de magere gestalte omhing slordig een sjofel bruin pak waarboven een groezelig half hempje en boordje uitkwamen.

- Waar beginnen we mee? vroeg hij in 't algemeen, alsof hij 't niet wist.

- Rekenen, meneer, zij een gedienstige stem aan de eerste bank.

- Zoo.... dan alle andere boeken van tafel en de sommencahiers open... ik zal langs komen om te corrigeeren.

En dadelijk begon hij, zich overbuigende, met den rug naar de klas, bij den jongen naast wien hij stond.

Wim had zijn sommen goed op één na, maar die bij niemand heelemaal uitkwam. Hij was dus niet bang voor 't nazien en het verschoof weer een oogenblik langer dat verschrikkelijke uit het hoofd rekenen. Ook gaf 't een gevoel van veiligheid als mijnheer zich zoo telkens met maar één alleen bezighield. Die strakke klasse-aandacht en dat voortdurende toezicht was hem altijd pijnlijk. Hij voelde zich dan zoo armelijk bloot

voor de opmerkzaamheid van allen, die elk oogenblik op hem kon drukken na een woord van den meester.

Maar nu zou het nog wel een tien minuten duren eer Neus klaar was met corrigeeren.

Er dreef nu lispelige stilte in het lokaal, waar het licht uit hel huilerig buiten traag hing om de jong-bewegelijke hoofden.

Kleine Wim zag Neus van bank tot bank gaan. Soms kraakten zijn laarzen, soms klonken zijn enkele droge woorden, halfluid gesproken.

Toen Neus over zijn bank boog, had Wim een eerbiedig-vertrouwelijk gevoeletje als van een jong klein hondje, onbezorgd door zijn eigen nietigheid, tusschen de klauwen van een leeuw. Maar hij voelde stootende stugheid en trok zijn voelen bangelijk terug. En daarna wachtte hij beklemd af dat het sommen-nakijken zou geëindigd zijn. Rondom fluisterden twee aan twee de jongens. Jan Eekhof en zijn buurman, in de schuinte op de middenrij, rukten zwijgend, met ingehouden proestpret en roode koppen, aan een cahier, dat zij onder de bank hielden. Tot de een plotseling losliet en Eekhof bijna op den grond viel. Zijn laarzen bonkten tegen het beschot.

- Nou!... is 't gedaan daar! dreigde Neus' stem en zij waren proestend-benauwd stil.

Nog een oogenblik en Neus kwam naar voren. Het uit 't hoofd rekenen ging beginnen onder een oplettende stilte. Recht en onbewogen waren al de hoofden opge-

richt, terwijl Neus met de ganzenveer het bord schoonveegde. Al wat er over was van den vorigen dag zag Wim nu verdwijnen, terwijl hij hartkloppend wachtte wiens naam wel het eerst zou worden geroepen. Maar Neus zei:

- We zullen van daag 's niet uit hoofd rekenen ... ieder komt op zijn beurt maar een som op bord uitwerken ... Peters, begin jij maar 's.

Uit een achterste bank kwam een langslungelige jongen met een schapengezicht naar voren. Zijn roode handen en polsen hingen stokkerig uit de korte mouwen en zijn boord was altijd groezelig. Hij was suffig en knap, met een saaislepende stem.

Die stond nu met het stuk krijt uit zijn roode vuist boven zijn hoofd witte cijfers te krassen op het zwart, terwijl Neus, opmerkzaam, hem nadrukkelijk voorzei ...

Wim, gehoorzaam-ijverig, als een angstig-braaf jongie dat hij was, drong zijn aandacht bij dat doen te blijven. Hij voelde zich verruimd. Het zou nu niet zoo gauw gaan en meneer was zoo ver achteraan begonnen, dat 't aan hem misschien niet toekwam. Maar de aandacht der anderen vloog als jonge vogeltjes rusteloos, zoodra maar de waakzame oogen naar het bord keerden. Sommigen fluisterden weer samen en achteraan zaten, achter hun handen, een paar te leeren uit de boeken, die ze onder hun wijd-open sommenschrift hadden opgeslagen. Maar soms werden plotseling scherpe vragen gedaan, die een jongen verward en roodverlegen deden

stamelen. Dan weer verder ging het redeneerend praten bij het bord, onder de gedwongen oplettendheid der jongens op de eerste banken.

Kleine Wims oogen werden star van het kijken, hij begreep meestal niet; wilde wel vragen, maar dorst niet; omdat dan het gansche ledig van zijn onkunde zou blijken, dacht hij. Dat rekenen was iets onverzetbaarbars en straks in zijn gedachten. Telkens liep zijn begrip het hoofd te pletter tegen dienzelfden hoogen wand.

Hij wist niet wat te doen om te begrijpen, was er toe gekomen zijn tekort aan weten, al vergrootend, schuw geheim te houden voor de onderwijzers. Maar als hij er aan dacht kwelde het hem als een zonde. Hij kon dan ook niets doen, dan hopen dat de volgende zijn beurt niet mocht zijn, en zijn hart kromp ineen bij het denken, dat hij daar zoo open aan het bord zou staan en al schandelijker zijn on-weten duidelijk worden voor Neus, die met wreed vermaak zeker de attentie van alle jongens er toe zou roepen.

Telkens als er weer een weg ging van 't bord, luchtig van zijn handen het krijt afslaande, was 't of hij zich klein moest maken, of hij, weerloos, zoo dadelijk een hevigen slag kon krijgen.

Maar het ging hem dezen morgen nog voorbij, gelukkig. Hij voelde het uur al later worden, tot de eerste zwakke tjingel-klokke-klanken van buiten flauwtjes in zijn gehoor drongen.

Hij ademde op: het uur was om ... maar o god, nu 't Fransch ...

- Nou, we moeten 't vandaag hierbij laten ... de volgende keer rekenen we weer uit het hoofd ... dan kan ieder een beurt krijgen, zei Neus bij het weggaan.

Wim had zijn rekenboeken al weg gedaan en zat onder 't opzwatelen der praatstemmen en 't roezemoezen om hem heen al te leeren: ‘Les adjectifs qui se terminent ...

Maar de lange Wiggert, die hun Fransch gaf, was al binnen gekomen, kommandeerde:

- Boeken dicht, opletten, de les begint.

- Zeg me nou voor ... zeg vóór, hoor, ik weet niks ... fluisterden Wims lippen angstig, terwijl zijn oogen naar dien meester, een langen droog-bruinen met een vierkant zwart baardje, bleven kijken. En Lampe schoof achter Wims rug weg, om ongezien te kunnen fluisteren.

- Ga dan nog een beetje schuins zitten, dan kan je me hooren, kwam zijn stem tot Wims oor. En Wim deed als hem gezegd werd, maar hij voelde zich benauwd-angstig: 't zou allemaal toch niets helpen.

Plotseling echter kreeg hij de eerste vraag. Meneer had zich de les laten wijzen en begon bij de middenste rij af.

- Hoe wordt 't féminin van een adjectif gevormd? Stolck jij ... en de woorden gingen Wim glad van de tong.

Dat was 't eenige van de les dat hij wist, die paar

eerste zinnen. Hij antwoordde met een vluggen ijver, die den indruk maakte, dat hij blij was te mogen zeggen wat hij zoo goed in zijn geheugen had.

- Wie volgt, zei even daarna meneer Wiggert en Wim voelde een blijde rust weldadig in zich dalen. Zich even omwendend naar Lampe, gaf hij dien een oolijken oogknip.

- Nou jij boft oòk, zeg... fluisterde deze, en Wim met opgeklaard gezicht knikte vroolijk voor zich heen.

Hij hoorde nauwelijks hoe het lesopzeggen al verder van hem afging, zoo jubelde het van binnen. Hij was er nu haast trotsch op niets geleerd te hebben, voelde zich meer een echte jongen, die 't er maar op aan laat komen.

In zijn blijheid moest hij 't even zeggen aan den jongen die gelijk met hem op de middenbanken zat.

- Zeg,... zèg... ik kende d'r geen woord van dan net die eerste regels... daar ben ik goed afgekomen, hé?...

- Ja, knikte die terug... je zat leelijk in de rats... hé?

- Nou... niet zoo erg...

- Wat hei jullie daar te smoezen?... zei de lange Wiggert zich oprichtend om te kijken... Stil, heb ik gezegd, ga recht zitten, Stolck...

Wim zweeg dadelijk stil, verward-beschaamd een oogenblik, dat hij bestraft was en de anderen keken, maar spoedig schoten nu ook zijn vrije gedachten de lesuren vooruit, eerst naar den middag...

Maar daar was 't nog druilig van daglicht en saai-

sleepend van eentonigen leergang. Toch niet zoo rul-kil-angstwekkend als deze morgenuren tevoren schenen. Maar de avond met 't licht... eerst 't eten, dan 't stille zijn in de warme kamer, schoolwerk maken en dàn lezen... daar was 't heerlijk heen te denken. De dag was hem nog altijd een groot brok, zwaar drukkend tegen zijn voelen en denken. Het zou zoo langzaam en moeilijk voorbij hem schuiven. Al die donkerdruilige uren moesten eerst over zijn, en daarin zóóveel gezeg en bewegen en vermoeiend zitten en slaperig aanhooren.

Dat was neerdrukkend om vóór te voelen en doodde bijna zijn eerste onberedeneerde blijheid. Maar er wàs toch iets verkregen, er was toch iets voorbij. Angst had hij nu niet meer. De geschiedenis zou ook wel gaan van middag. Hemel! je moest je daar zoo moeilijk niet om maken, dat deden de anderen ook niet, wat kon 't hèm schelen!... Hij wou wel eens ondeugend zijn... Maar dat *ondeugend*, in zijn denken klinkend, was een heel beschamend woord in betrekking tot hem zelf. Hij wou wel anderen, Jan Eekhof bijvoorbeeld, flink ondeugend zien. Dat stond zoo goed-jongensachtig, dat hoorde zoo bij die blank-en-rose kop met dat aardige blondborstelig opstaand haar, dat achter in den hals in een punt uitgroeide in 't nekkuiltje. Ondeugend-zijn, dat hoorde zoo heelemaal bij Jan met zijn ruimplooiende blouse en zijn aardige laarzenbeenen en als hij dan straf kreeg en zijn lip trilde onder zijn neergeslagen oogen, was 't nòg aardiger.

Maar hij zelf, Wim, wilde niet ondeugend zijn, bestraft worden. Hij wist niet hoe hij er precies van buiten uitzag, zeker wel bleekjes en mager... maar innerlijk voelde hij zich niet in staat ondeugend te zijn. Het hoorde lang niet zoo bij hèm. Die anderen wàren het, en dachten er misschien niet over, maar hij voelde schaamte opkomen, een walging, als hij zich zoo doen en zoo behandeld dacht als Jan en nòg wel een paar die altijd Haantje-de-voorste waren.

Maar hij kon daarom toch wel een echte jongen zijn en eens beter meedoen...

Maar hij schrok op uit zijn peinzen door de vermeerderde beweging om hem heen. Jongens verschikten hun houding en allen legden boeken open. Temidden van het geritsel en lijf-beweeg echter, ging de drooge beveelstem in kort afgebroken woorden, om de themacahiers op te halen. Hier zouden ze nu nog wal vertalen.... Wim voelde hoe na die woorden een verslagenheid over de klasse kwam, die de harten deed kloppen, de gezichten strak trok, want de meesten hadden in hun thema op zoo streng nakijken niet gerekend.

- O Jasses! hoorde Wim zijn achterbuurman ingehouden stamelen. Hij zag aan de angstig-schuwe oogen en bang-fluisterende lippen naast hem op de middenrij, naar 't veelbeteekenend omkijken, dat ook bij die dit onverwachte zwaar op 't hart viel.

- Nou.... is 't haast klaar? kwam weer de stem, die de aarzelige onrust tot spoed dreef.

- Elke rij schuift zijn thema-schrift naar 't midden en daar worden ze door gegeven, tot ik ze hier op een hoop krijg.... gauw maar wat!

En terwijl nu, onverschillig of met een wanhoopsgebaar, elk zijn schrift aan zijn buurman afgaf en terwijl er velen van de achtersten met benauwdvragende oogen nog snel wat trachten op te krabbelen ter verbetering, zat de lange Wiggert achterover op zijn stoel, kalmopmerkzaam zijn nagels met een mesje schoon te krassen, wat Wim kriegelig-wee maakte tot in zijn tanden toe.

Hem had 't niet kunnen schelen, dat de thema's werden opgehaald, hij had op deze nog al zijn best gedaan en ma had hem dikwijls geholpen, maar hij zag nu allerlei standjes voor morgen vooruit en dat was een beetje een drukkende gedachte. Harde woorden en tranen vond hij bijna altijd pijnlijk om bij te wonen en ditmaal had hij wel gezien, dat 't velen treffen zou.

Maar hij moest opletten, want 't lezen was al begonnen. Een dunne jongensstem strompelde moeilijk over de vreemde woorden heen... een lijzig eentonig geluid waarin het niet-begrijpen doorklonk. En Wim rekende zijn zin al uit die hij krijgen zou en vroeg, achterover geleund met de hand voor zijn mond en schuwe oogen gericht op de lang-uit op zijn stoel luierende gestalte voor de klas, aan zijn achterburen de beteekenis van een paar woorden.

Doch toen hij zijn beurt gehad had, was 't hem moeilijk te blijven opletten. Hij had het verhaaltje uit

het leesboek al lang ten einde gelezen en ze waren nog niet eens half-weg. Het was een historietje van Engelschen, reizend in 't Oosten en van inhalige muildierdrijvers, die hen slim trachtten beet te nemen en van een rechtvaardigen, edelen Kaïd, die alles weer in 't reine bracht.

Maar om die intrige dacht hij nu minder. Hij soesde, terwijl in zijn ooren het vertaal-hakkelen vaag bleef voortgonzen, over die vrijheid en dat onbereikbaar heerlijke van de Engelschen-op-reis. Zou hij later ook wel eens in 't ‘Oosten’ komen? Wie weet.... als hij groot was. Maar in 't hier-zitten op dezen regenigen ochtend, terwijl het waterig daglicht in het lokaal onder de donkerende wolken telkens bijna doodging, was toch iets dat alle groot toekomst-vertrouwen verdofte.... Neen, zoover zwervend zou hij wel nooit komen... Hij kende niemand in zijn familie en omgeving die ooit naar 't ‘Oosten’ geweest was. Waar lag eigenlijk 't ‘Oosten’... Klein-Azië zeker en Turkije... en nog verder, vreeselijk veel verder. Hij had een gevoel of 't daar geheimzinnig duister wezen moest met veel wit maanlicht op vreemde steden aan de grens van de woestijn. De woestijn was een eindelooze vlakte van fijn geel zand, net als schuurzand, waar roode leeuwen liepen. En als je dan heel lang liep, héél héél lang, tot je niet meer kon van dorst en moeheid - net zoo als 't loopen door de duinen - dan kwam je aan een ‘oase’ en dat waren drie palmboomen met een ‘bron’. Hoe de bron er uitzag wist

hij niet, maar de palmboomen stelde hij zich voor als in de speelgoeddoos van Kees Verveer, bij wien hij wel spelen ging. Die had een heele woestijnjacht met lichtbruine kameelen en witte Arabieren en paarden en springende tijgers en leeuwen, allemaal zwaar-massief. De palmboomen waren telkens met hun tweeën op een voetstuk. Glanzend bruin de stammen en glanzend groen de stijve blaren, wijdwaaierig afhangend. En dan waren er ook nog enkelstaande boomen, dun en hoog, met blaren als veeren.... maar die vielen zoo gauw om. Hij zou ook wel zoo'n doos willen hebben. In de Voorstraat, had hij in dien speelgoedwinkel er een prachtige gezien. Het was een aanval van blauwe matrozen op inboorlingen, oòk met palmboomen en struiken en kameelen. De inboorlingen waren bruinglimmend-naakt met gele rokjes en roode, groene, blauwe veeren op hun koppen. Sommigen hadden ook armbanden aan hun beenen en ze zwaaiden met speren met gele punten of vielen met hun handen in de hoogte, getroffen neer. Maar aan die vièlen hadt je niet veel. Je kon ze nergens voor gebruiken. Je kon ze niet laten uittrekken en niet op wacht zetten. Je moest ze altijd wegleggen. Stom dat ze d'r van zulke maakten in zoo'n doos! Begrepen ze dan niet dat je ze toch ook voor iets anders wilde gebruiken dan voor opzetten in zoo één gevecht. Je wilde er toch mee spelen... heele middagen lang... bij Kees in 't benedenkamertje. Dan haalden ze alles om... hè, lekker, zoo'n lange Zaterdagmiddag... Dan was 't zoo

stil in huis... Drie tafels aan mekaar en dan turven en cokes om de bergen te maken en dan een rivier, die daar ontsprong. De kant werd gemaakt door struiken en ook wel met doozen of stukjes turf. Dat waren dan de moerassen, waarin je verzonk. En hun kano's hadden ze zelf gemaakt van kaarten. Kees had zoo'n macht soldaten... lekker... Hij was alleen maar soms zoo lastig... dan verveelde 't hem zoo gauw en wou hij de boel door mekaar smijten... Hij was ook niets voorzichtig met zijn doozen... Hij smeet de poppetjes d'r zoo maar in en dan braken d'r natuurlijk... Hij had ook een boerderij; heel klein maar ook massief, met koeien en gele hekjes... dat was zoo leuk... Wim zelf had niet veel doozen en er was ook geen prettige gelegenheid om thuis te spelen... Maar nu zou hij toch voor zijn verjaardag eens niets dan soldaten vragen. Misschien zou hij ze niet eens krijgen... Ma vond dat eeuwige ‘opzetten’ niet goed... Waarom toch niet? Vooral samen was 't zoo heerlijk. Dan hadt je twee landen en was er eerst vrede en dan later oorlog en dan trok je met een expeditie uit je hoofdstad, over land langs de rivier langzaam - want dat was heel veel dagen - naar de bergen. En die dan òver op smalle passen, waar telkens soldaatjes naar beneden vielen. En dan werd er gevochten. Ieder verstopte zijn manschappen zooveel mogelijk in spleten en achter stukken cokes of kiezelsteenen, als die er waren, en dan schoten ze, elk op de legermacht van den ander met propjes papier...

Dat was een zenuwachtig werk, en 't eindigde dikwijls genoeg dat Kees en hij gingen vechten, omdat Kees zóó woedend werd dat hij Wims soldaten niet raken kon, dat hij ze met zijn hand omgooide... Maar dan sloot je toch ook weer vrede en ging je mekaar in je hoofdstad bezoeken. De straten werden er dan afgezet met ruiters, net als wanneer de heusche koning in de stad kwam... Maar ma was niet erg gesteld op dat ‘eeuwige opzetten’, zei ze. Ze wou liever dat hij in den tuin met Kees speelde. Maar daar was nou niks an, an die tuin hièr, zoo'n stadstuin. Je kon er geen hol maken en je niet verstoppen. Je zag mekaar dadelijk...

Maar buiten, toen hij 't vorige jaar bij grootma Stolck in Bennekom logeerde, toen had hij heerlijk gespeeld met de jongens van den notaris vooral en met zijn neefje, dat ook bij grootma was. Toen speelden ze ‘Indianen’ en hij was de ‘Arendsveer, de Groote Chef der Comanchen’. Hij had een zelfgesneden tomahawk in zijn gordel en een echten wilden-boog met lange pijlen, die prachtig schoot en zoo galoppeerde hij langs de dichtbegroeide tuinpaden of sloop door de boschjes, terwijl het rondom stil werd van schemering.

Ze mochten wel niet in de boschjes van den tuinman, omdat ze de heesters zoo beschadigden, maar ze deden 't toch.

En dan, als de Apachen kwamen, klonk driemaal de kreet van den nachtuil en vlogen ze d'r op los en plot-

seling, midden in 't gevecht, verdwenen ze weer spoorloos, op hun ongetemde mustangs...

Dat was lekker spelen geweest in die groote tuin. Maar hier, in zoo'n stadstuin, was d'r niks an. 't Was zoo kinderachtig en je schaamde je voor de meiden, die je uit de keuken zagen...

En ook in den winter en met elken dag school kon je niet ‘Indianen’ spelen... Dan was opzetten beter en boeken lezen, Aimardboeken en Verneboeken. Vooral die eerste waren heerlijk...

En Wim zag voor zich 't doorgesleten boek met den losvallenden bruinen band, waarop een gevederde Indiaan in goud, en de groezele bladzijden met rafelranden.

't Begin van zoo'n hoofdstuk: ‘Op een avond van het jaar *** draafden twee ruiters langs den oever van den Rio Gilo in den Staat....’ Dat was prachtig! 't Voelde zoo als aan 't begin van iets vreemd-groots. Je kon er heelemaal in wegdenken en de letters zagen er uit of 't dichte struiken waren en 't blad zelf 't land waar je al dieper indrong....

Hier hoorde Wim zwakjes van verre den bromgalm van den volgenden uurslag.... Hé, was 't uur al om? Hij had 't niets lang gevonden....

Het was nu elf uur en zij hadden vaderlandsche geschiedenis. Er was weer een oogenblik onderbreking van den strengen leergang door den tragen tijd. De stille houdingen werden verlaten, de eentonige geluidsgalmen in de zeurige lokaalrust verving een verward stemgeklater.

Jongens doken hun hoofden onder de hoog-opslaande loketkleppen, stootten rammelend met boeken tegen de wanden; er zaten er halfomgedraaid die nijdig tot hun achterburen praatten. In het geroes van geluiden bewogen onhoorbaar de monden, keken boos de oogen, tot ineens kleine vuisten boven den bankrand uitschoten, gepareerd door een vlugge armbeweging. Soms ook kletste een klap raak op een wang. Dan onmiddellijk wendde de gever een schuwen blik naar den langen Wiggert, die, in gedachten, geeuwend voor de klas heen en weer liep om zich wat te vertreden, de handen diep in de zakken. En de geslagene zat stil, met den arm steunend op de lessenaar, de hand half voor de geroode wang; zijn oogen staarden van tranen verblind en zijn trillende lippen mompelden onhoorbare bedreigingen.

Jan Eekhof en zijn buurman van de middenbank hadden hun spelletje van elkaar over en weer te schoppen hernomen en zelfs kleinen Wim interesseerde het als een echt duel, wie van de twee het behendigst en vlugst zou zijn. Telkens deed een een uitval, op zijn handen steunend om het onderlijf met de beenen vrij te laten uitschieten. En de ander trachtte zich te bergen, week zoover terug als mogelijk of deed plotseling de knieën uit elkaar, waarop de tegenpartij mikte. Zij werden telkens meer opgewonden, de oogen waren ernstig en gespannen op elkaars bewegingen gericht en als een schoppend uitviel, klemde hij zijn tanden wreed saam. Langzamerhand trok dit tweegevecht de belangstelling

van al de banken samen, het bewegen kwam tot stil-stand en toen zelfs het praten, zoodat het stemgeklater zonk. Daardoor waarschijnlijk werd Wiggerts opmerkzaamheid uit zijn eigen denken gerukt, hij zag even terzij en begreep ineens het gansche geval.

- Kwaje rakkers... zal dat nou èens uit zijn! riep hij en gaf meteen Jan Eekhof een klinkenden oorveeg.

- Kom d'r uit... hier... hier staan... 't heele uur lang en pas op dat je je niet beweegt. Hij zag rood van woede, terwijl hij Jan aan den arm uit de bank had gerukt en hem nu tegen den muur naast het bord drukte... Draai je niet om, hoor... dat raai ik je... of ik zal je anders leeren... Wiggert hijgde van kwaadheid en zijn zwarte oogen stonden dreigend-boos.

Kleine Wim zag van terzij het gezicht van Jan Eekhof.

Hij had hem met de oogen zien knippen en zijn rood hoofd terugtrekken en spillen onder het plotseling opsleuren en voortstrompelen in den greep van Wiggert. Maar Jan hield zich goed, zijn gezicht was rose-gerood, de oogen brandend-strak starend, maar hij huilde niet.

Wiggert keerde zich nu tot den anderen schuldige, die bleek-stil, ineengedoken, voor zijn loket zat.

- En jij... ik zal jou ook wel krijgen... ik had 't jullie genoeg verboden... nou zal je 't weten... allebei...

- Nou... hij begon... verontschuldigde zich de jongen lamentabel en met zijn handen om zijn hoofd begon hij over den lessenaar hevig te snikken, dat groote tranen op het hout neerdruppelden.

Terwijl de lange Wiggert, weer bedaard geworden, bij het tafeltje zitten ging, was in het zware zwijgen over de klasse, de ernstig kijkende gelaten en de roer-looze houdingen de indruk voelbaar, dien het voorval gemaakt had, hoewel hier en daar een met een verknepen lachtrek om den mond omkeek naar die achter hem zat.

Wim had zijn hart voelen bonzen, toen Jan Eekhof uit de bank getrokken werd en nu nog voelde hij pijnlijk-scherp het gebeurde en de ontzette stilte en de goede verstandhouding verbroken. Het scheen altijd of er van zulke scènes ook iets op hem neer kwam, al was hij er volkomen buiten.

Het was of hij, als jongen tusschen de anderen, er altijd mede eenige schuld aan had, en dit in de stem van den meester doorklonk, in zijn wantrouwend kijken duidelijk werd. Hij kon zich van dat verlammend gevoel niet vrijmaken, en het bleef zwaar op hem drukken. Hij wilde zoo graag groot-menschelijk-gewoon met die meesters omgaan, niet jongensachtig, niet ondeugend, en ook niet braaf-kinderlijk, maar gewoon, zonder hoogheid of laagheid, als ware hij een volwassene. Dat zij les gaven en hij les kreeg hoefde toch geen reden te zijn van zulke schokkende gebeurtenissen. Hij had een schamigen afkeer van straf, het was vernederend, hij wist niet hoe zich daaronder te houden in zijn scherp zelfbewustzijn, en zoo schaamde hij zich ook voor anderen, die gestraft werden, en had tegelijk een on-

duidelijk gevoel dat hùn buitensporige daad op alle anderen terugviel, den gewoon-rustigen omgang weer verbrak en jongens opnieuw den meesters tegenover zette. En dit waren ook wel in 't algemeen de redenen van zijn angstig-opzien tegen de schooldagen: 't onzekere en pijnlijke van zijn verhouding tot jongens en onderwijzers.

De rest van het uur verliep blank-kalm, in een ontspannen rust. Toch kreeg Wim een paar booze, beschamende woorden over zijn slecht les-kennen. In den schok door de hevige scène van straks was hij 't bijna vergeten, dat hij 't lesje slecht wist; 't scheen hem van geen belang meer en hij voelde opeens zich weer innerlijk ruw dooreen geschud, toen in de leer-stilte de berispende woorden vielen. Maar Wiggerts aandacht trok spoedig van hem weg en in Wims soezig hoofd verdoften die woorden gauw, ook door het vooruitzicht van zoo-dadelijk twaalfuur. Het laatste kwartier duurde echter lang. Het zitten begon zoo te vermoeien, de lucht was zoo benauwd in 't vertrek en Wim durfde zich niet veel keeren op zijn bank. Gespannen luisterde hij of 't hoog-verre klokketjingelen nog niet kwam... Hij trachtte op te letten, maar dat ging niet meer... Hoe hielden de jongens en lange Wiggert zelf 't uit!...

Eindelijk, daar was 't. Heel fijn van ver klonk het, toen luider en daarna kwam er rumoer, gestamp met voeten en geklep van loketkasten in 't lokaal naast-aan

- Nou.... nou zullen we ophouen.... 't is twaalf uur, zei Wiggert.

Het lokaal werd nu vol brokkel-geluiden. Loketten klepten, papieren ritselden, onderwijl haastten de jongens telkens bij drieën en vieren weg, hun hol-trappelende kleine stappen door het vóórlokaal heen hoorbaar. Kleine Wim voelde een zenuwig-blije haast in zich, een drang niet de laatste te zijn, om weg te komen. Hij zag Jan Eekhof, nu op zijn plaats gezeten, onbeweeglijk wachten, met mokkende lippen en onverschillige oogen. Die moest nablijven voor Wiggert, die lui op den stoel zat, de handen in de zakken, en de oogen naar de zoldering gericht, als in gedachten.

Wim was blij dat hij 't niet was, die blijven moest. Terwijl hij, zijn boeken zuiver-vierkant in het zeiltje stapelend, Jan zoo stil zag zitten, voelde hij even den zwaren druk van zoo'n geval in 't toch al niet makkelijk schoolleven, òok nu de ontroering van de eerste hevigheid in de klas voorbij was.

Eerst het pijnlijk standje van Wiggert, misschien wel van meneer Lang zelf, dan het laatthuiskomen, het ongewone, de vragen thuis, al het vertellen en verdedigen hoe 't gegaan was en eindelijk de booze gezichten van pa en ma, de stille, gezwollen kwaadheid-stemming, het zich jammerlijk alleen en geminacht voelen. Daarbij kwam nog het strafwerk.... zoo vervelend en wanhopig tijdroovend....

Wim voelde het alles in één indruk van tevredenheid

dat dit hem niet getroffen had, maar ook dat 't hem elken dag treffen kon, en het schoolleven woog er zwaarder om.

Hij liep nu ook met zijn boekenzeiltje onder den arm naar de deur, flauw zeggend: ‘dag meneer....’ waarop Wiggert niet eens lette. In het voorlokaal rook het duf, terwijl hij op een drafje voorbij de banken liep, maar op de trappen en in de benedengang sloeg de frissche buitenkilte hem tegemoet. Al loopende sloeg hij zijn mantel om en trad op straat in het waaiig regenig buiten. Er viel een prikkelende motregen en nog altijd dekte een dofgrijze wolkenlaag over de donkernatte huizen. Maar Wim lette nu niet veel op het buitenaspekt der dingen. Hij voelde enkel dat het regende en trok de puntkap van zijn mantel over zijn muts. Enkele jongens treuzelden nog voor de deur, die dol-levendig het geval met Jan Eekhof en Wiggert bespraken.

- Jees! wat heb ik moeten lachen.... ik kon het haast niet inhouen.... hoorde Wim zeggen, en: - Je hadt die lange Wiggert moeten zien! - hij werd zoo rood als een kalkoensche haan.... die stommeling van een Eekhof schopte net zoo hard tegen het loket an.... dat maakte een leven! nou die Eekhof zal z'n plezier op kenne, Wiggert geeft altijd viermaal de les.... nietwaar! maar tweemaal! Dat lieg je, viermaal, Frees heeft 't laatst nog gehad.... Ach jongen, je zeurt, dat wàs bij Wiggert niet.... 't Is welles.... 't is nietes....

Wim liet ze staan kijven. Wat kon 't hem schelen of Wiggert altijd viermaal of tweemaal de les gaf!

- Loop je mee Piet, vroeg hij aan Piet Lampe, die juist buiten was gekomen.

- Ja.... lawe maar oploopen, zei die kortaf, en zij gingen zwijgend naast elkaar. Een eindje verder voegde zich nog een klein donker-mager ventje stil bij hen, een Oostindisch jongetje, dat Wildeman heette en altijd om dien naam voor den gek gehouden werd. Wim zag een beetje op hem neer, dacht hem nog minder mans dan zichzelf, kende hem overigens heel weinig.

Zij gingen eerst zonder spreken, maar Wim, nu verlucht door 't voorbtjzijn van den moeilijken schoolmorgen, had behoefte om te praten.

- Zeg, wat werd die Wiggert woedend, hè? zeide hij naar Piet heen, belust om het geval nog eens kneuterig-gezellig te bespreken. Zag je, wat 'n rooie kop ofti kreeg?

Maar Piet was korzelig, stemde niet mee in dat gevoel van flinke-schooljongen zijn, waarvan Wim nu vol was.

- Och, die Wiggert is een lammert.... antwoordde hij nijdig-kortaf.... je mag tegenwoordig ook niks meer doen.... maar die Eekhof is ook een stomme ezel.... Och, 't is een lamme boel tegenwoordig op school.... en ze geven hoe langer hoe meer werk ook.... vin je niet?

- Ja, dat vin ik ook, zei Wim, hoewel hij op 't oogenblik er geen juist begrip van had of hij 't werk veel of weinig vond.

Maar in Piet kriewelde nog voortdurend de ergernis:

- Kom, lawe maar voortmaken, knorde hij.... ik weet nog geen snars van m'n aardrijkskunde van vanmiddag; je werkt je waarachtig half kapot tegenwoordig...

- Nou, onder schoonschrijven kan je nog wel wat doen, zei Wim sussend, maar Piet wilde geen troost.

- Ach, hoe kàn dat nou, snauwde hij; dà's nou ook een stommigheid van je.... en hij sprak Wim lijmend na: - onder-schoonschrijven-kan-je-nog-wel-wat-doen... Ja-maar-dan-komt-telkens-de-baas-binnen, omdat die kleine Bout geen orde kan houen. Weet je dat geen eens?

- Jamaar.... jij zit toch zoo achteran....

- Jamaar-jij-zit-toch-zoo-achteran, lijmde Piet weer smadelijk na.... ik zit heelemaal niet achteran....

- Kom, bauw me niet na, hoor, riep Wim, boosdoende, maar hij vond 't ellendig dat Piet zoo was.

Wat had hij toch.... hij deed 'm toch niks.

- Ach, je bent een suffert.... riep Piet hem ineens tegen en Wim kreeg er een schok van. Het had nu behoord dat hij Piet een pomp in zijn gezicht gaf, maar hij vond 't schrikkelijk te vechten met Piet en te vechten op straat. Het moest eigenlijk wel, want Piet had hem beleedigd, maar hij zag er zoo tegen op uit zijn moeilijk-verkregen evenwichtsstemming uit te gaan en hij voelde ook zwaar de mogelijke gevolgen: pet in de modder, jas gescheurd, beslikte broek en kousen....

- Zeg, ik doe je niks.... wat mankeer jij? Je bent gek!....

....Wat zeg jij nou Wildeman?.... ik verpik 't om

langer met jou te loopen.... dáár!.... bonjour hoor! en Wim draaide zich op zijn hielen om en ging naar den anderen kant van de straat.

Terwijl hij daar liep, kwam de kleine Wildeman zwijgend naast hem loopen. Piet ging aan de overzijde alleen, woedend schoppend tegen alle stukken glas en blikjes, die zijn voet liggen vond, tot dat zij klinkend en kletterend vooruitschoten over de keien.

Nu Wildeman bij hem liep voelde Wim zich rustiger. Er was een pijnlijke on-vrede in hem geweest alsof hij niet genoeg had gedaan en de beleediging van Piet misschien te zoetsappig verdragen. Al was hij ook boos weggegaan, hij had misschien moeten vechten. Maar nu Wildeman vanzelf hem volgde, scheen 't wel of aan de eer voldaan was - tenminste, anders zou Wildeman niet met hem willen loopen, want die was wel een stil jongetje, maar hij was eens woedend nijdig geworden, toen Wiggert hem plaagde.... Wim voelde in elk geval Wildemans bijzijn als een goedkeuring van zijn doen en ze waren nu ook twee tegenover een.

- Ik weet niet wat die Piet scheelt vandaag.... zei hij.

- Ach.... laat 'm loopen, antwoordde 't kleine donkere joggie....

Maar Wim bleef bedrukt denken, hoe het nu later met Piet op school zou gaan. Hij voelde zich altijd hulpeloos en niet het rechte wetend in zulke gevallen. Hij wou nog liever vechten, al zou hij ook op zijn kop

krijgen, dan dat de anderen hem een mispunt en een sloomerd noemden. Piet kon wel de heele klas bij elkaar roepen en hun op zijn manier het geval vertellen en dan zouden ze zich misschien tegen hem keeren... Het was mogelijk tòch nog beter geweest, als hij maar ineens met Piet had uitgevochten. Of die kleine Wildeman 't al goed vond, zooals hij gedaan had, dat hielp zoo weinig.

Maar Piet Lampe was, hard fluitend om te toonen dat 't hem niet schelen kon, den hoek van de Westergracht omgeslagen en een eind verder was Wildeman ook aan zijn huis...

- Bonjour, zei Wim, toen de ander den stoep optrad, en begon op een drafje naar huis te loopen. Het geval met Piet raakte uit zijn gedachten weg, terwijl hij zijn huis naderde. Hij ging zich in 't dagleven meer op zijn gemak voelen, in de rustiging van zijn morgenangsten, en bij 't vooruitzicht van een makkelijken middag straks. En eerst was er nog het gezellig koffiedrinken... Als ma nu maar niet meer boos was... Maar hij herinnerde zich dat er iemand op de koffie zou komen en dan had ma zeker geen gelegenheid veel op hem te letten....

Wim moest lang wachten eer hem werd opengedaan. Dat deden die meiden altijd, als ze dachten dat hij 't was. Zijn voeten waren kilkoud in de natte laarzen en hij trippelde op de stoepsteenen om zich beweging te geven. Juist wilde hij, woedend, weer hard schellen, toen hij stappen hoorde en de deur open ging.

- Zeg, kan je me wel laten wachten? grauwde hij Jans toe.

- Wel zeker, we staan daar achter de deur! antwoordde die en - wil je asjeblief goed voeten vegen, met die smerige schoenen, kijk je d'r weer's uitzien! 't loopt allemaal maar in!...

Wim wilde terugzeggen, dat' 't 'r niks anging, toen hij aan de standaard een vreemde jas zag met een bruin-glimmend rond hoedje.

- Is 'r al iemand binnen, vroeg hij geheimzinnig-zacht.

Jans knikte: een jonge meheer.... Koffiedrinken? Jans knikte nog eens en nu waren Wims gedachte bij wat hij binnen zien zou. Hij zag er tegen op en vond 't tegelijk gezellig, maar 't binnenkomen was naar, omdat hij dan ineens in 't midden van al dat kijken kwam.

Zijn muts en mantel waren echter al aan de kapstok achter de jas van den vreemden meneer, en hij moest nu wel naar binnen. Hij hoorde praten; zijn vaders stem en een vreemde. Zoo deed hij de deur voorzichtig open en ging de kamer in. Die was niet meer als 's morgens, zoo schemerig-dof en koesterend-warm. In 't koeler, blanker licht van den middag stonden alle rustige meubels en zaten de menschen. Zijn vader aan de gewone plaats, maar wat schuin in zijn stoel, gezellig-breed den gast toegewend, een deftig-zwarten jongen meneer, die op Wims plaats zat vóór de tafel, drukpratende. Zijn moeder zat niet, maar praatte achter in de kamer zacht

met Leen. Zij letten niet zoo dadelijk en vol op hem, als Wim gevreesd had.

- Nee, maar kijk u 's, dat kan bij ons niet voorkomen, wij doen haast niet op Spanje, hoorde Wim den meneer zeggen, met een week-voorname stem en zeer snel.

Wim stond een oogenblik aan de deur, toen, daar hij zag dat zijn vaders blik zijlings op hem viel, zei hij aarzelig:

- Dag pa, en kwam nader.

Zijn vader keerde het hoofd naar hem heen.

- O, daar is Wim ook, zei hij en Wims handje nemend, keerde hij hem naar dem vreemde.

- Meneer Wilde, dat is onze jongste zoon, dat is Willem...

- Dag meneer, zei Wim met een klein stemmetje en legde zijn hand in de groote blanke handpalm, die de jonge meneer joviaal hem voorhield, terwijl hij zei:

- Dag kleine man, hoe gaat 't? hoe maak je 't?

Wim bleef, na een snellen blik op het smal fletsbleek baardloos gezicht, bedremmeld kijken naar de wijde hagelwitte manchet van de hand, die zijn handje breed-warm omsloten hield en verder langs den diepzwarten voornaam-nieuwen jasmouw en zoo naar boven, naar het wijdomgeslagen keurig witte boord en de glanszwarte breede das, waarop een groote diamanten speld, die fonkelde.

- Is dat uw jongste, meneer? sprak de vreemde

over hem heen naar zijn vader en hij bleef, vervelend, nog altijd Wims hand vasthouden. Wim wilde wel heen gaan, maar hij dorst zijn hand niet losrukken. Hij bleef dus maar kijken naar den diamant, hoe die bij elke kleine beweging lichttintelde. Maar dat kijken was maar halfbewust, hij voelde zich pijnlijk verlegen staan, wenschte wel dat zijn vader hem nu maar zei te gaan zitten. Hij voelde dat 't den vreemden meneer toch niets schelen kon en dat hij maar zoo belangstellend dèed.

- Nee, na hem is er nog een meisje, dat een jaar jonger is, dat kan ik je nou niet laten zien, die blijft meest over op school... maar hij komt altijd thuis koffiedrinken.

- Is hij op 't gymnasium of op de burgerschool? ging weer de vraag over Wims hoofd en deze gevoelde een kleine schaamte, alsof 't eigenlijk behoord had dat hij zoover al was. Daar waren wel jongens, die al op hun tiende jaar admissie-examen deden. Hij voelde zich klein en dom en wilde graag hier weg. Zoo wrong hij dan zachtjes zijn hand los, terwijl zijn vader breed-welwillend zei:

- Nee, nee, zoo ver zijn we nog niet. Hij is nog geen tien... weet je? Hij is voorloopig nog maar op de lagere school, bij meneer Lange. Als hij nu maar geregeld overgaat, weet u? meneer Wilde... Dat is voorloopig 't voornaamste, niewaar Wim?

De toon waarop dit werd gezegd, was zacht-plagend en wendde zich weer rechtstreeks naar hem en daarom

vond Wim 't gesprek tegenover den vreemden meneer nu dubbel pijnlijk.

- Ja... pa... zei hij zacht-bedeesd.

- Nou, ga dan maar gauw zitten... en Wim kon uit hun tweeër aandacht weggaan, naar zijn kruk achter de tafel, voor 't raam.

De meneer had flauwtjes gelachen, toen zijn vader van 't overgaan gesproken had, maar niets gezegd, alsof hij niet wist wat te zeggen en Wim voelde ook in hem nog iets jong-verlegens en onvasts. Dat trof hem even, dat iemand zoo oud kon zijn en toch niet geheel op zijn gemak.

De meid ging nu de kamer uit en ma kwam zitten.

- Dag Wim, dag jonkie, zei ze zacht-hartelijk, hem toeknikkend, eet nu maar gauw je boterhammetjes, want je moet weer weg.

Het was Wim een verlichting, dat ma niet meer boos was van van-morgen. Dat kwam misschien ook wel door den vreemde, dat ze d'r niet meer om dacht of er voor dezen niet van wilde doen merken.

- Kom, meneer Wilde, nog een boterhammetje, zei ma nu luid en erg-vriendelijk tot den meneer gewend.

Kijk 's, nu een boterhammetje met zalm...

- Heel graag mevrovw... heel graag een stukje zalm... mag ik dat maar...?

Wim, die zijn reepjes stil-kijkend zat te kauwen, zag den meneer met zijn verzorgde vingers, waarvan de zorgvuldig rondgeknipte nagels rozig glansden, de vork

opvatten en de sappig-dunne plakjes zalm op zijn boterham schikken, al pratend met pa. Zijn bewegingen volgend, merkte Wim echter, dat de meneer de vork op zijn bord bleef houden en, mes en vork te gelijk hanteerend, er de reepjes brood mee in den mond stak. Verwonderd keek Wim toen ma aan, en zag dat zij 't ook oplette, met een even-wenkbrauwtrekken, maar dadelijk deed als had zij niets gezien.

Maar de meneer, op zijn bord kijkend, merkte zelf de vergissing, wilde onwillekeurig de vork terugleggen, trok weer haastig terug en werd verlegen, toen hij zag dat de overigen zijn doen opletten.

- O mevrouw, daar heb ik in vergissing de zalmvork....

- O, da's nies, meneer Wilde... dat komt 'r niet op an... hier is al een ander...

Wim zag de verlegenheid van den meneer, hoe zijn smal en geelig bleek gezicht met de flauw-blauwe oogen, roodig doorscheen en hij geagiteerd iets mompelde van nog al stom... en hij merkte ook hoe zijn pa en ma beiden zich nu, overdreven lachend, haastten hem gerust te stellen, om vooral zijn verlegenheid niet grooter te maken.

Die ging dan ook spoedig voorbij onder 't wat gedwongen-levendig weer aangeknoopte gesprek tusschen de twee heeren.

Maar voor Wim was er iets pijnlijks in dit voorvalletje geweest, dat hem van verder opletten aftrok. Nog

sterker als straks was een stekende verwondering hem voorbij gegaan, dat iemand een meneer kon zijn, zoo gewichtig en mooi gekleed als deze en toch nog soms verlegen in zijn doen. Het zou nog heel lang duren eer hij zelf zoo groot was als die meneer met die prachtige speld en dat in 't midden geplakt-gescheiden haar, en dan zou hij zich toch niet volkomen zeker voelen tusschen de menschen? Dan zou hij òok nog gekke dingen doen en daarom verlegen worden? Hij begreep niet...

En wat later, toen hij weer vaag luisterde naar het groote-menschen gesprek, dat altijd voortging, trof hem nogeens diezelfde sensatie, dat 't de moeite niet waard was groot en ‘meneer’ te worden, als iemand zich toch niet vrij en zeker voelde en dezelfde benauwingen van 't jongensleven bleven bestaan.

Het was toen meneer Wilde, die ergens bij een vriend van pa op kantoor moest zijn, vertelde hoe streng die meneer was, dien hij den patroon noemde. Hoe er één laatst een standje gekregen had dat niet malsch was.

- Als meneer Heuvels eens begint, is-i niet makkelijk, ik heb er ook al 's van gelust...

... Wim keek den vreemden meneer aan, terwijl hij dit zoo half-lacherig met zijn wat-gemaakt-voorname stem zeide, en hij dacht hoè de meneer 't zoo zeggen kon, juist als de jongens op school over meneer Lange spraken...

Als je zoo groot was, moest je dan nog altijd weer onder een meneer staan, die over je te zeggen had?

En dan was 't nog erger, want dan was je groot! En hoe kon een groote meneer dat zonder schaamte bekennen? Wim begreep 't van de jongens al niet, maar van zoo'n grooten man nog minder... Hij had altijd zich 't grootzijn als een verlossing gedacht. Was dat dan niet zoo? 't Voelde onrustig zoo te moeten denken... 't was lam om te denken...

- Jongetje, moet je niet weg? 't is al bij eenen... hoorde hij zijn moeder ineens zachtjes naar hem vragen.

Het viel hem ineens koud op 't hart. Was 't al zoo laat? Zooeven liep de groote wijzer nog veilig tusschen half en kwart... Wim zag heen naar de kil-schemerige, ronde plaat met den roerloos zwarten cijferkring. De vinnige wijzernaald strekte zich bijna recht nu, dreigend dicht bij de twaalf, en dit ziende besloop Wim een weekoud gevoel van schoolleven en rumoerig-volle school-lokalen in grijsgrauw regenlicht. En zijn armelijke verlatenheid daarin, waarheen hij nu alleen moest gaan, weg van dit gezellig-huiselijke. Want 't was toch wel ruim-gezellig, als er zoo iemand vreemds mee-at. Het gaf 't gelukkig gevoel van een andere, betere, dan de grauwe schoolwereld. Maar zij bleven nu hier, ontwetend van dat nare en beëngende, hoog er buiten, heerlijk er boven uit...

- Kom, zullen we nou nog een sigaartje gaan rooken, boven? vroeg zijn vader.

- Heel graag, antwoordde die meneer, en terwijl zij opstonden, hun gestalten nu hoog boven de tafel, liet

Wim zich stilletjes van zijn kruk glijden, knikte: dag ma! en liep achter die groote menschen om. Hij zou maar gauw heengaan zonder goeiendag te zeggen...

Terwijl hij al in de gang was, door een deurkier weggeslopen, hoorde hij ze nog praten: de stem van den vreemden meneer.

- Mevrouw, ik zie u toch straks nog wel...? en daarop ma's stem, heel erg vriendelijk:

- Ik weet niet zeker, meneer Wilde... maar in elk geval, ik reken d'r op, dat we u nog veel zien zullen, dat u heel dikwijls zult aankomen... U zult ons altijd welkom zijn...

't Verdere hoorde Wim niet duidelijk meer, hij had haast weg te komen vóór de twee heeren in de gang traden. Zijn mantel nam hij maar zoo in zijn hand mee en met zijn muts scheef op, deed hij gauw de voordeur open, en was op de stoep, toen hij de kamerdeur hoorde piepen...

In de straat over de plassen beenend, met de killige vlagen om zijn hoofd, kwam hij allengs weer in de schoolstemming. Hij dacht aan Jan, wou wel weten hoe 't dien nog gegaan was en wat hij gekregen had: twee of viermaal de geschiedenis. Ineens zag hij weer die ruzie vóór school, toen ze mekaaar opstreeën dat de lange Wiggert altijd viermaal gaf... Dat was ook niet waar: Wiggert gaf volstrekt niet altijd 't zelfde.... Dan gaf hij tweemaal de les, dan viermaal.... Maar wat kon dat ook schelen? Wat kinderachtig om daarover te

strijen.... as je 't kreeg zou je wel zien hoeveel of 't was.... O ja! daar was ook zijn ruzie met Piet Lamare.... Dat was hij heelemaal vergeten. Wat een lamme jongen toch! Waarom had die Piet nu in eens ruzie gezocht met hem? En zou die nou nog met hem vechten willen?....

Terwijl hij voortliep, schuin tegen de vlagen in, voelde Wim zich kilhuiverig en zoo alleenig in den dag. De schooluren stonden eindeloos-saai en dof vóór hem en daarachter kwam weer de volgende dag.... Hij herinnerde zich 't verlucht gevoel, toen de morgen voorbij was en hij begreep dat niet, want, de middag was wel niet zoo dreigend en angstig-schokkend, maar suf en sleepend om niet door te komen. Hij zou kouë voeten hebben en kouë vingers bij dat kriebelig schoonschrijven en daarna kreeg hij meestal slaap. En morgen was 't weer precies zoo....

Alleen op het avondzijn kwamen zijn gedachten gewoonlijk rusten als moeie vogels. Daar was lamplicht en warme koestering.

... Maar hij had sommen van avond en vreesde de nijpende angst, als ze niet uit wilden komen. Dan ging de tijd onverbiddelijk voort en hij rekende, raakte verward en rekende weer, tot zijn hoofd gloeide en hij in wanhoop zat te staren op het witte blad met al die kwellende cijfers. Het was wel gebeurd dat hij eindelijk zelfs niet meer gewoon kon optellen, zoo raakte hij verward en danste hem alles voor de oogen. Dan was hij

ten slotte in zenuwachtig huilen uitgebarsten, omdat 't zoo laat werd en er nog zooveel te doen was.... Toen had ma hem maar naar bed laten gaan en den volgenden morgen kreeg hij een briefje mee, dat hij zijn werk niet had kunnen maken. Maar dat was ook akelig, zoo'n briefje.... 't Scheen zoo kinderachtig, je was zoo'n pap-kindje en niets geen jongen, als je van je ma een briefje mee moest hebben en je was niet ziek of uit geweest. En er werd zoo'n lawaai van gemaakt. Eerst was 't al moeilijk om dat allemaal in 't midden van de klas hardop te vertellen en uit te leggen; dat trok zoo vreeselijk de aandacht en 't was toch ook maar stom als je zulke sommen niet kon maken.... En dien heelen morgen was Wiggert zoo akelig treiterig-medelijdend geweest.... Neen, liever geen briefjes meer.... veel beter om dan die sommen even van iemand over te schrijven.... Zoo'n briefje van je ma, dat stond zoo sloom....

't Was al over eenen, toen Wim voor school kwam. Hij had langzaam geloopen, al maar soezende. Maar ze mochten Maandags en Donderdags wat later komen, dus 't hinderde niet, als ze maar vóór kwart over binnen waren.

Toch liep Wim op een draf over het eindje gracht van de Torenstraat naar school, want 't zag er zoo leeg uit, zonder een enkele jongen op straat en de schooldeur open.

't Scheen of al lang iedereen binnen was en het hok al aan den gang....

Haastig liep Wim de trappen op, waar hij 't stem-gezwatel hoorde. De jongens waren er dus al, maar nog geen meesters en er was nog niets begonnen, gelukkig.

In zijn klas was een algemeene drukte over het geval met Jan Eekhof in den morgen. Jan was zoo'n beetje de held van den dag. Zij omringden hem, vroegen wat hij en wat die beroerling van een Wiggert nog gezegd hadden en hij sneed op, zoodat 't was of hij Wiggert nog lekker voor de mal gehouden had. Hij moest nablijven en strafthema's maken, maar dat kon 'm niets schelen. Maar 't was gemeen want 't was niet eens zijn schuld geweest.... hij was niet eens begonnen, die lammeling van een Simens was begonnen, en, dat leugenbeest had gezeid dat hij, Jan, begonnen was.... maar daar was niks van an....

Wim vond het aardig naar Jan Eekhof te kijken, terwijl die zoo heftig zat te redeneeren. Jan scheen niets bang en niets gedrukt.

Maar plotseling stolde alle stemgerucht in een looden zwijgen en verstarde het drukke bewegen der gebaren tot roerloos zitten en kijken. Want in de deuropening stond de Baas, met het hoofd afgewend pratend in 't andere lokaal. Zijn harde schoolstem was gedempt hoorbaar in brommende klanken. Zijn voeten in groote toodfluweelen pantoffels stonden stil en Wim, wiens hart zwaar hamerde, kon niets dan strak naar de hooge grijze pantalonbeenen, de lange vaalzwarte jas en 't grofgebeend profiel staren.

Hij zag de borstelige bakkebaard en 't groote oor... de gouden bril stond op den gebogen grooten neus en het brilglas blikkerde soms bij een hoofdbeweging. In een zwaar-koud gevoel van verslagenheid dacht hij wat er nu gebeuren zou. Zeker was Bout, de schrijfmeester, niet gekomen en zouen ze nu den Baas moeten hebben.

Dat was vreeselijk. Het was ongewoon en angstigend. Tegen den Baas zag hij op als tegen iets grof-geweldigs. Die begreep hem ook nooit. Wim wist niet hoe hem te antwoorden, had 't wanhopig gevoel, dat deze hem niet kende en zijn kleinheid verdrukte, dat hij bij hem als een vogeltje in een groote hand was. O, moesten ze hèm nu hebben! O, hij hoopte maar, hij hoopte van niet.... Bout kom nou, kom nou, toe.... fluisterde in hem de angst, terwijl nog altijd gewichtig-brommend de stem van den Baas in de deuropening klonk....

- Nou, meneer Eilers, afgesproken dan, zei hij luider en keerde zijn gezicht naar de gehoorzaam-stil-wachtende klas en kwam langzaam binnen. Hij hield zijn hoofd wat omhoog en de oogen achter de blikkerende brilglazen keken halfgesloten over de rijen heen. De breede baardlooze mond met de scherpe neusgroeven stond streng gesloten en boven de borstelige wenkbrauwen ging het gerimpeld breede voorhoofd, met een zwakke boog naar de steile kuif, die aan het gansche gelaat iets schril-vogelachtigs gaf....

Maar dadelijk achter hem kwam Bout haastig bin-

nen, een klein mannetje in ruig blauw gekleed, met een glimmend kaal, zoetlacherig hoofd, gebrild en zonder baard. Hij zag even verwonderd Meneer hier te vinden, maar die zei, schuin op 't kleine mannetje ziende, met zijn grove fluisterstem:

- O, meneer Bout ... u neemt me niet kwalijk ... ik mag wel een woordje tot de jongelui spreken ... ik ben zoo dadelijk klaar....

- Wel zeker, meneer.... gaat uw gang, wel zeker.... natuurlijk..... antwoordde onderdanig-gedienstig de kleine, terwijl hij verlegen zijn harige handjes wreef ...

De Baas stond nu stil voor de klas nog altijd domineerend op de rijen hoofden neer te zien. Hij steunde met de handen op twee voorste banken en kleine Wim, wiens hart weer verlucht was, toen hij hoorde dat de Baas alleen wat zeggen kwam, zag naar die breede, roode handen en bedacht vaag dat zij vreeselijk geschikt waren om in woedende drift de jongens bij de lurven uit de bank te trekken. Hij had ze 't wel zien doen, nu lagen ze stil daar, maar bleven geducht.

Gelijk met dit bezinnen hoorde hij den Baas zeggen, dat er de volgende week repetitie zou zijn in rekenen en talen en de daaropvolgende week in geschiedenis, teekenen en aardrijkskunde; dat alle boeken dan meteen nagezien zouden worden; en dan nog: dat hij gehoord had van vechterijen 's middags na schooltijd, dat hem zelfs enkele jongens bijzonder waren aangewezen, maar dat hij daar nu nog geen werk van wou maken. Maar

als hij weer klachten hoorde, dan zou hij streng straffen want hij wilde geen schandaal voor zijn school hebben... Wie 't aanging moest 't nu maar weten....

Dat alles werd gezegd met een grofbrommende gesleten keelstem, expres langzaam en koel-onverschillig om indruk te maken op de roerlooze rijen. Wim bleef nog gedweeër dan anders opzien naar die rotsige geduchtheid, den Baas. Hij was wel blij dat 't gevaar geweken was, maar de mededeelingen over de repetitie lagen hem nu zwaar op 't hart. Dat was in de toekomst een vermeerdering van werk en van trillende, hartkloppende angst. Wim voelde zich moedeloos bij het bedenken ...

Maar Meneer had zich afgewend en sprak nog even met Bout, die naar hem opglimlachte en zijne handen wreef. Eenige oogenblikken nog klonk het rasperig fluisteren door het vertrek.... Wim lette op hoe de Baas allerlei rare gezichten trok, zijn oogen toekneep, zijn lippen rekte en ze dan weer overdreven spitste, grimassen, die voor Wim den indruk verhoogden van iets ongenaakbaar-vreemds en geduchts, volkomen onvertrouwd en angstwekkend.

Het was een verademing toen eindelijk de Baas was weggegaan, en de neergehouden roerigheid van de jongens brak uit, zoodra de deur achter hem dicht was. De kleine Bout trachtte wel het losgelaten stemgezwatel te onderdrukken. Hij riep telkens stilte, beval dezen en genen afzonderlijk dat hij zijn mond zou houden, doch eindigde met het op te geven en zich niet meer te ver-

zetten tegen die gelijkmatig roezende stemming onder de jongens.

Na de ontroering van straks en onder de werking der spijsvertering, was Wim suffig geworden. Loom over zijn lessenaar hangend, voelde hij zijn hoofd gloeien in de mufwarme atmosfeer.

Zijn oogen brandden, dik van slaap en hij had hevigen lust zijn zwaar hoofd neer te leggen op zijn arm en in te dutten. Maar dat kon niet en dus liet hij het steunen in zijn hand, die op den elboog rustte. Dan vielen zijn oogen wel een tijdlang toe, maar juist als de omgeving uit zijn besef weg zou gaan, durfde hij niet meer en schokte wakker om te zien of Bout ook op hem lette. Die ging van bank tot bank het schrift nazien, en trok dan zelf sierlijke letters voor. Voor hij bij Wim kwam, schreef die nog gauw en slordig een paar hoofdletters in rondschrift. 't Kwam er niet op aan, schoonschrijven was toch maar zoo'n prutsvakje.

Eindelijk stond Bout ook naast Wim zijn bank, zeggend dat Wim er nog maar een bitter beetje van kende en hij deed hem ook voor en ging toen verder.

't Kon Wim niks schelen wat Bout gezegd had. Je hoefde toch geen examen in schoonschrijven te doen. Wat kwam 't er dan op an? En Bout was een vieze vent met zijn harige beestehandjes, en die uit zijn adem rook dat je d'er naar van werdt. Wim was altijd blij als hij maar weer uit zijn buurt ging. Intusschen had dit hem wat wakker gemaakt en de rest van 't uur ging

nog al gezellig voorbij. Hij praatte achterom met Piet Lamare, die weer héél goed was en net deed of er niks gebeurd was. Toen zei Wim oòk maar niets, blij dat die kleine onrust zoo verdween.

De twee laatste uren moesten ze Wiggert hebben: eerst Hollandsche taal en dan aardrijkskunde van Nederland.

Wiggert kwam binnen, deed de deur met een slag achter zich toe. En Wim kreeg opnieuw het gevoel van diep gevangen-zitten en overgeleverd zijn, voor een eindelooze leegte van tijd, aan de benauwing van gevraagd te worden en hardop-antwoorden en misschien niet te weten en de angst voor heftige tooneelen, waar elk oogenblik een toevalligheid de gelijkmatige stemming kon verbreken.

De taalles begon. Wiggert schreef een zin op het bord en elke jongen op zijn beurt moest daar dan het onderwerp, voorwerp en gezegde uitzoeken en de bepaling van het onderwerp en van het voorwerp en van het gezegde en zoo meer. Dat was soms moeilijk en Wim, die oplette, ondervond met onrust dat hij dikwijls ook niet zou geweten hebben, waarvoor de jongens door Wiggert werden uitgescholden voor ‘uil’ en ‘ezelshoofd’. Toen zijn beurt kwam, klopte weer zijn hart, maar het viel mee en hij bracht het er af met maar één enkele vergissing. Daarna verviel hij in een vermoeiende staring naar het bord, waar de letters scherper wit lichtten in de druilige halfschemer, die allen vorm in het lokaal

vervaagde en verdofte, terwijl enkele jongenskoppen aan de ramen schril in 't licht waren.

Buiten, onder de grauwwattende wolkenvloering, schimde dat onderschepte licht, dat wel een zware bui voorafgaat. De droeve boomen lieten stil hun druipende takken hangen en de donkere achterhuizen stonden star-roerloos, als angstig voor wat komen ging.

Aller vermoeide aandacht in de klas trok naar dat buitene en de leergang was stroef en loom-onverschillig. De lange Wiggert was op de voorste bank gaan zitten, met de knieën opgetrokken en hield zich lang en wreedplagend met een jongen bezig, die maar niet zien kon wat onderwerp en wat voorwerp was in een bijzin. En rondom die twee dwaalde de opmerkzaamheid af. Sommigen keken verveeld naar buiten, sommigen suften met vage oogen in de dofheid van den tragen namiddag.

Zoo zat ook Wim, star kijkend naar het bord, waar hij de letters onderscheidde, maar den zin niet meer begreep. Aan zijn oor sloegen de dreinende, harde stemklanken van Wiggert en telkens 't zacht-aarzelig gespreek van den jongen, die maar niet begrijpen kon; maar Wim hoorde het niet meer, hij was verstijfd in zijn zware zitten hier op de harde bank, met ijskoue voeten, in dit halfdonkere muffe lokaal.

Het duurde hem onduldbaar lang ... Toen wedde hij in zich zelf dat de beurt niet meer aan Hermans zou komen. Vóór Wiggert zoover was zou 't al slaan, en toen die jongen toch een beurt kreeg, stelde hij weer

op een rij verder de uurslag en dacht dat Wiggert dan toch zeker niet tot daartoe zou komen. Maar 't kwam wel zoover en Wim begon nu te vreezen dat hij ook nog een beurt kon krijgen. Voor 't evenwel zoover was, liet Wiggert hen ophouden en zeide dat hij vijf minuten verpoozen wou.

Het laatste uur verstreek lichter dan 't vorige en nogal erg gauw. Want Wiggert, met een lange stok langs de blinde kaart van Nederland wijzend, vroeg door elkaar allerlei namen van steden en rivieren.

Dat gaf een angstige oplettendheid en een consternatie, want Wiggert vroeg niet volgens de les van vandaag. Hij zei dat ze de vorige lessen ook maar moesten kennen, en 't zou immers ook gauw repetitie zijn. Natuurlijk reeën d'r een heeleboel, maar Wim was blij-verbaasd en trotsch dat hij alles van vroeger nog zoo goed wist en de namen hem van zelf en zonder moeite invielen.

Het sloeg vier uren, terwijl hij er nog heelemaal niet aan dacht. Hij had nog best gewild dat 't zoo doorging!

Op straat was 't al vaal-schemerig en de lantaarns begonnen op te vlammen voor hem uit, toen Wim, huiverig in den kouden wind, naar huis liep. Hij voelde zijn hoofd dof, maar was toch blij dat 't gedaan was, tenminste voor vandaag alweer. Ze hadden nog al niet veel huiswerk en Wim sprak met Jan Eekhof, die niet had hoeven te blijven, af, dat ze sommen en Fransche thema zouden ruilen, dan was 't gauw gedaan. Wim

vroeg aan Jan wat Wiggert gezegd had en waarom hij er zoo genadig was afgekomen, maar Jan beweerde dat die beroerling van een Wiggert zelf geen lol had om na te blijven en hem daarom maar naar huis had gestuurd.

- Nou, jij bent er maar lekker af, zei Wim.
- 't Kan mijn ook wat schelen, gaf Jan onverschillig terug.
- Zoo ... en as ze 't dan thuis gemerkt hadden?
- Nou, wat dan nog ...? Got jô! dat is zoo dikwijls gebeurd! ... daar vragen ze nooit na ... en as ze vragen, dan zeg ik dat 't door die lammeling van een Wiggert kwam en dan vinden ze 't best. Die vent is zoo'n idioot ... dat weten ze ...
- Nou, bij mij zouen ze 't niks goed vinden, zei Wim.
- O ... bij jòu ook ... bij jou gebeurt 't nooit ... jij bent zoo'n zoet jongetje ...

Kleine Wim kwam thuis.

Er was nog geen licht; 't was kil en grauw-schaduwig in de gang, toen Wim binnentrad.

- Waarom is hier nou geen licht an? vroeg Wim teleurgesteld-knorrig.
- Omdat 't nog veel te licht is, kind ... strakkies steken we licht an, hoor ...
- Licht ... hier? je kan geen hand voor oogen zien, waarachies ...
- Dan mot je je bril opzetten ... en Jans ging lachend naar achteren.
- Lamme meid, bromde Wim, terwijl hij met zijn

boeken door de holschemerige gang naar de huiskamer liep. Maar daar, achter de lijzig-piepende deur, vond hij gelijke vereenzaming. Er was een groote stilte. Het nachtzwart was de verlaten kamer door het bleeke venster binnengestroomd en alle dingen stonden er in slaap verzonken. Alleen de pendule waakte en tikte en uit de zwarte kachel knetterde het zacht.

Wim keek om zich heen met een zwaar verlaten gevoel in zich, alsof het huis was uitgestorven. Hij had zoo gedacht koesterende warmte en licht te vinden ... En waar was ma? ... Was er dan niemand thuis dan die meiden? ... Wat was dat nou ellendig! Hij had ook zoo'n trek in een koekje ... ma had nog Gouwsche spritsen in 't trommeltje ... En nou moest hij wachten ... en waar moest hij gaan zitten? ... 't was hier koud ... ma was zeker al lang uit en ze hadden pas de kachel weer wat opgestookt tegen 't eten.

Hij voelde een propping in zijn keel en wou wel huilen. 't Was een schande dat 't nergens licht was en zoo koud ... Hij zou kijken of ze in de tuinkamer ook vuur aan hadden gemaakt, dan kon hij daar zitten ... Als 't niet was, zou-i ze toch een standje maken! ... Dat ma ook niet thuis bleef ...

In de gang hoorde hij van beneden het sleepend gegalm van een meidestem. Dat maakte de doffe stilte nog eenzamer. Wim werd bijna bang tusschen al 't schemerig-witte en met die holle kamer naast zich. Hij liep gauw de gang door naar de keukentrap, waar hij

juist zwaar krakende treden hoorde en het klinkend neerzetten van een emmer. Het was Piet de schoonmaakster, die nog de trap ging dwijlen.

- Is ma niet thuis? vroeg Wim haar. De vrouw lichtte een grofbeenig, ingevallen gezicht naar hem op, de trekken onscherp in de schemering.

- Dag jongeneer, ... zei ze met een stem zonder klank, nee, uws ma is niet thuis, mevrouw is de jongejuffrouw Truus gaan halen.

- O, ... zei Wim, ... ik moet even voorbij, naar beneden ...

Het mensch week gedwee ter zijde en Wim sprong omlaag, met een harde bonk op den gangvloer.

In de tuinkamer was het juist als boven: verlaten of er lang niemand was geweest. Wim wist eigenlijk wel dat 't zoo zou zijn. Ze maakten hier nooit vóór 's avonds de kachel aan, maar nu scherpte het nog zijn gevoel van onrecht. Dat er dan ook nergens voor hem gezorgd was....

Met een paar stappen stond hij in de keuken waar 't licht-warm was en vol etensdamp.

- Waarom is 'r dan toch nergens licht angestoken? Zijn jullie heelemaal gek.... Waar mot ik nou gaan zitten? Als ma weg is, doen jullie ook heelemaal niks, zei hij in één adem, met heettrillenden klank, tegen de verbaasde meiden. Die keken hem roerloos een oogenblik aan.

- Zeg kind, wat mankeert je? Wat mankeert die

jongen nou? riepen ze toen tegelijk. Wat een geweld! Ik zou een standje komen maken.... en Jans de keukenmeid gromde, nu werkelijk boos:

- We hebben van jou geen rippelementen af te wachten, kleine aap!.... als je nog wat heb, bonjour ik je vierkant de keuken uit....

Kleine Wim voelde zijn boosheid neergeslagen.

- Nou, waar mot ik dan blijven.... zei hij half huilend.

- Dan ga je maar op je duim zitten, spotte Leen, en keerde zich onverschillig af, weer naar haar fornuis.

Maar de werkmeid kreeg meelij.

- Dan zal ik wel even boven licht maken voor je, ga dan maar mee, zei ze en ging Wim voor, die zwijgend meeliep.

De schoonmaakster hief zich met moeilijke, hoekige bewegingen weer van de knieën op, toen zij voorbij traden en terwijl in de donkere kamer de meid naar lucifers zocht, hoorde Wim nog telkens den klank van de emmer, die stootend verzet werd.

De kamer leefde op in het licht, maar het was er nog te kil om gezellig te zijn en Wim was ook niet gewoon hier te zitten. Toen Jans het gordijn had laten zakken en weg was gegaan, trok hij den stoel bij de kachel en zette zich om zijn voeten te warmen. Zoo bleef hij lang in de stille kamer, aan niets bepaalds denkend, zich armelijk en gedrukt gevoelend in een doffe verbittering tegen de meiden, tegen ma, tegen alles.

Eindelijk werd er gescheld en hoorde hij de bekende

stappen in de gang en de hooge praatstem van zijn zusje.

- Zie je wel? Wim is al thuis; zie je wel Truus? Die arme jongen... hoorde hij ma nog buiten de deur zeggen...

Toen kwam ze binnen en dadelijk naar hem toe.

- Och heer, mijn ventje.... en ben je nou al zoo lang thuis en was er nou zoo niemand, hè? Geen ma en geen Truus.... 't is toch schande.... Maar we moesten samen wat koopen, Truus en ik....

Zij bukte zich naar Wim en zoende hem, terwijl haar twee handen zijn gezicht vriendelijk namen. In haar hartelijk meelijden versmolt zijn verbittering.

- Ja en d'r was nergens licht an, nergens! klaagde hij.

- En ik had ze nog al zoo gezegd 't hier gezellig te maken.... da's niet aardig van Jans.... Wil je nou een Gouwsche sprits, om 't weer goed te maken.

- Hè ja, ma, riep Truus.

- Jij òòk?.... o, jij ook? Krijg dan maar 't trommeltje uit de kast....

Toen Wim, al koekknabbelend, naar beneden was gegaan om zijn boeken weg te leggen, terwijl de werkmeid boven de tafel dekte, vond hij dat in de tuinkamer de gaskachel al brandde met een vollen blijden lichtglans op den vloer en tegen de zoldering. Hij had dadelijk weer naar boven willen gaan, maar nu, in dit gezellig lichtschemerende, bleef hij hier een beetje treuzelen, tot hij geroepen zou worden. Hij staarde in 't vage tuinbuiten, waar niets zichtbaar was dan een zwaar-donkere

opstand: de schutting en verderweg een donkere vlakte waarin ongelijkmatig rosroode vierkanten waren verspreid. Met een scherp oppuntende lijn sloot die tegen 't bleekgrijs der lucht....

Wim hoorde zijn vader thuiskomen, en met zware kraakstappen naar boven gaan. Nu zou hij wel dadelijk geroepen worden. Hij voelde een heimelijk, kneuterig plezier hier te blijven, nog dit oogenblik, zoo alleen en in 't donker, wetend straks in de warmte en 't gezellig licht te zijn.

Wim luisterde of hij pa ook naar beneden hoorde komen, maar Jans riep in de gang: Wim ben je daar? eten!.... en hij durfde niet langer blijven.

Juist kwam zijn zusje ook van boven.

Ma zat al op haar grooten stoel en de tafel wachtte.

- Kinderen, stil zijn, hoor, aan tafel, zei ze haastig en ernstig kijkend, pa is niet in zijn humeur, hij heeft erge hoofdpijn, dus stil zijn, niet druk zijn, anders maak jullie 'm maar boos....

- Jakkes, heeft pa weer hoofdpijn? zei Truus spijtig en Wim voelde door ma's zacht-haastige waarschuwing een onrust in zich losmaken, die alle blije stemming van licht en gezelligheid doofde. Zwijgend ging hij op zijn kruk zitten, naast Truus, beklemd wachtend tot pa beneden kwam. Hij dacht dat in den laatsten tijd pa dikwijls zoo hoofdpijn had en dan was telkens 't eten gedrukt en benauwend, Wim wist niet precies waarom. Pa had dan zoo'n rood hoofd en keek zoo

kwaad, dat hij nauwelijks van zijn bord opzien durfde. En er was zoo iets angstigends in, dat geen van allen dan een woord zei, dat hij blij was als 't eten maar gedaan kwam.

En nu zou 't weer zoo zijn,.... hè, 't was wel akelig erge hoofdpijn te hebben, maar waarom bleef pa dan niet boven?....

Daar hoorde hij den zwaren stap, eerst de trappen af, toen door de gang en pa kwam binnen. Met een zijdelingschen blik zag Wim naar den grooten baardigen kop, nu donkerrood. De zware wenkbrauwen waren gefronsd en de halfgesloten oogen keken norsch voor zich.

- Dag kinderen, zei hij dof, als terloops, terwijl hij met stijve bewegingen zitten ging.

- Dag pa, zeiden ze tegelijk, bedeesd.

En toen begon het maal in die gedrukte stilte. Maar nu en dan een korte vraag en antwoord tusschen pa en ma. Wim, zonder zijn oogen op te slaan, zag dat pa dikwijls met zijn hand over het voorhoofd streek en at met schokkende bewegingen. Hij zelf trachtte zoo weinig mogelijk leven te maken, zijn vork niet tegen het bord te doen klikken, om vooral niet pa's opmerkzaamheid te trekken. En dan keek hij maar voor zich uit naar de bruine raamgordijnen en naar 't tafellaken met de gele matjes en 't peper-en-zoutstel of lette op hoe de flesschen stil lichtglansden aan de halzen. Pa had zeker erge pijn en Wim voelde wel meelij, maar toch

vooral beklemdheid om dat vreemde, dat er aan hem was en dat maakte, dat hij hem niet durfde aanzien.

Maar bij het nagerecht begon pa weer te praten, allerlei van plannen die hij gemaakt en kennissen die hij gezien had, waarop ma bijna niet antwoordde en hij sprak veel harder en gauwer dan gewoonlijk en lachte soms met een korten, schokkenden lach. Dat was nog pijnlijker dan het zwijgen. Er was zoo iets zenuwachtigs in dat luidruchtige spreken, dat Wim zijn hart van trillenden angst voelde toegenepen.

Het was of pa ijlde! Hij vermande zich en keek op en pa vòl aan. Onder het lamplicht scheen het gezicht bolrood opgezet en de oogen stonden diep en klein en schitterden koortsig. Zoo had hij hem toch nog nooit gezien....! En naar ma kijkend, trof het Wim dat zij wit zag en haar lippen streng vast gesloten waren. Zij deed heel rustig, als altijd, maar toch langzamer, alsof zij op zich zelve lette.

Toen zij zag dat Wim naar haar keek, keerde zij zich tot hem en vroeg haast fluisterend of hij nog van 't schoteltje wilde. Hij knikte van neen, haar aanziend met groot-angstige oogen. Hij wilde maar dat 't gedaan was....

Maar hij hoorde, midden tusschen een gezegde van pa over zijn drukte vandaag, door ma vragen op een heel bizonderen toon, met een trilling in haar stem, of er dan weer zoovéél ouwe kennissen op de soos waren geweest vanmiddag... waarop pa, ineens woedend, met

een groote bulderstem hard over tafel riep, dat Wims hart in zijn keel klopte van ontzetting:

- Waarom vraag je dat? Kan je dat wat schelen? Ik zal toch waarachtig wel 't recht hebben... waarop ma, die niet verschrikt scheen - en dat trof Wim toch even - zacht nadrukkelijk zei, terwijl zij hem strak aankeek:

- De kinderen... en daarop zich tot hen keerend, vriendelijk knikkend: ga jullie nou maar heen jongens, we hebben gedaan en pa en ik hebben nog te praten.

Wim en Truus, die ook angstig had zitten staren, slopen haastig weg uit de kamer in de koue gang.

- God, wat heeft pa? fluisterde Truus, zoodra de deur gesloten was.

- Ik weet niet, laten we maar naar beneden gaan. Wim, die nog beefde van schrik, wilde maar weg en niets meer hooren. Met Truus achter hem, liep hij zoo snel mogelijk trap af, gang door naar de tuinkamer, waar zij het licht aangestoken vonden en daar bleven zij luisterend en bang fluisterend bij de tafel dralen.

Boven hen klommen en daalden in de stilte van 't huis de stemmen van pa en ma luider dan anders. Vooral pa's stem ging hoog met snel, als gebiedend, uitgesproken zinnen, luide brommingen als rollende spoorwagens recht op hun doel af, en ma daarentegen met korte uitroepen, als rake pijlen treffend, of één-klankige, onverzettelijke lange zeggingen, die muren schenen te trekken, grenzen af te bakenen, waartegen

die aanrollende brommingen moesten stuiten. Zoo ging 't lang voort, onverbroken, in wisselklanking en gelijkheete drift scheen die stemmen voort te jagen door de stilte.

Eindelijk fluisterde Truus:

- O, ze hebben zeker ruzie!... Hoor je Wim? Wat zou pa hebben? Wat werd-i in eens boos, hè? En zag je wel hoe rood of-i was?

- Nee, zei Wim, al luisterend. Goddank, 't hield op!....

- Och, kind, jij ziet ook niks,.... snauwde Truus hardop.

Boven werden stoelen hard verschoven, daarna de deur hard dicht en met dreunende stappen pa door de gang, de trap op, zijn kamer in.

- Pa gaat weg, fluisterde weer Truus, en zij luisterden nog. Maar toen er niets volgde dan stilte, ademden zij op.

- Zeg, wat zou pa hebben? vroeg zij nieuwsgierig... zoo erg zijn pa en ma nog nooit tegen elkaar geweest... Ja, verleden, op een Woensdagavond, toen was jij naar catechisatie, toen hebben ze ook erg ruzie gehad... maar toch lang zoo erg niet, god, làng zoo erg niet als nou. Zeg, wat zou 't wezen, dat pa zoo erg raar dee?...

- Ach, ik weet 't niet, zei Wim, kribbig van angst, want hij wilde blijven luisteren en dat gebabbel van Truus stoorde en ook voelde hij een pijnlijkheid zoo

over die dingen te spreken. Het was of ze daardoor nog vreeselijker werden.

Maar Truus was beleedigd.

- Nou kind, je kan me toch wel antwoord geven.... ik zeg toch niks van jou... hè, je kan ook nooit 'rs met jou spreken,... daar ben je veel te suf voor....

Er werd gescheld.

- O, dat is juffrouw Friens, riep Truus, - jasses, nou al! hè, dat vervelende mensch! en terwijl boven werd open gedaan, liep zij vlug de kamer uit en hoorde Wim de trap even kraken onder haar lichte stappen. In de gang hoorde hij toen de opklinkende begroeting van de pianojuffrouw en Truus.

Wim was nu alleen. Hij had wel naar boven willen gaan en ma vragen, om zijn angst te dooven, wat er toch was met pa en haar, en zien hoe 't haar ging na dat heftig gepraat.... Maar hij durfde heelemaal niet. Het was zoo ontzettend en ook pijnlijk vreemd.... O, daar kwam pa weer beneden! wat zou er nu gebeuren?... misschien zouden ze weer beginnen, o nee, o nee toch!

Hij ging op een stoel voor de tafel zitten en sloeg de handen voor de ooren, om het maar buiten zich te houden, als zij weer zoo hard spreken gingen....

Maar toen, een oogenblik later, hij waagde te luisteren vernam hij niets in de binnenhuis-rust, dan de verre brooze pianotonen. Dat was Truus, die les kreeg.

Daar boven bleef alles stil en pa was toch naar binnen gegaan. In 't verder luisteren ontspande zich allengs zijn

opmerkzaamheid, gingen zijn gedachten van het onmiddellijk-angstigende weg naar de donkere verschrikking, die van 't gebeurde uitging. Wim voelde een zekeren bodem wegzinken, waarop tot nog toe veilig zijn moede gedachten waren te ruste gegaan, als zij in 't schoolleven niet meer konden.

O, wat was er toch tusschen pa en ma? en waarom deed pa zoo? Waarom werd hij ineens zoo woedend en waarom keek ma hem zoo strak aan en bleef zij onverschrikt?....

Wim voelde zich heel klein nu, heel nietig en zware onbekende dreigingen van alom boven hem. Al het rustige, al het veilig thuis-zijn scheen nu wel voor goed verloren.... Hij had vroeger 't wel eens even gedacht. Hij wist 't nu zeker! Er was iets niet goed tusschen pa en ma dat hij niet begrijpen kon, maar hij voelde donker, dat veel ontzettends daar uit kon komen en nooit meer, dacht hem, zou hij voortaan rustig kunnen zijn in het vertrouwen, dat door pa en ma alles ten beste voor allen werd beschikt. Het deed hem nu pijn aan pa te denken. Die was altijd wel ver en hoog geweest in zijn gevoel, maar hij was toch trotsch op hem als op iets heerlijks en onaantastbaars. En nu.... hij had een schaamachtig-beklemd gevoel als hij aan hem dacht....

Maar dat andere was het ergste, dat dit heele huiselijk bestaan met pa en ma samen nu onzeker werd in angst en twijfeling.

Wim schrikte op door het slaan van de klok: half acht al! Nog eens luisterde hij scherp op, maar niets anders drong tot hem door dan wat vaatgeklank uit de keuken en soms, heel teer en zwak, die broze tingeltoontjes van de verre piano.... Toen stond Wim loom op, niet meer zoo angstig, maar heel bedrukt, heel eenzaam in zwaren twijfel.

Maar hij moest zich haasten. Jan kon elk oogenblik komen en hij had nog niets van zijn Fransche thema af.

In België.

In België.

I Luik.

Ik wensch geen beschrijving te geven van Luik, een stad, die iedereen kent.

In een tijd, dat niet alleen de bekende kruienier van den hoek, maar zelfs de derde bediende van een commissionairskantoor zijn jaarlijksch reisje naar den Rijn maakt, behoorde men na te laten eenige stad te beschrijven, die nader bij ons ligt dan Timboctoe, omdat anders de kans te vervelen groot is, terwijl bovendien elk, die ergens zelf geweest is, het altijd veel beter weet dan ieder ander.

Dat is de vloek van de opkomst der nieuwe vervoermiddelen en van den vierden stand: het reizen is te gemakkelijk en plebejisch geworden, en zal mettertijd hopeloos eentonig zijn. Het lijkt mij 't meest benijdbaar in die tijden van 't verleden, dat de wereld toen zooveel grooter was dan nu. Werd toen niet reeds de reis naar

Rotterdam, en zelfs naar Den Haag een moeilijke en bijna gevaarvolle tocht geacht, waartoe men degelijk proviand meenam, mitsgaders zijn familie, om aan de schuit afscheid te nemen. En had niet de man, die een dag lang in de saaie schommeling eener trekschuit zich gaar had gezeten, of in de hutselende rommeling eener diligence ademloos en murw was geschud, een gevoel of het jaren geleden was dat hij vertrok en hij onmetelijke ruimten had doorreisd? En als hij dan eindelijk, tegen het vallen van den nacht, aanlegde bij het veer, of in de grauwe morgenschemering uitstapte voor een dicht gesloten logementje in een doodstil stadje, was 't hem dan niet of hij zich in een ander land, onder een ander volk, of hij zich waarlijk in den *vreemde* bevond?

En dan hoeft men nog niet eens zoover terug te gaan als de gouden tijden onzer onvolprezen en haspelige Zeven Provinciën, toen men werkelijk door elke nieuwe stadspoort ook een nieuw rijk binnen-trok, welks bewoners zoo slecht te spreken waren over de stad, die een uur gaans verwijderd lag, of daar de ongeloovige Turk zelf woonde.

Toen was 't leven op de kleine plek, die men te zien kreeg, veel gezelliger en beslotener, en alles had van zelf, wat men nu met wanhopige moeite tracht op te sporen: een lokale kleur. Wat werd 't leven en de wereld wijd, als men aan de landen buiten zijn land dacht! Aan Hongarije, aan Polen en zelfs aan Duitschland! En daarachter was altijd nòg meer wereld, onbekende

landen, hoevele wist niemand, met gruwzame menschen bevolkt, zóó afzichtelijk en woest als men zelf maar geliefde te denken.

Ter zee, wel is waar, bestonden de afstanden niet in die mate, doch een rustig en beschaafd poorter, die niet juist bij zee en handel was geboren en opgevoed, bedacht zich toch wel tweemaal eer hij zijn lijf aan het veege schip en zijn maag aan het pekelvleesch voor geruimen tijd toevertrouwde. Wie er naar Italië wilde, ging dan maar liever over land, en dat werd dan een zaak van jaren, jaren, die een afzonderlijk stuk leven besloegen in het bestaan der beschaafde Nederlanders. Niets van een vliegreisje of van ‘een paar maandjes’ in Italië, met acht dagen in Florence, drie weken in Rome, nog eens acht dagen voor Napels en de Vesuvius, en Capri, Pompeji, en dan weer terug naar Venetië en van daar over Zwitserland en den Rijn naar huis....

De betrekkelijk weinigen, die toen Italië zagen, bleven er lang genoeg, om behoorlijk Italiaansch te leeren spreken, hadden aanbevelingen aan de aanzienlijke families, zagen het Italiaansche leven, de kunst zoowel als den kunstenaar van nabij, en kwamen eindelijk terug, als lieden voor wie niet enkel in letterlijken zin de horizont zich verruimd had, waarachtig doortrokken van een andere beschaving en met een betere kennis dan die van reisgelegenheid en hôtels, van Italiaansche schildersnamen en bouwwerken, waarop de Jan-en-Alleman van thans zich te goed doet.

Het is onbegrijpelijk, zooveel menschen als tegenwoordig den treurigen moed bezitten Italië te bereizen, terwijl er toch landen genoeg zijn waar men zonder pretentie heen kan gaan. Want ieder, die uit eigen vrijen wil naar 't ‘Land der Klassieke en Middeneeuwsche Beschaving’ trekt, wordt gehouden ook, hetzij klassiek, hetzij middeneeuwsch, eenigszins beschaafd te zijn. Het schijnt nu eenmaal niet te kunnen dat men, zooals naar Zwitserland of de Duitsche Middelgebergten, naar Italië gaat alleen voor de natuur. Italië is het land van natuur en kunst beide, en de natuurschoonheid is daar zoodanig met herinneringen van kunst en historie verbonden, dat zij, naar de algemeene meening, alleen door hem ten volle genoten kan worden, voor wiens geest, wanneer een blauw-tintelende zeegolf in een krans van donker-rustige bergen, of een stad, wit en pittoresk gelegen tegen de hellingen der Apenijnen, met donker olijvengroen bewassen, zich voor zijn onverwachte blikken opdoet, eenige namen van beroemde mannen der oudheid of eenige historische feiten opspringen gelijk de hamertjes van een piano. Iemand, die derhalve beweert Italië's schoonheid genoten te hebben, wordt onmiddellijk voorondersteld een man van tenminste eenige kunst- en historische kennis te zijn. En dan hoeft hij nog geen stap in eenig museum gezet te hebben. Doch dit laatste, het bezoeken van musea, is een plicht, dien geen Italië-bezoeker zou wagen onvervuld te laten, want hij zou voor zijn gansche leven ridicuul gevonden worden, zoo hij, thuis komende,

bekennen moest al die onsterfelijke kunstschatten onbezichtigd voorbijgetrokken te zijn.

Dan had hij ook wel daarvandaan kunnen blijven en zich dichter bij huis aan natuurgenot laven, zou men zeggen.

En van bezichtigen komt onvermijdelijk bewonderen. Want wie zou verwaand of dom genoeg durven zijn, te zeggen dat hij al die Michelangelo's en Titiaans en Da Vinci's niet mooi vond of niet begreep! Al zoo staat 't dan nog steviger vast, dat meneer Die en meneer Deze, die al z'n leven in 't vaderland méér hun werk van pruimen en tabak dan van schilderijen of sculptuur gemaakt hebben, plotseling vurige aanbidders der Primitieven zijn geworden, met den smaak zoowel als de kennis, waarop zulk een bewondering dient gebouwd te zijn.

Evenwel, als dit een zonde is, brengt zij haar eigen straf tegelijkertijd mede en de heugenis van al die museumzalen zal in later dagen - bij menigeen veel meer dan het g e z i c h t der schilderijen en marmerbeelden - het g e v o e l van een suf hoofd en loodzware beenen opwekken, als een factor, onvermijdelijk aan 't bewonderen van zooveel kunstschatten verbonden. En men zal dit zeer duidelijk kunnen bemerken in den matten toon en de eentonigheid, waarmee de vermoeide kunstpelgrim van zijn bewondering gewaagt en nog duidelijker waar hij er ten slotte aan zijn dithyramben toevoegt: ‘maar weet je, d'r is zoo'n boel.... je krijgt er toch eindelijk wel een beetje t e v e e l van’.

Ik zal dus geen beschrijving geven van Luik, een stad, die ieder kent.

Wel kan ik trachten te zeggen, hoe 't daar voelt in wisselend Augustusweer en als men nog een gansche reis vóór zich heeft.

De met spoorwegen omgordelde stad, - waar 't spoorfluiten, de zich repercuteerende schok der elkander stootende waggons op de rangeerterreinen, bijna op alle punten deel uitmaakt van het stadsgerucht, dat in Luik steeds beheerscht wordt door het rythmisch metalen hameren, klinkend van alom - krijgt iets van een holgalmende poort uit op het bergland, waarnaar onze verlangens strekken, of van een stoombootaanlegplaats. De dingen hebben er de bekoring van het voorbijgaande. Huizenstraten en de bergen er achter zijn als een frisch-nieuw décor, dat straks weer veranderen gaat. Men ziet 't alles oppervlakkig en men merkt toch vele der kleinste bizonderheden: schelknoppen, naambordjes, een wijdbladige sierplant voor een raam, den eigenaardigen val van een gordijn - met als 't ware een honger naar kijken en in zich opnemen, met een scherpen lust bij 't onbeduidendste een oogenblik te verwijlen, juist omdat 't zoo voorbijgaand is en de tegenstelling zoo groot tusschen dat heel, héél klein plekje en de verre vlucht van onze reis.

Ik weet niet of dat wel duidelijk is uitgedrukt. Als ik er mij indenk gaat 't gevoel dieper. Er is een vreemde bekoring in 't èven, scherp zien van zulke heel onbe-

duidende dingen, voor ons vluchtig en onwezenlijk als de beelden, die men in wolken zien kan en die toch gewoon-feitelijk daar bestaan, r e ë e l daar bestaan, jaar op jaar, met een eigen ‘leven,’ had ik haast gezegd. 't Is dezelfde impressie, die wij overal zullen ontvangen, van 't vreemde aanzien, dat de dingen hebben voor hem, die, ze schielijk voorbijgaande, voor de eerste maal ziet, en daarna nooit weer, terwijl hij toch weet dat zij daar altijd waren en ook blijven zullen na zijn heengaan.

In dat vreemd aspekt ligt, geloof ik, een bekoring van het reizen, omdat het zelfs 't gewoonste overwaast met iets eenzaams, alsof het te beklagen ware om zijn onveranderlijk vastzijn aan die ééne plek van de gansche wijde, verre wereld.

Zoo heb ik wel de kiezelsteenen op een stationsterrein of de ijzeren voluten aan de pijler van een stationskap, zoolang het oponthoud duurde, zitten aanstaren en hun vormen, schoon halfbewust, nauwkeurig volgen, terwijl ze mij toch w e z e n l i j k niets schelen konden.

Naast deze, die men zou kunnen noemen a l g e m e e n e , is er nog een speciale oorzaak waarom, voor ons Hollanders, de dingen er zoo vreemd uitzien. En hier komen wij weer op aanmerkelijk positiever bodem.

Het is niet alleen dat Luik voor ons een nooit geziene stad is, maar ook dat het een vreemde, een o n - H o l l a n d s c h e is, anders in natuurlijke ligging,

in bouw van huizen, in kleur van plaveisel en vooral anders in atmosfeer dan wij ooit bij ons - tenminste in de noordelijke provinciën - te zien krijgen. Van nu af zullen wij in alle plaatsen, zoo groote als kleine, die wij aandoen, dezelfde eigenaardigheden terugvinden en het schijnt daarom niet ongepast zich hierover verder uit te spreken.

Wanneer een gewoon Hollandsch mensch reizen gaat in de ons omliggenden landen, niet al te lang noch al te ver, moet 't hem toeschijnen of alle uiterlijk van steden maar tweeërlei karakter kan hebben: een, hem bekend, Hollandsch, of een buitenlandsch-vreemd. Hij zal wel verschillen opmerken in de bijzondere deelen, maar de indruk van het geheel blijft hem dezelfde, hetzij hij Luik bezoekt of Bonn of Coblenz, of eenige noordfransche stad, als Sedan of Arlon.

Er is iets straks en iets klaars, iets gedurfds en levendigs in al dat bouwen van straten en huizen, dat hij in zijn eigen land mist en dat hem wel goed doet en bevredigt, vooral zoolang de zon schijnt. Hij voelt er iets in van een v i v e r e n aard en een minder peuterig en loom leven, dan in Holland wel geleid wordt. Het blaast misschien wel een lichte koorts van durven en levenslust bij hem aan, en meer dan ooit is hij geneigd het thuis een ‘beroerde boel’ te vinden, bij dit buitenland vergeleken. En evenwel kan het zijn, indien de reisroes hem tenminste niet geheel verblindt, èn 't regenen gaat, dat hij al gauw een zekere vaalheid in

't buitene opmerkt, die hem mogelijk wel de impressie van onzindelijkheid geeft en zijn gemoed weer voor Holland verzacht. Hij herinnert zich dan hoe de reinheid, vooral van stoepen en raamkozijnen, toch aangenaam afsteekt tegen de groezeligheid hier.

Vooral als het eenigen tijd achtereen blijft regenen, verdwijnt de bekoring der uiterlijke stede-dingen gansch en al. Hij kan het voor de uitwerking van zijn neerslachtigheid houden, maar een feit is het, dat alles hem zoo v e r v e l e n d aankijkt. Niet zwaarmoedig of zelfs somber, gelijk de grachten en straten der steden in 't vaderland, maar rechtuit v e r v e l e n d , kleur-en zielloos, hard en zonder diepte en eentonig.

Het schijnt of alle gebouwen sedert eeuwen daar gestaan hebben en bewoond en u i t g e w o o n d werden, terwijl niemand geld heeft ze wat op te frisschen. Het is alles verwaarloosd on onhuiselijk. Zelfs de jonge huizen en die nog niet af zijn, hebben reeds een oud-vergrauwd aanzien. Dat komt geloof ik, behalve misschien nog van wie weet hoeveel onnaspeurlijke oorzaken, wel grootendeels daarvan, dat de atmosfeer buiten ons land droger is en het frissche Hollandsche baksteen ontbreekt.

De schilders weten 't wel, dat 't de vochtige atmosfeer is, die voornamelijk Hollands bekoring maakt, de zware dampige lucht, die de dingen omhult en verhult en er diepte en vaagheid aan geeft. In het buitenland daarentegen staan huizen, boomen, bergen, zoo maar pardoes voor onze oogen, zonder iets, dat het licht

breekt of tegenhoudt en zij worden daardoor van een vaak onaangename strakheid en duidelijkheid, als de zon hen niet vriendelijkt in zijn glans. Bij ons is daar meestal iets droomigs in 't buiten, dat vaak tot somberheid gaat, als de hemel grijs is en 't regenen wil. Heel zelden zien we dat levendig-klare, dat 't geheel onbelemmerde aanzien der dingen geeft. Maar 't prenterig-harde, het te dicht-bije, dat vreemde landschappen en vooral steden kunnen hebben, wordt hier nooit gevonden, en op den duur, omdat 't ruw en hard is en de wezenloosheid-in-zichzelven der dingen zoo weinig verbergt, is dit laatste veel minder dragelijk dan het eerste.

En dan deze grauwe steen, waarin de groote huizenblokken opgetrokken zijn. Die universeele grijsheid, veel minder uit te staan dan 't baksteenbruin en rood, dat overigens ook heel onplezierig zich voor kan doen aan huizen, die niet nieuw en nog niet oud zijn, in regenweer of wintergrijsheid.

Evenwel, zóó kazerne-achtig worden onze huizen nooit, als deze blokkige gevaarten met hun dikke muren en kleine, diepliggende vensters. Zoo zeer den indruk van het benauwde, doodgedrukte leven heb ik nergens in Holland ontvangen, waar maar het baksteen overwegend het materiaal vormde, en dit groezelige en kelderachtigvunze van buitenlandsche huizen werkt met 't desolate onmiddellijk samen tot één indruk van pletterende levensbarheid, waaraan het zeker langen tijd kost zich te gewennen.

Zulke indrukken echter komen alleen in de kwade dagen van regen, of als men lang genoeg op een plaats blijft om het alledaagsche er in te gaan zien.

II St. Hubert.

Het is grijs weer en niet vroolijk in den middag, als wij uitgaan.

De straten zijn slijkerig-nat en glibberig om af te dalen. Wij passeeren de kerk met het overhoop liggende voorplein, en gaan langs het glimmend nieuwe tuinhek der burgemeesterswoning en andere geringere huizen, op een straatweg vooruit, die, weldra weer langzaam stijgend, onder hooge, zwaarmoedige dennen, naar een groene bergverte leidt.

Op eenigen afstand, aan onze rechterhand, staan de hooge somber-grauwe muren en het leiendak van een laag, gevangenisachtig gebouw, rechthoekig aangesloten bij andere muren van hetzelfde grauwe, dofzware aanzien.

Volgens Baedeker is dit ‘l'ancienne abbaye convertie en pénitencier,’ en het heeft er wèl het uitzicht van.

Omhoog in de zware muren, donker van vocht en ouderdom, is een rij zwartgetraliede langwerpige ramen, met breeduitstekende kozijnen. In hun verstarde gaping

hebben zij iets weg van vierkantgrijnzende monden met zware onderlip, iets breeds en star-idioots.

Geen geluid wordt gehoord achter de muren, een doodstilte alom, terwijl, verder-weg, de rechte dennen langs de chaussee hun roerlooze takken zwaar spreiden onder de drukkende melancholie van dit uitgestorven middaguur. Wij wandelen langzaam voort op de zachtrijzende weghelling, onder het strakke luchtgrijs, voorbij de stille boomen en wij hebben het gevoel van niet juist te weten wat.

Dan nadert aan een kromming van den weg, tusschen het schemerend groen onduidelijk, een grijze kudde van kleine gedaanten, regelmatig opschokkend als een marcheerende troep soldaten, terwijl de militaire dreun der gelijk-vallende stappen in onze ooren komt.

Als wij dichterbij komen, zien we een kleinen troep drie aan drie gaande jongens, blijkbaar die van de strafkolonië, in grijze pakken, door twee of drie sober geuniformde mannen, links en rechts, begeleid.

Gesproken wordt er niet, terwijl zij gestadig aanmarcheeren. Alleen de droge, doffe dreun van al die in cadans stappende voeten weerklinkt. De lijven deinen op en neer, gelijk en stijf, de beenen warrelen dooreen, als ware de gansche troep één reuzendier op vele pooten. Zoo komen zij aan en, passeerende, lichten achtereenvolgens de mutsen af, terwijl zij ons vluchtig aankijken in het langsheen gaan.

Er zijn allerlei gezichten, de meeste zijn er boersch

gevormd, maar een enkel is vol uitdrukking en richt op ons een scherponderzoekenden blik van heimelijke gedachte. De anderen zien ons schielijk even aan, als in een dorpschool boerenjongens, wanneer de schoolopziener binnenkomt en kijken weer verlegen voor zich, in argloozen eerbied voor ‘hoogergeplaatsten.’

Zij zijn al voorbij, hun zwaarschrijdende eenheidsstap dreunt al achter ons, terwijl wij nog staan te kijken.

Dat zijn dan de bewoners van die hooge grijze gebouwen met hun leepoogende tralieramen. In deze gedrukte omgeving, in dit rommelig stadje, dat is als een verlaten werkplaats, wordt hun dus de orde en tucht geleerd, - geleerd met harde hand door de ‘organen’ der gemeenschap - waarvan het gemis hen vroeger tot misdrijf heeft gebracht. Hun opvoeding wordt hier weer opgenomen (eerder b e g o n n e n , voor sommigen), en onder een régime, dat voor velen wel regelmatiger maar niet harder zal zijn dan dat der ouders, doorgevoerd zoolang hun verblijf hier duurt.

Dat lijkt alles niet zachtzinnig of meelijdend. Het zal eerder administatief-onverschillig zijn, maar ook redelijk en consequent en eenvoudig. Het soort jongens dat hier komt, zijn juist geen teere verwende kindertjes, maar 't zijn ook geen ‘kleine monsters.’ Wat hun hier geschiedt, is als systeem geen straf, maar noodzakelijke verbetering, de allereenvoudigste, algemeenste styleering van hun wilduitgroeiende neigingen en begrippen. Zij komen hier als kleine wilden en kunnen gaan - misschien wel de

meerderheid onder hen - als tamelijk beschaafde menschen.

En als ze dan weer, wat de maatschappij noemt ‘misdrijf plegen’, dan kunnen ze tenminste weten hoe en waarom, en zullen ze hun positie ten opzichte dier maatschappij beter begrijpen. Wat altijd zóóveel gewonnen is. Zoo dan toch een zekere categorie van onze medemenschen b o e v e n moet heeten, is het immers minder beschamend voor ons, als zij het zijn mèt dan zonder bewustheid. Dezen keer is het hun e i g e n schuld, kan men dan met eenigen goeden wil tot optimisme beweren.

Zoo beschouwd, wat is de gemeenschap dan vriendelijk-zorgzaam en verstandig als een kleine voorzienigheid. Daar zijn eenige arme schapen, die onbillijk doen tegenover andere n i e t arme en lastig zijn uit onwetendheid. Goed, de maatschappij neemt ze uit het gedrang en brengt hun de enkele eenvoudige begrippen bij, die wij allen noodig hebben om in rust naast elkaar te leven. En laat hen dan weer loopen om de verkregen wijsheid in practijk te brengen.

Kan zij 't nu nog helpen, als de domooren of onwilligen opnieuw zich vergrijpen? En heeft zij niet tenvolle het recht, niet alleen hen dan voor langen tijd te verwijderen, maar ook om verontwaardigd te zijn over zooveel ondank en onverstand? Is dat niet alles logisch en rechtvaardig, volkomen gelijk het behoort?

En evenwel hebben wij, toen die kleine grijze gedaanten ons straks voorbijgingen, iets als s c h a a m t e gevoeld en alsof wij mede schuldig waren aan eenig onrecht.

Terwijl het veel eerder behoorde, dat zij zich schaamden, was 't een pijnlijke sensatie in o n s , hen zoo jong, zoo grijs aangekleed en zoo argeloos-eerbiedig te zien.

Het is niet moeilijk op den ondergrond van dat gevoel te komen en te zien wat het beduidt. Het is eerstens het schuldbesef, dat de maatschappij - waartoe dan toch ook w i j behooren - hen nog niet j o n g e r tot zich genomen heeft, veel jonger, toen zij nog nauwelijks bewustzijn hadden. Nu heeft elk hunner, hoe jeugdig ook, nog een groot, grauw verleden. Heugenissen van dronken vaders, verliederlijkte moeders, vunze binnenholen, die ‘woning’ heetten, ongedierte, verwaarloozing, mishandeling en wrok. Menigeen onzer zou onder minder bezwijken. Zij hebbben het doorstaan om eindelijk, eindelijk, na wie weet hoeveel zulke jaren, te komen tot die bijzondere officieele daad, die onder den naam m i s d r i j f , hun op de zorg der overheid recht gaf en ze onttrok aan die omgeving van beest-achtige ellende in een menschen-maatschappij.

Dat is het eerste, dat bij hun aanblik een vaag gevoel van onrust in ons doet opwoelen. Wij hadden hun, bij een betere inrichting, veel kunnen besparen, wat hen nu misschien, daar hun aard al gevormd is, onvatbaar zal maken voor alle pogingen tot opvoeding.

Maar de indruk gaat nog dieper, als wij zien, hoe ze onderdanig groeten, met een blijkbaar besef, hoe groot het onderscheid is tusschen ons en hen, hoe aardwijd het onderscheid tusschen zelf bewust fatsoen, door geld

gesteund, en hun armoedige slechtheid, hùn verleden, hùn toekomst. Alsof het h u n schuld was dat ze zoo jong en grijs daar loopen, als kleine misdadigers, en de o n z e dat we v r i j rondwandelen in pakjes van zelf gekozen kleur! Het is heel niet verbazend, dat zij geworden zijn wàt zij zijn, op de mesthoopen, waar ze groeiden, maar wij, de maatschappij, hebben zoo goed als niets gedaan om al die vuiligheid op te ruimen.

H u n bederf is mede o n z e schuld, die met meer middelen en verstand niet werkten om het te voorkomen, ons beroepende op een inrichting der maatschappij, die het noodzakelijk zoo wilde en het altijd zoo had doen zijn.

En dit is het diepere, moeilijker te begrijpene, dat in ons bewegen gaat, altijd en overal, waar wij de menschen, de met ons levenden op dezelfde aarde, zien, wier bestaan één grauwe werkdag is, die moeten zwoegen en sjouwen, en kruipend smeken, om wat wij zoo gemakkelijk verkrijgen; en als wij zien wat daarvan wordt.

Waar dan, zooals hier, die gedrukten, benauwdlevenden, wreedgejaagden nog gedwee zich toonen, met een naïef besef hunner minderheid, daar overvalt ons een gevoel, als wanneer wij in drift een kind slaan, en het kijkt met de groote tranenoogen stil berouwvol tot ons op, innig vertrouwend, dat 't wel goed en rechtvaardig zal wezen, wat wij, groote menschen, het aandoen.

Maar de groote menschen weten wel beter!

Waarom zou een mensch meer dan een ander recht hebben op de materiëele dingen, die het bestaan kunnen

vergemakkelijken, waarom zou de natuurlijke onrechtvaardigheid, die er ligt in het verschil van aanleg en eigenschappen, nog moeten verergerd worden door de onthouding van zaken, die toch immers voor allen gelijkelijk geschikt zijn. Zoo wij weinig kunnen veranderen aan de ongelijkheid der geboorten, die zich uit in meer of minder geschiktheid en talent, des te meer reden is er in de verdeeling der goederen, waarover wij tezamen wel beschikken kunnen, billijkheid voor allen te betrachten. En wie daartoe niet medewerkt in deze tijden, die geen onwetendheid meer veinzen kunnen, niet meewerkt met alle kracht en met opoffering van behagelijk leven en rust, die zal zich niet behoeven te verwonderen, zoo hij later als een vijand wordt beschouwd, trots zijn goedmeenend gevoel.

Er waren er velen, denk ik, van de edelen, die vóór de Fransche revolutie even welwillend gezind waren, misschien even ruimvoelend spraken en schreven als honderden van thans, maar hun misdaad voor de veranderde tijden was, dat zij 't bij voelen en spreken g e l a t e n hadden, en niet met alle inspanning meegewerkt ter verwezenlijking der nieuwe ideeën.

Zulke menschen kan een omwenteling niet gebruiken. Men moet meedoen en niet aan den weg staan kijken, ook al knikt men van tijd tot tijd de werkers bemoedigend toe. Want zulke kijkers zijn hinderlijk en op den duur ergerlijk voor de koortsig werkzame mannen, die welwillendheid niet van noode hebben, maar handreiking, en vroeger

of later ruimen zij zulke struikelblokken achteloos op.

Liberaliteit, onpartijdige waardeering is voor de zware, moeilijke ontwikkeling van nieuwe menschelijke verhoudingen nooit veel waard geweest, maar wel fanatisme, dat is als de schouder tegen het wiel, en zóó is 't dan ook billijk dat later allen van den vloer worden geveegd, die geen deel hebben toegebracht aan de nieuwe toestanden, allen, de tegenwerkers mèt de passieven....

Wie onzer daarom zich, uit een of andere oorzaak, niet geneigd gevoelt d a a d w e r k e l i j k mee te doen aan den strijd der klassen, ofschoon zijn gevoel moge spreken voor die thans nog het zwakst zijn, zal wèl doen, tot berging van eigen lijf, zijn zwakken steun te geven aan de phalanx der behoudsmannen, (zoolang die er nog zijn). Want het zal hem waarlijk luttel helpen, zoo hij ten ‘Grooten Dage der Gerechtigheid’ een bordje met ‘welmeenendheid naar vermogen’ aan zijn deur zal zetten. Zijn huis zal er niet minder om worden omver gehaald en zijn oud porcelein in 't stof vertreden. Men zal spreken (en voor de tijdsomstandigheden niet geheel ten onrechte) dat zulk een neutrale broeder eigenlijk een dubbelen dood verdiend heeft, omdat hij van de oude toestanden wel profiteerde, maar door zijn liberaliteit nimmer hun odium droeg, terwijl thans diezelfde vrijzinnigheid hem ongedeerd moet doen overgaan in het nieuwe, waartoe hij metterdaad niets heeft toegebracht.

III. Bouillon.

Allengs werd, toen wij Bouillon naderden, de streek welvarender, minder dor-armoedig onder den opklarenden dag.

Meer huizen, meer bouwlanden tegen de glooiïngen op, kwamen in 't zicht, en al voldeed dat ook het verlangen niet geheel, het vroolijkte toch op, na zoolang reizen tusschen zand en heide.

Toen plotseling, terwijl de tram, voorzichtig-ingehouden dalende, schel ijzer-piepend, een bocht omtrok, zagen onze verraste oogen even een nauwe dalspleet in tusschen steile bergen. En het warrelde in de diepte van grijze daakjes, door donkere lange kasteelmuren, rustig-zwaar, overheerscht.

Dàt was Bouillon met zijn vesting op de rots! Het visioen verdween weer, maar wij wisten nu, dat dit kalm-tevreden glooiende land een hoogvlakte was en wij zoo dadelijk voor goed in het dal van de S e m o y zouden nederdalen.

Zoo ging het ook. Met bedachtzame langzaamheid vervolgde de tram langs de helling haar weg, de berg-plooien omtrekkende in zulke scherpe wendingen, dat 't metaalknarsen tot één lang, uitgehouden, zangenden toon werd, onverbroken.

En telkens keerde nu het zonnig dalpanorama terug:

het warrelig dakverschiet, waarover de somberbruine vestingmuren rustig wacht hielden. Eerst was het in de verte als een droomverschiet, onwezenlijk. Allengs werd 't geloofelijker, tastbaarder, tot een rustig-gelukkige werkelijkheid, en een poperende vreugde zette onze harten uit, dat waarlijk dit land 't onze zou zijn, om in te wonen en rond te gaan, en dit sprookjesachtig-mooie ons tot gewone werkelijkheid gegeven werd.

Wij hielden stil voor 't nieuw gebouwde stationshuisje en het stadje was er nòg en de vesting, nu imposant-hoog voor ons, was er nòg, geducht en stom de lange, gecreneleerde muren lijnend langs de bruine bergflank. En beneden trok de lichttintelende S e m o y zijn hier en daar schuimende stroomdraden voort, terwijl beweging en verkeer druischte uit de bouwvallig-grijze huisjes naast den waterkant.

Op een afstand waren drie of vier vrouwen bezig met linnen spoelen, heel kleine figuurtjes op de knieën gedoken, en de patsende slagen hunner battoirs kaatsten blij tegen de bergen en haar luide stemmen klonken over het water....

Zoo was in den sterken zonmiddag onze j o y e u s e e n t r é e in Bouillon.

Het hôtel was een kunstloos, practisch-voortvarend opgebouwd huis, gelijk ze daar allemaal zijn. Drie grauwe verdiepingen hoog, met de deur midden onder regelmatige vensterrijen, was het van binnen somber en

hokkig door donkergeverfd hout. Het stond aan een einde van het stadje, door den straatweg van de diepliggende rivier gescheiden.

En achter-langs ging een oude chaussee steil omhoog, op de flank van den berg, waartegen het huis stond aangerugd.

Een zwaar, breedgeschouderd man met gebaard gezicht, ontving ons in de deur, waar hij zeer pacifiek stond te rooken en ging met onverschillige bedaardheid ons vóór naar een groote kamer op de eerste verdieping. Met zijn donkere stem, in karige woorden, onverstoorbaar kalm tot onverschilligheid toe, sprak hij over het etensuur, over het afhalen van onze koffers, over de prijzen van het pension, en slofte daarna, hinderlijk bedaard, weer heen, vergetend water en handdoeken te doen brengen, zoodat wij daar eindelijk nog zelf om vragen moesten.

Maar wij vergaten deze eenigszins kwetsende achteloosheid van den ‘propriétaire,’ gelijk hij bleek te zijn in de verrukking om het bezonde verschiet, dat zich uit onze ramen naar weerszijden opende.

Links glooiden van het op korten afstand òm-bochtend dal de hellingen: een diepe, volle groening, als bezwijmd onder 't strakke zonnebranden. De witte S e m o y schuimde er langs henen, droomerig-eentonig razend. En aan den anderen oever stond een voorgebergte in den bocht vooruit getreden, met een klein koepeltje en enkele dennen gekroond. Vele boomen lagen langs de helling verstrooid, als hadde een groote storm daar gewaaid en de berghuid ontbloot.

Maar meer naar 't stadje heen, vlekten witte huisjes de glooiïng, stonden in bouwvallige groepjes tot aan den waterkant.

Dicht daarbij, uit ons raam naar links uitziende, witte de grijze, schel-bezonde steenen brug, waaraan zich de stadshuisjes sloten in rijen langs het water en daarachter, in brokkellijnig verschiet boven elkaar, weer de hooge berghelling op. Groene en witte vlekken wisselden daar af, tot in de verte de bergkring aansloot tot een zwaren boschbegroeiden wand.

En dat alles in middagblankheid, schaduwloos, in een gloedheete, bezwijmde rust, zwak druischend van gerucht naar de stadszijde heen, maar beweegloos-stil stroomop tegen het glooiend groene, waar de rij van kleine golfjes eentonig bruischte.

Hoe mooi moest dit uitzicht tegen zonsondergang zijn, of in de morgenfrischte!

Toen wij de trap afkwamen om naar de eetzaal te gaan, reed juist, in de omlijsting van de voordeur, een groote gele kast op zware wielen voorbij. S é d a n - B o u i l l o n stond met blauwe letters boven de raampjes, en de hôtelier, die op zijn zwarte sloffen weer even stug-onverschillig tegen de deurpost leunde, antwoordde koel op ons vragen: ‘ça? c'est la route de Sédan.... oui, monsieur....’

Terwijl wij binnen gingen in de zwaar-bruine eetzaal, klonk dat woord na, dat wij nu voor 't eerst zoo gewoon en

als van alledaagsch gebruik hadden gehoord: S é d a n ....

Sédan.... Bazeilles. - Het verwijdde zich achter die klanken tot iets dreunend-martiaals van vaag hooren-en-zien, neerslag uit lectuur en vroegere verbeeldingen.

Nog niet héél diep weg in het verleden beneden ons, stond die dag van zomerpracht, van strak blauw en hitte-laaiing, zooals er vele waren in die maanden van 1870, toen de naam van een onbekende grensstad voor altijd wereldbekend was geworden, omhoog gestegen tot een klank van grandiose somberheid, waarin men rook en woeste vlammen waant te zien en het dreunen van kanonnen te hooren....

Het was met vage bevreemding, dat wij dien naam nu zoo kalm hoorden uitspreken, als van elke andere gewone stad. En het besef der afslijping door het leven, en het zeerend gevoel van geweest-zijn en wereld-onverschilligheid kwam in ons bloot, en 't maakte ons hoofd met peinzen vol. Wat was van dat alles nog over en wat was het geweest? En toch moest het als een Oordeelsdag voor de menschen geklonken hebben, dat kanongebulder, dat een revolutie voorspelde....

Maar nu in dit klaar, gemoedelijk leven was het alles vergeten. De zaken gingen elken dag haar gewonen gang, de menschen deden klein-rustig hun kleine daden en S é d a n was voor hen weer de stad geworden van vroeger: de kleine metropool, waarheen ze gingen om inkoopen te doen. Alleen voor ons, die ver woonden, had die klank zijn vaste plaats en beteekenis gekregen

en behouden den zinvollen nagalm.... die wij nu echter bezig waren zelf te vernietigen door ons zoo dichtbij de werkelijkheid te begeven.

Men moest eigenlijk nooit zulke historische plaatsen gaan zien. Het geeft maar zelden bevredigende indrukken voor gewone menschen. Bij groote steden als Londen of Parijs, die vergaarbakken zijn van geschiedenis, is het wat anders, want dáár heeft het eene feit de zuivere, eenvoudige heugenis van het andere al verdrongen, doch van hen alle, van die gansche verwarde menigte, schijnt als een adem van verleden uit te gaan, die aan alle dingen de bekoring van het gesloten-stille, geheime weten verleent.

Maar waar steden of plaatsen zijn beroemd geworden van één enkel feit, daar is het bezoek teleurstellend, omdat de voornaamste impressie zal zijn, dat de dag van heden dien van gisteren niet meer weet en het Leven - als een practische immer bezige huisvrouw - even vriendelijk en even prozaïsch al den volgenden dag met opruimen en schoonmaken moet begonnen zijn.

In den lateren middag, toen de zon over de groene hoogte stond en alles opkwam uit de neergeworpen, verstikte stilte, betraden wij de glooiende straat naar het slot.

Zwaar-bruin strekte het verweerde muursteen naast-boven ons, onwrikbaar en tijdloos als de rots zelf, en beneden lag het levend opene stadje met het saamdringend huizenvolk, waartusschen de vloed onverpoosd bezig was.

Langs een klein plateau, met hooge kastanjeboomen,

nu goudgroen beglansd, naderden wij als door een voorportaal de vesting.

Er was juist een toeristengezelschap op terugkomen met een gids, zeide ons een man in grijze kleeding, die binnen de eerste kille omwalling ons ontving. Wij zouden even dienen te wachten.

En zoo deden we in een holle, steenige kamer een vroeger ‘corps de garde’, waar wij ons verwonderden hoe men hier ooit had kunnen wonen, in dit vertrek dat er uitzag als een ontruimde steenhouwerswerkplaats.

Maar buiten de dikke vensteropeningen weefde de warme innige zonning van het buitene, ver onder het milde hemelblauw tot over de donzig groene glooiingen en dat maakte elk verblijf, zelfs dit kelderachtige, verdraaglijk.

Eindelijk - het had vrij lang geduurd - hoorden wij het gezelschap terugkomen: luidruchtige jongensstemmen en stappen weerhallend tusschen geluidgevoelige steenwanden.

Zij traden ons wachtlokaal binnen, een opgewonden gymnasiastentroep, blijkbaar op een voetreis uit Sédan of Luxemburg hier aangekomen en die nog denzelfden dag verder wilden, zooveel haast hadden ze.

Een ander man in grijs, met een fiksch jong soldaten-gezicht, blozend rood en met blonden snor onder onvervaard-kalme grijze oogen, ging ons nu dadelijk vóór weer de vesting in en tusschen het zwaar-opgaand steen, waren wij thans in de stilte van afgeslotenheid.

Wij beklommen langs het grijs van ongelijke steenen trappen de eerste, de tweede, de derde bastion en het was overal zoo verlaten als het er van beneden uitzag. Deze geheele vesting was een verleden. De zomerdag was er om henen: heete zon, groeigeluiden in de warme broeilucht; de druisching uit het stadje sloeg uit de diepte omhoog en het zachtgroene gras overal op de binnenplaatsen wuifde met lange sprieten in den zoelen wind....

Maar aan de muren, aan de donkere gebouwen, deed die zomer-van-heden niets meer. Die waren als een steenen geraamte, onaantastbaar en onpersoonlijk, maar toch een verre heugenis van vroegere bezieling bewarend. Een somber bouwsel, uit den tijd weggezonken tot fossiele verstarring, waarin wij rondgingen met het gevoel, dat het nooit meer te beleven was en wij er niets van begrepen.

Onze gids vertelde van de Hollandsche troepen, die hier gelegen hadden in de vorige eeuw, toen Bouillon een der vestingen was van het Barrière-tractaat, en het was als geschiedde ons even iets vriendelijks hier den Hollandschen naam terug te vinden. Wat zij dáár en dáár veranderd en verbouwd hadden in de kazerne-gebouwen, wees hij, en hoe zij de vesting zelve versterkt en vergroot hadden. En door die herinneringen kruisten andere van Napoleon, wat hij verricht had om de weerbaarheid van dit belangrijk punt te verhoogen. Maar toen wij dieper in kwamen, beneden, in de oudste gedeelten, was het - nog onwezenlijker dan de andere - de naam

van Gottfried van Bouillon, die aan onze ooren sloeg. In de diepstgelegen rotslagen van de vesting waren lage mijngangen en rotsopeningen, die door hem gemaakt heetten.

En de vochtig-zwarte gesteenten bewaarden deze heugenis gelijk boven de bruine, verweerde muren, die andere bewaarden: in grimme geslotenheid, in starre onverzettelijkheid. Zij waren het reuzige materiaal geweest, waarmede kleine menschen hun zeer ernstige bedoelingen hadden bevorderd; thans waren mèt de bedoelingen de menschen verdwenen, maar de ontzaglijke werktuigen waren daar nog in hun nu zoo vreemd-nutteloos geworden geweldigheid en woeste kracht.

Dit was wel de voornaamste indruk, dien wij van onze wandeling medenamen, doch in het oude slotgedeelte, dat het oorspronkelijke geweest was, doordrong ons nog iets anders.

De gids toonde daar, in een verwarrende kruising van kil-koele gangen, waar zijn lantaren een voortschuivenden slingerschijn wierp, een vierkant steenen hol achter een zwaar-houten deur met getralied gat. Dat was in die feodale tijden de gevangenis geweest, en aan het achtereinde, onder zware ijzeren roosters, bevonden zich twee o u b l i e t t e n , die ook veel later nog wel gediend moesten hebben. Om de diepte te laten zien, stak de man een krant aan en wierp die vlammend in de zwarte ruimte.

Heel diep ging het niet en de vlam scheen op den donkeren grond te dooven in andere bladderig-verkoolde papieroverblijfsels, bij ontelbare vroegere gelegenheden,

ten gerieve der bezoekers daar ingegooid..... Het was niet zeer huiveringwekkend..... Maar toch: door dien donkeren kerker in de pletterende rots zwaarte en, vlak bij, dat kleine platform naast loodrechten wand, waar de gids zeide, dat de veroordeelden werden gehangen, om vervolgens, afgesneden, van die duizelende hoogte in den stroom te ploffen, dat het water hoog opzwalpte... door dat alles kwam toch wel op de sensatie der reddeloosheid, der hulpelooze nietigheid van de ellendelingen, die eenmaal den toorn van deze machtigen hadden opgewekt.

Want ieders persoonlijkheid was toen als een gesloten vesting, waaruit hij geen gemeenschap hield met dat wat buiten hem leefde. Veel meer dan thans was het dieper zelf voor den naast-levende een onbekendheid, die hij echter ook niet begeerde te doorgronden, omdat hij er, naar de algemeene moraal, niets mee te maken had.

Wat den mensch eigenlijk bewoog, ging niemand aan, alleen wat hem m o e s t bewegen. Daarnaar werd hij behandeld en gericht en het zwakke stamelen, dat in doodsangst van zelfonbegrepen, diepere motieven iets mocht openbaren, kon niemand verstaan. En zoo werd dan in wreed-koude onbegrepenheid gehandeld met het leven alsof het niet het uitsluitend eigendom van het individu ware, alsof anderen, naastlevende persoonlijkheden, daar iets van weten konden. Het was hèm alles, geheel en alles, hùn niets en toch namen zij het om het te vernietigen, terwijl duizend levensgeesten in hem zich verhieven, die zij niet hooren konden. Het

groote onrecht, dat in de schrikbare barheid van deze verblijven vagelijk duidelijkte, was dit, dat de heerschers niet w i s t e n wat zij hun offer aandeden, omdat zij, een v r e e m d leven hebbend, ook zelfs niet voor een klein deel in 't gevoel van den veroordeelde konden meevoelen, noch in zijn gedachten meedenken. En het zwak beseffen van het hier geledene in die verre tijden greep ons thans nog benauwend in den keel....

Het was al avondlijk in de zoele lucht toen wij opnieuw onder het dicht kastanjeloof, nu verdonkerd en stil, doorgingen naar ons hôtel terug. Het luid verkeer van den middag was ingekrompen, het leven ebde zachtjes in een rust-van-ontspanning, terwijl boven de daakjes blauwe rook omhoog kringelde tot den hemel-koepel vol wijde klaarheid. Het bruin der zware vestingmuren versomberde reeds in de dichtende schemering en alleen het volle groen van een bergwoud, de zon tegenover, guldde zacht.

Er stonden menschen aan hun deuren te praten, toen wij in den blanken avondschijn de steile straat afkwamen. Zij zwegen bij onze nadering, keken nieuwsgierig na, terwijl kleine honden uitschoten en blaften. Koeien, met schommelenden tred, werden bij drieën en vieren gedreven naar hun stallen. Zij gingen indolent, bleven staan en staarden met droomerige blikken of besnuffelden den grond.... dan met schreeuwen en doffe slagen op hun uitstekende botten, dreven de kleine jongens ze weer voort.

Voor het hôtel, in het opene, was het nog licht en aan de deur stond een groep van logeergasten, pratend met den zwaren waard, die daar altijd scheen gestaan te hebben, zoolang wij weg waren geweest, met zijn handen in de zakken en zijn pijp in den mond.

Maar nu was er ook zijn vrouw, een plompe figuur, met breedgoedig, grof gezicht en verstandig-klare oogen. Haar klinkende stem vulde de monosyllaben van haar man aan in het praatje, dat gaande was vóór het souper begon.

Wij bleven mede buiten staan, spraken over de vesting en over het wijde landgezicht, dat men daarboven had en vroegen toen ook naar wat ons voortdurend in de gedachten kwam, naar de stad Sédan en wat zij van dien oorlogsdag wisten.

Of ze er van gemerkt hadden! ‘Le canon toute la journée, monsieur! c'était terrible.... et puis les blessés, douze mille blessés, une file interminable.... içi à Bouillon tout ce monde devait être logé.... et toujours il en venait de nouveaux....’

Wij hadden boven op de vesting al gehoord van die twaalfduizend gewonden, die Bouillon had moeten herbergen.... Al de kazematten, al de kazernen der forteresse waren er vol van geweest terwijl onophoudelijk over de groene bergen, die zware kanondreun klonk, met martelende gestadigheid.

Terwijl wij in den zuiveren avondschijn nog poosden voor de deur, schenen ons die verhalen van een verre vreemdheid. Het was zoo kalm rondom. De bergen donkerden in

gelaten vrede, uit het stadje brak een zeldzaam gerucht en alleen het water leefde nog en lichtte schel onder den doorzichtig kristallen koepel, die de hemel was.

De absolute rust van dit uur drong tot ons in en maakte al die woorden over het verleden tot leege klanken. Enkel een zoete mijmerij ontstond er van, die paste in de avondstemming, en niet hoe groot en gewichtig dat alles eens geweest was, bepeinsden wij, maar hoe niets voor het heden-oogenblik en hoe twijfelachtig de dingen zijn, die toch gebeuren.

Op een der laatste morgens van ons verblijf werden wij wakker door een knal, die zwaar nadreunde en onze ramen rammelen deed. Even daarna nòg een ontploffing.... en nog een....

In onzen halfslaap kwamen onmiddellijk de gedachten aan een kanonnade, aan Sedan en den veldslag.... toen wij ons, nu geheel wakker, herinnerden dat men bezig was tunnels te doen springen aan den anderen kant van den berg, voor een tramspoorweg.

Bij het aankleeden, een poos later, volgden nog eenige ontploffingen kort na elkaar. Het was telkens een doffe korte knal, breed uitdreunend met zwaar-rustige vibratie. Het was een oogenblik alvervullend en dan viel weer de stilte, waarin wij den volgenden knal verwachtten.

En de nerveuze benauwing der geesten op dien lang geleden oorlogsdag werd ons zeer duidelijk.

Hoe het moest geweest zijn, toen die doffe dreuning

gestadig aanhield, wat verder af, wat meer gelijk aan verre donder, maar onophoudelijk.... met het weten daarachter dat elke minuut langer van dien starrigen klank zooveel doode en verscheurde menschenlijven méér beduidde en dichter tot den uitslag bracht. Want allen hadden natuurlijk hun sympathieën, de meesten voor Frankrijk, enkelen voor Duitschland. En de verre donder rommelde steeds voort, en men kon niet weten of het Fransche of Duitsche kanonnen waren, die het zwaarst spraken... Niets dan die doffe dreuning den ganschen dag lang, die 't al doordrong en niet te ontvluchten was voor de overprikkelde zenuwen.

Toen later, op den middag, begon het zwijgend, eindeloos défilé der gewonden, een traagschrijdende stoet neer in het stille dal, en altijd, als een achtergrond van geluid, die doffe kanonnendonder in de verte.....

Op dien dag moet het den geesten wel geschenen hebben of de tijdgang barsten ging, alsof der dingen regelmatige loop in razende vaart naar een eindpunt joeg en er geen morgen komen zou.

Maar den volgenden morgen was er weer stilte in de lucht. Ik denk dat het grijs weer was en regende en die menigte bloedend verminkte gewonden was wel het meest reëele en het langst nablijvende uit dien Oordeelsdag, toen toch zoo duidelijk de teekenen gesproken hadden.